خامەیەکی رۆشنبیریی
لەپشت گوێی زماندا

کۆوتار

هەندرێن

2007/سوێد

نووسەر: هەندرێن
ناوی کتێب: تەنگژەی رۆشنبیریی
جۆری کتێب: وتار
بەرێوەبەری هونەری: .....
تیراژ:....

دەزگای چاپی ....
چاپی یەکەم 2007
کوردستان/ سێمانی

پێرست

بەشی یەکەم

دەروازەیەک بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە 6
پێکهاتەی پشتینە و پرسی رۆشنبیریی و رووناکبیر..................... 9
نیشانەکانی وابەستەبوون و گەڕان لەکۆدەکانی دیالۆگ.............. 25
هونەری رەوانبێژی وئێرۆسی گەڕان بەدوای چێژی دەنگ............ 50
دەق: منی ئەویتر و ئەویتری من................................... 72
وێنای رووناکبیر لەنێوان دوێنێ و ئەمرۆدا............................ 75
لە پێناو بەجڤاکیکردنی سیاسەتی رۆشنبیریی لەکوردستاندا.......... 96

بەشی دووەم

ئۆتۆپیا یادەوەریی مرۆڤە، لەگەڕان بەدوای ماڵدا.................... 116
قەدەری خەونی کورد:
لەچەپرەوییەوە بۆ راست – کۆنپارێزیی......................... 121
گەڕان بەدوای خودێکی رەسەن لە ناو مێگەلاندنی ئاپۆرەدا........... 144
کاتێ لێکترازاندەبێتە گوتاری سیاسیی کورد..................... 153

بەشی سێیەم

www.dengekan.com
2007-09-19

پرسی رۆشنبیر و قەیرانی رۆشنبیریی(*)...................... 166
خەمی رۆشنبیریی و تەنگژەی رووناکبیری کورد.................. 183
پەڕاگەندەبوون لەباخچەکانی تاراوگەدا: 202

بەشی یەکەم

دەروازەیەک بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە:

مەیلی ناودێرکردنی ئەم کۆوتارە بە"خامەیەکی رۆشنبیریی لەپشت گوێی زماندا"، هەر تەنیا واتای وێناکردنی زمان و رۆڵی رۆشنبیریی ناگەیەنێ، بەڵکو لەهەمان کاتیشدا واتای گۆشەگیربوونێکی لاڵی زمانیش دەنوێنێ. رەهەندێکی دیکەی ئەم ناونیشانە، خۆنمایشکردنی زمانە لەگفتوگۆکردنەکەیدا لەگەڵ پەرێشانییەکانی یادەوەریی رابردووی خۆی و رێگای گەشتە وێڵەکانی ئێستایدا. لەم دیدەوە "خامەیەکی رۆشنبیریی لەپشتگوێی زماندا"، خوازیاری ئاوەڵاکردنەوەی ئاسۆیەکە، کە لەوێدا زمان بەرێگای خامەکەیەوە، کە رۆشنایی دەستی خۆیەتی، تاکو گوێ لەبێدەگییەکەی بگرێ، پشت گوێی ئێمە کە خۆیەتی هەڵدەبژێرێت. کەواتە کاتێک ئاخێوەری کوردی گوێ لەزمانەکەی ناگرێ و لەگفتۆیەکاندا ئاراستەکەی هەڵەتە دەکا، ئەوکات زمان ئامانجەکەی نابیسرێ. لێرەوە ئاخێوەری کوردی دەستپێدەکا: یادەوەریی بیرکردنەوە و بیرهاتنەوەی بیرکردنەوەی فەرامۆشکردووە.

www.dengekan.com
2007-09-19

به پەرۆشییەک لەم دۆخەی زمانەوە، ئەم کۆوتارە بەرەهەندە جوودایەکانییەوە هەوڵێکە بۆ مشتومالکردن و ورووژاندنی پشتینە، ئاستەنگ و دەرهاوێشتەکانی ژیانی رۆشنبیریی کوردی، بەڵام ئێمە کاتێک لەکۆی ئەم کۆوتارەدا وێنایەک لەو رۆشنبیرییە کوردییە نمایشدەکەین، مەبەستمان نییە وێنایەکی رەها و داخراو بسەپێنین، بەڵکو دەخوازین لەگفتوگۆیەکی فرە دەنگ، شێوە و مێتودەوە، ناوکۆییەک/کۆنتێکستێک لەکۆی ئاراستەی پرسیارەکاندا بدۆزینەوە. لەم روانگەیەوە، ئەم کتێبە، دەکرێت وەک نمایشێک لەژیانی دوێنێ و ئەمڕۆی کایەکانی رۆشنبیریی کوردی بخوێنرێتەوە. بەدیوێکی تریشەوە، کۆکردنەوەی ئەو بابەتگەلەی کە وێناندنی شوێنکاتە جیاجیایەکانی ژیانی رۆشنبیریی کوردی نمایشدەکا، لەڕامانێکی رەخنە ئامێزدا دەخوازێ ئاسۆیەک بۆ بیرکردنەوەکانی ئەویتر ئاوەڵا بکاتەوە. لێرەوە ئەوەی کە جەستەی ئەم کتێبە دەچنێتەوە، ئاوڕدانەوەیە لەکۆی دەنگ، ئاستەنگ و پرسیاری کایەکانی رۆشنبیریی کوردی، نەک رەتکردنەوەیان، بەمجۆرە ئەگەر کۆی پەیوەندی ئەو فرە دەنگانە بەئاراستە جودایەکانیانەوە، ئاکامگیرییەک بخەملێنن، ئەوکات دەکرێ خوێنەریش، دوای کۆتایی هێنان بە خوێندنەوەی ئەم کتێبە، وەک دیمەنێکی وروژاو، هەمەرەنگییەک، سەیری بکات. ئەگەریش ئەم کتێبە ئەو مەیلەی بۆ خوێنەر مەیسەر نەکردبێت، باشترین شێوە، دوای خوێندنەوەی کتێبەکە، وازهێنانە لەم کتێبە.

لێرەوە تاکو گەشتی ئەو کۆوتارە، بەجۆرێک لەجۆرەکان، بتوانن لەسەر بنەمایەکی میتۆدیکییەوە خەم و ئاراستەی گفتوگۆیەکانی بەرجەستە بکەنەوە، هەوڵمانداوە جووڵە و

ئاکامەکانی قۆناخ و دۆخە رۆشنبیرییەکان پۆلێن بکەین: بەشی یەکەمی ئەم کتێبە، هەوڵدەدا، راڤەیەک لەپاشخانی ئەو ئاستەنگە جیاوازانە نمایشبکات، کە دەرهاوێشتەی پێکهاتی کوردیی و زمانەکەیەتی. بەواتایەکی تر، مەبەستی ئەو کۆوتارە، گەڕانەوەیە بۆ ئەو ناوکۆییەی کە جولێنەر و نمایشکردنی وێنایەکانی رۆشنبیریی کوردییە. فاکتەرە گرینگەکانی ئەو ناوکۆییە هەمیشە لەسەر پێکهاتی نووسەری کوردیدا کارا بووە؛ واتا وێنایە جودا و ئاراستە ئاڵۆزەکانی رۆشنبیریی کوردی لەو ناوکۆییە جڤکاییە کوردییەوە بەدەر نییە. لێرەدا بەشی یەکەمی ئەم کۆوتارە بەتەقەلایەک لەدۆزینەوەی سەرچاوەکان، دەخوازێت ئاماژە بەو ئاستەنگ و هۆکارانە بکات، کە رێگرن لەبەردەم ئەو رۆشنبیرییە بەرهەمهێنەر و کارایەی کە ژیانی کورد چاوەڕێیەتی.

کەچی بەشی دووەمی ئەم کتێبە، وەک بەردەوامییەک لەبەشی یەکەم، هەوڵدەدا چەند بوارێکی دیاریکراو راڤە بکات، کە دەرهاوێشتەیەکن لەشکستی مانەوە و زاڵبوونی ئەو گوتارە کۆنخوازە رۆشنبیرییەی کوردی کە گوتارە سیاسییەکەی کوردیش رەنگدانەوەیەکی خەمگینی ئەو گوتارە رۆسنبیرییەیە. بەشێک لەو هۆکارانەش، کاریگەری ئەو فشارە رۆشنبیریە دەرەکییەیە لەسەر ئاگایی کوردیدا، کە دواجار لەئاستی لاساییکردنەوەدا قەتیسماو دەمێنێتەوە، بەمجۆرە ئەو بارە رۆشنبیرییە ناتوانێت ئاسۆیەکانی وەرچەرخان بەرهەمبێنێت.

بەشی سێیەم، ئەو سێ گفتوگۆیە، بەزمانێکی جودا و کراوەتر، ئاڵۆزیی و ئاکامەکانی ئەو پاشخانە رۆشنبیرییە دەردەبڕێت. لێرەوە دەکرێ خوێنەر لەودیوی یارییەکانی ئەو زمانە جودایەوە، وێنایەک لەدیاردە و

www.dengekan.com
2007-09-19

ئاستەنگەکانی رۆشنبیریی تاراوگەش دەستەبەر بکا.

کەواتە دەکرێ ئەو گفتوگۆیانەش، وەک گەڕانەوەیەک، یان ئاکامگیرییەک لەکۆی ئەم کتێبە، فامبکرێت.

بەمجۆرە پێناسەی یەکێتی بابەتییانە و میتۆدیکانەی کتێبێک، هەر تەنیا بەقسەکردن لەتاکە ئاراستە یان بابەت و تاکە تیۆرییەکی دیاریکراودا بەرجەستەناکرێتەوە، بەڵکو دەکرێ بەئاراستەگەلێکی جودا، هاوئاهەنگییەک لەکۆی دەنگ و رەنگەکاندا نمایشبکرێ و بەمەش هەمەرەنگییەک لەرامان سەیری دیمانەی نووسین بەگشتی و ئەم کۆوتارەش بکەین.

هەندرێن

2007.1.25

ستۆکهۆلم/سوێد

پێکهاتەی پشتینە و پرسی رۆشنبیری و رووناکبیر

"من دەنووسم جیاواز لەوەی کە دەپەیڤم، دەپەیڤم جیاواز لەوەی کە بیردەکەمەوە، بیردەکەمەوە جیاواز لەوەی کە دەبێ بیربکەمەوە".

کافکا

1

بۆ ئەوەی ئەم نووسینە بەروانگەیەکی ئاوەڵا لەپرسیاری رۆشنبیری و روناکبیری کوردی بپەیڤێ، پێویستە سەرنجێکی راگوزاری بدەینە پشتینەی بونیاتی پێکهاتەی کۆمەڵی کوردەواری و ڤێجا پانتاییە

رۆشنبیرییەکەی. دیارە لای هەمووان لاری لەوە ناکرێ، کە کۆمەڵگای کوردی، شارستانییەکی گوندییە. بۆیە هێشتا پانتایی تێفکرینمان لەناو ئەو پێکهاتەدا ریشاژۆیە، هەر ئەو بنەمایەشە کە ناسنامەی رۆشنبیریی ئێمە پێکدەهێنێت، وێڕای دەرئاوێتەکردنی هەندێ نموونەی جیاوازی رۆشنبیریمان، کە ئەو نموونانەش، لەسەر ئاگایی گشتیدا، کاریگەرییەکەی ونە و لەناو پانتاییە گشتییەکەدا بەنامۆکراوە.

مەهانەی گرفتی سیاسی و مێژوویی، کە وەک هۆکارێک، هەمیشە بۆ قەتیسماوکردنی ئەو پێکهاتە کۆمەڵایەتی و رۆشنبیرییە ئاماژەی پێدەکرێت، هەم بۆ هەمووان بەرچاوە و هەمیش هەڵگری کۆمەڵێک سەرنجی جوداوازە، بۆیە لەم نووسینەدا، تەنیا ئەو دیوانە بەدیار دەخرێن کە رووناکبیرانی کورد، لەبەتەنگانەکردنەوەی ئەو گرفتە، رۆڵێکی تریان گێڕاوە. بە واتایەکی تر دەتوانین بڵێین، ئەو تەنگانەیە وەک گوتارێکی رەها، بەیەکدیگرتنی پاشماوەی هەستی خێڵەکی و ئایینی، دواجاریش بەحیزباندنی؛ کەڵەکەبوونی لەنائاگایی رۆشنبیریی رووناکبیران، بەردەوام بەرهەمدەهێنرێتەوە: چەقبەستن لەسەر بەسادەکردنەوە و خوولانەوە لەناو ئەو تەنگانەیەدا، چالاکترین پاڵنەری بەرهەمهێنانەوەی ئەو تەنگانەیەیە.

لەم روانگەیەوە دەبینین زمانی جیهانبینی و خودی زمانەکەشمان لەناو ئەو تەنگانەیە گیری خواردووە، هەر بۆیە تا ئەمڕۆش،ئەگەر رووناکبیرێک بیەوێ بەزمانەکەی مامەڵە لەگەڵ دەقێکی فیکری، فەلسەفی و تیۆری ئەدەبی بکات، لەبەردەم دیالۆگکردن و بەشداریکردن دەستەپاچە دەبێت،بەڵام هەموو هۆیەکان بۆ خودی زمانی کوردی ناگەڕێنەوە، بەڵکو بۆ پانتایی ئەو گوتارە رۆشنبیرییە دەگەڕێتەوە کە وەک پرۆسەیەک بەردەوام ئەم زمانەی بۆ

www.dengekan.com
2007-09-19

تەنگانە رووكەش و رووداوەكانی رۆژانە، داخوازییە جەماوەرییەكان و پرسیارە وەلامدراوەكان، تەرخانكردووە. هەروا تا ئەمرۆش رووناكبیری ئێمە – بەشێوەیەكی گشتیی – تەنیا سەرقاڵە بەو پرسیار و بابەتانە كە لەئاستی دووبارەیە. وێڕای ئەمەش لای ئێمە بزاڤێكی رۆشنبیریی دیاریكراو و چالاک لەگۆڕێدا نییە، ئەمەش تەنگانەی رۆشنبیریی و قەتیسمانی زمانی كوردی بەستەڵۆک كردووە، كە زمانی كوردی لەئاستی زارەكی و رووكەشی بمێنێتەوە و نەتوانێ دیالۆگ لەگەڵ رۆشنبیریی ئەویتر بكات.. سەرباری ئەو پشتینە ئابووری، كولتووری و بەبالادەستكردنی ئایینیە، كە بۆتە جووڵێنەری مرۆی كورد، لێرەوە گرفتی تەنگانەی رۆشنبیریی و زمانی كوردی ناچارمان دەكا چەند پرسیارێكی گومانهەڵگر ئاراستەی ئەمرۆی رووناكبیرانمان بكەین، ئەوانیش:

ئایا ئەو هەوڵە مەزن و قووڵانەی كە ئەحمەدی خانی لەشیعرە سۆفییانەكانی و لەداستانەكەی "مەم و زین"دا، ئەنجامیداوە، كە توانیوویەتی لەو هەلومەرجە دواكەوتوو و كۆمەڵگا نەخوێندەوارەدا، سیماو رۆحی كۆمەڵگایەكەی لەناو ئەو بەرهەمانەدا بەرجەستە بكاتەوە، كەسایەتییەكی قووڵ و گەدوونیانە ببەخشێتە ناسنامە و رۆشنبیریی و زمانی كوردی؟ عەلی بەردەشانی چۆن توانی ئەو هۆنینەوە فۆلكلۆری و شیعرە زارەكییانە بكات بەیاری زمان و رۆحی شیرینی خۆی لەناو جەستەی ئەو شیعرە گۆرانی ئامێزانە بتوێنێتەوە و تامەكانیان لەسەر زاری رۆحمان بەجێبهێڵێت؟ ئاخۆ مەحوی چۆن بەپارچە ئیشراقەكانی بەپریشكی ئەم زمانەوە توانی ئێمەی ئەمرۆ لەگەڵ خۆی بباتە ناو جەستەی ئەو یەكایەتیەی بوون؟ ئایا ئەوەندەی گیانی تێنووی تاراوگەییمان بەو شیعرە دوور لە"حەبیبە" و نامۆئامێزەكانی نالی دەسەكنێ، كەچی ئەمرۆ وێڕای ئەو هەموو قووڵی و جانجاڵیەی تاراوگە، بەبەراورد لەگەڵ سەردەمی نالی دا، بۆ دەقی رۆشنبیریی لەتاراوگەدا، چامەیەک یان پەخشانێكی لەو ئاستەی بۆ بەرهەمنەهێناوین، تا تەپ و تۆزی تاراوگەمان لەرۆحدا دابماڵێنێ؟

ئەمانە و چەندان پرسیاری تری لەم تەرزە پرسیارانە، لەناو دووانە گومانێكدا سەرسامان دەكەن، بەشێوەیەک رێڕەوی ئەم باسەش بەرەو گومان و پرسیار كردنەوە هەڵەتە دەكا. ئەمانەش خولیای گەڕان و سۆراغمان تیادا دەخولقێنێت، ئەم خولقاندنەش، خۆی لەخۆیدا، چەشنێكە لەگەڕانەوە لەپێناو تەیكردن و بەرەو پێشچوونی رابردوویەک، كە بناغەی داهاتوو و ئایندەكانە.

2

بەهەمەحاڵ وێڕای كۆمەڵێک ئەزموونی بەرچاوی خۆمان و سەرهەڵدان و تەنینەوەی كۆمەڵێک چەمكی فەلسەفی، هزری و رەخنەیی هاوسەردەمیانە، كە توانیوویانە ئەو ئایدۆلۆژیا و ئایینیانەی كە بەسەر ئەدەب و رۆشنبیریی و ئەفراندندا سەپێنراو بوون، هەڵبتەكێنێت و ئاسۆیەكی ئاوەلا لەبەدەم دونیابینی رۆشنبیریدا بكاتەوە، كەچی ئەگەر بەسەر پانتایی ئەمرۆی رۆشنبیریی كوردیدا بسەنگرێینەوە، دەبینین هێشتا روانگەی ئێمە مەحكومە بەو چەمكە بەستەڵۆكانە،-بە دارئاوێتە كردنی چەند هەوڵێک، كە ئەمانەش لەپەنجەكانی دەست تێناپەڕن-. پاشان ئەو دیاردە بەرتەسكەی ناو رۆشنبیریی كوردی، وەک گوتارێكی پرسیارهەڵگر، لەناو ئەو بازنە داخراو و رەوتە باوەی رۆشنبیریی كوردیدا، گۆشەگیرە، چونكە زەمینەی رۆشنبیریمان پانتاییەكە لەسەر بنەمای مۆنۆلۆگێكی هەستەكی و ساویلكە و رووكەش و بڕواداریيەكی

ئاییني و سیاسی و وەڵامدارانە دامەزراوە. ڤێجا لاواندنەوەی ئەو هەست و نەستە کەڵەکە بووانە لەلایەن ئەو رووناکبیرە باڵادەستەی کوردیدا، بەشێوازە سۆز وروژێن و گۆرانی ئامێزەکەی لەو نەگۆڕیەدا چەقبەستوو کردووە.

بۆ ئاکامگیری ئەمە، با پرسیارێک لەبەردەم رۆشنبیریمان ئاراستە بکەین: ئەگەر رۆشنبیری ئێمە لەسەرچاوەی لایەنگیری سیاسیەکەی بەمانا حیزبیەکەی، نەک بەمانا زاراوەییەکەی، دابماڵین، ئەو مێتود و تیۆری و رێبازە هزریە ئەدەبیانە چین و کامانەن، کە رووناکبیری ئێمە لەسەری ئیشدەکا؟ یان ئەگەر رووناکبیرێک بۆ، رەخنە، راڤەی: دەروونناسی، زانستی، کۆمەڵایەتی و مێژوویی و... هتد، لەناو ئەو رۆشنبیریە کەڵەکەکراوەی کوردیدا، بەدوای سەرچاوە گەڕا، کام بەش لەو مێتود و تیۆریە فەلسەفیانە بەهانایەوە دێت، بێجگە لەوەڵامی سیاسەتاندن و بەسادەکردنەوەو حەماسەندن نەبێت؟

بەڵام ئیرزا پاوەند واتەنی: "ئەگەر شتێکی تر نەنووسین کە هەموو خەڵک تێی نەگەن، کەواتە زانیاریی هەرگیز فروان نابێت". بۆیە پاوەند خوێنەر ناچار دەکات بەدوای فەرهەنگدا بگەڕێت. لەم روانگەیەوە دووتانەبوونی نێوان گوتاری کۆمەڵایەتی و رووناکبیری، خۆی لەخۆیدا، بەشێکە لەتەنگانەی زمانی رۆشنبیریمان، چونکە ئەو خۆبەستانەوە بەو داخوازییە رەمەکی و جێماوانە، ئەو دەسەڵاتە نەگۆڕە کۆمەڵایەتی - حیزبیە، کە لەناو ئاگایی کۆمەڵیانەی رۆشنبیری ئێمەدا کەڵەکە بووە. ئەو تەرزە پێکهاتەش، رەتکردنەوەی هەموو پرسیارە گومانبەخشەکانی ئەفراندنە لەدەرەوەی ئەو دەسەڵاتەدا. هاوکاتیش گوتاری کۆمەڵایەتی ئێمە هاوشان لەگەڵ رەوتی یەکئەنوایی و ئاسۆییانەی باری سیاسی و مێژووییمان، جوولە کیسەڵیانەکەی راگەیاندووە. وێڕای ئەمەش گوتاری رۆشنبیریمان لەئاوەڕۆی ئەو رەوتەدا هەنگاوی پرسیارەکانی لەئاراستەیەکی دووپاتەدا رێدەکات. لێرەوە ئەگەر لەبەرانبەر راستیدا بوێر بین، لەم دووپاتەکردنەوەیەدا، پێناسی گشتەکی رۆشنبیریمان قەتیسماوە. بۆیە پرسیار و خوێندنەوە و دیاریکردنی ناسنامەی رۆشنبیری و کۆمەڵگای کوردی، لەناوەوە و ئاراوگە، یەکێکە لەپرسیارە هەرە گرینگەکانی ئێمە، چونکە پشتگوێخستن و نەخوێندنەوەی، قووڵکردنەوەی تەنگانەی ئەو ناسنامە رۆشنبیریە و دەسەڵاتە رەهاکەیەتی. بەدەربڕینێکی تر، بێخوێندنەوە و پشکنینەوە و دروستکردنەوەی ئەو هۆکار و لەمپەرانە؛ پانتایی پشتینەی باری کۆمەڵایەتی، سیاسی-مێژوویی، ئابووری و ئاینی، کە ئەو کەسایەتیە رووناکبیرییەی بەرهەمهێناوە، هەر هەوڵێکی تر بێ لەو پرسیارانە، ئاکامەکەی هەمان چارەنووسی تەنگانە گشتیەکەیە. بەنەبوونی ئەو هەوڵە، رۆشنبیری کوردی لەناو ئەو تەنگەبەرییەدا گۆشەگیرتر دەبێ، گۆشەگیر بوونیش دەبێتە مایەی دەمارگیرییەکی ناساغ و تاکڕەوییەکی بەستەڵۆکی. ئەو دیاردەیەش هەمان هەڵکەوتی ئەو پشتینە باو و داسەپاوەیە، کە پرسیاری یاخییە بێکۆتاییەکەی ئەفراندن و تازەکردنەوە دەستەمۆ دەکات.

ئەمە و چەندان گرفت و ئاستەنگی کەڵەکەبووی تر، کە ئەگەر لەسەر بناغەیەکی داڕێژەرانە و بونیاتنانەوە، بەدیدی تیۆری و روانگەی هاوسەردەم وەرنەچەرخێنرێن، تەنگانەی پێناسی رۆشنبیری و مێژووی سیاسیمان لەبەرانبەر پرسیار و گومانە ئاڵۆزکاوەکانی جیهان هەژار و بێ پەیام دەمێنێتەوە. دەرئانجامیش رۆحی رۆشنبیریمان دووچاری نامۆ بوون و گۆشەگیرییەکی گرێکوێرانەی ناوەکی

دەبێت. دیسانەوە بەنامۆ بوون و گۆشەگیریی مرۆڤ لەپشتینە و پێناسە رۆشنبیرییەکەی، ژیانێکی هەڵوەدایە لەدەرەوەی بووندا؛ بوونێکی بێ پەیام و مەرگێکی ئامادەیە.

لێرەوە، بۆ ئاوەڵا کردنی ئەو هەڵکەوتە مەنگەی کوردی، با چەند پرسیارێک ئاراستەی رووناکبیرو رۆشنبیریی کوردی بکەین:

ئەمرۆ لەناو کۆمەڵێک پێشهات و وەرچەرخانی جیهانگیریدا و جوامێر بوونی فەلسەفەکان و راگەیاندنی پیر بوونی دونیا و توردانی مانا پیرۆزەکانی ئیدۆلۆژیا و تاقیکردنەوە هەمەلایەنەکانی تەکنیک، نامۆبوونی مرۆڤایەتی لەو تاقیکردنەوە فرانە...هتد، ئایا پرسیاری بەشداری رۆشنبیریی رابردوو و ئێستای ئێمە چی بووە و لەکام ئاستدا بووە؟ رۆڵی رووناکبیری ئێمە چی بووە لەئاست خوێندنەوەی ئەو ئاسۆیانەدا؟ رێژەی دەقە فەلسەفی ، تیۆری، مێتود و چەمکە فرەکان، بەوەگێران و ئەفراندنەوە لەکام ئاستدایە؟

بەو پرسیارە بنەڕەتییانە دەکرێ دوورنمایی رۆشنبیریی کوردی دەستنیشان بکەین. وێڕای ئەمەش، هەڵوەستەیەکیش لەدیار بەرهەمی خۆ جیاکارانی ئەو سەکۆ و دەنگانە بکەین، کە لەهەوڵە "نوێگەر"ەکانیاندا دەخوازن بەمیکانیزمی "تازە"وە، بنەما و پێکهاتی کولتوری خۆماڵی و "ئەویتر" راڤە بکەن، کە ئەمەش بەگەمەی شێوەی زمان و مۆنتاژکردنی بێهوودەیی مانایەکان، روانگەی کولتوری تازە بهێننە ئاراوە. لێرەوە دەکرێ ئەو هەوڵانە لەدوو ئاراستە نمایش بکرێن: ئاراستەی بنەماگەری و پۆستەکەی، ئەویتریشیان تێکەڵاوکردنێکە لەنێوان بزاڤی فۆرمالیزم سوریالیزم و سومبولیزم...هتد. هەوڵەکەی یەکەم لەوەی دووەمیان چالاکترو بەرەواجترە، کەچی ئەوەی دووەمیان، چونکە شێوەخواز و دەڤەرییە، هەروا تەنیا لەشیعردا بەدیدەکرێت، بۆیە نەیتوانیووە لەگروپ دەرباز بێت. بەهەمەحاڵ، هەردوو هەوڵ، تا ئێستا لەسنووری دەستەگەریدا دەناسرێنەوە. بەواتایەکی تر، بەدوو شار–هەولێری و سلێمانییدا دەناسرێنەوە. وێڕای لایەنی لەباری ئەو دوو هەوڵە، لایەنی نالەباریشی درووستکردووە، کە "هەولێرچییەتی و سلێمانچییەتی"ە. ئەمەش یەکێکە لەو خەسڵەتە دەمارگیرانەی کۆمەڵگای ئێمە بەگشتی و خەسڵەتی روناکبیریمان بەتایبەتی. بەرهەمی ئەو خەسڵەتەش یەکێکە لەئاکارەکانی ئەو پێکهاتە خێڵەکی و دەڤەرەکیەی کۆمەڵگای کوردی، کە پانتایی رۆشنبیریی ئێمەی داگیرکردووە.

3

هەڵبەت ئەو دوو دیاردەیە دوای گۆڕانی ئەو بارودۆخەی دوای راپەڕینی 1991ی کوردستان لەسایەی ئەو دوو حیزبە دەسەڵاتخواز و تاکڕەوە قووڵتر کرایەوە. بەماوەیەکی زۆر کورت، بەشێوەیەکی ساختە، ئەو دوو حیزبە، لەڕێگای پارەو دەسەڵاتەوە توانیان نووسەرانی کورد دەستەمۆ بکەن و هەمووسەکۆ بێلایەنەکانی رۆشنبیریی ئیفلیج بکەن، هەر گوڕ و تینێک لەجەستەی ئەو روناکبیرانە هەبوو بۆ دەزگای راگەیاندنە حیزبییە سواوەکانی خۆیان بەگەڕیان بخەن. لەهیکرا دوای ماوەیەکی کورت پانتایی رۆشنبیریی کوردی بوو بەپانتایی رۆشنبیرییەکی کلۆڵی حیزبی و هەموو چاپەمەنییەکان بوون بەحیزبی. وێجا لەناو ئەو گێرمەو کێشە حیزبگەرییەدا، وەک چۆن شارەکانیان دابەشکردو لەیەکتریان جودا کردنەوە، بەهەمان چەشن روناکبیرانیان لەیەکتر هاوێرکرد. بەکورتی پاشماوەی ئەو پەروەردە ئەخلاقی – سیاسییەی کە رژێمی بەعسی چاندبووی، ئەو حیزبانە لە رێگای

دروشمی کوردایەتییەکی ڕەمەکی بەتاڵ، ئەو هەستە ساویلکانەی ڕووناکبیرانیان ختۆکەداو هەڵخلیسکاند. ئاکامی ئەمەش هەر تەنیا یەک لایەنی نییە لەو پرۆسەیەدا، بەڵکو گەوهەر و ڕادەی هۆشەکی خودی ئەو ڕووناکبیرەش فاکتەرێکی گرینگە لەپێکهێنانی ئەو پرۆسە ئیفلیجەدا، چونکە گوتاری دەسەڵات و وابەستەیی حیزبی، پانتایی خەمی سەرەکی ڕووناکبیرانی کوردیە. ئەو ڕووناکبیرە لەدۆخی ئێستادا، وەک گوتاری دێماگۆگی حیزبەکان، لەپاڵ دەزگای ڕاگەیاندنی ئەو حیزبانەدا، کە ئەگەر لایەنگیرێکی ڕێکخراوەیی نەبێ، ئەوە خزمەتکارێکی دڵسۆزیەتی، کەچی بەزاراوەی وەک: مۆدێرنیزم، زانست، فەلسەفە و هاوسەردەمی ... هتد، بانگەشە دەکات، لەکاتێکدا هیچ کام لەم زاراوانە، لای ئێمە، بەواتای ڕاستی خۆیان، نە پیادە دەکرێن و نە تێگەیشتنیشمان لەسەریان هەیە، چونکە ئێمە نە دەقی ئەو هزرڤان و فەیلەسوفانەمان وەک سەرچاوەیەکی تێر لەکتێبخانەکاندا هەیە و نە ئەو زەمینە هزری و فەلسەفییەش لەپانتایی کۆمەڵگا و ڕۆشنبیرییماندا خەملیوە، گەر باسیشان بکرێ، تەواوی ئەو چەمکانە دژی حیزب و دەزگایەکانییەتی. لەدەرەوەی ئەو هەڵکەوتەدا، ئەو کەمینە ڕووناکبیر و ڕۆشنبیرییەی، کە لەئاستێکی جوداوازدا، بۆ جێلەقکردن و هەڵوەشاندنەوەی ئەو پێکهاتە کاردەکات، کەچی لاتەریک و دەمبەستکراو ماوەتەوە.

هەرچۆنێ بێت، لەحاڵێکدا ئەگەر ئەو دۆزە ئاڵۆزکاوەی کە باسکرا، کاریگەرییەکەی لەئاستێکی تری جیاواز لەوەی کە گوترا بووبێت، جارێکی تریش پرسیاری نوێگەری ئەمڕۆمان، وێڕای نەبوونی دیاردەی وەرگێڕانی دەقە نەمر و سەرچاوە گرینگەکانی ئەو نوێگەرییە بۆ زمانی کوردی، ئاخۆ بێ بوونیان، دەکرێ لەپانتایی پرسیارەکانی ئەو چەمک و ڕێبازە هزریانە بگەین؟ هەروا سەرەڕای ئەو ئابلۆقە ڕۆشنبیرییەی کە ئەمڕۆ لەهەموو کاتەکانی پێشوو زیاتر کوردستانی گەمارۆ داوە، چۆن دەکرێ بوونی ئەو زەمینە زانیاریی و بنەما نوێگەرییە بەرهەم بێنین؟ ئەگەر پشتینەی زانیاریمان بەدەربێ لەخوێندنەوەی: هێگل، مارکس، نیتشە، کیرکگارد، هایدگەر، سارتەر، دێریدا، فۆکۆ، دۆلۆز...هتد، وێڕای مێژووی گرینگی فەلسەفە، چۆن دەکرێ تەنیا بەناسینی فۆکۆ لەبنەماگەریی و قەوارەی مێژووی ئەو هزرە بگەین، کە بەندە بەپێکهاتی هزری ئەوروپا؟ هاوکاتیش، ئاخۆ نوێگەریی پرسیارێکی گشتگیرانەی بونیاتی کۆمەڵایەتی، ئابووری – سیاسی و شێوەی جیهانبینییەکە، یان تەنیا تاکەکەسییە؟ ئاخۆ نوێگەریی پرسیار کردنی بونیاتە یان شێوەی ڕووکەشی؟ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانە بەنەخێر و ڕووگرژ کردن و ڕەفتاری ڕەتکردنەوە، وەک ئەدۆنیس دەڵێ: "نەبوونی چەمکی ئازادیی و مشتومڕکردن و هەرسنەکردنی نوێگەرییە. پاوانخوازیکردنی ئەویترە و پێوانەکردنی تاکە ڕێبازێکە، یان تاکە شێوازێکی دیاریکراوە بۆ دیاریکردنی چەمکی نوێگەریی و خوێندنەوەی جیهان و هەڵسەنگاندنی ئەویتر، ئەو داماڵین و شێواندنی چەمکی نوێگەرییە هەروا بۆچوونێکە لەقاڵبگەریدا. هاوکاتیش ڕەتکردنەوەی ئەویترە. وێڕای ئەمەش، لەقاڵبدانەوەی هەمان چەمکی پێشووی (ئەدەبی سەر بەچین و دەسەڵات و ئاوێنەی کۆمەڵە)". بەمجۆرە نوێگەریی جا لەهەر بابەتێک بێت، دەخوازێ ڕابردوو بۆ ئاستێکی جوان و قووڵترو ئاوەڵاکراو بونیاتبنێتەوە و پەنجەرەیەکی تازە لەئاسۆی داخراوی ئێستامان بەسەر ئەودیوی دونیای بەرچاومان بخاتە سەر گازەرەی پشت. لەم ڕوانگەیەوە ڕۆلان بارت دەڵێ:

www.dengekan.com
2007-09-19

"ئەفراندن یان چێکردن، ڕوانینێکی ڕەسەنایەتیە بۆ جیهان، هەروا خەمی ئەفراندنی جیهانێکی ڕاستینەیە لەشێوەی جیهانەکەی یەکەمدا، بەڵام نەک لەپێناو وێنەیەک، بەڵکو لەپێناوی ئەوەی نەمر بێت".

هەر بۆیە دەبینین هاڤرکێی نوێگەر لەگەڵ خودی خۆی و هەڵکەوتە باوەکە دەستپێدەکات. هاڤرکێی نوێگەر لەڕێگای زایەڵەی گومانی ئەو هەڵکەوتەدا، کردەی جوڵان و تازەکردنەوەی ئەو هەڵکەوتەیە. ئارتۆر ڕامبۆش لەکاتی خۆیدا پرسی، کە هەر دەڵێی ئەمڕۆیە لەئایندەی مرۆڤایەتی پرسیار دەکا: "بۆ دەنووسین، ئەگەر بۆ گۆڕینی ژیانمان و بۆ دۆزینەوەی ئەو جیهانە نەبێت، کە خودی جیهانە زانراوەکەی خۆمانە؟"، بەڵام نوێگەری بیرکردنەوەیە بەئاوەز و بیانۆکاری و گفتوگۆ، ئەو بیرکردنەوەی کە لەسەر بنەمای ڕۆشنبیرییەکی زانستی هەرسکراودا لەدایک دەبێ. هاوکاتیش نوێگەری لەڕزاندن و درزتێکردنی ئەو چەمکانەیە کە لەسەر هەرەمی ڕۆشنبیرییەکی دۆگما و وەستاودا دامەزراوە. دواجاریش نوێگەری بەگژداچوونی ئەو ڕوانینە بێ ڕۆح و خوێنانەن کە لەسەر بنەمای وەڵامدانەوەو باودا دەژی. لێرەوە نوێگەری هەوڵدەدات ڕێڕەوەی ئەو بیر کردنەوە بەستەڵۆکە بگۆڕێت بۆ ڕێڕەوێکی تازە و ئاوەڵا. بەواتایەکی تر، بەناتەباکردنی چەمکە تەباکانە؛ بەگومانکردنی ئەو وەڵامە یەقین و ئامادەکراوانەیە کە پشتی سووتاون، بەڵام ئەو نوێگەرییە هەر لەخۆڕا سەرهەڵنادات، بەڵکو لەئەنجامی پرۆسەیەکی دوورودرێژی مێژوویی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، ئاوەزی زانیاریی و تەواوی جەستەی کۆمەڵگاوە بەرهەمدێت. بەواتایەکی تر، هەر تەنیا لەئاستی فۆرمی شیعری و گواستنەوەی بێ پرۆژەیی چەمکەکان نییە، هەروەک لای ئێمە باوە، بەڵکو وەڵامی گۆڕانی جەدەلیانەی پێداویستییەکانی مێژووی کۆمەڵگا و داواخوازی زەمانی تاک و کۆمەڵیە. لەم ڕوانگەیەوە نوێگەری ڕەخنەوە و ڕاڤەکردنەوە و بەرهەمهێنانەوەی مێژووی ڕابردووە بەڕۆحێکی تازە و ئاوەڵا، یان وەک ئارتۆر ڕامبۆ پرسیارەکەی فرێدا و بەجێیهێشتین، "دروستکردنەوەی خودی خۆمان و جیهانەکەمانە کە لەدەستمانداوە."

بەڵام ئاخۆ پێکهات و جیهانبینی کوردی ئەو گۆڕانکارییانەی، کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێکرد، بەخۆیەوە بینیوە، تاوەکو پرسیاری بیرۆیی ئاگایی، سوریالیزم و بونیاتگەری...هتد، ببێتە ئەو پرسیار و گوتارە هۆشەکییە خەملیوەی گشتیی؟ ئایا پانتایی ڕۆشنبیریی کوردی تەرزە دەقێکی وەک، گۆتە، هۆلدرلین، بۆدلێر، جێمس جۆیس، بریتۆن...هتد گرتۆتە خۆی؟ یان ئایا کێشەی ئێمە هەمان کێشەی ئەو دەسەڵاتەیە کە فۆکۆ باسی دەکا؟ چەندان پرسیاری لەم تەرزە یەخەمان دەگرێ، بەڵام نمایشکردنی هەموو پرسیارەکان حەوجە نین. جێگەی ئاماژەیە، کە ئەو چەمک و فرە تیۆریانەی کە لەئەورووپادا بەرهەمهاتوون، پیادە کردنیانە لەئاستی سۆسیۆلۆژی، سێکسوالیتێت، پسیکۆلۆژی، زانستی مێژوویی و ... هتد، کە ئەمەش سیستمێکی ئێپستمۆلۆژی و ئابووری ... بەرهەمی هێناون، کە دامەزرێنەری پێکهاتەی کۆمەڵگایە، نەک مۆدەی پاڵەوانی، کە لای ئێمە لەئارادایە.

کەچی تا ئەمڕۆش لەجیهانی ئێمەدا، دەق و ڕووداو و دیاردە، بەرهەمە کەڵەکەکانی ڕابردوومان، وەک چامە و بەخشان و ئەزموونە سیاسییەکان، ئاوڕێکی تازەیان لێ نەدراوەتەوە. بەپێچەوانەی ئەمە، باڵادەستی نوێگەری ئەورووپا و گۆڕانە وەرچەرخاوەکانی وای لەڕووناکبیری ئێمە کردووە کە ئەو دەق

و ئەزموونە جیاوازانەی کە لەهەناوی مێژووی ئێمەدا بەرهەمهاتوون، فەرامۆشبکات. زۆرینەی رووناکبیری ئەمڕۆی کوردی، بێئاگان لەدەقە گرینگەکانی کوردی، چونکە دیلی نوێگەری ئەوروپان. هۆکارێکی گرینگ کێشەی لاسایی کردنەوە و خۆ بەکەمگرتنی رووناکبیری کوردیە بەرانبەر بەئەویتر.

ئەگەرچی رووناکبیر و هزرڤان و شاعیرە داهێنەرەکانی ئەوروپا، بەپێچەوانەی زۆرینەی رۆناکبیانی ئێمە، بەگرینگییەوە کاریان لەگەڵ سۆفیزم و ئەفسانە و کەلچەرە کۆنینەکانی خۆرهەلاتی و گرێکی کۆنینە کردووە، کەچی رۆناکبری ئەمڕۆی کورد ئەوانەی بۆ پرسیار نییە.

4

بۆ جەختکردنەوەی ئەو کێشەیە، ئەم نووسینە، کەمێک لەئەزموونی "گۆران" دەپەیڤێ. لەنێوان پەنجا و شەستەکاندا، پرسیارێکی جیاواز لەپانتایی رۆشنبیری ئێمەدا بەرهەمهاتووە، کە تاکو ئێستا خولانەوەیە لەدوورووبەری هەمان پرسیاردا، چونکە ئەزموونی گۆران، زمانی بیرکردنەوە و بینایی کوردی لەباوەوە گۆڕی بۆ روانگە تازەکان، یان دۆزینەوە و جوانکردنی ئەو جیهانە تازەی خۆمان. بەمەش گۆران کۆمەڵێک دەستوور و یاسای چەقیوی هەڵتەکاند و ئاسۆیەکی جوانناسانەی بۆ جیهانبینی زمانی کوردی بەرهەمهێنا. هاوکاتیش توانی شێوە و ناوەڕۆکێکی تۆکمە بەسیمای جەستەی رۆشنبیریمان ببەخشێت، بەمجۆرە توانی پێناسی شیعری و زمانی کوردی لەدەڤەر و وەستانەوە بۆ بەجیهانیکردن ببات. لەوەشدا گۆران بەپشتینەی ئەزموونی خودی خۆی و خۆماڵی و بەشداریکردنی "ئەویتر"ەوە، توانی ئەزموونێکی هاوئاهەنگ لەگەڵ رۆحی کوردی بەرهەمبێنێت. گۆران بەجیهانبینییەکی خودییانە؛ پێداویستییەتی رۆشنبیری کوردی، نەک لاسایی کردنەوە و گواستنەوەی لەقوتووکراوی رۆشنبیری ئەورویی، کە تا ئەمڕۆش ئامادەیی هەیە، توانی ئەو جیهانە تازەیەی کوردی بدۆزێتەوە. لێرەوە گۆران لەوەرگرتنەوەوە بۆ ئەفراندن و بەشداریبوون و بەخۆماڵیکردن، ژیانێکی تازەی بەخشییە ئاسۆی رۆشنبیری و زمانی کوردی.

گۆران لەئەزموونە شیعری و زمانەکەیدا، وێڕای بەجوانیکردن و ئەواڵا کردنەوەی ئاسۆی هەستەکی زمان، توانی بەکۆمەڵێک دەستەواژەی نەگوتراو: خواستی سەردەمیانەی کۆمەڵگا، نهێنی ژن، رۆحی کوردی و هارمۆنیای سروشتی بەرجەستە بکاتەوە. ئەمانەش وادەکەن کە گۆران هەمیشە لەپانتایی رۆشنبیری کوردیدا ئامادەیی هەبێت، بەڵام ئەو دیوە سیاسیەی گۆران، کە تا ئەمڕۆش بەناو رەخنەگری کوردی لەسەری دەژیت، گرفتارییەکە کە کێشەی خودی خۆیان و ئەوانەشن کە بەگۆران دەپێورێن! ئەگەر گۆران بەسیاسەت لەکەدار بووبێ، ئەوە مامۆستا و پێشەنگەکانی دوای خۆی، کە ئەوان ئەوە دەکەنە کێشەیەک بۆ گۆران، پاشکۆی حیزبین. بۆیە بەتاکە پرسیارێک ئەو کێشەیە بەجێدێڵم: کام لەو رووناکبیرە بەناوکراوانەی ئەمڕۆی کوردی دیلی حیزب نین؟

5

هەڵبەت لێدوان و پرسیاری رۆشنبیریمان لەتاراوگەدا، ناکرێ لەتەنگانە گشتیەکەی رۆشنبیری وڵات دووتابکرێنەوە، چونکە تا ئێستاش جیهانبینی رووناکبیرانی تاراوگە، بەدەراوێتەکردنی چەند نموونەیەکی کەم، لەتێکی جودا نەکراوەی رۆشنبیری وڵاتن. واتە وزە رۆشنبیرییەکەیان هێشتا لەوڵاتەوە سەرچاوە دەگرن. بەواتایەکی تر، لەپانتایی رۆشنبیری کوردیدا دوو

جوگرافیا و ئەزموونی جوداواز لەگۆڕێدا نییە. سەرەڕای ئەمەش ئەو تاراوگەیە، شوێن گۆڕینە، کۆمەڵێک دەنگی رۆشنبیری کوردی قووتداوە، کەچی بەرانبەر بەوە، کۆمەڵێک دەنگی تازەی بەرهەم نەهێناوە. ئەمەش کۆمەڵێک هۆکار و پرسیاری ئاڵۆزی هەیە، کە لێدوانێکی تایبەتی گەرەکە. لەپێشەوە دەخوازێ لەزاراوەی ئینتێلێگێنسیا بئاخڤین. بۆ ئەمەش دەبێ پەنا ببەین بۆ کۆمەڵێک سەرچاوە و روانگەی جوداواز، بەڵام ئەم نووسینە نە بواری ئەوەی هەیە و نە لەتواناشیدایە خۆی لەقەرەی ئەم ئەرکە بدات، بەڵام یەکێک لەگرفتەکانی ئەو رووناکبیریەی ئێمە، دەستکورتی خۆ دروستکردنەوەیەتی لەپێناوی بەرجەستە کردنەوەی ئەو پێناسە ئینتێلێگێنسیایە. نەبوونی ئەو رێژە زۆرینەی رووناکبیرانمان، کە وەک پیشە، بەمێتود و چەمک و تیۆری، پەرە بدا بە پرۆژە هزری و راڤە و پسپۆری و زانستییەکان. کەچی رووناکبیری کوردی، وەک هەر کەسێکی تری کۆمەڵگا، بەهەموو شتێکەوە خەریکە: دوکاندارە و هاوکاتیش پێشەنگی نووسینە...هتد. یان کورد واتەنی "لە هەر باغچەیەک گوڵێکە". بۆیە خاوەنی هیچ بنەمایەکی زانیاریی و تیۆری زانستی نیە، بەڵام سەرقاڵە بەخۆگونجاندن و ناوداری. هەڵبەت، دەبێ بگوترێت، ئەو نموونە کەمەی ئینتێلێگێنسیای کوردی، بەرهەمەکانیان جێگەی نرخن لەپانتایی رۆشنبیریی کوردیدا، بەڵام هەمیشە پەراوێزن لەئاستی بیرکردنەوەی کوردیدا. دەکرێ بەرهەمەکانی: مەسعود موحەمەد، ماڵی مەلا عەبدولکەریم مودەریس، کەماڵ مەزهەر، رەفیق حیلمی، علائەدین سجادی، ئەمین زەکی، شاکر فەتاح، شوکر موستەفا... چەندان لەوێنەی ئەمانە، نموونەی گەڕانەوە بن.

بەهەمەحاڵ، یەکێک لەگرفتەکانی نەبوونی نەریتی ئینتێلیجێنسیا/رووناکبیری کوردی لەتاراوگە، کە ئەو رووناکبیرە ناتوانێت لەسەر بنەمایەک کار بکات، کە پێویستی بەسیستماتیککردن و پرسیاری تازەیە. ئەو پرسیارەی کە لەناو وڵاتدا رەواجدار بوون، لەتاراوگەدا نە زەمینەی هەیە و نە خوێنەریش. سیستم و شێوازی ژیانی تاراوگە، بەهەموو رەهەندەکانییەوە، لەگەڵ سیستمی بێبەرنامەی ژیانی ناو وڵات تەواو جیاوازە، بۆیە رووناکبیری ئێمەی بردەوە بۆ سەرەتایەکی تەواو دوورەوە، بگرە لەخوێندنەوە و خۆ تازەکردنەوەشی دوور خستەوە. وێڕای ئەمەش، رۆڵی راگەیاندن لەڕێگای ئامرازە فرەکانەوە، رۆحی رووناکبیرانی کوردی، کە دوور بوون لەوە، تەواو بەتاڵکردەوە. ئەمە و چەندان هۆکاری تر، بەتایبەتی پێکهاتەی خۆرهەڵاتیمان، کە دابڕانێکی تەواو جیاوازی هەیە لەگەڵ ئەوروپادا، رووناکبیری ناچار کرد پەنا ببات بۆچوونە ناوخۆو لاتەریک بوون لەبەردەم ئەو پێداویستە تازانەی رۆشنبیریی و میکانیزمەکانییان.

هەڵبەتە سەرنجەکانی ئەم نووسینە زیاتر بۆ وڵاتی سویددا دەشکێنەوە، کە لەبوون و نەبوونی رۆشنبیریی تاراوگە بنەمایەکی سەرەکی پێکدێنێ. هەروا ئەو رێژە زۆرەی ناوەندە رۆشنبیرییەکانی کوردی، وەک رادیۆ، گۆڤار، کۆمەڵەی فرەی رۆشنبیری لەسوید، کە چارەکێک لەو رێژەیە لەهیچ وڵاتی تری ئەوروپادا نیە. بۆیە لەسەر ئاستی "کوردستانی سوید" دەتوانین ئاستی رۆشنبیریی تاراوگە دیاریبکەین. دەڵێم "کوردستانی سوید"، چونکە ئەمڕۆ ئەو هەموو زۆرە بنکە و مەڵبەند و چاپخانە ... هتد، کە لەسوید هەیە، هێندە لەخودی کوردستانیشدا نین. بەپێی سەرچاوەیەکی سویدی، کە لەپێشەکی لیستی کتێب و چاپخانەکانی 1994ی بێگانەکان نووسراوە: "کوردەکان لەهەموو گەلانی تر زێدەتر ناوەندی

بڵاوکردنەوە و ڕۆشنبیرییان هەیە و کتێب چاپدەکەن". لێرەدا پێویستە بگوترێت، کە نووسەری کورد لەسوێد، لەزۆربەی نووسەرانی تری گەلان زیاتر بۆ مەبەستی بازاڕی ئابووری سەرگەرمە بەکتێب چاپکردن و دروستکردنی بنکەی ساختە، هەروا ڕێژەی نووسەری کورد لەهەموو نووسەرانی تری بێگانە زیاترە لە "یەکێتی نووسەرانی سوێد"، کەچی ئەم یەکتییە لەسوێد تەنیا سەندیکایەکە و زیاتر سەرچاوەی ئابوورییە لەوەی کە پایەکی ئەدەبی هەبێ،بۆیە هیچ پلەیەکی داهێنانی لێهەڵناکرێ کە ببێتە پێوانەیەک بۆ پایە بەرزی ئەدەبی. جێگەی سەرنجە مەرجی ئەندامبوون لەو یەکتییە تەنیا سێ کتێبە، جا هەرچی کتێبێ بێت گرینگ نییە، بەڵام هەڵپەی نووسەری کورد بۆ ئەندامبوون لەو یەکێتییە تەنیا ئەوەیە، کە ئەو یارمەتیە ئابوورییە بەدەست بێنێ، کە ئەو یەکێتییە ساڵانە دوو جار بۆ ئەندامەکانی دەیبەخشێت. جێگەی ئاماژەیە، ئەو نووسەرانەی کورد وەرگرتنی ئەو یارمەتیە بەناوی خەڵات بڵاودەکەنەوە.

6

بەهەمەحاڵ. ئەفراندن خۆی لەخۆیدا، نامۆ بوون و نەگونجانی ڕووناکبیرە لەگەڵ ژیان و بوون و دۆخی وەستاو، یان ئەفراندن زادەی پرسیارێکی قووڵ و ماناگەلێکی گەردوونیانەی مرۆی داهێنەرە، کە لەئەنجامی پرۆسەیەکی ئاڵۆزی خودا دەفراژێت. لەئاکامی ئەمەدا داهێنەر لەگەڵ خودی خۆی و کۆمەڵ دەکەوێتە ناو دژایەتییەکی گەورەوە. ئەمەش ناچاری دەکا بەرامانێکی تر و جوانیەکی تر لەنوژەنەوە ئەو دونیایە سەپاوە جارێکیتر لەناو دەقەکانیدا بڕازێنێتەوە.

لێراوە دەبوو تاراوگە بارێکی ڕەخسێنەر بێ بۆ رووناکبیری کوردی، بەڵام لەبری ئەمە، ڕووناکبیری کورد، لەمپەرێکی لەنێوان خۆی و ئەو دونیا تازەیە قووتکردەوە، تاکو خۆی لەپرسیار تەقلەهەڤی ئەزموونی تاراوگەکەی بشارێتەوە. ڕەنگە ئەوە یەکێک لەو هۆیانە بێت کە ڕووناکبیری کوردی بەرانبەر گوتارێکی تازەی ڕۆشنبیری بێدەسەڵات کردبێت. لێرەوە بەردەوامی نووسین بۆ نووسەری کورد، بۆ لاواندنەوەی خۆی تەنیا قسە کردنە لەگەڵ ڕابردوو. هەر بۆیە پانتایی ڕۆشنبیری ئێمە لەتاراوگە نەیتوانیووە لەلۆکاڵییەت دابڕێت و ببێتە پرسیارێکی جیهانی. زۆرینەی نووسینەکانی تاراوگە، سیخناخە بەکێشە لاوەکی و ڕقەبەرەکایەتی نێوان خودی نووسەران.

بەڵام کەمال ئەبودیب لەمەڕ نامۆییەوە دەڵێ: "نامۆبوون پرۆسەیەکە کە ئەدەب خۆی پێ تازە دەکاتەوە. ئەمە لەلایەک، لەلایەکی دیکەشەوە، جارێکی تر، داهێنەر لەنوژەنەوە بۆ نەمرکردنی ئەو جیهانە، خۆی بەرانبەر ڕاماندن دادەنێتەوە، کە ڕەنگە دوای ئەوە لەسەر بارێکی باو و گونجاودا ئۆقرە بگرێتەوە. بەم خەسڵەتە، بەدیوێک، نامۆبوونیش خۆی خوڵقاندنی کەلێنە: مەودایەکی لەڕزۆکی نێوان دونیا دەقە، بەدیوێکی تریش، نامۆ بوونە لەنێوان دەق و کۆمەڵێک دەقی بەردەستی هاریکار و لەدایک بوو لەبونیادی بەرهەمی داهێنەردا، کە وایلێدەکات ئەو باو و گونجانە بخووڵقێنێت".

لەم ڕوانگەیەوە کێشەی ڕووناکبیری کورد، نامۆ بوون نییە لەگەڵ دەق و دونیا، بەڵکو خەمی مانەوە و دەمڕاستییە. بۆیە تاراوگە نەبووە پرسیارێک لەکێشەی دەق و تازەکردنەی خود، بەڵکو بوو بەبازرگانی و مشەخۆری لەسەر کێشە کۆنەکان. ڕۆشنبیری ناو وڵات بەبەراورد لەگەڵ تاراوگە زیاتر بەشدارو هەودایە لەگەڵ پرسیاری تازەکردنەوەو دیالۆگ.

www.dengekan.com
2007-09-19

دواجار جیهانبینی روناکبیری کوردی له تاراوگە، دابڕانێک نییه لەگەڵ رابردووی وەستاودا، بەڵکو گۆشەگیربوونی خود خۆی و رەتکردنەوەی تاراوگەیە، بەڵام "بوودا" واتەنی: "ئەوە گومانە کە سەرشاری دەستپێکردن و سەرەتای هەموو سەفەرێکە. ئەمان بۆ ئەو کەسەی کە سەفەرەکەی لەسەر زەویدا راگرت و چوارچمکی لەناو مێرگەکەی لێی رۆنیشت... ئەی داهێنەران ئێوە لەکوێن؟ ئەو پەیڤەی کە دەڵێ (هەمووشتێک بەفیرۆچوو)، بەرهەمەکەی دەچێتە ناو دڵ و ئاوەزمان... ئێمەش هێشتا لاوین".

ک

ۆتایی 1994

س

وێد – ستۆکهۆلم

نیشانەکانی وابەستەبوون و گەڕان لەکۆدەکانی دیالۆگ

قەڵەمکێشێک لەمەڕ بوحرانی رەشەکوژی لە شەڕگەکانی نووسینی کوردیدا

1

لەتاراوگەی گەمارۆدراو بەغوباری زەمەنو یادە سەهەندەییەکان، وەک هانایەک نووسین هەڵدەبژێرم، تاوەکو باری دۆشدامانەکانم، ماندوویێتی جەستەم تاوێک بحەسێنێتەوە. بەواتایەکی تر، بۆئەوەی بارووتی شەڕی نوسین لەشەڕگەکانی ئەم زمانە کوردییە لەیادەوەرییمدا بتەکێنم.

هەر یەکێک لەئێمە بەجانتای خەونە کوژراوەکانی خۆیەوە، وێستگە بەوێستگە جواگرافیایەکان دەبڕێ تاوەکو جەستە لەهێرشی کوشتن و رووحیش لەدوکەڵی نەهامەتی و پێشێلکردنەکان رزگار بکات.

گەر لەوێ جەستە لەچاوتروکانێکدا بکوژرێ، بەڵام رەنگە روح بەلاسارییەکانی داکۆکیکردن و خۆبەدەستەوە نەدان لەئۆتۆپیای داهاتوویەکی نادیاریدا مانەوەی بەردەوامبێ. لەناوەوەی وڵاتدا "ناتاراوگە"دا بۆ ئۆتۆپیایەکی کریستاڵی لەزەمەن بەدەر دەژین. کەچی لێرەی تاراوگەدا، بارەکە پێچەوانە دەبێتەوە. جەستە دەبێتە قاوغێکی رەق و چەقۆ ئاسا هەڕەشە لەڕوحت دەکا. کێشەکان، رابردوو، داهاتوو، یاد، فەرامۆشییەکان و... هتد، دەبنە کورەیەک و روحت هەڵدەقرچێنن. لەم بارەی تاراوگەدا لەناو مەودا دوکەڵاوییەکانی ئۆتۆپیا و واقیعە تازەکەدا بەچرپە چرپ دۆشداماو دەمێنیتەوە.

لە ناو ئەم تاراوگە بوونە دووانەییەدا– تاراوگە بوون لەتاراوگە؛ تاراوگە بوون لەشوێنی فرچکگرتوی یەکەمی بەهەور ئاوێزان–، هەر دەڵێی لەدەرەوەی گۆی زەویدا بەناو بۆشاییەکدا شۆڕ دەبیتەوە. بەمجۆرە مەرگ هێور ... هێور بەرەو ئامێزی خۆی راتدەکێشێ.

لەم تاراوگە بوونەدا دەخوازم بەم نووسینە تەنیمۆکی شەڕی رەخنەو زایەڵەی چەکی نووسین لەدەروون و روحمدا بتەکێنم.

www.dengekan.com
2007-09-19

چۆن دەکرێ لەم تاراوگە بوونەدا کەپرێک، شوێنێک بۆ یاد و کەشکۆڵی خەونەکانم بونیاتبنێم؟

چۆن دەکرێ لەجیاتی شەڕ، تەبایی‌و فرەبینی لەڕەفتاری نووسیندا پەیرەو بکەین؟ چۆن دەکرێ لەجیاتی گرێ کوێرە دەروونییەکانی تۆڵەکردنەوە و سڕینەوەی ئەویتر، بەرەو ئەفراندنی نووسینی دەق بیربکەینەوە؟

2

لە نووسین گەیشتن و قبووڵکردنی، وەک چەمکێک بۆ ئەفراندنی پرسیارەکان، ڤێجا ڕەفتارکردنی لەئاست پێکهێنانی ماوە بۆشەکانی یادەوەریی- مێژوویی، بۆ خۆی شێوازێکە لەشێوازەکانی ئەفراندن‌و فراژانی قەوارەیەکی کولتووری، ئەمەش ناسین و ناساندنی خۆمان و بەشداریکردنێکی کاریگەریشە لەچارەنووسی پرسیارە هاوسەردەمییەکانی بوونەوەرە "بەئاگا" و "بێئاگا"یەکانی ئەم جیهانەدا.

هەر کاتێک هەوڵماندا، ئەو چەمکە بکەین بەئەرکێکی سەرەکی ژیان و لەبوارە گشتییەکانی ژیان و کۆمەڵدا پەیرەوی بکەین، بەمە دەتوانین ئاوەز و ئاگایی مێژوویەک بئافرێنین. پێکهاتەی ڕەگەزە بنچینەییەکانی ئەم ئاوەزە ئاگاییە: یادەوەریی، ناسنامەی کولتووری و تایبەتمەندی هزرکردنە. ئەو هاندەریی و غەریزانەی کە سەرگەرمن بەدوای ئەو پێکهاتی ئاوەز و ئاگایی، پەیوەندییە جەستەییەکانی، شوێن، کاتەکان، ڕەنگ و بۆنی ئەو شتانەن، کە لەیادەوەریماندا گیاندارانە لەخۆیاندا تێکەڵاومان دەکەن، ئەمانە دەبن بەهێمایەک، لەچەمکی ئاگاییدا خۆیان دەسەپێنن، دواجاریش وەک فەنتازیایەکی نیگەرانکار بەرەو بەدوا گەڕان و ژیاندنەوەیان جۆشماندەدەن. بەرهەمی ئەم گەڕانەش، بیرکردنەوەی ئاوەزی ئاگاییەکە، کە بۆ بەدەستهێنانی قەوارە - کەینونەیەکی - کولتووری دڵنیابەخش ئامادەمان دەکا. کە بەدیدی هایدگەر کۆڵەکە سەرەکییەکەی ئەم قەوارەیەش زمانە (1).

لێرەدا، پرسیاری ڕۆشنبیریی هەوڵدانە بۆ پەیوەندیکردن لەگەڵ مێژووی یادەوەریی دڵی ئەم قەوارەیە، نەک خۆ دابڕاندن، چونکە بێئاگایی بوون لەم پەیوەندییەدا، دابڕان‌و وێڵبوونە لەدەرەوەی ئەم قەوارەیەدا، دواجاریش بێئاگابوون و مردنی خودە. ئاکامیش ڕق لەخۆبوونەوەو نەمانی بیرکردنەوەیە. ئەمەش ونبوونی ئاوەزە: دابڕانە لەمێژووی بیرکردنەوەو مێژووی ئاگاییمان. بەئاگابوون لەم قەوارەیە، هەبوونی پرۆژەیەکی هزرییە. هزرکردنیش بوونی ئاوەزو ئاگایی و وروژاندنی "شتەکانە". ئەرکی نووسەر پەرێشانی و ڕووژاندنی هێمای ئەو "شتانە"یە کە لەقەوارەدا جێنشینن. وێدەچێ ئەم پرسیارە "خەونە" کۆگەلیەی ئێمە، وەک خۆمان لەشەڕ و باوەشی مەرگدا سەوداسەر بووبێ، دواجاریش ئاوەزی ئێمە لەبیرکردنەوە دەستەوەستاو بووبێ. ئەو کاتەی خەون نەما، ئەوە شەڕی سەرتاسەری دەستپێدەکا. شەڕیش پڕۆژەی ڕق لەخود و یادەوەریی بەرهەمدێنێ. بەکوشتنی خەونیش، دەبێ تەرمی ئاوەز، ئاگایی: قەوارەو هێمای شتەکان بنێژین.

3

ڕەنگە لەواقیعی کۆمەڵگایەکی شەڕگرتوودا، چ لەوە ئاسانتر نەبێت، خودی شەڕەکە بکەین بەڕێبازی بیرکردنەوە و ڕەفتاری ژیانمان. چونکە خودی شەڕ بەهێزترین هاندەرە بۆ پەروەردەکردنی مرۆی ڕەشەکوژ، نووسەری هێرشبەر و داخستنی کەشی گفتوگۆ. شەڕ جەللاد پەروەردە دەکات، نەک کولتووری ئەفراندنی بەکۆمەڵی.

لەوەش زیاتر ئەو کاتەی شەڕ دەبێ بەپێکهاتەیەک لەدەروونی بەکۆمەڵی

www.dengekan.com
2007-09-19

کۆمەڵگایەکدا، لەوە تێدەپەڕێ بەبەرگریکردن لەخۆت کۆتایی بێت، بەڵکو دەبێ بەو خواستە گشتییە کە لەنائاگایی و ئاگاییماندا ڕەوتی واقیعی خۆی وەردەگرێ و بۆ شەڕەکان: شەڕی ناو خێزان، شەقام، دۆستایەتی، عەشق، نووسین، گەڕەک، شار و... هتد ئامادەمان دەکات. ئەم ڕەوتە دیاردەیەکە کە ئەمڕۆ بەبەرجەستەکراوی لەواقیعی کۆمەڵی کوردییدا خۆی دەسەپێنێ، هەر وەک شەڕ ئەو پرسیارە ئەبەدییە بێت، کە بەرەو چارەنووسی نەمریمان ببات.

بۆیە لێرەدا بەبیرکردنەوەیەکی ئەستەم و بێ ئومێدانە دەگەین، کە زمان نووسین و ڕەفتاری ڕۆشنبیریی وەک ڕەفتارێکی دژە شەڕ، بۆ رفتارێکی نادژە شەڕ وەردەچەرخێ و بەشێک لەم شەڕە ئەنجام دەدا، لەدواجاریشدا دەبێ بەئاکارێک، ڕەوایەتی خۆی لەدنیابینی و ئامانجەکانی داهێنان وەردەگرێ.

سەرنجامیش یادەوەریمان دەبێ بەدوکەڵێکی خەستی خنکێنەر و چارەنووسمان گەمارۆ دەدات. ئێمە پێویستمان بەنووسینێکە کە بتوانێ بەئاکارە ژیانخوازانەکەی شەڕ ریسوا بکات بۆ هەقیقەتی ڕەها و پرسیاری بوون ئامادەمان بکات. نووسینێک ڕارایی چارەنووسەکانمان بەمانایەک بکات، یان بەرەو دەروازەی دۆزینەوە و سەروەریی هانمانبدات.

لێرەدا چەقی لێکدژی و بەستەڵۆکی کۆمەڵگای کوردستان، بەئامادەیی سایکۆلۆژی و کلتوورییەکەی، خۆی وەک بونیادێکی پێشینە لەئاوەزی بیرکردنەوە و دنیابینی ڕۆشنبیریمان بۆ ئاشکرا دەکا. ئەمەش وەک پرۆسیسێک خاسڵەتە نەگۆڕەکانی لەپانتایی نووسینی ڕۆشنبیریی کوردیدا بەرهەمدەهێنێتەوە. بەمجۆرە دەبینین ئەم خاسڵەتە وەک گوتار/دیسکۆرسێکی باوی داسەپاو لەشێواز و ڕەوت و نەوە جیاجیای قۆناغەکاندا، بەفۆرمی جیا و لەدیاردەی چەند بەرەی شەڕدا بەرهەمدێتەوە.

بۆ لێکۆڵینەوە و خوێندنەوەیەکی زانستی ئەم بوحرانە (نەخۆشگیرە)، کە وەک پرۆسیسێکی یەک چەشنی، دەسەڵاتی بەسەر دنیابینیمانەوە هەیە، پێویستمان بەپسپۆڕی لایەنەکانی وەک: سۆسیۆلۆژی و سایکۆلۆژی و ئەنترۆپۆلۆژیای... هتد هەیە، تاکو بتوانێ بەبناغەی میتۆدە زانستییەکان ئەو خاسڵەتانەمان بۆ شیبکەنەوە، کە هۆکار و زەمینەی بەرهەمهێنانی ئەم بوحرانەن. نەبوونی ئەو جۆرە زانستکارو پسپۆڕانە لەکۆمەڵی ئێمەدا گرفتەکانی لەگرێ کوێرەیی قەتیسماو کردوون. ئەمەش وایکردووە هەریەکە بەگوێرەی خواستی خۆی، لەئاستی سۆزو نیازی ئارەزوو ئامێزەی ڕەمەکیانەوە، ئەم خاسڵەتە بوحران خوڵقێنەمان بۆ نمایش بکات، بێئەوەی میتۆدێکمان بۆ تێگەیشتن لەم بوحرانە بۆ پێشنیاز بکەن، تاوەکو بتوانین ئەم زمانی نووسینەمان لەواقیعێکی هەمەڕەنگی هاوتەبادا، بۆ پرسیار و بابەتە سەرەکییەکانی زانیاری و کلتووری ڕەخنە و لێکۆڵینەوە زانستییەکان، لەبەشداریکردنی دیالۆگی ئاوەزی جیهانی ئامادەکار بکەین.

ڕەوتی نووسینی کوردی لەسەرتاسەری کوڕ و کۆمەڵ و گروپەکاندا، ئەگەرچی وەک مەبەست و بیرکردنەوە خۆی لەزمانحاڵی حیزبایەتی جیا دەکاتەوە، بەڵام وەک سەرخانێکی کولتووری، لەناوەڕۆکدا ڕەنگدانەوەی ئەو پێکهاتە شەڕگر و خاسڵەتی ئەم بوحرانی ڕەتکردنەوە و فرەنەبینی مێژوویی – سیاسی و ئەقڵیەتی نائامادەیی دیالۆگی نێوان دژ، جیاوازییەکانە، لەکرۆکی کۆمەڵی کوردیدا.

دیاردەکانی خۆ جیاکردنەوە، بەبانگەشەکردنی لیبرالی و زاراوەکانی

نوێگەریی، ئازادی ڕادەربڕین و... هتد، مۆدەیەکە بەهۆی بەرەواجبوونی ئەم زاراوانە لەدنیاکەی تردا: لەدنیای ڕۆژئاوادا ئەو چەمکگەلە، وەک میتۆدێک لەهەموو بوارەکانی ژیان پەیڕەو دەکرێ. لەسەر ئەم ئاستەش خۆرئاوا پێکهاتی خۆی دەناسێنێ. وەرگرتن و دەستەوایکردنی (استعارە) ئەم زاراوانە لەواقیعی وخۆڕسکی لەبوونیادی کلتووری ئێمەدا، تەرزە شێواندنێکی دوو بەرانبەری خوڵقاندووە، بەمۆدەکردنی ئەم چەمکانە وەک دیاردەیەکی بێژۆک، وێجا پێڕۆکردنیان لەئاستی برادەریی و هاوشاریدا، ئەمەش چەشنێک لەدووبەرەکی وەردەگرێ. بەمجۆرە ئەو چەمک و تیۆرییانە لەناو ڕووناکبیری ئێمەدا دەبێ بەواقیعێکی کڵۆڵ و کاریگەرییەکی نالەباریش دروستدەکەن. لەدواجاریشدا پێشینەیەکی کلتووری نالەبارتر، لەسەر پێشینە نالەبارەکانی تر کەڵەکە دەکەن، ئەو پشتینە شەرئامێز و ڕەتکەرانەوەیەی کە ئاماژەمان بۆ کرد. وەرگرتن و بەکارهێنانی ئەم زاراوانە لەپانتایی نووسینی کوردیدا، بەبێ خوێندنەوەی مەرجی پرۆسێسی مێژوویی هزری، باکگراوندی کلتوورییان ، کە وادەکەن ئەو پرۆسێسە هزریانە بەردەوام، ئەو چەمک و زاراوانە بەرهەمبێننەوە. نەبوونی ئەم ڕاستییە لەجەستەی کلتووری ئێمەدا، نووسەرانی تووشی ئاکار و ڕەوشتی دوالیزمی کردووە. ئەم خاسڵەتەش دیاردەیەکە هاوسەنگیی لەنێوان واقیعی کوردی و خودی نووسەری کوردی لاواز کردووە، لەئاکامدا ئەو زاراوانە تەنیا لەئاستی مۆدەدا قەتیس ماون.

لە کاتێکدا گەر نووسین شێوازێک بێ لەژیان، نووسەری کورد بەگشتی لەم شێوازی ژیانە بێبەشە- بێجگە لەکەمینەیەکی گۆشەگیرکراو نەبێ-، چونکە نووسەری کورد لەناو نووسیندا، کەسایەتییەکە، پێموایە هیچ پەیوەندییەکی نییە لەگەڵ ئەو کەسایەتییەی کە لەدەرەوەی نووسیندا هەیەتی. لەژیانی مرۆڤایەتیدا پەیڕەوکردنی نووسین وەک شێوازێک لەژیان، خۆی لەخۆیدا، خەمی سەرەکی توانا تازەکانی ژیانە، یان ژیل دولۆز واتەنی "شێواز لەلای نووسەری مەزن، هاوکات شێوازی بەردەوامی ژیانە. لێرەدا مەبەست لەشتێکی کەسایەتی، تاکێتی نییە، بەڵکو مەبەست لەئەفراندنی ڕەوتێکی بوونە" (2)

لەم دیدەڕا دەکرێ لەسەرئەم خاڵە ڕاوەستین، کە خاسڵەتی دووانەیی و بانگەشەکردنی بەزارەکی وبڕیاری جەڵەبیانە، زەقترین خاسڵەتی نووسەری کوردە. ئەمەش دیاردەیەکە زەمینەی هەموو بوارێکی دیالۆگکردنی لەنێوان نووسەراندا بنبەست کردووە، ئەو خاسڵەتە وەک پرۆسێسێکی هیشکەڕۆی نەگۆڕ، هەمان خاسڵەت بەرەوتە کاریگەرەکەی خۆی لەجەستەی ڕۆشنبیریی ئێمەدا بەرهەمدێنێتەوە. نموونەی ئەم بەرهەمهێنانەوەیە لەدیاردەی جیاجیادا خۆی پۆلێن دەکات: وەک نووسەر، بەمۆدەی بونیادگەریی خۆی پێناسەدەکات، بەڵام بەئینتمای ناوچەیی و ئایدیولۆژی، خێزانی و... هتد، ئاوێزانە. وەک شاعیر، سوورریالیستە لەئاخاوتن و لاسایکردنەوەدا، بەڵام لەپێکهات و ڕەفتار و بیرکردنەوە لەگەڵ ژنەکەی و هەڵوێستی ژیان، دووانەیی و ترادیسۆنییە. وەک سیاسی، مارکسیست و پێشکەوتنخوازە، کەچی لەهەڵوێست و ڕەفتاری ژیاندا ئیماندارێکی هیشکەڕۆیە. وەک بیریار، لەخەونی ناسۆنالیزمی کوردیدا، سنوورێک بۆ کوردستان دەئافرێنێ، هاوکاتیش لەناوەڕۆکدا خێڵچی و ناوچەگەرە لەکرداردا... هتد. سەرەڕای ئەمانەش لەقۆناغێکی تایبەتدا خۆی یاخی دەنوێنێ، کەچی پاش ماوەیەکی کورت لەژێر نەریتە باوەکانی کۆمەڵایەتی، ئایینی، حزبی-خێزانیدا

www.dengekan.com
2007-09-19

جێگیر دەبێتەوە، یاخود بەپێچەوانەی رابردووی خۆی، لەناو جوغزە داسەپاوەکەدا گرمۆڵە دەبێتەوە. ئێمە مۆدەی بانگەشەکردن بەم زاراوانە لەهەردوو حیزبی باڵادەستی کوردستان و بگرە نەخوێندەوارەکانیشمان، لەراگەیاندن و بڵاوکراوە و گفتۆگانی رۆژانە دەخوێنینەوە و دەبیستین. ئەمرۆ بەکارهێنانی ئەم زاراوانە لەلای ئێمە، بۆ تێگەیشتن و رەفتارکردنیان نییە، بەڵکو بۆ دەمامک و تەڵەدانانەوەو پێشبرکێ لەگەڵ یەکتردا. گەر لافاوی مۆدەی ئەم زاراوانە لەگەڵ واقیعی سیاسی، کۆمەڵایەتی و خودی کردارو ئاستی رۆشنبیرەکانمان پێوانە بکەین، بەرەو رووی دژایەتییەک دەبینەوە کە لەناو گومان و گوناهەکان دۆشداماو دەمانهێڵێتەوە.

ئەمجۆرە دیاردە چەقگرتووانە لەرووناکبیریی داسەپێنراوی کوردیدا، ئاکاری یاخیگەریی و تواناکانی نووسینی کوردی، لەمەودایەکی بچووکدا تەنگەبەر کردووە. بەمەش بوحرانێکی یەک لەدوایەکی لەقۆناغەکانی نووسینی ئێمە بەرهەمهێناوەتەوە، کە هەمیشە کایەی ئەفراندنی لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و کلتووری مێژووییمان نائامادەکردووە. بوونی ئەو نووسەرانە بەئامرازی شەڕ، ناسنامەی نووسینی لەئەرکەکانی داهێنان و خوێندنەوە و فەنتازیای گەردوونی گۆڕیوەتەوە بەسڕینەوەو سەرکەوتن بەسەر دوژمنی لایەنەکەی تردا: ئەو دوژمنەی کە وایلێکردووە ببێ بەنووسەر و وشە لەبری چەک بکاتە کەرەسەی شەڕ لەدژی کەسانی تردا. لەم ئاستەدا نووسین لەجیاتی ماخولیای پێکهێنانی ناسنامەی خود و هەبوونیەت، مانای کوشتن و برینی وەرگرتووە. بۆیە لەجوگرافیای زمانی کوردیدا، گەر نووسین ئامرازی شەڕ، هێرشبەری و دروشم خوڵقێن نەبێ، ئەوە بەنووسینێکی ریزپەڕ (شاذ) و تۆمەتبار

دەکرێ. ئەم کولتووری شەڕ ئامێزەی نووسین، وەک بەرخۆرێکی شەڕ، خودی نووسەرەکەشی لەکۆمەڵی کوردیدا بەرخۆر کردووە. ئاکامی ئەمەش ونبوونی ناسنامەی نووسینە، وەک بنامەیەکی سەرەکی لەناو ساختمانی کۆمەڵگەکەماندا. ئەوە ناسنامەی نووسینە کە وادەکات لەپرسیارەکانی هزر، زانست، خولقاندن و دۆزینەوە، بەرێگەی ئەم زمانەوە بەشداری لەم دنیا و گەردوونە بکەین، نەک بوارەکانی ئالوگۆڕکردنی هزر و ئەزموون لەگەڵ کولتووری ئەویترو خودی خۆمان بسڕێتەوە.

4

رەنگە بێ سوود نەبێ گەر بەکورتی ئاماژە بۆ ئەو بەشە گرنگە بکەین کە شوێنەوایکی زەقی لەسەر ژێرخانی کولتووری ئێمە بەجێهێشتووە، ئەویش: کۆلۆنیالیزمی ئەو رژێمە داگیرکەرانەیە کە کوردستانیان بەسەردا دابەشکراوە. ئەم داگیرکردنە لەرێگەی ئەم پرۆسێسە ئایدیۆلۆژیانەی کە دەرهەق بەکوردستان پەیڕەو دەکرێ، توانیوویەتی ئەم خاسڵەتە شێواوانە– کە شەڕی خۆ بەخۆیی و دووبەرەکی و کینە... هتد– لەسەر بنەماکانی کولتووری، دەروونی و ئەخلاقی کورد بچێنێ. ئەم پەروەردە ئالۆزکاوو نامۆیە، وەک سەرخانێکی مێژوویی– ئابووری سیاسی، کولتووریی، لەپێکهاتی کۆمەڵی کوردیدا بەرهەمبێنێتەوە.

بە درێژخایەنی ئەم بارودۆخە نووسەری کورد دووچاری گرێ کوێرەی دەروون لاوازبوون و ئیفلیجبوون بۆتەوە، هاوکات لەگەڵ بەشەکانی تری ئەم پێکهاتە گشتییەی کۆمەڵەکەیدا، هەستی دەروون لاوازیش بارێکی نەخۆش دروست دەکات، کە لەرەفتارو کاری تاوانباکردن و سڕینەوەی ئەویتر روحییەتی خۆبەزلزانی و رەتکردنەوەی

www.dengekan.com
2007-09-19

دیالۆگ... هتد، خۆی دەنوێنێ. دواجاریش بەپێچەوانەکەشی بەرامبەر کولتووری ئەویتردا هەست بەکەمی دەکا، بەڵام لەناو کولتوورەکەی خۆیدا خۆی بەزۆر دەگرێ و بەهەر شێوەیەک بێت کە بکرێ دەیەوێ ئەم دەسەڵاتە بەدەستبێنێتەوە، کە خۆی لەبنەڕەتیدا دەناسێتەوە، ئەم کێشەیە لەبەشێکی ئەم نووسەرانەدا ئاکاری شیزۆفرینیا و گرێی خۆبەزلگرتن و ... هتد وەردەگرێ.

ئەمڕۆ لەئەنجامی تەقینەوەی گرێ کوێرەکانی نەخۆشی نەزانی دەسەڵات بەکارهێنان لەسیاسەتی خۆخۆری و وابەستەبووی هەردوو حیزبی- خێڵی- کوردیدا، ئەم دیاردانە کۆنترۆڵێکی تەواویان بەسەر نووسەری کوردەوە هەیە.

بە هەمە حاڵ، بوحرانی ئەم نەخۆشییە ریشاژۆ و بەگرێ بوونە، دیاردەیەکە سەرجەم کۆڕ و کۆمەڵی ئێمەی تەنیوەتەوە. نووسەران رەنگدانەوەی ئەم بارە کۆمەڵایەتییەن، شرۆڤەکردن و دۆزینەوەی کۆدی هۆ و ئەنجامەکانی ئەم رەوتە، پێویستی بەبنەما هەمەلایەنەکانی زانستی دەروونناسی کۆمەڵناسی و زانستەکانی تری مرۆڤناسییەوە هەیە، کە من لەم وتارەدا، ئەوە بەئەرکی خۆم دەزانم، تەنیا ئەو پرسیارانە بورووژێنم، کە بەرهەمهێنەری ئەو دیاردە کڵۆڵ و دووپاتانەن، هاوکات بەشداریکردن لەدۆزینەوەی بنەما و خاڵی ئاستەنگەکانی ئەو پرسیارانە. راڤەکردن و خوێندنەوەیان، بەدیدو میتۆدە جیاوازەکانی تر، بەکاری پسپۆڕانی توانادار دەزانم ، نەک ناولێنراوەکان.

5

ئاماژەکردن بۆ رۆڵی خودی بزوتنەوەی سیاسی کوردی، وەک هۆکارێکی سەرەکی بۆ ئەم پرۆسێسە لەبەرهەمهێنانەوەی ئەم بوحرانی رەشەکوژییەی نووسین و ئیفلیجکردنەی کۆمەڵ و ناسنامەی نووسەر، کە بەمەهانەی نوێنەرایەتی کردنی لەچارەنووسی گەلی کورددا مافی رەوایەتی خۆی زیاتر لەنیوسەدە وەرگرتووە، وەک هێزێکی باڵادەستیش، لەدروستکردنی ئەم بوحرانی نووسین و شێواندنە کۆمەڵایەتییەدا بەشداری کردووە، لەکاکڵەی مەبەستمان نزیکتر دەکاتەوە.

بزاڤی سیاسی کورد لەرەوتە درێژخایەنەکەیدا، بڕینی قۆناغەکانی لەهەرەسێکەوە بۆ هەرەسێکی تر، سەرەنجامی بارێکی دەروونی داتەپیوو تاریکی لەنا روحیەتی مرۆی کوردیدا خوڵقاندووە. ئەم بارەش بۆتە بوحرانێک کە ئاوەزی کەسی تاکی مرۆی کوردی لەنەگۆڕی ساویلکەیی و تەنگبینی قالبڕێژ کردووە، بەشێوەیەک کە ئەو تاکەکەسە توانای دۆزینەوەی میتۆدێکی تری بۆ گەڕان بەدوای چارەنووسەکەی، بێجگە لەوابەستەبوونی بەعەقڵیەتی ئەم بزاڤە، تیادا نەماوەتەوە. ئەم بارە نەگۆڕەی پێکهات و عەقڵیەتە سیاسییەی بزاڤی کوردی و هەرەسهێنانی بەردەوامی لەئامانجەکەیدا، ژێرخان و ساختمانێکی ئیفلیج و لەکارکەوتووی لەکۆمەڵی کوردیدا دروستکردۆتەوە.

رەنگدانەوەی ئەمەش سەرخانێکی نەخۆشانەی مێنتالیتێتی وابەستەکراوە، کە میکانیزمی بیرکردنەوەی کۆمەڵی کوردی و تاکەکەسی نووسەری لەناو بوحرانێکی قەتیسماو و بازنەیەکی بەحزبی وابەستەبووی داخراودا چەقاندووە. ئەم بزاڤە بەبیانو و فێڵبازییە ئاشکراکانییەوە، هەرەسەکانی ئەم ئامانجە بەکۆمەڵیەی کوردی لەرێگەی سۆزی هوتافەکانیەوە خستۆتە سەر ئەستۆی هۆکارە دەرەکییەکان - گوایە هەموو هۆیەکانی هەرەسهێنانی بزاڤی کوردی، بارودۆخی سیاسەتی جیهانییە لەپشتیوانی نەکردنی کوردیدا- ، بەمجۆرە توانیویەتی بەبەردەوامی مافی رەوایەتی خۆی بەهەمان ئاوەز و

www.dengekan.com
2007-09-19

شێوازی پێشووی هەرەسهێن بەدەستبێنێتەوە، بۆ جاڕدانی دروشمە ساختەکانیشی نووسەری کورد بدۆشێ و لەقاڵبی خۆیدا وابەستەی بکاو بۆ بەرنامە سەقەت و دەسەڵاتخوازییە تاکڕەو و سەرکوتکەرانەکەی بەکاریبێنێ.

وێڕای ئەمەش ئەو پێکهاتە ئابووری- سیاسی و ساختمانە کۆمەڵایەتییەی، کە بەرێژەیەکی فرە دەرەبەگە، بەئامرازە سەرەتاییەکانی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان بەڕێوەدەبا، ئەمەش خۆی لەخۆیدا دەسەڵاتێکی خۆڕسکانەی بەکۆمەڵی جیاجیا و هەر کۆمەڵەش دژ بەیەکتر دروستدەکا. گواستنەوەی ئەم پێکهاتە هەڕەمەکیە ئابوورییە خێڵەکیانە بۆ ناو چوارچێوەو دەزگای حیزبی و بەرهەمهێنانەوەی ئەو دژایەتییەو پەیوەندییە خێڵەکییەکانە بەرێگای ئیدۆلۆژییەکی وابەستە، کە لەئەنجامدا پێکهاتێکی ناتەبای تێکشکا و لەهەڕەمەکی حیزبیدا بەرهەمدێنێتەوە. بەمجۆرە حیزبەکان دەبن بەو پێکهاتە هەڕەمەکیە و جێگەی ئەو پێکهاتە دەرەبەگیە بەخۆوە دەگرن: خێڵە دژ بەیەکەکان، لەناو حیزبە دژ بەیەکەکان، لەبری فۆرمی پەیوەندی خزمدا، فۆرمی رابەری حیزبی چەکدار وەردەگرن. لێرەدا حیزب بۆ مەبەستی دەسەڵات، خێڵەکان دەکا بەئامرازێکی کاریگەر و باڵادەست بۆ دەستکەوتنی ئەم دەسەڵاتە. بەمەش کۆمەڵی شار دەبێ بەگوند. کولتووری گوندی دەبێ بەباڵادەست و نیشانە شارستانییەکان لەناو ئەو پێکهاتەدا دەشێوێنرێن، ئەم گۆڕانە شێواو و ناکۆکە، کە بێهۆکارو زەمینە بابەتی و ناوەکییەکان، لەکۆمەڵی کوردیدا ئەنجامدراوە، ئەمەش ئەو بەهاو رەوشتە باشانەی، گیانی دڵسۆزی بەرامبەر خێڵەکەی و هاوکاریی و بەهانا هاتن و پاراستنی ناوچەکەی... هتد. لەناو بردووە، کە لەپێکهات و خاسڵەتی خێڵدا دەناسرێنەوە. لەناو ئەو پرۆسێسە ئاڵۆزەدا، کێشەی کۆمەڵی گوندی لەدژایەتی نێوان خێڵەوە بۆ دژایەتی حیزب وەردەچەرخێ. لەوابەستەیی بەخێڵ و ناوچەوە، بۆ وابەستەیی بەسەرکردەی حیزبەکەی دەگۆڕێ. لەجووتێرێکی کارامەوە دەبێ بەچەکدار و شەڕکەرێکی ئازاو ...هتد.

بە هەمان پرۆسێسیش لەنووسەرێکی سۆز ئامێزەوە دەبێ بەنووسەرێکی چەکدار، بەگیانێکی هیشکەڕۆ و رەشەکوژ. ئەم گۆڕانکارییە بەزۆرییانە، کۆمەڵی کوردی کردۆتە کۆمەڵێکی بەش بەشی توندڕەو و لەخاسڵەتە ئازادیخوازانەکەی خۆی دابڕاندووەو، هێدی هێدی بەرەو رق لەخۆبوونەوە و لەخۆنامۆبوونی راپێچدەکا.

ئەم بارە دژوارە کۆمەڵی کوردی بۆ چەند نۆرمێکی نەگۆڕی ناتەبا لەگەڵ خودی خۆی و ئەویتر ئامادە کردووە. ئەم دیاردانەی کە ئەم بارە کەنەفتە دورستیکردووە، هەریەکە و چەند لێکۆڵینەوەی فرە جیاوازی دەوێ.

6

هۆکاری دەرەکی و ئەزموونی کلتووری ئەویتر و کۆمەڵگای ژیاریی، چلۆن رۆڵێک دەبینێ لەسەر کۆمەڵێک کوردی هەندەراننشین؟ کۆمەڵی کورد وێڕای گۆڕانی جوگرافی، کەچی بەچەشنێکی تر دەگەڕێتەوە ناو ئەم پرۆسێسە و بەهەمان خاسڵەتی وابەستەییەوە کاردەکاتەوە. ئەم وابەستەییە و پێکهاتە دژوارە، کۆنترۆڵێکی رەهای هەیە لەسەر پێکهاتەکەی، بەجۆرێک وایلێکردووە ناوەکی-خودیی- خۆی لەدەست بدات، تەنیا وەک بوونەوەرێکی دەرەکی- شێوەیی- هەست بەخودی خۆی بکات. ئەم خاڵەش هانیدەدا لێرەی هەندەرانیش وەک پێشینەکەی، ئۆتۆپیایەک بەکەرەسە و شێوە و وێناندنەکان، ئەو جیهانەی جاران پێکبهێنێتەوە. بەم رێگەیەش لەبۆشاییەکانی یادەوەریی و واقیعییەتی

تەنیایی دور بکەوێتەوە و لەناو کۆگەلی وابەستەییدا دژایەتییەکان بژێنێتەوە، بەمەش ئاگایی خۆی سڕ بکات و لەکاریگەریی ئەویتر دووربکەوێتەوە.

بەمجۆرە دەکرێ بڵێین، کە نووسەری کورد سەختە بتوانێ لەکاتی هەنووکەییدا بفکرێ و هەست بەبوونی خۆی بکات، بەڵکو لەڕابردوویەکی ئامادەی تەماویدا لەبوونی دابڕاوی خۆی دەگەڕێ، یان لەجەستەی رابردووەکەی بوونی دەناسێتەوە. سەرباری ئەمەش بریاری ئەو دوورخستنەوەی هەنووکەیە، چونکە لەگەڵ هەنووکەدا ئاخاوتنێکی زیندووی نییە، بەڵکو بوونی ئەو لەژیانی رابردوودا خۆی دەنوێنێ. لێرەدا رەنگە بەهەڵەدا نەچین گەر بڵێین، مرۆی کورد وەک بوونەوەرێک، لەکاتی هەنووکەدا بوونی خۆی بەبارێکی نائاسایی دەبینێ، بوونە ئاساییەکەی ئەو لەڕابردوودا بەرجەستەیە. چونکە لەکاتی ئێستادا هەست بەئیفلیجی جەستەی خۆی دەکات. بۆیە هاندان و چالاکییەکان لەم جەستە بەکۆمەڵییەی کوردیەدا، بۆ گەڕاندنەوەی رابردووەکەیەتی .

لەسەر ئەم زەمینەیەدا نووسەری ئێمە پێناسە رۆشنبیرییەکەی دەناسرێتەوە. بەم شێوەیە لەهەندەراندا، بەهەمان بیانووە سادەکان: گوایە تەنیایی و نامۆبوون دیاردەیەکی نامرۆڤانەی ئەوروپایە، بۆیە دەبێ لەداب و نەریتەکانی رابردووی خۆی نزیک بێتەوە، تاوەکو بتوانێ نووسین دابهێنێ. هەروەک ئەفراندن تەنیا لەو رووداوانەدا مانای راستی بدەن. بەم بروایە نەگۆڕانە لەنیگەرانی و پرسیارەکانی دەروونی و هەنووکەی بوونیدا خۆی دەپەرێنێتەوە. هەر ئەمەشە وایلێدەکا کە هەر بەرهەمێکی تر، یان هەر چەشنە بیرکردنەوەیەکی تر، کە پێچەوانەی بڕوا و نووسینی ئەو بێ، بەنامۆ، ئاڵۆز و شێواندنی زمانی کوردی دابنێ... هتد، ئەو نووسەرە، یان ئەو جۆرە بیرکردنەوەیە دەسرێتەوە، گوایە تەنیا خۆی پێوانە راستیەکەی زمانی کوردی و پێوەری ئەفراندنەکانە: کامە باشەو کامە نەباشە...

لێرەدا پرسیاری ئێمە بۆ داهاتوو نییە، چونکە بەدوای وەڵامەکانی رابردوو سەرقاڵین. لەخود گەڕان و پرسیار لەداهاتووکردن لەدیدی جیاوازدا، بەلای نووسەری کوردەوە، سەرلێشێوان و خۆ ونکردنە، هەروەک گوایە ئێمە دڵنیاین لەوەی کە لەسەر زەویدا بەئاسانی رۆشنبیریمان ژیانی ئەبەدی بۆ خۆمان و ئەوانی تر دەدۆزیتەوە. هەڵبەت نامۆیی و گومانیش بۆ جیهانبینی یەقینبیندا شەڕێکی ناوەکییە، هەرەشە لەپێکهاتە بەیەقین و داهاتووەکەی دەکا.

نووسەر بەم رێگەیەوە دەتوانێ بەو وێنە و خەیاڵە لەو سۆز و رابردووە گیرخواردووە بنووسێ و لەناو ئەو رابردووەشدا بژی. سەبارەت بەم لەڕابردوونشینیە، محمد الجابری لە(اشكاليات الفكر العربي المعاصر) دا دەڵێ : " شیعری عەرەبی بەم ئاستە ئاسۆییە لەسەر هەمان ئاستدا دەپێوێ و لەناو تیشکەکانی ئەم ئاستەشدا دەبینێ و بەپەیامەکەی دەخوێنێتەوەو وەتەئویلی دەکا. (ئەم نموونە سەلەفیەیە) کە لەمپەرەکانی پێشکەوتن و ئەفراندن لەهزری عەرەبیدا پەروەردە دەکا. (3)

نووسین جۆرێکە لەنیگەرانکاریی: خودی نووسەر و خوێنەرانی. نووسین بەرێگای پرسیارە نیگەرانکارانەکەی بەرەو رووی کێشەکانی گومانکردنمان دەکاتەوە، تاوەکو بەرەو دوورییەکانمان ببات، کە گەڕانەوە لەو رێگەیەدا دەبێ بەمردن. بەمجۆرە بەردەوابوون لەنووسین، بینینی خودە بەچاوی خوێنەران و فرە چەشنکردنی تێڕوانینەکانە لەهەموو بوارەکانی ژیاندا، بەڵام نووسینی ئێمە، دووپاتکردنەوەی وەڵامی ئەو پرسیارانەن

که وەڵامدراونەتەوە؛ پرسیاری نیگەرانکردن نییە. وەڵامدانەوەی وەڵامیش، شەکەتی نووسینی ئێمەیە، دواجارش ئەمە نووشستی دنیابینینمانە لەبەردەم تەرمەکانی رابردووی خۆماندا.

نووسین لەلای ئێمە خوێندنەوەی خود و پێکهێنانەوەی نییە، بۆیە وەک چۆن نووسەر خۆی ناناسێ بەهەمان شێوەش، خوێنەر خودی نووسەر و خۆشی ناناسێ، چونکە نووسەری ئێمە لەژێر سانسۆری داب و نەریت و ئەرکە گشتییە کۆمەڵایەتییەکاندا، کە لەنائاگاییدا ئامادەیە، کاردەکات. ئەرکی ئەو دەربرینی ئەو داخوازییانەیە کە داخوازی گشتین. بۆیە داخوازی ئەو لەپێوانەکردنی ئەفراندندا، تەنیا زۆری جەماوەرە لەگوێشلکردن و پەسەندکاریدا. ئەمەش دیدێکی کۆنباو و وابەستەکراوە، کە لەچەمکی جەماوەر، حیزب، گەل، ستالینینی و... هتد سەرچاوە هەڵدەگرێ. لەهەمان کاتدا نووسەری ئێمە بەئەرکی خۆی دەزانێ کە لەڕابردوودا ونمانبکات و لەهەنووکە و داهاتوومان دووربخاتەوە. بەمجۆرە ئێمە بەجەستە لێرەین، بەڵام لەهەستی بووندا لەوێین، ئەوێش رابردووییەکە کە لەتەم و مژ بترازێ هیچی تری تیادا ناخوێنرێتەوە. ئەم ئاستە بەکۆیە داخرا وو ئاسۆ بینە، فرێدانی تاکە کەسی کوردە بۆ دەرەوەی هاوسەردەمی و ماناکان. بۆیە لەناو نووسینی کوردیدا تێڕوانینی تاکە کەسی ئامادەییەکی شەرمنانەی هەیە. تاکە کەس لەناو ئەو ئاست و ئاسۆییە کۆیەدا، بوونەوەرێکی نەخۆشە. لەخۆڕامان بەچاوی ئەوێتری خوێنەر، لەخۆڕامانێکی پووچە. هەروا تەنیا بوون لەدەرەوەی ئەم ئاستە کۆیەدا، هەڵبژاردنێکە بۆ مافپێدان لەڕەشەکوژکردنی تاکێتی نووسەر.

7

بەم پێوانەیە نووسەری کورد لەئەزموونی هەندەراندا: لەئەوروپای تاکەکەسدا، لەجاران زیاتر لەسەر ئەم رابردووە بەکۆ پێکهێنراوە سوورە. ئەگەر لەکاتی ئامادەبوونی ژیانییدا لەناو ئەو کۆگەلییەدا هەستی بەنامۆیی کردبێ، ئەوە ئێستا لەم هەندەرانی نامۆ بەرهەمهێنەرەدا، هەستی ئەو پێچەوانە دەبێتەوە. لەم ئەزموونەدا، نووسەری ئێمە ئەوە بەئەرکی خۆی دەزانێ کە ئەو رابردووە بەرێگەی خەیاڵەکانەوە دیسانەوە ئامادەی بکاتەوە و، دواجاریش ئەو دەسەڵاتە رابردووەی بەدەستبێنێتەوە، چونکە ناتوانێ لەدوور رووداوەکان بنووسێ. لێرە تەنیایە و رووداوەکانی ئەم ئەزموونە بەپرسیار و ئەرکی خۆی نازانێ. لەبری ئەوەی بۆ تێڕامان و وەرگرتن بەناو ئەم تەنیاییەدا شۆڕبێتەوە، کەچی لێی هەڵدێ. بۆ دروستکردنەوەی ئەو ئاستە ئاسۆییەی رابردوو، هەروا پڕکردنەوەی ئەم تەنیاییە بەناوی کۆمەڵە، هەڵدەستێ بەپێکهێنانی حزب و رێکراو دروستکردن. بەرێگەی کولتوور و هونەرەوە، ناوێک، وەک مەهانە، لە(کۆمەڵەکە)ی دەنێ، کە هیچ پەیوەندییەکی بەکاری ئەو کۆمەڵەوە نییە، بەم کارەش خەونەکانی وەک تەم دەڕەوێتەوە. لەئەوروپادا، رەنگە هیچ گەلێک نەبێ هێندەی کورد، ناوی کولتووری وا بەئاسانی زڕاندبێ! بەڵام ئەوە بۆ ئەندامەکان و خۆشی رابردوو بەیاد دێنێتەوە و لەهەنووکەی بەبۆشایی داگرتوویدا فەرامۆشی دەکات. گەشەسەندنی ئەو قاڵب و لەتەکردنانە لەجەستەی کوردیدا، کە ئەمڕۆ دەسەڵاتی کورد، بۆ خۆشکردنی دژایەتی یەکتر کردن، کۆمەڵی کوردیان بەسەر ناوچە و خێڵەکاندا دابەشکردووە. لەڕاستیشدا ئەم (کۆمەڵانە)ی کوردی لێرە لەئەوروپا، بەتایبەتی لەسوێددا، کە جەغتی من زیاتر لەسەر وڵاتی سوێدە، یەکێک لەهۆیەکانی بۆ بەرهەمی دەسەڵاتی کوردی دەگەڕێتەوە. ئەمە لەلایەک، لەلایەکی تریشەوە، هەم خودی ئەو کۆمەڵانە و هەمیش لایەنگیرانی، لەوە

بەئاگان کە بەرهەم و مەبەستی کۆمەڵەکانیان لەگەڵ بانگەشەی ناوەکانیان هاوسەنگ نین، بەڵام نائاگایی هانیدەدا بەمە ناسنامە رابردوویەکەی بگوازێتەوە ئێرە. وێڕای ئەمەش ئەم کەش و هەوایە بەکۆمەڵیەی، کە ئەو(کۆمەڵە) دروستی دەکا، لەپرسیارەکانی تەنیایی و تاکە کەسی و تەماشاکردنی بەچاوی ئەویتر دووریدەکاتەوە و دڵنیایی بۆ دابین دەکات. چونکە هزرکردن لەکۆمەڵ و نووسەری ئێمە، لەکۆ و گروپ خۆی دەناسێنێ. بۆیە ناسنامەکەی لەکۆی رابردوودا جێگیرە، نەک هزرکردن لەڕوانگەی تاکە کەسییەوە: ناسنامەی لەلای ئەو کۆیە، نەک تاک. ئەو ناسنامەیە لەپەیوەندییە وابەستەکراوەکانەوە پێکدێت. ئەمە لەبونیاتی وابەستەکارییەکانی کۆمەڵگای ئێمەوە بەرهەمدێت، لەخێڵی ناوچەگەرەوە تا دەگاتە حزبەکان، کە هەریەکەیان بگرە بەبونیات و رەگەزەکانی ئاوەزی خێڵەوە و پێکهاتووەکەی کاردەکات.

ئەوەی زیاتر سەرنجکێشە لەم کۆمەڵە کولتووری و هونەرییانەی کوردی هەندەران ئەوەیە، هاندەری کارەکانیان لەپێناوی دژایەتیکردنی کۆمەڵەکەی ترە. واتە ئێمە پرۆژەیەکی کولتووری و هونەری لەو کۆمەڵانە بەدی ناکەین، - مەبەست لەدیاردەی کۆمەڵەکانە بەگشتیی، رەنگە هەندێ لەو کۆمەڵانە بۆ خزم و ناسیاوەکانیان کاری چاکیان کردبێ_! بەڵکو ئەو ناکۆکیە پێشینە و شەرە خۆکوژییەی حزبەکان، بەشێوەیەکی تر، بەڵام بەهەمان ناوەڕۆک، بەرهەمی دێننەوە.

کاری هەریەکەی ئەم کۆمەڵانە ئەوەیە، کۆمەڵەکەی تر لەناو ببات، نەک بەرێگەی بەرهەم و چالاکی بونیاتنەرانە، بەڵکو بەرێگەی رەشەکوژی جەستەیی و هێرشی ماف لێسەندنەوەی ژیان. بۆ نموونە یەکێک

لەبەڕێوەبەرانی گۆڤارەکانی کوردی لەسوێد، کە سەکۆی یەکێک لەو (کۆمەڵانە)یە، سەرباری نەبوونی زەمینەی دەرکردنی گۆڤارەکە، لەسەر دەرکردنی گۆڤارەکە سوور دەبێ، چونکە پێیوایە، گۆڤارەکەی تر، یان کەسانێکی جیاوازی وابەستە بەکۆمەڵەیەکی تری دژ بەنەمانی گۆڤارەکەی تر دڵخۆش دەبن، ئەمە تەنیا نموونەیەکە. بەمجۆرە دەبینین گۆڤارەکە بەرەیەکی شەڕمان بۆ بەرهەمدێنێ، نەک پرۆژەیەکی کولتووری. بەردەوامبوونی ئەو گۆڤارە، بەردەوامکردنی شەڕە، نەک بەردەوامی ژیانی رۆشنبیریی و هزرکردن لەپرسیارەکانی چارەنووس و دۆزینەوەی میتۆدێک بۆ ئاخاوتن لەگەڵ یەکترو ئەویتری جیاوازدا... هتد.

لەسەر ئەم بناغەیەدا دەتوانین لەم ئەنجامە نزیک بینەوە، کە ئەم ناکۆکییە لەڕادەبەدرانەی نێوان کوردی هەندەراننشین، لەدووتوێی ئەم (کۆڕو کۆمەڵانە)دا دەناسرێنەوە. بەواتایەکی تر، هەر خودی ئەو دژیەتیانەیە کە ئەم کۆمەڵە لەیەکتر دژانەی دروستکردووە. هاوکاتیش هەڕەمی وابەستەکراوی کۆمەڵی کوردیان پەرەپێداوە.

ئەمەش وایکردووە کە کۆمەڵی کورد لەئەوروپا لەو شێوەی جاران دوورنەکەوێتەوە، دواجاریش لەکولتووری ئەم کۆمەڵانە گۆشەگیر بێت.

سەرەڕای ئەمانەش، هۆکارێکی راشکاوی تر، لەزۆرینەی ئەوانەی کە بەکاری دروستکردنی ئەم کۆمەڵانە هەڵدەستن، ئەوانەن لە ناو حزبەکانەوە هاتوون و شێوەی بیرکردنەوەیان دەسەڵاتخوازی و دژایەتیکردنە. ئەوانە بەو کارانە راهاتوون و لەوەش بترازێ هیچی تریان بۆ ناکرێ. بەمجۆرە ئەوانە بەهەمان شێوازی کاری رابردوو، (کۆمەڵەکە) یان بەڕێوەدەبەن، دواجاریش ئەو کۆمەڵە، دەبێ بەئینتیمای خزمایەتی، واستەیی،

www.dengekan.com
2007-09-19

هاوشاریی، یانیش ئایدۆلۆژییەکی ڕەشەکوژی و خۆی بەئێمە دەناسێنێ. بەهەمە حاڵ، من بۆ چڕکردنرووەی ئەم بۆ چوونە، پرسیارگەلێک ئاراستەی ئێوە دەکەم، ئەویش:

لەو هەموو ساڵانەو، لەو هەموو کۆڕو کۆمەڵە بەناو کولتووری و هونەرییانە، بۆچی، بۆ نموونە لەسوێددا، کە زەمینەیەکی یاریدەدەر هەیە، پڕۆژەیەکی کولتووری نەهاتە کایەوە، وەک ئۆرگانێک، دامەزراوێکی کەلتووری، یان بەلای کەمی پڕۆژەیەکی وەرگێڕان، پێکنەهێنرا؟

یان بەرهەمی ئەو (کۆمەڵانە) بەبەراوردکردن لەگەڵ بانگەشەکردنەکانیان، بێجگە لەخۆشکردنی شەڕی دووبەرەکی نێوان کوردی هەندەراننیشین و گواستنەوەی شەڕی خۆکوژی کوردستان بۆ ئەوروپا و دابەشکاری و وابەستەبوونی ڕووناکبیری، بەرهەمەکانی تریان چین؟

پاش هەرەسهێنانی پرۆسەی ڕاپەینی کوردستانی باشوور و هەرزانکردنی کێشەی کورد بەهۆی نوێنەرە سیاسەتمەدارە قاچاغچییەکانمان، نووسەری کورد و (کۆمەڵەکانی)، ئەو ڕوڵەی کە دەبوو بیبینن لەبەشداریکردن و گەشەپێدانی مافی ناسنامەی کولتووری نەتەوەییمان و دروستکردنی دیالۆگی ڕۆشنبیریی لەگەڵ کەناڵە کولتوورییەکانی ڕۆژئاوا، لەپێناو فەرامۆشنەکردنی کێشەکەی، لەکام ئاستدایە؟

نووسەر و "کۆمەڵەکانمان" لەهەر جارەی دەسپێکردنەوەی شەڕی حزبەکان، بێجگە لەکۆبوونەوە لەبارەگا گۆشەگیرەکانی کۆمەڵەکانیان، هەڵکوتانە سەر ئەو لاو لایەکەی تر، سەت بارەکردنەوەی قسەکان، چیتر بووە...؟

8

ڕەنگە ئەو هزرە ڕاستییە بەڵگە نەویستە لەو ئاکامە نزیکمان بکاتەوە، کە بەکوردییەکەی دەڵێ، هەموو نیشانە و دیاردەی بەرهەمە کولتووری، هونەری، کۆمەڵاتییەکان... هتد، ڕەنگدانەوەی پێکهات و ناوەکی خودی ئەو کۆمەڵەیە. کێشەی گۆڕانەکانی کۆمەڵی کورد لەو ساڵانەی دواییدا، ڕەنگە بکرێ بڵێین ئاڵۆزترین و سەختترین قوناغە، کە کورد لەم سەدەیەدا بەرەو ڕووی بووبێتەوە. لەبارەی سیاسییەوە لەگەورەترین نوشستدا دەژی، نوشستێک کە هەرچی نیشانەیەکی ڕووناکە لەم جەستەی کوردییەدا خامۆشی کردووە. ئەمەش داپچڕانێکی ناوەکی دژوار و نامۆی خوڵقاندووە. ئەنجامی ئەمەش کایەی دژایەتییەکی توند و تیژی لەنێوان بەشەکانی ئەو پێکهاتە کوردییە بەرهەمهێناوە. ئەوەی من لێرەدا مەبەستمە، ئاماژەکردنە بۆ کێشەی ئەو بەشەی نووسەران، کە بە"نەوەی نوێ" و"کۆن" یان کۆنی جێماو "سلف" و "نوێگەر"– بچووک و گەورە– ناودەبرێن

.

لێرەدا لێکداپچڕان و نەمانی دیالۆگ لەنێوان ئەم دوو نەوەیەدا، دەتوانین، کتومت، بەکێشەی ئەم دوو هێزە باڵادەستەی کوردی بچوێنین. کێشەی ئەم دوو نەوەیە لەشێوازێکی شەڕئامێز و لەهەوایەکی بەچەک داپۆشرا و لەڕێگەی ڕووبەری نووسینی ئەمڕۆی کوردیدا خۆی دەنوێنێ. تۆمەتبارکردنی یەکتری ئەم دوو نەوەیە لەبازنەیەکی داخراو و لوغمکراودا بەڕێوەدەچێ: نەوەی یەکەم "کۆن"، نەوەی دووەم "نوێگەر" بەوە تۆمەتبەر دەکا، کە بەرهەمەکانیان لەزمانی کوردی نامۆن، واتە زمانی کوردی نازانن، یان ناوەڕۆکی نووسینەکانیان بیژۆکە. لەئەنجامدا بەرای ئەوان، "نەوەی نوێگەر" نووسەر نین... هتد.

نەوەی دووەمیش (نوێگەر) بەگشتی لەهەوڵی تاکە کەسییدا، بڕوای بەبەرهەمهێنانی تاکە. ڤێجا نەوەی

www.dengekan.com
2007-09-19

یەکەم (کۆن)، وەک گشت، بەکۆنی جێماو سەرکەش وبگرە بەسیاسییەکی باو دەزانێ و خوێندنەوەی بەرهەمی ئەوان لەگەڵ دنیابینی خۆی بەناهاوسەنگ دەزانی، بەرهەمی رابردوو بەرهەمێکی کۆنە: وەڵامدانەوەی وەڵامەکانە و کێشەیەک ناورووژێنێ... هتد. ئەمەش بەبڕوای نەوەی (نوێگەر) دیالۆگی پرسیاری رۆشنبیری دروست ناکا.

وێڕای ئەم خاڵە زەقانەش، نەوەی یەکەم (کۆن) تائێستاش بەحوکمی مانەوەی ئەو زەمینەی کە لەسەریدا خەیاڵ وەردەگرێ و دواجاریش لەنوێنەرایەتی کردنی کۆمەڵ و مەسەلەکەی خۆی بەرەوا دەزانێ، وادەکا رەوایەتی نەداتە جێگرە دژەکەی (نەوەی نوێگەر)، مانەوەی ئەو واقیعە بەسیاسی _ حزبیە گەمارۆدراوەی کورد، مانەوەی رەهای نەوەی رابردووە. چونکە پرسیارەکان تا ئەمڕۆش ئەو پرسیارانەن کە نەوەی یەکەم (کۆن) وەڵامدەرێتی.

بەڵام وەڵامی ئەو پرسیارە (خەون) بەکۆمەڵییەی کورد، تەنیا وەڵامێکە لەناو نووسینی ئەو نەوەی یەکەمەدا، ئەوەش وەڵامەکانی خودی واقیعی کوردییە، واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی...هتد، لەجیاتی نزیکبوونەوە و بەئەنجام گەیشتنی، ئاڵۆزبوون و مەحاڵ بوونییەتی. کەواتە وەدیهێنانی ئەو (خەونە) بەکۆمەڵییە، بەئەرکی رەوای خۆی دەزانێ. چونکە بەلای "نەوەی یەکەم" ، "نەوەی دووەم" ئەو کۆیەی کۆمەڵی کوردی تێناگات، هەروا لەواقیعی ئەو کۆمەڵە هەڵنەقووڵاوە. وێڕای ئەمەش، نەوەی "کۆن" پێیوایە لەم لایەنەوە "نوێگەر" دەبێ لەوەعز و ئامۆژگارییەکانی ئەو سوود وەربگرێ. بەیەک لەلایەنەکانی "ژێربێژی کوردییانە"، ئەم رایە لەڕاستی نزیکە، چونکە نووسین لەڕوانینی گشتی کوردیدا، دەربڕین و لاواندنەوەی ئەو "خەونە" کۆیەی کوردییە. نووسین تاکگەرایی نییە. چونکە تاک لەکۆمەڵی کوردیدا نییە. رامانی تاک رامانێکە بەسەر لێتێکچوون و زمان نەزانین و خەمی گەلی کورد دوورکەوتنەوە و ورێنەکاری دەخوێندرێتەوە.

بەلای "نەوەی یەکەم" جەماوەر پێوانەیە، ئەو رێژەیەی کە بەگوڕو جۆشە، گوێی لێدەگرێ و دەیخوێنێتەوە، راستی نووسەر بوون و "نوێگەریی" دەسەلمێنێ. پێوانکاری "نەوەی یەکەم" ئەوەیە، کە دەڵێ: کەس گوێیان لێناگرێ، بەڵام بەسەدان گوێ لەمن دەگرن. لەدیدی ئەودا نوێگەر بوون، واتە گوێ گرتن لەئامۆژگارییەکانی ئەو. هەروا گەر تۆ نووسەرێکی نوێگەر بیت، دەبێ ئەو بەنوێنەری خۆت بزانی. هەڵگەڕانەوە و گفتوگۆکردن بەئاستی بەڵگەو حەزو چێژ، ئەوە بەسەر لێتێکچوون و ئاڵۆزکاری و خراپەکار تۆمەتبارت دەکا. لەمەڕ رەنگدانەوەی ئەدەب لەم تەرزە کۆمەڵگایە، بەوتەی محمد عابد جابری: "ئەو کۆمەڵەی کە باج و زۆرداری و دژایەتی و دڕندایەتی و بڕوابوون بەخورافەتەکانی تێدایە، هاوکات ئەو نووسەرەشی تێدایە، کە بەسووک سانایی رەخنە دەگرێ، تاکو هەستی ساویلکانەی جەماوەر بوورووژێنێ و خەیاڵە مەنگەکەی بژێنێتەوە". (4).

لەسەر هەمان ئاست پێکهاتی کۆمەڵگای کوردی، بەتایبەت لەم قۆناغەی ئێستادا، ئەو جۆرە نووسەرە بەرهەمدێنێت، کە لەسەر ئەو لایە لاوازانە دەژیت، کە ئەمەش زەمینەیەکی ئاوەلایە بۆ گفتوگۆکردن.

لە بەرامبەر ئەمەشدا نەوەی دووەم "نوێگەرە" لەئەنجامی هەوڵدان لەپێناو خۆدابڕاندن لەم واقیعە وەستاوەدا، کە ئەمەش بەرێگەی رۆشنبیرییەکی رەخنەکاری هەڵوەشێنەرانەی دەستەواکراوانە (مستعار)، دەخوازێ ناسنامەیەکی تاک لەناو ئەم گەمارۆدانە کۆیەدا بۆ نووسینی کوردی پێکبێنێت.

بەواتایەکی تر ئەو پانتاییە ئاڵۆزکاو و هەرەسهێنەرەی کۆمەڵی کورد، وەک بەرهەمی پرۆسێسەکەی، ئەو بەرهەمە ئاڵۆزە، نووسەرە دژوارە نارازیکارەی بەرهەمهێناوە. ئەم ئاڵۆزکارییەی نووسەری ئەمڕۆی کورد، ئاوێنە بوونەوەی پرسیارە ئاڵۆز و پانتاییەکانی سەردەمەکەیەتی، بەلام بەهۆی ئەم کەشە دەراوێتە ئەو داخوازییە بەکۆمەڵییەی، کە خۆی لەنەوەی یەکەم "کۆن" دەدۆزێتەوە، لەدواجاریشدا نائامادەیی چەمکی دیالۆگ لەواقیعەکەدا، دیاردەی بەرتەکدانەوە و بەربەرەکانییەکی توندڕەوی وەرگرتووە. بەمەش لەهەمبەر هەردوو نەوەدا، پرسیاری داهێنان و دیالۆگی رۆشنبیریی لەبارچووە. لەیەکتر گەیشتن و خوێندنەوەی یەکتری لەسەر بناغەی بەرهەمی رۆشنبیریی و خاڵەکانی ئەفراندنی هاوبەش فەرامۆشکراوە، لەبری ئەوە شێوازی بوغزاندن و رەشەکوژی وەرگرتووە. ئەمەش بەرهەمی سەرەنجامی ئەو بارە سیاسییە لێکچڕژاوەی کوردستانە کە خۆی لەناو نووسینی کوردیدا بەرهەمهێناوەتەوە. بەواتایەکی تر میتۆدی هەردوو حزبی بالادەستی کوردستان، ئەم ئاکارەی بەنووسەری کورد بەخشیووە. ئەم راستییەی کە لەواقیعی نووسەری کورد دەبینرێ، سەرەنجامی ئەو داب و نەریتە وابەستەکراوەیە، کە مێژووەکەی نیشانەداری خۆی هەیە، ئەمەش نووسینی ئێمەی شەکەت کردووە. نیشانەی داب و نەریتێک کە خۆی بەئامادەییەکی نەگۆڕ دووبارە دەکاتەوە. ئەمەش پەسەندان و گێرانەوەی بەسەرهاتە سۆزاوییەکان و دروستکردنی قارەمانیەتییەکی ئاوەز هەڵنەگرتووە، فریودانی ناوەڕۆکی ئەو راستیانەیە کە لەهەرەس بترازێ هیچی ترمان بۆ جەخت ناکاتەوە. هاوکات لەڕوویەکی تردا، لاواندنەوەی ئەو کارەساتانە

بەزمانێکی هەست بزوێن، کە هەموو لایەنەکانی زمانی ئاوەزی ئێمەی لەکار خستووە. بەمجۆرە نەوەی دووەم "نوێگەر" لەڕامانی تاکەوە رەخنە لەمێژووی ئەم واقیعە دەگرێ. بەبوونی پرسیارە کەڵەکەکانی ئەو بۆشاییەی کە یادەوەریی تەنیوەتەوە، هەوڵدەدا کۆدەکان بدۆزێتەوە. بەم شێوەیە نەوەی دووەم "نوێگەر" بەهەستی تاکێتی خۆیەوە، داگیرکردنی ئەم یادەوەرییە تەمومژە بەئەرکی خۆی دەزانێ، بەلام واقیعی ئەم نەوە "نوێگەر"ە لەناو نووسینە "ئاڵۆزکاوەکانی"دا پرسیارێکمان بۆ قووت دەکاتەوە، ئەویش: ئەو میتۆد و شێوازەی کە پیادەیدەکا، بۆ کارکردن و دۆزینەوەی کۆدەکان، تا چەندێک لەگەڵ ئەو پرسیارە گرنگانەی بونیاتی واقیع و دنیابینی خۆشیدا هاوکوفە؟ کایەی بەرهەمی ئەو نەوە"نوێگەر"ە لەسەر ئەو نموونەی "کۆنی جێماو" (سلف)ەدا چییە؟ ئاخۆ ئەو نووسینەی کە بەمیتۆدی خوێندنەوەی رەخنەو تاکگەرایی ئیشی پێدەکا، درزی خستۆتە پرسیارە کەڵەکەکراوەکان؟

ئەو زەمینە هاندەرەی کە گرفتی "کۆن" و "نوێ"ی لەپانتایی نووسینی کوردیدا هێناوەتە ئاراوە، بەڵگەو بیانۆکارییەکانی چین؟ ئایا کڵۆڵی و هەرەسەکانی مێژووی سیاسی ئێمەن، کە بەرەو رەشبینیمان دەبەن و لەدواجاریشدا بونیاتێکی ئیفلجمان تیادا بەرهەمدێنن و پاشان نووسینێکی"ئاڵۆز"مان بۆ بەرهەمدێنن؟

بەلام ئەو شێوە گفتوگۆکردنەی نێوان نەوەی یەکەم "کۆن" و نەوەی دووەم "نوێگەر"، نیشانەیەکە کە کلتووری ئێمەی پێدەناسرێتەوە. بۆیە قسەکردنێکی رۆشنبیریی لەسەر ئەو پرسیارانە، کە لەسەر ئاستی رۆشەنبیرییەکی بابەتەکی سەرچاوە بگرێت، دەتوانێت پرسیارەکانی ناسنامەو مێژووی هزرمان بۆ بئافرێنێت.

9

له تاراوگەی شەپۆلگرتوو بەغوباری یادەکان، کە شوێنەکان، بەزرینگانەوەی بانگدانەکانی منداڵێتی، بەترپەی هەنگاوەکانی کات، سەمتەکانی لەکۆچی چارەنووسە نادیارەکانیدا جوگرافیاکان بەزیکر دەتەنێتەوە. بەزایەڵەی سەگوەڕی ئەو سەگانەیە کە تا پەرگەی گوندەکە، وەفادارانە: بەدوامان دەکەوتن، لەخەونێکی پچڕکاودا بێدارم دەکەنەوە. پەنجەرەکان دەکەمەوە، دەمەوێ لەفەرهەنگی یادەوەریی بڕوانم، لەگەڵ گیا، بەرد، تەم و ئەو نامانەی کە لەهەر جارەی خوێندنەوەیاندا بەناو خۆشەویستییەکی تریان شۆڕ دەکردمەوە تێکەڵ ببمەوە. هەر دەڵێ و بەکەناری یادەوەریدا، وەک زیندە خەونێک بەرەو تەمی گەردوون، بەجەستەیەک لەڕووح هەنگاو دەنێم.

له تاراوگەی گوماندا، بیرهاتنەوەکان، وەک فەرامۆشکردنەکان، فەرامۆشکردنەکان، وەک بیرهاتنەوەکان، بەناو ویڵییەکانی تر دەمگێڕن.

له کۆتاییدا گەڕانەکانیشدا، شتەکانی رابردوو، درەخت، ئاو، خاک، برادەرایەتی، نووسین، تەمەن و... هتد، کە واز لەخەونەکانت ناهێنن. لەناو شەڕدا وەک گڕێکی جەستەی بەپەرێشانی پۆشراوت، داختدەکەن، بەجەستەیەکی قورس بێدار دەبیتەوە، بەڵام خۆت ناناسیتەوە.

دەخوازی لەگەڵ تاراوگەدا بپەیڤێ، بەڵام وەک ئێستا وەڵامت ناداتەوە. دەبێ مێژوویەک پیشانبدەی، دەبێ داوای پەناگەیەک بۆ مێژووەکەت بکەی. تۆ وەک ئێستا قبووڵەکراوی، مێژووەکە تۆی. تۆش مێژوو. لەبەرامبەر ئەم پرسیارەدا، لەدوو شوێن، ئێستا و رابردوودا، گەمارۆ دەدرێی، لەتاواوگە و ناتاراوگەدا، لەسەر ئەم زەوییەدا راوتدەنێن. ئەو کاتەش لەگەڵ بۆشاییدا

هەڤپەیڤین دەستپێدەکا. هەوڵی من لەم نووسینەدا، سارێژکردنی زامەکان، یان چاککردنەوەی نەخۆشییەکان نییە، هەروا خۆکردنە جێگیرێتی نییە، بۆ نوێنەرایەتیکردنی رەوتێک، بەڵکو ئەز هەوڵمداوە ئاخاوتن لەگەڵ خود بکەم. خودێک کە خەریکە بەرەو رقبوونەوە لەخۆم و یادەوەرییەکەم پەلکێشمدەکا. بۆیە ئەم نووسینە. هەوڵێکە، تا خەونەکان، لەگەمارۆدانی بکوژانەیاندا، دەرفەتێکم بۆ ژیان پێبدەن، لەهەمان کاتدا خواستی من هەڤپەیڤینە لەگەڵ ئەوانی دیکە، بۆ ئەوەی تاریکییەکانی دەروونم تووڕ هەڵبدەم.

له کۆتاییشدا جەختی من لەسەر ئەو پرسیارانەیە، کە خەریکە دەبن بەوڕێنەیەکی نەخۆش، ئاراستەی ئەوانی تری خوێنەری بکەم. خواستوومە بەوانی تر بڵێم کە شەڕ، شوێن، یادەوەریی، رەگەکانی چاوم، کۆڵانەکانی بۆن، چرپەکانی زمانم و... هتد، خەریکە دەبێ بەگەلە گورگێک و لەسەر زەوی دوورم دەخەنەوە. بۆیە لێرە، خودی نووسین بەشداریکردنە، نەک وڕێنە، پرسیارە، نەک وەڵام! لەدیدی ئەم واتایەڕا، ئەم نووسینە ورووژاندنی ژێیەکانی ئەو دیاردە گشتگرانەن، کە بەشێوەیەکی جینەگۆڕ و بەردەوام لەژیانی کولتووریماندا بەرهەمدێنەوە. لەو شوێنانەی کە وێدەچێ نموونە و بەڵگە هێنانەوەیان گەڕەک بێ، بۆ نموونە، لەرۆڵی بزاوی کوردی لەبەرهەمهێنانی نووسەر و کولتووری وابەستەکراودا، ئەوە لەبێئاگایی نەبووە، بەڵکو مەبەستم جەختکردن بووە لەو دیاردە گشتگرە داسەپاوانەی کۆمەڵگای کوردی، کە وەک پرسیارێک هەمیشە لەدنیابینیماندا بالادەستن. هاوکاتیش ئەو پرسیارانەم بۆ کەسانی تر و دەرفەتێکی تر جێهێشتووە.

www.dengekan.com
2007-09-19

هونەری ڕەوانبێژی و ئێرۆسی گەڕان بەدوای چێژی دەنگ

1

بیرۆکەی ئەم بابەتە لەبنەڕەتدا، وەک ئەرک بۆ زانکۆ لەوانەی مشتومڕی بەڵگەدار، هەم بەدەڤۆکی و هەمیش بەنووسین ئامادەم کردبوو، بەڵام بەروانگەی مێتۆد و تیۆری کۆرسەکە، تاوەکو بنەمای تێڕوانینەکانم زانستییانە بێ، مەرج بوو کە بەچەندان بەڵگە و بەهانە بابەتەکەم پێشکەش بەخوێندکاری پۆلەکەم بکەم.

لێرەدا هەوڵدەدەم هەمان بابەت چڕبکەمەوە و لەبری ئەمەش، دیوە جیاوازەکان و ئاسۆیەکانی باسەکە، لەسەر پرس و ئاستەنگی ئێرۆس و ڕەوانبێژی-ڕێتۆریکی کوردی تاقیبکەمەوە یان دابڕێژمەوە.

لە بەرایڕا بەمەیل و گرینگییەکی دەزانم سەرچاوەی بیرۆکەی ئەو بابەتە ڕوونبکەمەوە:

لەمدیو پەنجەرەی ماڵەکەمدا، لەسەرەتای بەهاران، نیوەی شەوان – من هەمیشە درەنگ دەخەوم–، چۆلەکە و باڵندەکان لەناو شەبەنگی کازیوە، لەسەر درەختە چڕ و بەرزەکان دەیکەنە ئاهەنگ و کەرنەڤاڵی خۆیان. ماویەکی زۆر لەخۆمەوە پێیانەوە سەرقاڵبووم. ئێستاش کە هەست بەتووڕە بوون و بەرزبوونەوەی زایەڵەی جریوەیان دەکەم، دەمنادەمێ پەنجەرەکەم دەکەمەوە و دەبمە گوێگریان، تاکو لەسیحری ئەو سروتەیان تێبگەم. هەندێجار وردە نان و یان بۆ دڵگیربوونم پێیان دەنکە هەناریان بۆ دەهاێژم، بەو نیازەی کە هێوریان بکەمەوە.

بەمجۆرە جیهانی ئەو باڵندانە ماوەیەک بەخۆیانەوە خەریکیان کردم و لەخۆمەوە دەستم کرد بەخوێندنەوەو تەماشاکردنی ئەو کتێب و فیلمانەی کە تایبەت بوون بەژیانی باڵندەکان. دواجار لەو هاندەر و هۆکارانە گەیشتم، کە گرینگیەکی زۆری هەیە لەژیانی باڵندەکاندا.

بەگوێرەی تێڕوانینی باڵندەناسەکان، زوڵاڵی دەنگ و لێزانی ستران چڕین، بەتایبەتی لەوەرزی بەهاران، هەموو بوونی باڵندەکان دەگرێتەوە. لای باڵندەکان شەوانە کاتی بەدوا گەڕانی چریکە و ئاوازی گۆرانییەکانە. دەنگ خۆشی مێیەکان دەبێتە پردی خولیای ئاشقبوون، هاوژیانی و جووتبوونیان لەگەڵ نێرەکان. دەنگی ناسک و چریکەی گۆرانی هێزێکە کە باڵندەکان دڵکێش دەکەن. لەوەدەچێ درەختە قژنەکەی جیرانم ژوانگەیەکی گرینگە بۆ ئاهەنگە شەوانەییەکانی ئەو باڵندە ئەڤیندارانەی دەنگ.

www.dengekan.com
2007-09-19

ئەوەی سەرنجکێشە، لە ئاهەنگی شەوانەی بەهاردا، هەم باڵندەی مێ و، هەمیش نێر، واتا هاوسەرەکان، ئازادن کە ڕەدووی باڵندەیەکی بێگانە بکەون، گەر توانییان، بەهۆی دەنگ خۆشی یەکتر سەرمەست بکەن، لەگەڵ یەکتر جووت بن و رابوێرن. ئەمەش بەپێچەوانەی مرۆڤ، خیانەتکردن نییە. وەلێ لەجیهانی باڵندەکانیش نێرەکە غەدارترە. لەبەهاراندا مێیەکان هێلکە دەکەن و دەبنە دایکی بەچکەکانیان، ئەوکاتەش مێیەکان بەدەست پێوە گرتن و لاواندنەوەی بەچکەکانیان سەرقاڵ دەبن. بۆیە نێرەکە کاتێ ئاواز و چریکەی دڵرفێن دەیوروژێنێ، بەدوایدا سەرهەڵدەگرێ و هەندێجار چەندان شەو لە دووری دایکی بەچکە و زەڕنەقووتەکان بەسەر دەبات، بێئەوەی لای هاوسارەکەی بەخیانەتکار تاوانبار بکرێ. هاوکاتیش مێیەکە کە بۆی لوا ئاوێزانی دەنگی زوڵاڵی نێرەیەک دەبێ و کاتەکانی بەچێژ وەرگرتن بەسەر دەبات.

لێرەدا ئەوەی گرینگە بڵێین، کە ئەوە غەریزەی سەوداسەری دەنگە کە وا لەباڵدەکان دەکا کێبەرکێ بکەن لەخوڵقاندنی ئاواز و گۆرانییەکان. هاوکاتیش ئەوە سەلیقە و چەشەی غەریزەیی باڵندەکانە کە دەبێتە وزەی لێکنزیکبوونەوەی یەکتر. بەرز بوونەوە و زایەڵەی دەنگ و گۆڕینی ئاوازەکان، ئەوە ئەوپەڕی سەرگەمبوونی نێرە و مێییەکانە بەدڵنەرمکردنی یەکتر. کەچی هەندێجار شەپۆڵێک لەحوزن و تەنیایی لەئاوازەکانیانەوە هەستم دادەپۆشن.

2

دواجار، تێگەیشتنی من لەنهێنی ئاواز و گرینگی دەنگ دەربڕین لای باڵدەکان، وەک بڕوایەکی سروشتی بەهای پەیڤین و سەلیقەی گوێگرتن لەبوونی مرۆڤ قووڵتر کردەوە.

جێگەی جەختکردنەوەیە، تەنانەت لەدونیای باڵندەش ئێرۆسیەتێک هەیە،

کە وەک هێزێکی سروشتی ڕەمەکییانە، دەبێتە بەهانەیەک بۆ بەدوا گەڕان و شەیدابوونی جوانییە باڵا و چێژدارەکان.

لێرەوە هەستدەکەین، هەر لەسەرەتا دوورەکانەوە تا هەنووکە، کە لای مرۆش چۆنییەتی ئاخاوتن و گفتوگۆکردن و پێچوواندن سەرگوزەشتەی فرەی بۆ چنراوەتەوە. وێڕای ئەمەش، لەبەر سروشتییەتی ئەو هەبوونە، کە ئێرۆسییەت وای لەمرۆڤ کردووە و دەکاتیش هەمیشە لەبە دوا گەڕانی ژیانێکی جوانکیلەتر و سەوداسەری جوانیە چێژدارەکان، بەردەوام بێ تێر بوون و دەستهەڵگرتن لەخواستی گەڕان بەدوای جوانییەکان، لای بوونەوەرەکان، تەنیا بەهاتنی مەرگ کۆتاییان دێت.

ئەو ئێرۆسە، وەک هێزێکی سروشتی، لەبوونی باڵندەکاندا لەسەرمەستی دەنگەوە بۆ دڵرفێنی یەکتر و بەسروتکردنی شەوانی بەهار، بوون ژیاندار دەکا، لای مرۆڤیش، لەشۆڕش و داگیرساندنی شەڕە گەورەکان، یان ئەڤینداریەکی لەژیان بەدەر، هەندێجاریش ئەو ئەڤینداریە ڕوداوێکی وەک داستانە نەمرەکانی ئەڤینداری، یان سەرهاتێک لەویستی بەدەستهێنانی دەسەڵات، بەرجەستە دەبێتەوە.

بەڵام هێزی ئەو ئێرۆسە لەکردەی سیاسەتدا دەبێتە دیمەنی دیاردەیەک، بەتاکە ڕاستییەک لەدەسەڵات کۆتایی دێت. ئاکامی ئەمەش فرەیە: لەتاکێکدا ڕەنگە لەئامێزی ئەڤینداریەک ژیان ئاوەڵا بێتەوە، یاخود، ڕەنگە ئەو ئێرۆسە، لەوەرچەرخانێکی جڤاکی بسرەوێ، یان لەگەیشتن بەرق و کینە کۆتایی بێت.

لێرەوە ئێرۆس لەگەڕان بەدوای دۆزینەوەی جوانییەکانی تر و چێژ بردن تێکدەشکێ. ڕەنگە ئەو بارەی کە من، وەک تاکێک دەیبینم، کە کورد، دوای ئاپۆڕەی کۆستەکانی خەریکە بەناوی دروشمە ساختەکان: لەبرایەتییەوە بیگرە

www.dengekan.com
2007-09-19

تا دەگاتە ئینسانخوازی و مزگەوتخوازی و ... هتد، لەجیاتی ئێرۆسی شکۆمەندی و ئازادیی، دەنگی رق لەجەستەی بوونی کورددیدا پەروەردە دەکەن.

لە کاتێکدا سەرتاپای بوونی کورد راسان و تاقیکردنەوەی رێگا و راڕەوە سەختەکانی ژیان بووە، کەچی بۆ کورد، ئەم هەموو ئەزموونە نابنە راتەکانێک لە ئێرۆسێکی بالا، کە بتوانێ لەو رۆحەدا هزر و سیمبوولە مەزنەکان بەرهەمبێنێ؟ ئەوە چ سەرچاوەیەکە هێزی جیاوازی کوردی، ئەو هێزەی کە بانگەشەی گۆڕان دەکا، کە خەونەکانی بێبایەخترە لەخەونی باوی هێز و بزاڤی باوی کورد؟ هەروا ئەو هێزە جیاوازانەی کە خۆی بەهەڵگری پرسیاری تازەی کورد نمایشدەکەن، دەکرێ بۆ نموونەی ئەو هێزانە، لەئاستی سیاسیدا ئاماژە بەحیزبی کۆمۆنیستی کرێکارانی عێراق و بزووتنەوە ئیسلامییەکان بکەین و ، لەئاستی رۆشنبیریشدا ئاماژە بۆ ئەو گروپە رووناکبیر و گۆڤارانەی کە جلی زاراوە قورسەکانییان پۆشیووە بکەین. وێڕای بانگەشەی ئەو هێز و گروپە جیاوازانەی کورد، کەچی ئاخاوتن و ئاکاری بیرکردنەوەی ئەوانە دوورە لەبەهای ئەقڵ و ئامادەیی جوانییە دلڕفێنەکانی ئێرۆس، کە بتوانێ چێژی حەز و گەڕان بەدوای پرسیارەکان بەئەویتری، بەرانبەرەکەی خۆیان ببەخشن؟ ئایا بۆ گفتوگۆ و ئاخاوتنەکانی، کە لای ئەو ناوانە پێشکەش دەکرێ، هەمیشە رق سەرکۆنە و گرژی خەست دەکەنەوە، لەوەی هێمنی و فێر بوون و ئاوەڵا بوون...هتد؟

لەم روانگەیەوە بۆ ئەوەی مەبەستمان روونتر بێ، یان بۆچوونەکان مشتومال بکەین، هەوڵدەدەین برێک لەکاروان، یان گفتوگۆی نووسینەکەمان تەرخان بکەین بۆ تیشک خستنە سەر بەهای هونەری ئێرۆس و رەوانبێژی.

3

ئێرۆس، بەواتای گریکی ئەڤین و حەز بەهەموو رەهەندەکانی، یان جوانی و پایەی بالای واقیع دەگەیەنێ. لەو بەدوا گەڕانەدا وزە زیندووەکانی مرۆ دەفراژێ، بەڵام لەو گەڕانەدا مرۆ زێدەتر بوونی هارمۆنی و هاوئاهەنگ دەبێ. ئێرۆس خۆشەویستییەکی هەستییانەیەو پڕە لەحەز و هەوەس، یان بەمانای فرۆیدیەکەی غەریزەی ژیان دەگەیەنێ.

لێرەدا مەبەستی ئەم نووسینە لەئێرۆس، وێڕای لایەنە ئێرۆتیکییەکەی، هاودەمیش رەهەندەکانی دلکێشی لەئاخاوتن و گفتوگۆ و هزرکردنیشدا دەگرێتەوە. واتا چۆن دەقێک یان ئاخێوەرێک، لەڕێگای روانین ودەنگی گفتوگۆکانیدا دەتوانێ بالی ئێرۆسییەت بەرۆحمان ببەخشێ. هەروەک دەتوانین ئەمە وا وێنا بکەین کە ئاخێوەر مێوانی بابەتێکمان دەکا کە دلگیرە. یان کە خاوەن بڕوایەک وامانلێدەکا بڕوا بە لێزانی و راستییەکانی بیرۆکەی ئەو بکەین. کاتێک ئاخێوەر توانی بەدەنگ و یاری هونەرییانەی زمانییەوە تێکەڵاوی سروشتی جوانی خۆی، ئاشنای خولیا و ئارەزووەکانمان بکا، ئێمەش پێکڕا لەهارمۆنیای ئەو بارە ئێرۆسییەی، کە لە زمان و رێتۆرکی ئەودا، زیندووانە ئامادە دەبین. دواجار شەپۆلی پەیڤین لەبوونماندا دەزرینگێتەوە.

ئێمە لەڕێگای گفتوگۆدا، نەک هەر گوێمان لەوشەکان دەبێ، بەڵکو لەئاپۆرەی ئەو پەیڤگەلەوە وێنەی ناخی کەسەکانیش دەبینن. لەگەڵ هەر وشەیەکدا نیگا و بزوانی قسەکەر دەناسینەوە. بۆیە ئاماژەکان، یان جوڵەی لەش لەناو نەوا و ئاستی وشەکان خۆیان نمایشدەکەن. ئەوە ئاواز و شێوەی دەنگ و پەیڤەکانە، کە تەرزی جوڵەکانی لەشیش جەخت دەکەنەوە. لەم روانگەیەوە، ئاخێوەر و گوێگر هەر

www.dengekan.com
2007-09-19

تەنیا لەزماندا ئەو پەیوەندییە پێکناهێنێ، بەڵکو جەستەش ئامادە دەبێ. لێرەوە ئەو دیمەنەی کە چالاکی ئێرۆس بەئاخاوتن لەڕێگەی جوانی زمانەوە دەیخولقێنێ، هەر تەنیا لەکردەی سێکس، یان جووتبوونی دوو ئەڤیندارادا بەر تەسک نابێتەوە، بەڵکە لەکۆی پەیوەندییەکاندا ئاوەڵا دەبێتەوە: لەبەشداریکرنی گفتوگۆیەکی زارۆکێک لەگەڵ لێبووک و کەرەسەی یارییەکانی، لەسەیرکردنی دیمەن و سەرهاتێکی دڵرفێن و خەمۆک، لەدەستبەسەر داگرتنی ئامانجێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی، لەهەڵکاڵینی تاکێک و نەتەوەیەک بەرووی زۆردارییەک و لەگفتوگۆی نێوان دوو هاوڕێ و کەسگەلێک بۆ سەلماندنی پرس و بۆچوونێکدا ...هتد، دێتە کایەوە.

لێ بۆئەوەی لەسەرچاوەی رەسەنی بیرۆکەی بابەتەکەمان نزیک بینەوە، دەبێ لەدەستەواژەی ئێروس و رەوانبێژی تێبگەین. ئەمەش ناچارمان دەکا، وەک پێویستییەک، بگەڕێینەوە بۆ لای پلاتۆن، چونکە ئەو دوو دەستەواژە، ئێروس و رەوانبێژی لەکتێبەکەی ئەو،(فیادرۆس)، وەک باسێکی فەلسەفی دەبێتە سەچاوەیەکی گرینگ بۆ تەواوی فیکر و هونەری رەوانبێژی.

پلاتۆن لەکتێبە ناودارەکەی "کۆمار"دا، کە لەچەند دیالۆگی جوداواز پێکهاتووە و هەر یەکەیان بابەتێکی سیاسیی و هزری راڤە دەکەن، هەروا لە"کتێبی سێیەمین" و "کتێبی نۆیەمن"ی "کۆمار"دا، دیسانەوە بەقووڵی روانگەی خۆی لەمەڕ ئێروس دەخاتەڕوو.

لە "فیادرۆس" دا، کە لەدوو دیالۆگ پێکهاتووە، بەشێک سەبارەت بەئێرۆسە؛ بەواتای تەواوی رەهەندەکانی ئەڤین، بەشی دووەمیش

هونەری "رێتۆریک- رەوانبێژی" بەخۆوە دەگرێت، کە هونەری برواهێنان، یان کۆکی راست و رەوانی دەربڕین، دەگەیەنێ. لەم دیالۆگەدا سۆکرات و فیادرۆس، وەک دوو ئەکتەری ئاخێوەر، بیرۆکەکانی پلاتۆن سەبارەت بەئێرۆس، ئاخاوتنی بەڵگەدار پێشکەشدەکەن. هەموو دەزانین خودی سۆکرات وەک فەیلەسوفێک هیچ نووسینێکی لەدوای خۆیدا نەماوەتەوە، بەڵکو لەڕێگەی نووسینەکانی پلاتۆنەوە، بەتایبەتی لەکتێبی (کۆمار)دا، کە وێنەی فەیلەسوفێکی بایەخدار وەردەگرێ، ئاشنای هزرەکانی سۆکرات دەبین.

ئەوەی مەرامی ئێمەیە، کە پلاتۆن لەو دیالۆگەدا ئێروس و رەوابێژی لێکدەترنجێنێ، یان وەک یارییەک دەیانکاتە روانگەیەک بۆ مەرجی ئاخاوتن لەپەیوەندی و خواستە فرەکانی مرۆڤ. شایەنی گوتنە، کە لەگریکی کۆنینەدا، ئەنتیکدا، رەوانبێژی مانای ئاخاوتن و هاوکاتیش ژیری و ئاوەزگەرایی دەگەیەنێ.

وەک دەزانین گرینگی رەوانبێژی لەکۆمەڵگای گریکی کۆنینەدا، بووە پرسیارێکی جڤاتی، کە ئەمەش بەرهەمی پێداویستی هەلومەرجی سیاسی بوو، بەتایبەتی پاش مەرگی سۆکرات بەژەهر خوردن، لەساڵی 399 پێش زایین، کە دەبێتە رووداوێک رووناکبیران سیاسەتمەداران، بەتایبەتی پلاتۆن تووشی نارەحەتییەکی قووڵ دەکات. ئەمەش چونکە لەژێر پەردەی دیمۆکراسی و ئازادیدا، ئەو کوشتنەی سۆکرات و کردارە خراپەکانی تر،ئەنجامدەران، کتومت بە ئێستای هەلومەرجی کوردستانی باشوور دەچن.

ئاگام لێیە کە چۆن بەناوی دیموکراسی و ئازادیی و کوردایەتی، بەشێکی فرە لەگروپ و تاکی جڤاتی کوردی و ژیانی سیاسیی و رۆشنبیریی بۆتە ژان. دواجار لەدەمگۆی دیاریکردن و

www.dengekan.com
2007-09-19

هەرمێنی مافەکان، کە لای دوو حیزبی دەسەڵاتداری کوردی دابەشدەکرێ، هاوکاتیش ئەو بەشەی کە جیاوازە لەڕوانگەی ئەو دوو حیزبە، لەبێدەنگیەکی گۆشەگیرکراودا، ژیانێک لە خوێنتاڵی بەسەر دەبا. نەبوونی بوارێک لەجیاوازی لەو دەسەڵاتەی کوردیدا، هۆیەکە لەم بێ هاوسەنگی و نابەرانبەرییەی کە لەجەستەی جڤاتی کوردیدا بەرچاو دەکەوێ. بەهەمەحاڵ، ئەو باسە بۆ کاتێکی تر و نووسینێکی تر بەجێدێڵین.

کاتێ پلاتۆن دەزانێ کە هەستی رق و کینە لەمەدیو بانگەشەکانی ئەو دیموکراسییە بەڕێوە دەچێ، لەوە تێگەیشت کە نابێ تەنیا جڵەوی حوکمڕانی بەدەست ئۆرستۆکرات بێ. بەلای پلاتۆنەوە دەوڵەتی ماف و دیموکراسی دەبێ سەچاوەیەکی راستینەی هەبێ و فەیلەسۆفەکانیش ئەو دەسەڵاتە وەرگرن.

بەڵام دواجار دەوڵەتۆچکەکانی گرێک لەسەدەی پێنجەمی پێش زایین ، بەهۆی شەڕی ناوخۆیی و تەنگژەکان هەرەس دێنن. بۆ من ئەو باردۆخەی ئەوکاتی گرێک نیزیکیەکی زۆری هەیە لەگەڵ ئێستای کورد: دوای شەڕێکی نەگریسی براکوژی رۆحی کوردیش تژییە لەهەڵچوون و کردە و ئاخاوتنی هەستەکی و بەرتەکدانەوە. وەک چۆن رووناکبیرانی گرێکیش، وەک بەشدارییەک لەو شەڕە ناوخۆیی و قینی تەنگژییەی دەوڵەتۆچکەکان بەشدار بوون، بەمجۆرەش رووناکبیرانی کورد بەشێکن لەو دۆخە لەرزۆکەی کە جڤاتی کورد پێیدا تێدەپەڕێ. پلاتۆن بەتووندنی رەخنەی لەو رووناکبیرانە دەگرت، کە بانگەشەی ئازادی و دیموکراتی ساختەیان دەکرد. ئەو رووناکبیرانەش بەناو سۆفیستەکان ناسراو بوون.

لە پوختکردنەوەیەکدا دەتوانین بێژین، ئەو رووناکبیرانەی کە بەرپرسیاری سەرەکین لەو قەیران و ئاستەنگانەی کورد، لەوانەی کە دەمراستی رۆشنبیریی حیزبەکانی کوردین و، هاوکاتیش بەناوی ئازادیی دیموکراتی خۆیان پێناسە دەکەن. وێڕای ئەمانە ئەو گرووپ و تویژە رووناکبیرانەی، کە بەناوی تازەگەریی و مەسرەفکرنی چەمکگەل، لەخەیاڵی بەپاڵەوان کردنی خۆیان خنکاون.

بەهەمەحاڵ، بۆ ئەوەی بتوانین لەبەها ی ئێرۆس و لێزانی هونەری ئاخاوتن لای پلاتۆن نزیک ببینەوە، لێرەدا هەوڵدەدەین لەکورتکردنەوەیەکدا کاکڵەی دیالۆگی ناوبراو بخەمەڕوو.

4

پلاتۆن لەکتێبی"فیادرۆس" دا، لەپێشەکی دیالۆگەکەیدا سۆکراتمان بۆ وێنا دەکا، کە لەپاڵ شووورای ئەتێن بەدیمانەی ژیکەڵەی (فیادرۆس) شاد دەبێ. فیادرۆس ئەوە بۆ سۆکرات باس دەکا، کە بەر لەماوەیەک گوێی گرتبوو لەئاخاوتنێکی (لوسیاس)، کە سۆفیست بوو. ئاخاوتنەکەش لەمەڕ ئەڤینداری بوو. سۆکراتیش حەز دەکا فیادرۆس خۆی ئەو باسەی بۆ بگێڕێتەوە.

لەبەر هەتاوێکی گەرم، کە تیشکە گەرمەکان لەناو ئارەقەی رومەتە تورتەکانی فیادرۆس خپ ببوون، سۆکراتیش لەسیحری جوانی فیادرۆس خەنی ببوو. دواجار فیادرۆس رازێ دەبێ کە ئاخاوتنەکەی بۆ سۆکرات بخوێنێتەوە:

"مرۆڤ دەبێ ئاشقی یەکێک بێ کە ئەو ئاشقی نەبووە، چونکە ئەو تەرزە کەسانە جێگەی بڕوان؛ دڵپیس و خوێن تاڵ نین. ئەوانە ئاشقی خۆیان ئازادانە هەڵدەبژێرن و نابنە کۆیلەی حەز". کە فیادرۆس لەخوێندنەوەی بابەتەکەی تەواو بوو، سۆکرات بەو روانینەی لوسیاس نارەحەت دەبێ و گاڵتەی

بەخەیاڵی دێت. بۆیە فیادرۆس ئەو بەرتەکەی سۆکرات دەقۆزێتەوە و پێیدەڵێ دە خۆت ئاخاوتنێکی تر بڵێ.

سۆکراتیش دەڵێ: " بەڵام هاوڕێی ئەزیزم، ئەوە گەمژەییە. منێک کە خۆم ڕانەهێناوە بۆ ئاخاوتن، ناکرێ قسەت بۆ بکەم لەسەر هەمان بابەت، کە تازە نووسەرێکی زیرینگ پێشکەشی کردووە".

کەچی فیادرۆس واز لەسۆکرات ناهێنێ و دەڵێ: " تۆ مەسەلەکە باش دەزانی و چیتر خۆتمان لەسەر هەڵمەکێشە ... بەخوای گەر باسەکەت ناخوێنیتەوە بۆ من، جارێکیتر هەرگیز نووسین و قسەی کەسێکی ترت نە بۆ باس دەکەمەوە و نە دەشیخوێنمەوە". ئەو هەڕەشەی فیادرۆس، سۆکرات ڕازی دەکا کە ئاخاوتنێک لەمەڕ هەمان بابەتی لۆسیاس، واتا: "ئەڤیندارێک هەستی مەسترە لەکەسێک کە ئەڤیندار نەبووە"، پێشەکەش بکات.

سۆکرات دەم و چاوی ناشیرینی خۆی لەژێر عەباکەی دەشارێتەوە، بۆ ئەوەی فیادرۆس شەرم نەیگرێ. سۆکرات دەستپێدەکا: "هەبوو نەبوو لاوێکی ژیکەڵە هەبوو. حەزلێکەرێکی فرەی هەبوو. یەکێک لەو حەزلێکەرانەی فێڵباز و بێئابڕوو بوو، کەچی وەک ئەوانیتر ئاشقی ببوو، بەڵام بەوە ڕازیکرد کە ئەو وەک ئەوانیتر حەزی لێناکات. ڕۆژێک، فریویدا، ویستی پیشانیبدا کە مرۆ دەبێ ئەڤیندار بەکەسێک نەبێ، کە ئەڤینداری بووە". ئەو پیاوە بەلاوەکە دەڵێ دوو هێز ئێمەی ڕاگرتووە: "یەکیان غەریزەی ئارەزووە بەدوای لەزەتدا و ئەویتریش پێکانی ئاستی نرخاندنە". ئەو ئارەزووەی کە ڕووبەڕووی ئاوەز دەبێتەوە، چێژ وەرگرتنە لەجوانی، بەتایبەتی چێژی جوانی جەستە، کە پێی دەگووترێ ئێرۆس. بۆیە "ئەڤین هەمیشە دەستی هەستێکی چێژ بەخشی ڕۆحە". لێ ئەڤیندار دەبێ دێوانە بێ. سۆکرات بەو دەربڕینە گفتوگۆکەی تەواو دەکا: "هەوەسی ئەڤیندار بەدوای لاوێکی جوانکیلەیە، وەک هەوەسی گورگێکە بەدوای مەڕێک".

دواجار سۆکرات هەستدەکا ئاخاوتنەکەی خراپ بوو، لەداخی ئەوە دەڵێ: "فیادرۆس تۆ بەئاخاوتنێکی خراپ هاتی. ئەوە تۆ بوویت کە منت ناچاری ئەو ئاخاوتنە خراپە کرد".

فیادرۆسیش دەڵێ: "چۆن؟". سۆکرات دەڵێ، ئاخر ئاخاوتنەکەی لوسیاس، کە فیادرۆس تازە خوێندیەوە، بە"دەمی جادووگەری" سۆکرات، کە ئێرۆسی وەک بەد و ناحەز وێنا کرد. سۆکرات بەدەم قسە کردنەوە، لەهیکرا دەپرسێ: "ئەرێ ئەو کوڕە لاوە چیلێهات کە تازە بۆی دەپەیڤیم؟ دەبێ ئەو دیسان گوێ بگرێتەوە لەئاخاوتنەکانم".

فیادرۆس پێی دەڵێ: "گەر تۆ حەز بکەی، ئەو لاوە هەمیشە ئامادەیە".

بەمجۆرە گەمەی ئێرۆس و ڕەوانبێژی نێوان سۆکرات و فیادرۆس گەرم دەبێ. سۆکرات بەجوانی فیادرۆس مەست بووە. فیادرۆسیش هەوڵدەدا کە وەڵامەکانی وەک ڕاستییەتی خودی خۆی بێ، نەک خۆنواندن. ئەمەش لەڕێگای گفتوگۆیەکەوە بەرجەستە دەکاتەوە. لۆژیکی مشتومڕ و ڕەوانبێژی لەو ئاخاوتنەی نێوانیان، لەیەک کاتدا، هەم دەبێتە پرد و هەمیش ئامانج. واتا ئەوەمان بۆ بەرجەستە دەکەنەوە کە ئێرۆس هێزێکە بۆ جوانی و دڵکێشکردنی بەرانبەر.

سۆکرات هەوڵدەدا بەئاخاوتنەکەی فیادرۆس بۆ خۆی دڵکێش بکا و لێیدەپرسێ: "بەڵام مرۆڤ چۆن دەتوانێ فەیلەسوفانە ئێرۆتیک بکات؟" بەڵێ مرۆ خۆی دەداتە دەست شێتایەتی ئەڤین، یان ئەشقێکی شێتانە. ئەوەش وادەکات کە مرۆ ئەو جوانییە ڕاستینەیە لەئامێز بگرێ. سۆکرات دەڵێ: ئەو فەیلەسوفە ئاشقە، مەبەستی خۆیەتی، بۆ مەبەستی خۆی لەگەڵ کوڕێکی لاوی جوان ئێرۆتیک ناکات، بەڵکو بۆ مەبەستی ئەو

جوانییەی کە لەجوانییەکەی ئەو لاوە ناسکەوە شەپۆل دەدات، هەر ئەویشە کە ئەو جوانییە ئەبەدی و راستینە بەبیر فەیلەسوف دێنێتەوە.(1)

Gästabudet"یەستەبود" دیالۆگێکی تری پلاتۆنە، کە لەزمانی (دیۆتیم)ەوە باسی ئێرۆس دەکا. لەوێدا (دیۆتیمە) باسی ئارەزووی جوانی دەکا، کە هەڵمانەدەگرێ بۆ ناو هێزی خۆشەویستییەوە. یان خودی هەوەسی ئێرۆس وادەکا، بەرانبەر ژیان هەست بەهێزی ئێرۆس بکەین. ئەو هێزەش هەنگاو بەهەنگاو لەئەشقی ماددیەوە دەمانبات بەرەو ئەڤینی باڵای ئیدیالیەوە. ئەو ئەڤینە، ئەڤینێکی بێکۆتاییە، نەمرمان دەکات. لەناو ئەو ئەڤینەدا مرۆڤ سەنگی ژیان تامدەکا و هاوکاتیش تامی لەزەتی جوانی هەڵدەمژێ. پایەی ئێرۆس لەژیاندا، لەکۆی ئاستە باڵاکانی فەزیلەت و دانایی و دواجاریش سەرجەمی ئەوانە لەواتای ئێرۆتیک و جوانیدا بەرجەستە دەبنەوە. بەبوونی رۆحی ئێرۆس، مرۆڤ بەرەو خەملێن دەچێ. بۆیە سۆکراتی پلاتۆنی دەڵێ: "بەبێ ئەو ئێرۆسە، مرۆڤایەتی ناتوانێ ئەلتەرناتیڤێکی تری بۆ ژیان هەبێ".

5

هەروەک خوێنەرانی پلاتۆن دەزانن، کە لەدیدی ئەوەوە مرۆڤ چەندان جوانی دەبینێ. مرۆڤ بەرێگەی بیرۆکەکانی خۆیەوە بۆ جوانی چێژ لەجوانی شتەکاندا دەکا. ئەو جوانیەش وەک خودی بیرۆکەکە چێژێکی باڵای پێدەبەخشێت. مرۆڤ لەهەستی ئێرۆسییەوە لەگەڵ ئەو لەزەتی جوانییەدا بەشدار دەبێت. ئێرۆسیش هێزێکی رۆحییە، کە شەیدای جوانییە. ئەو هەستە رۆحیەش، هەستێکی خواوەندییانەی شێتانەیە.

لێرەدا ئەو هەستە پەیوەندییەکی گرێدراوی لەگەڵ هەوەسی رۆحی، واتا

لەسەرمان کاریگەری هەیە. کە ئەو هەستە بووە رق، ئەوکات بەرانبەریش دەگرێتەوە.

بەڵام لێرەدا چەند سەرچاوەیەک هەیە کە دەتوانێ زمان ئێرۆسهەڵگر بکا:

هزرێکی باڵا، رۆحێکی بەرز، هەست و جۆش و خرۆشی رۆح، راستگۆیی لەدەربریندا، یان ئامادەبوونی ئاخێوەر لەپەیڤیندا. ئەمانەش پەیوەندییان بە"زانیار –ئەپستم" ەوە هەیە. ئەپستم لە روانگەی پلاتۆنەوە، کۆنتراستی نێوان زانا و مرۆی ئاسایی، لەجوداوازی نێوان "زانیاری" و "وێنا کردن"دایە. "زانیاری" دەبێتە زانینێکی واقیعی و شارەزایی، کەچی "وێناکردن" دەبێتە بروا و بۆچوون، یان تەنێ قسە. وێڕای ئەمەش زانیاری و وێناکردن، ئاراستەیان بەرەو دوو بابەتی جیاوازە. زانیاری دەکرێ تەنیا باسی ژیانێکی راستینە بکات، گەر نەگۆڕ بێ، وەک بیرۆکەکەکان –ئیدیاکان. تەنیا ئەقڵ زانیاریمان پێدەبەخشن، بەڵام وێناکردن روو دەکاتە شتێک کە هەیە یان نییە، ئەو شتەی کە کەوتۆتە نێوان هەبوون و نەبوون. لای پلاتۆنیش تەنیا فەیلەسوف خاوەنی ئەو زانیارییە، کە بەرێگەی ئاوەزەوە دەستەبەری دەکا. ئەوانەی کە لەژیانی هەستی یان بینین دەژین، هەرگیز لەوێناکردن تێناپەڕن. (2)

هاوکات لای نیتشە ئێرۆس لەتراژیدیا بەرجەستە دەبێتەوە، چونکە لەدیدی ئەودا تراژیدیا جل لەبەر ژیانی مرۆڤ دادەکەنێ. ئەوە تراژیدیایە کە مرۆڤ هاندەدات تام و چێژی خەیاڵە بەرزەکان بکات، یان وایلێدەکات بگاتە ئاستی بەرزە مرۆڤ. ئێرۆس بەندە بەخودی هەستی ژیان. ئەم هەستەش دەگەڕێتەوە بۆ وزە و توانای مرۆڤ. بەدیدی نیتشە جەستەش هەر رۆح دەگەیەنێ. بۆیە ئێرۆس دەبێتە چاوگەی زانیاری و واتا. دواجار، نیتشە لەکتێبی "لە دایکبوونی تراژیدیا"دا،

www.dengekan.com
2007-09-19

پێمان دەڵێ، کە ڕۆحییەتی هونەری "دیۆنیسیاس"ی گریکی، دەبێتە مانای ئێرۆسی ڕاچڵەکین و تەزووی داهێنان. هەروا شیعرییەتی ئەپۆلۆیی، هەروا ئێرۆس لای نیتشە پەیوەندی بەزانیارییەوە هەیە، کە لەوێناندنی ئێرۆتیکدا دەستەبەر دەبێ. ڕەهەندی لێزانی هارمۆنی دەبەخشێ. ئێرۆس هانماندەدات کە کردارێک بنوێنین. هاوکاتیش ڕق و مەیلی ڕوخێنەری لەونبوونی ئێرۆس سەرهەڵدەگرێ. کاتێ مرۆڤ جوانییەکان لەشتەکان نابینێ و بیرۆکەی ئەو جوانییە دەبێتە ڕق لەهەبوونی جوانی ئەو شتانە، مەیلی کۆیلەییش ژیان و ڕۆحی ئەو مرۆڤە داگیردەکات.

6

لێرەدا، بۆ بەرجەستە کردنەوەی ئەوە، ئەو بیرۆکەی ژان پۆل سارتەرمان بەیاد دێتەوە: ئێمە ئێستا هەرگیز هێندەی ئەوکاتەنەی کە ئەلمانیا داگیری کردبووین، هەست بەئازادیی ناکەین. سارتەر پێی وابوو کە تۆ هەستتکرد مەحکومی بەئازاد بوون، ئەوکاتە تۆ ئازادیی. واتا خودی ئازادی، بریتییە لە ویستی ئاگایی بوونایەتییە بەسەربەخۆیی.

ئەو بیرۆکەی سارتەر کت و مت لەگەڵ ئێستای کورد دێتەوە. لەکاتی ڕژێمی سەددامدا کورد، وەک کۆی هێزێک، ئێرۆسی سەربەخۆیی لەڕۆحی دەجمجما. بەرەنگاری کورد، لەکردە و خەون بینین بەسەربەخۆی دەخەملاند. ئەوکات کورد بەهەوەسێک لەسەربەخۆیدا، چاوەڕوانی ڕزگار بوونی کوردستانی دەکرد. واتا لەپرۆسەی ئەو ڕزگاریی بوونەدا هەمیشە بەئاگا بوو، ئامادە بوو.

بەر لەتەپینی ڕژێمی سەددام، دەقەرە کوردییەکان و خەونی سەربەخۆیی دیوە جوانییەکانی ئێرۆسی ئایندەی کورد بوو. بەدەم مەستی ئەو ویستی ئاگایی سەربەخۆ بوونەوە، کورد بەرەو پێکانی بەرزە مرۆڤ هەنگاوی دەنا.

کەچی پاش ماوەیەکی کورت لەئازادبوونی بەشێک لەدەڤەرەکانی کوردستان، بەها و جوانی و وزەی ئێرۆس لەڕۆحی کورد بووە سەرگەردانی و خۆکوشتن. بەتایبەتیش لەدوای داڕمانی ڕژێمی سەددام و دیلبوونی خۆی، کورد، ڕۆژ لەدوای ڕۆژ ویستی ئاگایی، ئەو سەبەخۆییەی کە پێشتر لەڕۆحی دەژیا، فەرامۆشیکرد. سەربەخۆیی بوو بەدروشمی برایەتی و (عێراقێکی ئاشتی). کەرکوک بووە قومارێک، دەمڕاستی کورد، هەموو ڕۆژێ دەیدۆڕێنێ... هتد. لەجەم ڕۆح بچووکبوونەوەی ئەو دەمڕاستانەی کورد، ڕۆحێکی خڵتەی کورد، کە لەژێر ناوی کۆمۆنیست و ئیسلامدا خۆی نمایشدەکا، قووت بوونەوە.

ئەو ڕۆحە مایەی شێوانی ئەو ئێرۆسەیە، کە دوای لەدەستدانی ویستی سەربەخۆیی کورد، کە دەبێتە بەرجەستە کردنەوەی ڕۆحیکی کۆیلە و ڕقهەڵگرتوو. حەزی کلۆلی ئەو ڕۆحە خڵتەیە، لەبری ڕاچڵەکانی ئەو ڕۆحە کوردیەی، کە لەدوای نەمانی سەددام لەداچەمین و لەدەستدانی هەبوونی ڕۆحی ئازادی دەژی، هەستی لاوازی کۆیلەیی بەڕۆحی کورد دەبەخشن. نموونەی دەربڕینەکانی ئەو گروپە کۆیلەیە: ئینسانخوازی و کۆنەپەرستی ناسیۆنالیزمی کورد و گواستنەوەی ئەقڵی ئەو ڕەوتە دزێوەی ئیسلامگەری عارەبییە بۆ ناو ژیانی کوردی...هتد.

وێڕای ئەمەش ئەو ڕۆحە، لەپرۆسە قەتیسماوەکەیدا، نەک هەر لەفەرامۆشکردنی ئێرۆسی بینین و هەستی جوانی تەواو دەبێ، بەڵکە ڕۆحی سادیزمی و ماسۆخی پەروەردە دەکا، چونکە ئیدۆلۆگی و کردە و دەربڕینەکانی ئەو ڕۆحە خڵتەیەی کورد، کە خۆیان لەژێر ناوی کۆمۆنیست و ئیسلامی سیاسیدا نمایشدەکەن، لەڕەوانبێژییەکی

www.dengekan.com
2007-09-19

زبر و تۆتالیتاریەتدا بەرجەستە دەبنەوە. هەردوو گروپ لەوێناکردنێکی بەپیرۆز کردن لەدید و سەرۆکەکانیان دەئاخڤن. هاوکاتیش ئەو دوو گروپە لەشێوەی حوکمدا هاوشێوەن لەدەسەڵاتدا، چونکە، بڕوا بوون بەدەسەڵاتی حەتمی چینی کرێکار و پیرۆزی سەرکردە و لەجەم ئەمەش، دەسەڵاتی حەرفیانەی شەریعەی ئیسلام و باڵدەستی مەلا دا... هتد، رۆحی سادیزم و مەزۆخییەت پەرەدەسێنێت. لێرەوە ئەو رۆحە، مەرگ دەکاتە ژیان. ئاکامی ئەو دیاردانەش بەرتەکێکە، یان بەرهەمی ئەو تێکشکانەی کوردە لەپرۆسەی فەرامۆشکردنی ئێرۆسی ئازادیی بوونی خۆی. بەمجۆرە لەپێکهاتی کوردیدا، رۆحێکی کۆیلە هەوڵدەدات لەرێگای رەوانبێژی وێناکردنی خۆی وەک قوربانی،تۆڵە لەخودی خۆی و بوونی کوردی بکاتەوە. وێڕای ئەمەش لەسەرمەستی ئەو بەپیرۆزکردنەی ئیدۆلۆگییەدا قەرەبووی نەمانی ئەو ئێرۆسەی جوانی ئازادییەی، کە کۆی خود، یان بەشێک لەکۆی کوردی لەدەستیداوە، بکاتەوە. بەهەمەحاڵ، لەوتاری، " لەچەوسانەوەی نەتەوایەتییەوە بۆ دیاردەی حیزبی خڵتە ..." روانگەکانی ئەو بیرۆکەیەم فرەتر شیکردۆتەوە.

یەکێک لەرەهەندەکانی ئەو دۆخەی بوونی کورد، لاواز بوون و بێچێژ بوونی رەوانبێژی کوردییە لەکۆی دیالۆگ و ئەتمۆسفاری گوێگرتن لەژیانی رووناکبیری کوردیدا.

بەمجۆرە گەر کورد بەر لەسەددام، لەهەستی ئازادیدا لەئایندەی سەربەخۆیدا جێنشین بوویێ،یان ئاگای بەرزە مرۆڤی تێدا دەفراژا، کەچی دوای رمانی سەددام ئەو رۆحەی کورد لەپرۆسەی فۆرمدا، دەنگی کورد دوور لەرۆحی جوانییەکانی ئێرۆسدا نمایشدەکا. سەرجەمی رەوانبێژی لەدەنگەکانی کوردیدا لەفۆرمی لاساییکردنەوەکاندا خۆی دەنوێنێ.

7

ئاخاوتن و گفتوگۆییەکانی دەنگی بەناو رووناکبیر و سیاستمەداری کورد، لەدەربڕینە کرچ وکاڵەکانیاندا لەدەستەواژە خواستراوەکانی، وەک: ئازادیی ، کۆمەڵگای مەدەنی، دیموکراسی، مۆدێرن، گلوبال، پێشکەوتنخوازی، گووتاری ئەقڵ و رەخنە...هتد، فۆرمی بێ ناوارۆک و بێ هارمۆنی رۆحی کوردی ئاپۆڕە دەکەن.

"دیسکۆرس – گوتار"، وەک چەمک لەکۆنتێکستی خۆییدا ماناگەلێکە بۆ سیستم و مێتۆدی هزرێکی تایبەت، چەندان رەهەندی وەک:

دەقی وتارێک یان ئاخاوتن و نۆرمەکانی بیرکردنەوە دەگەیەنێ، کەچی لای قسەکەری سیاسی و رووناکبیری کورد، بێ تێگەیشتنێکی کوردیانە لەم چەمکە، کراوەتە باوترین دەربڕین. جێگەی سەرسوڕمانە کە ئێمە تا ئێستا بەوردی نامانزانیووە کە ئەو هەموو "گوتار"ە رۆشنبیری و سیاسییە کوردییانە چین. دەقەکانی ئەو رووناکبیرەی کورد، لەدرێژدادڕی و بێسەلیقەیی رەوانبێژییەکەیدا، لەهەوڵی ئاپۆڕەکردنی چەمک و زاراوە هەڵبزرکاوەکاندا، رۆحی خوێنەر و گوێگری فۆرمپەرست و جەڵەبی پەرستی گۆشدەکا، نەک تیۆری تازەگەری، چونکە رۆحی ئەو رووناکبیرە خۆی شەکەت و نائامادەیە لەتیۆرییەکانی تازەگەری، بۆیە، وەک نامۆ بوونی خۆی، نامۆ بوون بەبەرانبەرەکەی دەبەخشێ. دواجار بەنامۆکردن و بەفۆرمکردنی ئەو چەمک و بیرۆکەکانی تازەگەری، وزەی بێ ژیانی رەوانبێژی کوردییە.

هەروەک دەزانین، بەر لەم قۆناغ و بارەی کە رۆشنبیری کوردی پیدا تێدەپەڕێ، زمان و رۆشنبیریی کوردی

بێزەور و قۆرخکرابوو بەئیدۆلۆگی "ئەدەبی واقیعی سۆسیالیستی" و "بەرەنگاری" و شتگەرییەکی لەم تەرزە گووتنانە. کایە خراپەکانی ئەو ئەدەبە باڵادەستە، لەسەر وەستانیان مایەی داخوازییە، بەڵام ئەو کارە بۆ دەرفەتێکی دیکە هەڵدەگرم.

لە راستیدا رەوانبێژی کوردی، ئاوێنەی ئەو پەرش و بڵاویەی روحی خۆیەتی. نەبوونی هزر و سیستمێک لەبیرکردنەوەی رەسەنی کوردی و کۆپیکردنەوەی ئەو چەمک و دەستەواژانە، بێ بوونی خوێندنەوە و بەشداری بیرکردنەوەی زمانی کوردی، دەنگی کوردی شپرزە کردووە، چونکە هەبوونی بیرۆکەیەک لای مرۆ، بۆ جوانی شتگەلەکانی واقیع، لەکاتی دیالۆگەکاندا رەوانبێژی چێژدار دەکا، یان لەرێڕەوی دەربڕیندا ئاوێتە دەبێتەوە.

لێرەوە کورد دەبێتە دەمێک بۆ گوتنەوەی باسگەلێکی گوتراوی بێچێژ. هەر بۆیە قسەکەری ئەمڕۆی کورد سەرقاڵە بەحیکمەتێک، کە دوانە لەمەعریفەی جەڵەبی. ئەو جەڵەبییەش بەرهەمهێنانی ئەو شتانەیە، کە بێجگە لەکوشتنی، یان فەرامۆشبوونی ئەو بیرۆکە سەربەخۆییەی، کە کورد پێیەوە ئاوێزان بووە، هیچیتر نییە. لێرەوە بەبیرهێنانەوەی نووسینەکانی ماڵپەڕو گفتوگۆ رق هەڵگرەکانی ناو تۆڕی ئینتێرنێت، وێنەی ونبوونی چێژ لەزمان و رەوانبێژی کوردیدا بەرجەستە دەکەنەوە. گەر دیاردەی تۆڕەکانی ئینتێرنێت، بەروانگەی هەندێ تیۆریزانی ئەمڕۆ، بواریک بێ بۆ بێدەنگکراو و گۆشەگیرکراو پەراوێزکراوەکانی کۆمەڵگای ئەمڕۆ لەلایەن دەسەڵاتەوە، کەچی بۆ بەشێکی زۆر لەکۆی کوردی، بۆتە سەکۆی وێناکردنی رۆحی بێ ئێرۆسی کوردی. ئەو گروپ و تاکانەی کوردی لەجیاتی رزگاربوونی لەو بەپەراوێزکردنە، کەچی مشتومڕەکانیان لەنزمترین ئاستی رەوابێژیدا، بەلێبووردن لەچەند کەس، بەڕێوە دەچن.#

8

لە پاش مەرگی ئەو ویستی سەربەخۆییەی کورد، رووناکبیری کورد باس لەچەمکەگەلێک بۆ کۆمەڵەکەی دەکا کە فۆرم، یان زاراوەبازی داگیریکردووە. سیاسەتمدارەکانیش لەبرایەتییەک دەدوێن، کە ئەو برایە، مێردەزمەیەکە، کوردی لەخەمێکدا نقوومکردووە. دواجاریش ئەو دیمەنانە بەرهەمی ئەو رۆحەیە کە لەبەردەم داگیرکەری کۆیلەداردا باس لەبرایەتی ئینسانخوازی دەکا. میدیای بینراوی کوردی، بەوێنەگەلێکی بزواو، کە بەرهەمهێنەری فۆرمەکانی خۆیەتی، کوردی سەرگێژ کردووە، مەگەر تەنیا لەفیلمەکانی هیندی و هۆلیوود وێنەیان هەبێ.

گۆرانییەکان لەئاواز و فۆرمی خواستراوی جوانی دزێویاندا، هونەر و وێنەگەلێک لەئەورووپی بوون نمایشدەکەن، کە ناخی کۆمەڵی کورد لێی بێبەرییە. فۆرمی ئەو گۆرانیە، پرۆسەیەکە لەو رۆحەی کە ویستی ئاگایی ئازادی یەکجارەکی فەرامۆشکردووە.

گەر لەتێڕامانی کوردیدا، پرسێکی وەک کەرکوک، لەکاتی سەددامدا، لەپرۆسەی چاوەڕوانی رزگار بووندا دەژیا، کەچی ئێستا کەرکوک بۆتە سەچاوەیەک لەبەرهەمهێنانی ئازار بۆ بوونی کورد. لێرەوە، ئەمڕۆ دەنگی کوردی لەنمایشکردن و دەربڕینی ئازارە کەڵەکەکانی بوون. هەردەڵێی ئازار لەدەنگماندا مەستە. هەر دەڵێی جەستەی زمانی کوردی، مێژووی خودی ئازار دەبێژێ.

سەرەڕای هەموو ئەوانە و چەندان دیاردەی تر، ئەمڕۆی کورد سەرمەستە بەوێناندن و خەیاڵاندنک کە ناخی خۆی لێی نامۆیە. نامۆ بوونی کورد لەو هەستی ئازادییە لەدەستچووەی، لە دەربڕینە جۆراو جۆرەکانی ئاخاوتن و گفتوگۆیەکانیدا رەنگدەدەنەوە. بۆیە زۆرینەی ئەو ئاخاوتنانەی قسەکەری کورد، هەستی گرژی تووڕە بوون بەبەرانبەر دەبەخشن، چونکە بەتاڵن لەجوانی ئێرۆسییبەتی کوردی.

له راستیدا سەرەتای پەیوەندییەکان، بەتایبەتی پەیوەندی ئێرۆتیک – ئەڤینبازی، لەنێوان مێ و نێردا، بەچێژی ئاخاوتن و جوانی رەوانبێژی هەوەس و مەیلەکانی هەردولا ئاوەلادەبنەوە، چونکە ئێرۆسییەتی ئێرۆتیک لەتەرزی دەربڕین و ئاوازی دەنگ و جوڵەی جەستەدا، وەک دەربڕینێک لەڕۆح، دیمەنی سێکس بەرجەستە دەکەنەوە، ئاوەلا دەبنەوە. پرۆسەی ئێرۆتیک، لەهاوبەشیکردنی بەرانبەری مێ یان نێر، لەدەنگی زمان و رەنگ و هارمۆنی رەوانبێژیدا مەیل و هەوەسەکان بەکردە دەکا، بەلام ئەوکاتە هەوەسی ئێرۆتیک دەکەوێتە جوڵە کە لەش رووتییەکەی شاراوەیە. لێرەدا خەیاڵ لەمدیوی لەشدا کار دەکات. لەم روانگەیەوە دەکرێ بلێین ئێرۆتیک ئەودیوی سێکسە، ئەمەش کە لەکردەی شیعر نزیکە.

لێرەدا ئەو ئێرۆسە غەریزەیەکە بەبزوان و مەستییە جوانخوازییەکانیدا، رۆح باڵدار دەکا. ئەڤینی شیعراندن، بەمانا ئەڤیندارییە شێتانەییەکەی ئەفراندن، بیرۆکەی راستییە جوانەکانی زانین و پرسیار سەرمەست دەبێ، نەک دروشم و دۆگمای قسەی جەڵەبی. ئەو ئێرۆسە کە وەک خواستێکی خواوەندییانە، لەخودی چیەتی ئێرۆسدایە، کە دەمانکات بەئەڤینداریکی

راستینە. رۆحی بێ رامانێکی ئێرۆسییانە، رۆحێکی بێ باڵە.

لەم روانگەیەوە کێشەی ئەو رووناکبیرەی، کە دەنگی هەمیشە ئامادەیە لەمێدیای کوردیدا، لەگواستنەوە و هەڵڕژانی قسەکانی بۆ ناو جەستەی زمانی کوردی، لەهەژاری کۆنتێکست– بنەمای روانینی کوردیدا دەناڵێنێ. دواجاریش زمانی کوردی دەبێتە زمانی رۆحێک، کە لەفەرامۆشکردنی باڵی رۆح گووەڕا دەبێ.

هەر بۆیە باڵادەستی ئەو فۆرمە خولقێنراوەی قسەکەری کوردی، بەرێگای بوارەکانی راگەیاندن و ئاخاوتنە جوداوازەکان، بوونی کوردی داخستووە لەبەردەم ئاوەلا بوون بۆ زانیارییە نەزانراوەکان، وەک کردە و ئامادە کردن. لێرەدا ئاخاوتنی کوردی بە بەرهەمهێنانەوەی زانینە لەکارکەوتووەکانە. ئەمەش ئێرۆسی گەڕانی رۆحی کوردی بەدوای ئامادە بوون و چێژی بەشداریکردن تەمبەڵ کردووە.

خوێندگایەکانی ئەمڕۆی کورد نەخوێندەوار پەروردە دەکەن، نەک رۆحی گەڕان بەدوای بەدەستهێنانی ئاستەکانی زانیاریی. سیستمی فێرگای کوردی گواستنەوەی کولتووری ناوەندە. لەبەناو سەربەخۆیی کوردستاندا، کولتوری دەسەڵاتی ناوەندی بەعسی و ئەقڵی شۆڤینی داگیرکەرانی کورد، باشتر لەمامۆستایەکانی رژێم دەچنرێنە ناو هۆشی خوێندکاری کورد. تا ئەمڕۆش مێتود و سەرچاوەکانی فێرگەکانی کوردی، بەردەوامی پەروەردەی سەددامین. قوتابیەکانی ئەمڕۆی، بگرە مامۆستاکانیشیان کوردە، لەکڵۆڵی زانیاریدا دەتلێنەوە. هەر بۆیە ئەو قوتابیانەی قۆناغەکانی زانکۆ، بەگشتی، بیرکردنەوەی فەرامۆشکردووە. زانکۆیەکانی کوردی، لەدابەشکردنی پایەکانی کادیری حیزب و

www.dengekan.com
2007-09-19

مشەخۆرەکان، دواجاریش فۆرمالیەتی
دەسەلات، بەڕێوە دەچن.

ئەمەش لەبەرهەمهێنانی خوێنەری
ساختە و فۆرمی و دیماگۆگ و،
هاوکاتیش جەلادی بچکۆلەی کورددا
دەبینینەوە. ئەوەندە بەسە کە ئاماژە
بەو وەچە تازەیەی کورد بکەین، کە هەم
ئەوانەی لەکوردستان و هەمیش
ئەوانەی لەهەندەران، کە لەبوونی
روانگەیەک بۆ فێر بوون و بەدواگەڕان
بێ بەشە. هەر بۆیە ئاخاوتنەکانی ئەو
نەوەیە، وەک گشت، یان بەبەراورد
لەگەڵ ئەو نەوەیەی، کە لەکاتی
شۆڕشی دژە داگیرکەر بەچێژی ویستی
ئازادی دەژیا، رقهەڵگر و بێ پرسیارە.
تەواوی ئاخاوتنەکانی ئەو نەوەیە خۆی
لەدەسکەوتە فۆرمییەکان و لەهەژاری
جوانییەکانی ئێرۆسییەت رادەگەیەنێ.
لێرەدا، تا کلۆڵی ئەو دیاردانەی جڤاتی
کورد جەخت بکەینەوە، ئەوەندە بەسە
کە ئاماژە بکەین بۆ بەهەرمێنبوونی
گۆرانیبێژەکانی تورک، عارەب و فارس
و دیاردە رووکەشەکانی ئەوروپا، بۆ
لاوی هەنووکەی کورد.

کەواتە، دەکرێ بڵێین رەوانبێژی
رووناکبیر، مامۆستا و سیاسەتڤانی
کورد لەپرۆسەی بەفۆرمکردنی ژیانی
کورد دەگوزەرێ. هاوکاتیش کورد
لەشەیدابوونی جوانییەکانی ئازادی و
سەربەخۆییەوە، کە بەرهەمی خودی
بیرۆکەی رۆحی کوردە، بەرەو
نامۆکردنی بوونایەتییەکەی داوێنگیرە.
دواجاریش ئێمە لەئاکامەکانی ئەو
پرۆسەیەدا، رۆحمان سیخناخە
بەخەمێک کە لەبیستن و دەنگە
ونبووەکانەوە بەرهەمهاتوون.

لێ رەنگە ئەو ئێرۆسییەی کە وا
لەکەو دەکا کەسترانێکی تایبەت بەرۆحی
چیا بخوێنێ، جێگەی مەزەندە و
خوێندنەوەیەکی تایبەت بێ، بۆ بەیاد
هێنانەوە و بەدوا گەڕانی کورد
لەدۆزینەوەی هونەری رەوانبێژی و
مشتومڕی بەڵگە ئامێز. زوڵاڵی دەنگی
رەوانبێژی کەو، هاوسروشتی ئەو
هەستی ئێرۆسیەتییەی رەهەندە
شەپۆلدارەکانی جوانی چیا و
رەمەکییەتی کورد، ئەشقی سەربەخۆیی
بەرجەستە دەکاتەوە. پەیڤی "قاسپە"،
هەر تەنیا پەیڤێک نییە لەزمانی
کوردیدا، بەڵکو واتای ئاواز و هەوەسی
ئاوەڵاکردنی دەنگی سروشتیانەی کورد
نمایشدەکا، کە کەو بەرهەمهێنەریەتی،
یان لەپایەکانی ئێرۆسی کەوە.#

لێرەدا دەنگی کاروانی ئەم
نووسینە، بەو ئاماژە خێرایە بەبەهای
دەنگ و رەوانبێژی قاسپەی کەو،
بێدەنگ دەبێ.

کەواتە بۆ بەیاد هێنانەوەی دەنگی
ئێرۆس و سیحری ئاوازەکانی کەو،
بەبیستنێک لەچێژ، گوێ دەگرم لەرازی
باڵندەکانی سەر درەختی ناو سێبەرە
نارنجییەکانی کازیوە، کە تاکە هاوسێی
ماڵی ئەم رۆحە بەنامۆکراوەمە.

ئادار
ی 2004
ستۆ
کهۆلم – سوێد

دەق: منی ئەویتر و ئەویتری من

ئافراندن لەگەڵ بەرجەستە بوونەوەی لەدەقدا، شوێنپێیەک لەزەینی خوێنەر بەجێدەهێڵێ، بەڵام بۆ ئەوەی ئەو شوێنپێیەی دەق تاک ڕەهەند نەبێ، پێویستە دەنگە جوداکان لەدەقدا بەشدارییکەن. لەبۆیە ئەمڕۆ لەئەورووپادا لەبواری تیۆریی و هزرییەکانی ڕەخنەی ئەدەبیدا، گرنگییەکی فرە بەئامادەبوونی دەنگە جوداکان لەدەقدا دەدرێ، بەهەرمێنبوونی ئەو تەرزە ڕەوتە لەجیهانی ئەدەبی و بگرە جیهانەکانی تری وەکی فەلسەفە و زانستیشدا، ڕەنگدانەوەی ئەو شەپۆڵگەلە هزری و فەلسەفییە هەمە ئاقارانەن، کە هەر لەشەستەکانەوە دەستیان پێکردو و لەهەشتایەکانیشدا گەیشتنە چڵەپۆپە. هەڵبەتە ئەو ڕەوتە لەبەرەڕاییدا بەرتەکدانەوەیەکی هەمە لایەنی لەجەم ڕووناکبیران درووستکرد، لێ لەدواجاردا بوو بەزمانزاڵی پانتاییەکانی ئەفراندن. بەمجۆرە پێشتر نووسەر و ڕەخنەگرە نوێباوەکان لەڕوانگەی تاکە دەنگێکەوە لەدەقیان دەڕوانی، کەچی نووسەر و ڕەخنەگرە پاش-نوێگەرەکان لەڕوانگەی فرە دەنگییەوە دەق دەپێون. بەمجۆرە لەجیهانی دەق و ڕەخنەی ئێستادا دەنگەکان وێکڕا لەپەیڤینێکی هاوئاهەنگدا ئامادە دەبن و بەشداری لەئاوەدانکردنەوەی گەردوونی دەق دەکەن. هەر بۆیە دەستەواژەیەکی وەک ئینتەرتێکستوالیتێت (دەقئاوێزانی) واتای چڕکردنەوەیەکە بۆ ئەو ڕەوتە ئەدەبییەی ئەمڕۆ.

هەڵبەتە سەرهەڵدانی ئەو چەشنە ڕەوتە ئەدەبییە لەڕۆژئاوادا، چێکردنێکی نوێ نییە، بەڵکو ئەو ڕەوتە لەئەزموونی کولتووری گرێکی کۆنینەوە سەرچاوەی هەڵگرتووە. وەک دەزانین، کە ئەفلاتون لەدەقە فەلسەفەییەکانیدا، وێڕای ئامادەیی پرشنگی ئەدەبی، دیالۆگێکی هاوئاهەنگ، بەرهەم دەهێنێ، کە ئاخێوەرەکان لەدانووساندنێکی دۆستانەدا تێهزرینەکانیان لەگەڵ یەکتردا دەگۆڕنەوە. بەپێچەوانەشەوە خوێندنەوە و گوێگرتنی یەک لایەنی، دەبێتە جۆرێک لەملکەچبوون بۆ یەکێکی تر، یان ڕازیبوونە بەنایەکسانی. ئەم شێوازەش لەگەڵ دیدی ئیدیالیانەی ئەفلاتون و سوکرات بۆ فەلسەفە نە دەگونجا. هەر بۆیە سۆکرات ئازادانە پرسیار و بەرسڤدانەوەی لەگەڵ بەرانبەرەکەی دەگۆڕیەوە و بەمەش زەمینەی بۆ گەیشتن بەزانیارییە فەلسەفییەکان خۆشدەکرد و ڕووخساری ڕاستییەکانیشی ڕۆناک دەکردەوە، چونکە بەلای سۆکراتەوە، دەبێ مرۆڤ ئازاد بێ ئەوجا دەتوانێ ڕاستی ببینێ. لەبۆیە ئەفراندن بەگشتی کردەیەکی دەقئامێزییە.

کەواتە سەرشاری ئەو ئاراستەگەلە ڕەخنە ئەدەبیانەی کە ئەمڕۆ جەخت لەسەر فرە دەنگی دەکەنەوە، دیاردەیەک نییە کە لەختو خۆڕایی لەدایک بوو بن، بەڵکو ئەو دیاردانە جۆرە تێهەڵچوونەوەیەکن، بەڵام بەشێوازێکی نوێ، بۆ ئەو پشتینە مارێفییەی کە گرێکی کۆنینە ئەفرێنەری بووە و ڕۆژئاوای ئەمرۆکەش خۆی بەمیراتگری دەزانێ. بەجۆرە ڕۆژئاوا هەمیشە کە تەنگانەیەک گەمارۆی دەدا، بەئاوڕێک لەپشتینە گرێکییەکەی، وەک مار، کاژەکەی خۆی دەگۆڕێ، لێرەوە دەبینین

www.dengekan.com
2007-09-19

که هرزڤانگەلێکی وەک ژیل دۆلوز، ژاک
دێریدا، کریستیڤا، بلاونشۆ، باتای،
لیڤیناس و ئەوانیتر، شوێنپێیەکی
بەرچاو لەخەملێنی ئەو رەوتە ئەدەبییە
دەدانێن. بەم چەشنە رەخنەگر و
نووسەرانی دیکە، ئاراستەی ئەو رەوتە
ئەدەبییە وهردەگرن و برەوی پێدەدەن.

لێرەوە دەکرێ بپرسین: ئایا وێرای
ئەو مەیلەی کە نووسەری کورد بۆ هەمە
دەنگی دەق بانگەشەی بۆ دەکا، بەڵام بۆ
دەقی کوردی هەتا ئێستاش بەتاکە منێک
دەدوێ کە وەڵامی هەموو پرسیارەکانی
لایە؟ ئایا ئەو گەرەلاژە و
پاشاگەردانییەی کە ئەمڕۆ پانتایی
نووسینی کوردی تەنیووەتەوە،
پەیوەندی بەو پێکهاتە تاکمنەی
نووسەری کوردەوە نییە؟ ئەو دەنگە
تاکەی کە لەدەقی کوردیدا خۆی بەخوا
دەزانێ، لەکوێرا خۆراک وەردەگرێ؟ ئایا
ئەگەر ئەو دەقە داخراوەی کوردی
بخوازی دەرگای بەشداری کردن بۆ منە
جودایەکان ئازاد بکا، لەکام سەرچاوە
دەستەوایی بکا؟ ئەم پرسیارگەلە
مەبەستی بانگکردنی بەرسڤەکانی
منگەلە، نەک کەڵەگایەتی منێک.
لێ ئەو فرە منەی کە دەقی کوردی
فەرامۆشیکردووە، لەخودی بیرکردنەوەی
دەقدا ئامادەیە. ئەوە دەقە کە ئەو
دەنگانە دەئافرێنێ. دەق بەپێوادانگی
خۆی داواوەتی ئەو دەنگانە دەکا، کە
رۆڵی خۆیان نمایش بکەن. دەق زمانی
منێک نییە کە هەموو شتێک بزانێ.
ئەوەی لەدەقدا دەپەیڤێ خودی نووسەر
نییە، بەڵکو خودی خۆی و
ئەوانیتریشە. بۆیە لەدەقدا وشە دەبێتە
شوێنپێی واتایەک کە هێشتا دیار نییە.

2

009.7.22

تۆکهۆلم

وێنای روناکبیر لەنێوان دوێنێ و ئەمڕۆدا

1

راسانێک، کۆڕەوێک، لەدەنگی
خێڵێکدا ئاوارە دەبێ و
چرنوکێک لەناوەکیدا
بیرهاتنەوەکانت دەئەنجنێ.
مانایەک لەزاردا هەڵدەگەڕێتەوە
و
نەوەیەک لەزماندا غەوارە
دەبێ.
شوێنپێیەک لەشۆڕش،
لەیەکاتییەکی داڕماودا،
هەڕاجی رادەگەیەنێ.
مێژوویەک بەدەست دێوجامەی
سەروەری بێسەردا،
ئیرادەی زڕاوە!

2

ئەمڕۆ روناکبیری لەچرکەساتێکدا
دەژی کە لەنەبوونی ئیرادەیەکی
کوشندەی چەقبەستوودا دەخوولێتەوە.
ئەو ژیانەش، بەر لەوەی خەونی

www.dengekan.com
2007-09-19

واتایەکی هەڵبەستراو بکاتە هەبوونی خۆی و دواجاریش بەمەرگێکی خاکەسار شاگەشکەمان بکات، دەبێ *فاتیحایەکی* بۆ بخوێنین.

بەڵام لێرەدا مەبەستمان لەکام رووناکبیرە؟ بەڵێ، ئەو رووناکبیرە ئەو بوونەوەرە نییە کە دەمراستی حیزبێکی دەسەڵاتدار یان حیزبێکی بەرهەڵستکار، یانیش لەیەککاتدا هەم دەمراستی حیزبی دەسەڵاتدار و هەمیش حیزبێکی بەرهەڵستکار، دەکا، بەڵکو مەبەست لەو رووناکبیرەیە کە لەڕوانگەی ئاراستەیەکی رۆشنبیریی و ئێستیکیانەی سەربەخۆدا، وەک کردە، رۆڵەکەی پیادە بکات. کەواتە رووناکبیر بیرکەرەوەیەکی جووڵاوە نەک دەربار و جێگر!

هەڵبەتە لێرەدا ئەم نووسینە زیاتر ئاستەنگەکانی وێنای رووناکبیر لەباشووری کوردستاندا نمایشدەکا، نەک گشت بەشەکان. هاوکاتیش ئەو بەشانەی تریش، بەجۆرێک لەجۆرەکان، لەئاستەنگەکانی ئەو دیمەنەدا، خۆیان دەبیننەوە.

ئەو دەمەی کە رووناکبیر لەپێگە و مانای کردەی خۆیدا تووڕهەڵدەدرێت، یان وەک بوونەوەرێکی بەرهەڵستکاری سەربەخۆ واز لەجێڵەقکردنی دۆخە جێگیرەکان و گومانکردن لەبڕیارە پێشەمەرجەکانی دەسەڵاتی باڵادەست دەهێنێت، لەو پێناسە رۆشنبیرییە بێبەش دەبێ. کاتێک رووناکبیر لەبری پەنجە درێژکردن بۆ *ناڕاستی* و ڕاتەکاندنی ناخی دەسەڵاتی ناڕەوا، دەبێتە ئامرازێکی سواو، ئەوکاتە ئەو بوونەوەرە نەک هەر بوونەوەرێکی *مردووی زیندووە*، بەڵکو دەبێتە پەنجەی شادە و بچمی ئارایشکراوی دەسەڵاتێکی غەدار، کاتێک رووناکبیر بەناوی هۆشیارییەوە لەبەردەم کۆمەڵگادا دێوجامەی *ڕاستیی* دەپۆشێ و پاسەوانی *لەناڕاستی-ساختەیی* دەسەڵات دەکا، ئیتر رۆشنبیریی، وەک سەرچاوەیەک لەزیندوویەتی ژیان، لەبری گەشاندنەوەی ویژدان و هەڵقولاندن و دۆزینەوەی وزەکان، بوون و یادەوەرییمان ئیفلیج دەکا.

لەم روانگەیەوە، ئەمڕۆ ئێمە لەواقیعێکدا دەژین کە حیزبی کوردی بەمگجێزی خۆیان هەڵیدەسووڕێنێ، رووناکبیر بێجگە لەدیکۆرێکی قۆقز و بێکردە، هیچ شتێکی تر نانوێنێت.

ئەگەر رووناکبیری کورد لەقۆناخ و شوێنکاتەکانی رابردوودا، بەدەنگ هەڵبڕین و هەڵوێست وەرگرتن لەدەسەڵاتە کورد کوژەکان، نووسینەکانی بەهای کردەییان نواند بێت، کەچی لەباری ئەمڕۆدا لەبەردەم دەسەڵاتێکی چاوەشەکاریی حیزبی کوردیدا، نەک هەر لەڕۆڵی دەنگ هەڵبڕین و هەڵوێستی کردەیی هەرەسی هێناوە، بەڵکو خۆی بەشێکە لەو مەرگەساتەی، کە ئەمڕۆ بەهۆی لەدەستدانی ئیرادەی ئازادیی و سەروەریی، مرۆی کوردی سیخناخکردووە.

بەڵام ئەوە چ چرکەساتێکی پەڕپووتە کە وادەکا *فاتیحایەک* بۆ مەرگی رووناکبیری کوردی بخوێنین؟ ئایا کاتێک ئەو رووناکبیرە بەدوای فەرەکردنی "معاش". وەک بوونەوەرێکی مشەخۆری زار قەڵەبالغ و کەهێڵ بژیت، دەکرێ خاوەن گوتارێکی رۆشنبیریی کردەیی بێت؟ لەوکاتەی کە داگیرکارانی کوردستان بەبێ منەت، هەرەشە لەسەروەری کورد دەکەن و لەبەر چاویشمان روحی جمکانەی کوردانی لێکترێزێنراوی ئێمە کە لەبندەستی ئە داگیرکارانە دادەپڵۆسن، ئایا گشت ئەو کارەسەتانە مایەی هەڕاجکردنی شەرەفی رووناکبیری بەشی باشووری کوردستان ناگەیەنن؟ لەوکاتەی کە "خەونی دەوڵەتی نەتەوەیی کورد"یش بەهاتن و نەهاتنی "مەهدی مونتەزر" راسپێردراوە،

کەچی رووناکبیری کورد، رۆژانە نووسینی ئەو سکاڵانامانە بێ لەسەر ئەوەی کە دەسەڵاتی حیزب غەدری لەپایە و کەم و زۆری "رێزلێنان"ەکەی کردووە، دەکرێ خۆمان بەژیانێکی زیندووی ئەو رووناکبیرە کوردییە دەستخەڕۆ بدەین؟ بۆ نموونە، ئایا ئەو منگە منگ و گلەییانەی کە لەلایەن نووسەر و هونەرمەندانەوە بڵاوکراوەکانی کوردی تەنیوەتەوە، زەنگی ئاوابوونی رووناکبیر و خەونی کورد، ناگەیەنن؟ هەڵبەتە لێرەدا پێویست ناکا ئاماژە بە نموونەی ئەو هەموو تەرزە گازاندانە بکەین، کە رۆژانە لەمیدیا هەمەجۆرەکانی کوردی بەرزدەبنەوە. کەواتە ئەرێ بەڕاست ئەو رووناکبیرە مردووە بۆ پێکڤە دەست و برد ***تازیمانەیەک*** بۆخۆی دانانێ و پێکڤەش ***فاتیحایەک*** لەسەر گۆڕی خۆی ناخوێنێت/ناخوێنن؟

بۆ ئەوەی چەشنە راڤەیەک، یان بە***فاتیحایەک***، سوکەڵە دڵدانەوەیەک بۆ ئەو پرسیارە تەقلەهەڤ و وێنە ئیفلیجەی ژیانی رۆشنبیری کورد دەستەبەر بکەین، دەخوازێ لەڕەهەندێکی جیهانگەراییانەوە رابمێنین و بهزرین.

3

لەگەڵ گۆڕانی رەوتەنی شوێنکاتەکاندا، وێنە و کایەی مرۆڤ و کۆمەڵگایەکانیش، بەگشتی، گۆڕانیان بەسەردا هاتووە و دێت. لەم روانگەیەوە، بەپێوەندی ئەو رەوتەن و شوێنکاتانەدا، وێنە و کایەی رووناکبیریش هەڵکێشان و داکێشانی بەخۆیەوە بینیووە. لێرەوە بۆ زێتر روونکردنەوەی مەبەست، بەخێرایی ئاماژە بە قۆناغەکانی دوای سەردەمی رۆشنگەری دەکەین، کە کۆمەڵگا و دەوڵەتگەلێکی هاوسەردەم و مرۆڤێکی نوێباوی لەهەناوی خۆیدا خەملاند، کە ئەم مرۆڤەی ئەمڕۆش بەرهەمی نموونەکانییەتی.

لە سەر و بەندی سەدەی شانزە و دەسپێکی سەدەی حەڤدەوە، هزرڤان و رووناکبیرانی رۆژئاوا رۆڵێکی سەرەکییان هەبوو لەبەرهەمهێنانی ئەو کۆمەڵگا و جیهانبینییە نوێیەدا. هاوکاتیش لەگەڵ لێکجابوونەوەی دەوڵەت و ئایین، ئەو هزرڤان و رووناکبیرە ئەرک و رۆڵێکی دیکەیان کەوتە ئەستۆیان. بەمجۆرە مشومڕ و وەرچەرخانەکانی سەدەی حەڤدە، بەکاریگەرییەکانی لەسەدەی هەژدەدا رەنگدەدەنەوە. وەک پێشڤەچوونێک لەو رەوتەنە سیاسی، ئابووری، جڤاکی و هزریەی پێشوودا، جیهانبینی فەیلەسوف و رووناکبیرانیش، روانگەگەلێکی جوداتر بەرهەمدەهێن: وێڕای گریمانە و تیۆریگەلێکی نوێ، ئاراستە و رێبازی هەمە تەرزیش لەدایکدەبن. یەکێک لەبنەماکانی ئەو رەوتە، کە بە"پرۆژەی رۆشنگەریی" ناودێر دەکرێت، رەخنەگەرییە.

هاودەم لەگەڵ ئەو وەرچەرخانانەدا، جیهان و بوونێکی جیاواز لەمرۆڤایەتی سەرهەڵدەدەن. هۆکار و هاندەرە سەرەکییەکانی ئەو دۆخە نوێیەش، گەشەکردن و بەهەرمێن بوونی ئایدۆلۆژییەکان، بەتایبەتیش ئایدۆلۆژی لیبرالیزم و بازاڕی سەرمایەداری، زانست، دەوڵەتی بیرۆکرات و ... هتد لێکەوتەوە. لێرەوە بەهای مرۆڤ دەبێتە کاڵا و چارەنووسی بوونایەتی دەکەوێتە دۆخێک، کە لەوێدا ئاوەز و ئاوەزگەرایی جڵەوی رادەکێشێت. مرۆڤ وەک تاکێکی ئابووریی بەبەرپرسیاری خۆی و دەوروبەرەکەی سەرقاڵدەکرێت/دەبێت.

4

بەڵام لەناوەڕاستی سەدەی نۆزدە و سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا، لەجیهانی هزریندا، ئەو چارەنووسەی

www.dengekan.com
2007-09-19

که مرۆڤی رۆژئاوا دەرکی دەکات و بوونی دیاردەکات، فەرامۆشناکرێت: دەکرێ هەر لەهاوارنامەی "خوا مرد"ی نیتشەوە، پرۆژە رەخنەییە ئیدیالەکانی "سەرمایەداری"ی هێگل و مارکس، رەخنە و نائومێدییەکانی ئەدۆرنۆ و دۆرکهایم لە "دیالێکتیکی رۆشنگەریی"، هەتا دەگاتە ئازارەکانی کافکا لە"دەعەجان"، "دادگا"، "تەلار" و... ئەوانیتردا، دەنگ، وێنە و کێشەکانی ئەو مرۆڤە نوێیەی ناو ئەو جیهانە ئاوەزگەرا و بەکاڵاکراوە بناسینەوە. لەو روانگانەوە دەبینین کە پرۆژەی رۆشنگەریی ئیتر وەک ئیرادەیەکی رزگارکار لەدەسەڵاتی ئایینی مەسیحییەت و بەند و باوەکانی نەک هەر جۆشی نامێنێت، بەڵکو زانستکاران جێگەی ئەو ئایینە دەگرنەوە و ئاگایی رەخنە و رووخاندنی بەها باوەکان، کایەکانی خۆیان لەدەستدەدەن. بەکورتی ئاکامەکانی پرۆژەیرۆشنگەریی، کە لەڕەوەتە مۆدێرنیزمەکەیدا هزر و داهێنانە جوانناسییەکانی گەیاندنە فەبریک سازی و رەوتە مۆدێرنیتەکەشی، کە لەگەشەسەندن و باڵادەستی بازاڕی سەرمایەداری و پیشەسازیدا، بەهای چێژی ژیان و ئەفراندنەکانی مرۆڤایەتییەکانیان و ئیفلیجکردو ویستی مرۆڤیان کردە کۆیلەی بەرخۆری کەرەسە بەرهەمەکانیان.

لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا، ئەو پێشڤەچوونە هەمە ئاراستەیەی پرۆژەی رۆشنگەریی، دەگاتە لووتکە. لەوێوە مرۆڤ چیتر وەک "خود"یک رۆڵی نامێنێتەوە. بەدەربڕینێکی تر، مرۆڤ چیتر رۆڵی گۆڕین و بەرهەمهێنانی مێژوویی، یان وەک خودێکی ئاوەزگەرا و ئەفرێنەر، نابینێت. بەمجۆرە لەسەرەنجامی ئەو ناوکۆیی (کۆنتێکستە) تازەیەدا، مرۆڤ، بەدەستەواژە ناودارەکەی فۆکۆ:" سۆبژە/مرۆڤ مرد"، دۆشداماوانە لەخۆی دەگەڕێت. هاوکاتیش لەئاستی داهێنانیشدا، نووسەران بەگریمانە وروژێنەرەکەی رۆڵان بارت: "مەرگی نووسەر"، سەرقاڵ دەبن. هەڵوێست و بەرتەکی هزرڤانان لەبەرانبەر ئەو رەوتەنییە لەدەست مرۆڤ دەرچووەدا هەر بەوەندە ناوەستێت، بەڵکو لەحەفتاکاندا بە خەتمکردنی "داستان"ه راشکاوەکەی ژان فرانسوا لیۆتار: "کۆتایی هاتنی داستانە مەزنەکان" و لەهەشتاکانیش **فاتیحایە** بوێرانەکەی ژان بۆدلیار، کە لەئەنجامی ئەو سیستمە سیاسییە باڵادەستەدا، ئەو شتانەی کە لەسەر ئەو سیستمە ئابووری و سێکسگەراییەدا تیۆریزە دەکرێن، بێجگە لەمۆنتاژێک، یان وێنەیەکی پێکەنیناوی چەشنە داستانێکی تیۆریانەی مرۆڤایەتییانە، هیچیتر نین، دەگاتە ئەوپەڕی بێهوودەیی. بۆیە بەواتای بۆدلیار، سەرتاپای زانست، گوتار/دیسکۆرس و دامەزراوەکان لەیارییەک بترازێ هیچیتر نین. بەکوردی ئەو شتانە هەموو هیچن؛ ئەو قسانە تەنیا "وشەن، وشە". سەرەنجام بیرکردنەوە و کردە؛ راستگۆیی بۆدلیار، وەک رووناکبیرێکی خاوەن گوتار، بەوە بەرجەستەی کردەوە، کە وازی لەنووسینی فەلسەفی هێنا و لەبری ئەوە کاری ئێستێتکی و وێنەگرتنی هەڵبژارد.

5

لەم گۆشەنیگایەوە دەکرێ، بەجۆرێک لەجۆرەکان، راستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، کایەکانی ئەو گۆڕانکارییە فرە رەهەندانەی کە لەو چەند سەدەیەی رابردوو لەجیهانی رۆژئاوادا روویانداوەو روودەدەن، لەجیهانی ئێمەشدا رەنگدانەوەیان هەبوو بێت/هەبێت. بۆیە دەبینین لەگەڵ گۆڕانەکانی رەوتەنی شوێنکاتەکان لەجیهانی کوردیدا، وێنە و کایەکانی کۆمەڵگاش، بەگشتی، گۆڕانییان بەخۆیەوە بینیووە.

بە گوێرەی ئەو دەقە نووسراوانەی ڕووناکبیر/شاعیرانی کورد، کە دەکرێ سەدەی شانزە، وەک تەرزە "ڕۆشنگەریی"ەک، لەبوونی کوردی فامبکەین، چونکە لەوێدا بەبوونی "ئیماراتی بۆتان"، وەک دەوڵەتۆچکەیەک، دواجاریش دەکرێ بەرێگەی شیعرە رامان ئامێزەکانی مەلای جەزیریی و ئەحمەدێ خانی، یادەوەریی کوردی بخوێنینەوە. وەک دەزانین، لەوێدا بەتایبەتی خانی لەڕێگەی شیعرەکانییەوە بەراشکاوی بەکۆی ئازاری کوردی بەرووی دوژمنانی دەرەکی کورد هەڵدەشاخێ و هاوکاتیش، بەراشکاوی، لەخۆ خۆری و دووبەرەکی و ویستی سیاسەتی لەڕزۆکی کوردان دەپەیڤێ، کە ئەو کێشەیە هەنووکەش لەزاری قەڵەمی کوردی هاوسەردەمدا دووبارە دەوترێنەوە.

هەڵبەتە سیاسەتمەدارانی ئەوکاتی کورد گوێ لەهاوارنامە و ئاماژە حیکمەت ئامێزەکانی ئەحمەدێ خانی ناگرن و ئەمەش دواجار بەرووخانی ماڵی کورد، ئیماراتی بۆتان، کۆتایی پێدێت. هەڵبەتە ئەو کۆستە ماوەیەکی درێژ کاریگەری لەسەر ناخ و دەروونی کۆی کوردی بەجێدەهێڵێت و دەبێتە ئازارێک لەیادەوەریی مرۆی کوردیدا، بەڵام لەسەدەی نۆزدەدا لەهەمبەر مرۆی کوردیدا، ریزێک هەڵکاڵینی بەرچاو ڕوودەدەن. بەمەش دیسانەوە یادەوەریی کوردی لەو بێدەنگییە قووڵەدا بێدار دەبێتەوە. لەوێدا ڕووناکبیرانی کورد لەداگیرسانی روحی بەرەنگاربوونەوەی کوردان، ڕۆڵێکی کارا دەبینن، هاوکاتیش لەوێدا لەدەقە نووسراوەکانی ئەو ڕووناکبیرانە و کوردناسەکانیشەوە، نارەزایی ئەو ڕووناکبیرانە لەدەسەڵاتی سیاسی ئەوکاتەنەی کورد دەخوێنینەوە. ئێمە ئەمڕۆ لەڕێگای دەقە زیندووەکانەوە، بەتایبەتیش، دەقەکانی نالی، سالم، و حاجی قادری کۆیی لە سەدەی نۆزدەدا، کێشەکانی میرنشینی

بابان و گوتاریی نەتەوایەتی کوردیمان بۆ ڕۆشندەبێتەوە. بەلەزەینگرتنی شوێنکات، هەرچەندە نالی، سالم و حاجی قادریی کۆیی دەنگی دیاری ناو ماڵی ئەو میرنشینە و ئاستەنگی بزووتنەوەی ڕۆشنبیریی نەتەوایایەتی کوردین، کەچی جۆرێک لەڕاستگۆیی و پاراستنی هەڵوێست، یان هاوئاهەنگییەک لەهەڵوێست و کردە ڕۆشنبیرییەکانی ئەو شاعیر/ڕووناکبیرانە دەناسینەوە. نالی سالم و حاجی قادری کۆیی، وەک میراتگرانی ئەحمەدێ خانی و بگرە شیعرە زارەکییەکانیش، بەشێوەیەکی وردتر هەمان گوتار، جەختدەکەنەوە؛ ئەوانە ڕۆڵی ***ڕۆشنگەریی و بەنەمرکردنی ویژدان*** بەرجەستەدەکەنەوە. وەک دەبینین بەهەمان شێوەی ڕووناکبیر و هزرڤانانی ڕۆژئاوا، بەدەست پێوە گرتن لەبەراوردکاریی، دەتوانین لەنێوان ئەو دوو وێنەیەدا، هاورەهەندیی و لێکچوونێک بدۆزینەوە. لەڕەوتەنی ئەو شوێنکاتانەدا، ئەو ڕووناکبیرە دەگمەنانەی کورد، وەک ڕووناکبیرانی ڕۆژئاوا، خەمی ڕەخنەکاری لەدیاردە نالەبارەکان، بونیاتنانی کۆمەڵگا و چارەنووسی ویژدانی مرۆڤایەتییان بەئەرکی خۆیان زانیووە. بەکورتی خەمی ئەو ڕووناکبیرانە بێدارکردنەوەی ئاراستە مەترسیدارەکانی دەسەڵات و ئاوەدانکردنەوەی ماڵی بوونی کورد بوو، کە دواجار ئەو وێنەیە بەکردەکردنی ڕۆشنبیرییمان بۆ جەختدەکەنەوە.

6

وێڕای ئەوەش، لەگەڵ دەرکەوتنی دیمانەی سەدەی بیست، هزری ڕۆشنگەریی و ڕوانگەکانی مۆدێرنێتە و مۆدێرنیزم، لەهەموو کاتەکانی تر دیارتر، ئاگایی جڤاکی بەگشتی و، ڕووناکبیری کوردیش بەتایبەتی، دەتەنێتەوە. لەگەڵ ڕابوونی کوردان بەسەرۆکایەتی شێخ مەحموودی نەمر

www.dengekan.com
2007-09-19

بەدژی داگیرکاری دەوڵەتی ئینگلیستان، کە لەوێدا رووناکبیرانی کورد بەرجەستەتر لەجاران، دەنگیان دەردەکەوێت. لەو ناوکۆییەدا، بۆ ئەوەی کاکڵەی مەبەست؛ واتا ویژدان و بەهای کردەی رەخنەییانەی رۆشنبیریی رابگەیەنین، ئەوەندە بەسە ئاماژە بەچیرۆکی "لەخەوما"ی جەمیل سائیب و "مەسەلەی ویژدان"ی ئەحمەد موختار جاف بکەین. دەکرێ، بەلای کەمییەوە، ئەو دوو بەرهەمە ***دانسقە و کردەگەرایە***، وەک ئەزموونێک بۆ رۆژگار و شوێنکاتی ئەمڕۆکەماندا، لەجەم رۆناکبریی ئەمڕۆی کورد بکرێنە جێگەی تێڕامان و راچڵەکانی زمانی کوردی. لێرەدا نابێ ئەو کۆمەڵە رووناکبیرە سیاسییە ئێستێتیکییانەی کورد، کە لەنموونەی حوسێن حوزنی موکریانی، پیرەمێردی نەمر، بێکەس، قانیع، دڵدار و چەندانی تر بەرجەستەدەبنەوە، لەیاد بکەین، کە ئەوانە لەسەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا، بەهەوڵ و کردە رۆشنبیرییەکانیان، رۆشنترین ئەزموون لەیادەوەریی رۆشنبیریی کوردی پێشکەش بەزمانی کوردی دەکەن.

ویڕای ئەوەی لەسی و چلەکانی سەدەی رابردوودا، رەوتێک لەبزاڤی رۆشنبیریی و سیاسیی؛ رۆشنگەرییەک لەزمانی کوردییدا سەرهەڵدەدا، کە دواجاریش لەبزاڤی "ژێکاف"، "حیزبی هیوا" و بزاڤگەلێکی رۆشنبیرییدا بەرجەستە دەبێتەوە. ئاکامی ئەو بزاڤە رۆشنبیرییە رەخنەییانە، لە"کۆماری کوردستان/مەهاباد"ی جوانەمەرگدا بەئاوەێنە دەبنەوە.

بەڵام ئەوە چ قەدەرێکە، کە نەک هەر رووناکبیر/سیاسەتمەداری کورد، بگرە سەرتاپای کورد، تەنیا لەفەرامۆشکردنی یادەوەریی خۆیدا کارایە؟ بۆچی هاوارەکانی خەمی ئەمڕۆی مرۆی بەئاگای کورد، دووبارەکردنەوەی هەمان ئەو خەمانەن، کە لە ملهوڕی خۆ خۆری و بستەبالآیی تاقمی دەمڕاستیی کورد

بەرانبەر دەرەوەی خۆی و ... هتد کۆدەبنەوە، ئەو گرفتانەش دووپاتکردنەوەی هەمان گرفتن کە لەشیعری ئەحمەدی خانی و ئەوانەی دوای ئەو دەخوێنینەوە؟ بەندە لەچەند هەوڵی نووسینی تردا، رۆشنایی زیاتری خستۆتە سەر ئەو پرسیارە دڕدۆنگانە.

7

وەلێ لەحەفتاکانی سەدەی بیستەمدا، ویڕای گرفتەکانی رۆشنبیریی کوردی، هەڵوێست وەرگرتن لەدژی رژێمی بەعسی عیراق، وەک ***ئەرکێکی نەتەوەیی و ویژدانی*** سەیر دەکرا. لەوێدا دەنگ بەرزکردنەوە لە رووی پیاوکوژەکانی رژێم، هاوواتای رەوشتی شۆڕشگێڕانە و راپەڕاندنی پەیامی رۆشنبیریی دەنرخێنرا. هاوکاتیش، بەکاردانەوەی روانگە رۆشنبیریی و ئەدەبییەکانی رۆژئاوا، دیاردەی چەشنە رۆشنبیرییەکی لاتەریک لەجیهانی کوردیدا سەرهەڵدێنێ. لێرەدا دەکرێ ئاماژە بەدیاردەی "روانگە"، جۆرە لاسایکردنەوەیەکی بوونگەرایی و شێوەخوازی لەشیعر و بەرهەمە هونەری و ئەدەبییەکانی تر، وەک بەرهەمێک لەو کاردانەوەیە بناسرێنەوە.

لەو ناوکۆییەدا، هەشتاکان ئەرکێکی دیاریکراو دەخاتە سەر شانی نووسەر و رووناکبیرانی کورد، کە هەر تەنیا نووسینی ***هێماگەرایانە*** بەس نەبوو بۆ راپەڕاندنی کردەی رۆشنبیریی کوردی. لەسالآنی حەفتادا، بەهۆی ئەو دۆخە گەمارۆدراوەی کە کورد دووچاری بوو بوو، رۆشنبیریی کورد لەڕێگای ***هێما نەتەوەیی و سروشتیەکانی کوردستانەوە:*** "خۆشەویستی دایک و کچ"، شاخ" داربەڕوو"، "بەفر" و ... هتد، بوونی خۆی لەبەرانبەر داگیرکاردا جەختدەکردەوە، بەڵام لەسالآنی هەشتادا، ئەو هەڵوێستە داخوازی ***بەرەنگارییەکی کردەی*** دەکرد: رووکردنەشاخ و هەڵبژاردنی ژیانی پێشمەرگایەتی. لەوێدا لەدیدی کوردانە،

www.dengekan.com
2007-09-19

بەگوێرەی ڕەوتەنی ئەو شوێنکاتە تایبەتیەدا، هەڵبژاردنی بێدەنگی و ***وابەستەبوون بەدەسەڵات، مردن و سەرشۆڕی بوو.*** هەڵشاخانی ڕووناکبیر لەڕووی سیاسەتی تەفروتووناکردنی بوونی کورد، جوامێری و دەستەبەرکردنی *نەمری* بوو.

بەمجۆرە ڕۆشنبیرییەکی ڕووالەتکار، بەناوی: "ئەدەبی بەرەنگاری"، "شیعری پێشمەرگە" و "ئەدەبی ریالیزمی سۆسیالیستی"، پانتایی ڕۆشنبیریی و هونەری کوردی دەتەنێتەوە. لێ قورسایی نووسین و وێنەی ڕووناکبیر و هونەرمەند، ***لەشێوە و ڕازانکارییدا*** نەدەبینرا، بەڵکو لەشێوەی ***هەڵوێست و بەرەنگاریدا*** دەخەملێندرا.

لەم دیدەڕا دەنگهەڵبڕین بەڕووی دەسەلات، بەرجەستەکردنەوەی ویژدان و ڕاستگۆیی ڕووناکبیر بوو. لەوێدا ئەو کردانەی ڕووناکبیریش کایەی خۆیان لەسەر هێزی زەبەلاحی دەسەلاتدا دادەنا. بۆیە بەرتەکانی دەسەلات لەدڕندەییدا پەرەیان دەسەند. ئەوکات لەکۆمەڵگای کوردیدا لەدوو بەرە زیاتر، بوار بۆ بەرەیەکی تر لەگۆڕێدا نەبوو: بەرەی دەسەڵاتی داگیرکاری بەعس، کە مانای دزێوی و سەرشۆڕی بوو، بەرەی شۆڕشگێڕیی، پێشمەرگایەتی، کە واتای پاراستنی ویژدان و هەڵوێستی پاڵەوانی: نەمریی بوو.

8

هەڵبەتە ڕاپەڕینی گەلی کورد بەدژی دیوەزمەی ڕژێمی سەددام لەسەرەتای 90 ەکانی سەدەی ڕابردوو، دەبێتە چرکەساتێکی گرنگ لەیادەوەریی کوردیدا. لەوێدا کورد بەو کردە ڕاسانکارییە، ئیرادەیەکی نموونەدار ڕادەگەیەنێت، بەڵام مخابن دوای ماوەیەکی کورت، بەهەڵگیرسانی شەڕی خۆکوژی لەنێوان ئەو دوو زلحیزبەی کوردی، دواجاریش بلاوبوونەوەی ڕک و کینە لەنێوان کۆی کوردیدا، ئەو ئیرادەیە نموونەدارە لەبار دەبردرێت. لەگەڵ ئەو وێرانکارییەی شەڕی نێوان حیزبەکان کۆمەڵگای کوردی دەبێتە گۆڕەپان و کەرەسەی شەڕ و یارییەکانی حیزب، حیزبانێک بەو ڕەفتارانەی کە کردیان/دەیکەن، کە نەک هەر خۆیان لەواتای شۆڕشگێڕیی بەتاڵدەکەنەوە، بەڵکو دەبنە درێژەپێدەری هەمان سیاسەت و ڕەفتاری ڕژێمی سەددام.

بەمجۆرە ئەو پەرلەمانەی کە دەکرا بکرێتە سەرچاوەیەک بۆ نوێنەرایەتیکردنی مافەکانی مرۆی کورد، لەهەموو مانایەک ڕووت دەکرێتەوە و دەبێتە دیکۆرێکی گاڵتەجاڕانە. دواجاریش جەماوەری کوردستان بۆ داخوازە مەدەنییەکانی سەرگەردان دەمێنێتەوە و حیزبیش دەبێتە سەرچاوەی هەموو ژیان و مانای کوردستان. لەو چرکەساتەدا، کۆمەڵگای کوردستان پێویستی بەهێزێکی بێلایەن و کارای ڕووناکبیریی هەبوو کە بتوانێت سنوورێک بۆ ئەو سووتانە ڕوحییە دابنێت، کە حیزبەکان ئەوانی کردبووە سووتەمەرۆی خۆی، بەلام ئەو هێزە ڕووناکبیرەی کوردی نەک هەر کەمتەرخەم و کەهێڵ بوو لەو ئەرکەی کە هی خۆیەتی، بەڵکو بوو بە***گەمەکار*** و کەرەسەیەکی بێکردەی ئەو دوو حیزبە شەڕانگێزە و لایەنە تاریکەکانی ئیدۆلۆژی، کە لەسەرئەنجامی ئەو جەنگە خۆخۆرییەدا لەدایکبوون. بەمجۆرە ئەم ڕووناکبیرە، ڕاستی ساختە، داهێنانی جنێو، کاری هەڵەپاسی بۆ حیزب، فرۆشتنی وشە، مشەخۆری، زارقەڵەبالغی لەپڕوپاگەندەی دژایەتی و کینەڕێژی ئەو حیزب و ئەم حیزبەی کردە پیشەی خۆی. هاوکاتیش، ئەگەرچی خۆی کردە دەمڕاستی حیزب، لێ هیچ نرخێکیشی لەئاستی حیزبیدا دەستەبەر نەکرد.

وەک دەزانین، بەشێکی یەکجار فرە لەڕووناکبیری کورد، بەدەراوێتەکردنی چەند دەنگێکی دەگمەن، کە ئەوانیش،

بەهۆی باڵادەستی حیزبگەرایی، هیچ کایەکیان لەسەر ئاگایی کورد و ئەو ڕەوتەنییە ویرانکارییە نەبوو/نییە،-(هەروەک لەقۆناغەکانی تری بزاڤی سیاسیی و ڕۆشنبیریی کوردیدا هەمان دیاردە لەئارادا بووە، چونکە لەدواجاردا هەمیشە هێزی نەریتخوازی کورد، وێڕای مانۆڕە دەرەکییەکان، ڕەوتی ڕۆشنگەریی کوردیان خامۆشکردووە و بەهەمان شێوەش بوونە کەرەسەی ئەو شەڕە خۆکوژییە. دواجاریش ئەو دیاردەیە بوو بەپاشخان و زەمینەیەکی باش بۆ ویرانکردن و ڕوخاندنی ویژدانی ڕۆشنبیریی و بەها جوانەکانی جڤاکی کورد، لەئاکامی ئەو دارمانە ڕۆشنبیرییەدا، واتای ڕووناکبیری نەک هەر لەڕۆڵی کردەی ئاوادانکردنەوە و سەرچاوەی بەرهەمهێنانی ئیرادەی سەروەریی چۆکیدا، بەڵکو بوو بەگروپێکی گەندەڵ. ڕووناکبیر بەپەراوێزکردنی خۆی ڕاپەڕاندنی فرمان و داخوازییەکانی حیزب، ناشیرنترین وێنەی لەبوونی خۆی بەواتای ڕووناکبیریی و ڕۆشنبیریی بەخشی.

سەبارەت بەو ڕەوتەنییە تازەیە لەژیانی کورداندا، بۆ ئەوەی یادەوەریی کوردی بێدار بکەینەوە، ئەوەندە بەسە کە ئاماژە بەو نووسەرانە بکەین، کە چۆن کاتێک لەیەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، یان بەپێچەوانە، لەبەر پارە یان ڕک و کینە دەتۆران، بەکۆمیدیترین شێوە دەچوونە ریزی حیزبە دژەکەی خۆی و ڕۆڵی باشترین شەڕخوازیان دەبینی. لەوەش زیاتر، بەشێکی زۆر لەو ڕووناکبیرانەی کە لەو کاتەوە هەتا ئەمڕۆش دەمراستی ڕۆشنبیریی و کوردایەتی دڵسۆزی ئەو دوو زلحیزبەن، هەر ئەوانەشبوون کە لەڕۆژگاریی ڕژێمی سەدامدا، باشترین هەڵەپاس بوون. ئاخۆ ئامادە بوونی ئەو بەناو نووسەرانە و دیاردە گەندەڵانەی ناو پانتایی ڕۆشنبیریی و ژیانی کوردییدا، مایەی هەڵوەستەکردنێکی ڕۆشنبیرییانە

نیین؟! تۆ بڵێی لەدۆخێکی وادا، زمانی کوردی بکارێ ڕۆشنبیرییەکی تەندروست لەبار و ئەفراندنێکی ڕەسەن بەرهەمبهێنێت؟!

جێگەی تێرامانە، لەو چرکەساتە ئاڵۆزەی ژیانی کوردیدا، ڕووناکبیران لەبری کۆکردنەوەی ویستی ڕۆشنبیرییەکی ڕەخنەگرانەی وەرچەرخێنەر، پیشەی جێگۆڕکیی حیزب هەڵدەبژێرن. بەمجۆرە، کە لێرەدا، بەهۆی خۆ دوورخستنەوە لەو یارییە نوێیەی دەسەڵاتی حیزب، کە بەناوی "تۆمەت و تەشهیر"، ڕێگایان لەبەرزکردنەوەی هەموو ڕەخنەیەکی ئاکامگیر گرتووە، خۆمان دوور دەخەینەوە لەئاکارە هەڵەپاسییەکانی ئەو حەشاماتەی "ڕووناکبیر"ان. لێرەدا، بۆ ئەوەی نیازمان ڕۆشنتر بکەینەوە، دەخوازین بەتاکە ئاماژەیەک ڕامانی خوێنەری ئەزیز بۆ ئەو ئاراستەیە کێش بکەین، کە زمانی کوردی جڵەوکردووە: من لەدیدارێکدا لەبەرسڤی پرسیارێکدا ئاماژەیەکی سوکەڵەم بەو ڕووناکبیر و ڕۆژنامەنووسانە کربوو کە لەسەردەمی ڕژێمی سەددامدا "سەر بەفەوجە خەفیفە"، کەرتەکانی "جەیشی شەعبی" بوون و هەڵەپاسییان بۆ ئەو ڕژێمە دەکرد، کەچی ئەمڕۆ ئەوانە زۆرینەی ناوەندە ڕۆشنبیرییەکانی ئەو حیزبانەیان داگیرکردووە و دەمڕاستی کوردایەتی/حیزبایەتی و نوێگەریی ئەدەبیشمان دەکەن، بەڵام ئەو گۆڤارە، بێئەوەی پرسێکیش بەمن بکات، کە لەپێناوی پاراستنی هەڵوێستی خۆم بەدژە ڕژێمی فاشی عێراق هەشت ساڵم لەپێشمەرگایەتی و دەیان ساڵم لەئاوارەیی بەسەر بردووە، دەربڕینی ئەو ڕاستییە حاشاهەڵنەگرانەی منی بەڕەوا نەزانیبوو و بەمجگێزی خۆی قرتاندبوونی. کاتێک من ئاماژە بەو نموونە سادەیە دەکەم، مانای ئەوە نییە گلەیی لەکێشەیەک بکەم کە تەنیا پەیوەستە بەخودی منەوە، بەڵکو دەمەوێ بێژم، کە ڕەفتاری ئەو گۆڤارە،

www.dengekan.com
2007-09-19

وەک زۆرینەی بڵاوکراوەکانی دیکەی کورستان، رەنگدانەوەی پێودانگی ناوکۆیی سیاسی و پرنسیپی ئەخلاقی رووناکبیری ئەمڕۆن، چونکە بەلای حیزب و ناوەندە رۆشنبیرییەکانی ئەمڕۆی کوردستانەوە، کەسێک بۆی نییە رەخنە لەو دەمراستە رۆشنبیری و سیاسییانە بگرێت کە ئەمڕۆ بەشێکن لەدەسەڵاتی کوردی و دوێنێش بەشێک بوون لەدەسەکەلای رژێمی سەددام، هاوکاتیش گەر تۆ رەخنەیەکی توند و رەوا ئاراستەی دەسەڵات بکەی، ئەوە بە"خائین"، "سەرلێشێواو"، "سیخوڕ"، دژە کورد"... هتد، دەبینرێی و لەهەموو مافێکی هاووڵاتیبوون بێبەشدەکرێیت. بەواتایەکیتر، واتای هەڵوێست وەرگرتن ئەو رەهەندە شۆڕشگێڕانەی کە لە رۆژگاری رابردوو و هەشتاکانی سەدەی رابردوو رەواجی هەبوو، کرا بە***حیکایەتێکی بەسەرچوو***! ئەمڕۆ لەجەم دەسەڵاتی سیاسی- حیزبی- رووناکبیری کوردییدا، شۆڕشگێڕ و دڵسۆزی کورد ئەوانەن، جا دوێنێ هەرچییەک بوون، کە ماندوونەناسانە ئەرکی حیزب رادەپەڕێنن و هاوکاتیش، گوایە ئەوانە وزەی بونیاتنانی ئەو "کۆمەڵگا یە مەدەنی"یەن، کە ژیانی نووسینی ئەمڕۆی کوردی تەنیوەتەوە. لێرەوە، بەپێودانگی ئەو پاشخانە رۆژئاواییەی، کە پێشتر نمایشمکرد، دەکرێ سیماکانی ئەو رەوتەنییە کە لەکوردستاندا لەئارادایە، بەدەستپێکی" دۆخی پۆست پێشمەرگایەتی"، " پۆست راپەڕین" و پۆست روخانی سەددام" ناودێر بکەین. لەم دۆخەی ئێستادا ئەرکی رووناکبیر رەخنە نییە، بەڵکو پەسندانی دەسەڵات و داکۆکیکردنە لەهەموو گەندەڵی و نارەوایەتییەکانی ئەو دۆخەی سیاسییەی کوردستان. لەم دۆخەدا دەبێ قسەکردن لەڕووبەڕووبوونەوەی دەسەڵات و دەنگهەڵبڕین بەرانبەر دەسەڵات، لەو سنوورانە دەرنەچن کە بۆت کێشراون. لەوەش زیاتر، تۆ وەک نووسەر، ئەگەر بەدژی بەکەڵەگاکردنی

هێزی ئەمریکی بووی لەکوردستاندا، ئەوە لەبەرچاوی فەرمانڕەوا سیاسیی و رۆشنبیرییەکاندا، بەخوێنتاڵ و نەیار پێناسە دەکرێی. هاوکاتیش ئەگەر دوێنێ پایەی مرۆڤی کورد لەهەڵوێست و خۆبەختکردندا بوو، ئەوە ئەمڕۆ لەخۆ تێرکردن و کارامەیی لەدەستکەوتی ئابوورییدایە. بەدەربڕینێکی چڕتر، وێناندنی رووناکبیر و رۆشنبیری، لەبوونەوەرێکی کارا و رۆشنگەریی کردەییەوە بوو بەبوونەوەرێکی مشەخۆر؛ بەرخۆر: قسەکەری بێکردە! هەربۆیە ئەمڕۆ لەناوەندی رۆشنبیریی کوردییدا، رەخنەگرتن لەدیاردە سیاسیی و خەمە سیاسییەکان بێمانایییە.

ئەگەر لەرۆژئاوادا ئەوە بازاڕی سەرمایەداریی بێ، کە مرۆڤی لەبەرخۆریی و بەکاڵاکردندا خنکاند بێت، کەچی لەکۆمەڵگای کوردیدا، ئەوە حیزب جێگەی ئەو بازاڕە دەگرێتەوە. واتا حیزبی کوردی وەک بازاڕێکی قەبە و بەهەرمێن، کۆی کوردی بە"موکافەئە"، "پێشمەرگەی تەقاوێت"، "شەهیدانە"، "رێزگرتن" و ... هتد، کردۆتە کارمەندی مشەخۆری خۆی. ئەمەش رەتێکە هێندەی کووشتنی ویست و خواستی بەرهەمهێنانە، ئەوەندە هاندان و زەمینە ئاوەڵاکردنەوەی داهێنان نییە. لێرەوە حیزب توانیوویەتی ناخی جیاوازی کورد جڵەو بکات. ئەوانەی کە لەدەرەوەی ئەو "بازاڕ"ەن، یان دەبێ هەوڵبدەن ببنە بەشێک لەبازاڕە، یانیش بیر لەداخوازی دەربڕینی نارەزایی نەکەنەوە، ئایا ئەو دۆخە جێگەی خەم و بەزەیی نییە؟ ئەرێ تێهزرین لەو دۆخەی کە ئەمڕۆ بەشێکی فرەی جڤاکی کوردی کردووە بەمشەخۆر و بەرخۆر، مانای سەروەریی تاکی کوردە یان بێسەرکردن و سستیی؟!

9

لێ ئەگەر بەر لەرووخاندنی سەددام بەدەستی رژێمی ئێستای جۆرج بۆش، کورد چاوەڕێی ئومێدی لەبەشێک لەو رووناکبیرەی دەرەوە و ناوەوە دەکرد کە رۆڵی ئاوەدانەکردنەوە و ئاگایی کورد

www.dengekan.com
2007-09-19

ببینێت، کەچی دوای ڕووخاندنی سەددام لەساڵی 2003، ئیتر دیمەنی ڕووناکبیریی و ڕۆشنبیریی ئێمە دەبێتە خەمهێنەرترین دیاردە. هاوتای زەنگینبوونی ئەو دوو زلحیزبەی کوردستان، ڕووناکبیران بەهەڵپە ڕوویانکردە بارەگا و بنکە بەناو ڕۆشنبیرییەکانی ئەو حیزبانە. بەمجۆرە کردەی ڕۆشنبیریی بوو بەباوترین دیاردەی بەرخۆریی و ڕاپەڕاندنی ئەو فرمان و ئامۆژگارییانەی کە حیزب، وەک ***باوکێکی بەخشندە***، بۆ خەڵکی دەریدەکەن.

لێرەوە ئەو دوو زلحیزبە لەڕێگای پارە و بەخشیشەوە، لەهەوڵی ئەوەدایە ڕەوایەتی دەسەڵاتێکی ڕەها لەبڕیاردان وەربگرێت. ڕووناکبیریش دەبێتە ئامرازێک بۆ گەیاندن و بڵاوکردنەوەی فەرمایشتەکانی ئەرکەکانی دەسەڵات، نەک ڕەخنە گرتن و چاودێریکردنی ئاراستە سیاسییەکانی؛ جۆشدانی کەش و هەوای بیرکردنەوە و هاندانی هێزی بەرهەمهێنان و داهێنان.

لە سەرەنجامی ئەو ڕەوتەنییە خەمهێنەرەدا، گەندەڵی دەبێتە دیاردەیەک کە ڕوحی کۆمەڵگای کوردی سیخناخ دەکا. هەروەک ئەمڕۆ بەراشکاوانە دەیبین ئەوەی کە باجی ئەو نادادپەروەرییە دەدا لەکوردستاندا، تەنیا ئەو تویژ و گروپەن کە هەمیشە لەژێرپێی ڕژێمی بەعسی گۆڕیندا دەپلیشانەوەو هاوکاتیش لەڕۆژگاری خەباتی پێشمەرگایەتیدا، پێشەنگی خەبات و قوربانیبوونە.

لەم گۆشەنیگایەوە، بەبڕوای من، لەدوای هەڵگیرساندنی شەڕی خۆکوژی لەنێوان حیزبەکان و وابەستەبوونی کۆی ڕووناکبیرانی کورد و کۆمەڵگای کوردی بەحیزبەوە، یان بەکارمەند بوونی زۆرینەی نووسەران لەناوەندە ڕۆشنبیرییەکانی حیزب؛ ئیتر ڕووناکبیر نەک هەر کردەیەکی نەبووە/نییە لەیەکگرتنەوەی ئەو ئیدارەیەی حیزب، (کە ئەوە دەڵێم مانای ئەوە نییە کە ئەو یەکگرتنەوەی کە ئاکامی دیار نییە، بۆ من خۆش نەبێ!)، ڕەفتارەکانی حیزب بەرانبەر کۆمەڵگا، کێشەی کەرکوک، دیاریکردنی سنووری کوردستان، سیاسەتی هاوپەیمانی ئەو حیزبانە لەگەڵ ئەمریکا و ... هتد، بەڵکو بوو بەکەرەسەیەکی ئێدەگیی بۆ قەرەبۆکردنی پێداویستییەکانی ئەو حیزبانە. ئاکامی ئەو دیاردەیەش، هەر تەنیا بۆ هۆکارەکانی دیاردەی گەندەڵی حیزبی کوردی ناگەڕێنەوە، بەڵکو پێکهاتی خودی پێکهاتەی خودی ڕووناکبیریی کوردی بوو بەشێک لەو ڕەوتە گەندەڵییە. لێ دیسان ئەو پێناسەیە ناکرێ وەک گشتگیرییەک، فامبکرێ.

10

لێرەدا، وەک پێشتر ئاماژەم پێکرد، کە ئێستا لەکاتێکدا کوردانی لەتەکانی دیکەی کوردستان لەلایەن ڕژێمە دڕندەکانی تورکیا، ئێران و سووریا دەپلیشێنەوە، کەچی ڕووناکبیری کوردی باشوور، کە لەمەیلی مشەخۆری سەرمەستە، ویژدانی ناجووڵێ، ئەمەش دیاردەیەک نییە کە لەخۆڕا قووتبووبێتەوە، بەڵکو ئەوە ڕەنگدانەوەی ئەو دۆخە بەبەرخۆرکراوەیە، کە حیزبی کوردی و ئەو ڕووناکبیرە خەم ساردە، بەرهەمیهێناوە. لەکاتێکدا کە ئەمڕۆ کورد بەئاڵۆزترین قۆناغی ڕزگاریخوازی نەتەوەییدا تێدەپەڕێ، کەچی دیاردەی خەمساردیی کە خەریکە ببێتە تەرزە ژیانێک لەڕۆشنبیریی کوردستانی باشوور، پێویستی بەتێهزرین هەیە؛ دەبێ ڕووناکبیر وەک ئەرکێکی ئیتیکی نەتەوایەتی، ڕەوایەتی پێنەدا. لەو ڕوانگەیەوە دەخوازم بەخێرایی ئاماژە بەهەندێک هۆکاری کێشە و ئاڵۆزییەکانی ئەو دوو ئیدارەی کوردی بکەم، کە کاراترین ڕۆڵی لەو لێکترازانەی ڕوحی کوردی گێڕاوەر، بەڵام ڕەنگە بەهۆی زۆر هۆکارەوە، یان لەبێئاگایی ڕووناکبیری کوردی،

www.dengekan.com
2007-09-19

فەرامۆشکراوە. بەبڕوای من، یەکێک لەکێشەکانی ئەو لێکترازانەی زمان و جەستەی کوردی، بەهۆی فاکتەری هەبوونی دوو دیالێکتی کوردی، کرمانجی سەروو و خواروو، دوو دەڤەری هەتا رادەیەک لێکجوداواز، بادینان و سۆران، لەلایەک و، دوو جۆرە تەریقەتی ئایینی مەیلە و ناکۆک: نەقشبەندی و قادری، لەلایەکی ترەوە، رۆڵێکی کارا دەلێزن لەسستکردن و لێکترازانی زمانی یەکگرتووی کوردی و ویستی دەسەڵاتێکی ناوەندی کوردی. هەڵبەتە لاوازی باری ئابووری و نەبوونی ویستی گوتارێکی بەهێزی نەتەوەیی لەسیاسەتی کوردیدا و هاوکاتیش برینەکانی شەڕی خۆکوژی، هۆکردگەلێکی دیکە، ئەو جیاوازییە کۆمەڵایەتیی و رۆشنبیرییانەی قووڵتر کردەوە. ریزێک فاکتەری تری مێژوویی، ئابووریی، سیاسیی و بگرە جیهانیش، بەتایبەتی دوای پەڕینەوەی مۆدەی بازاڕی سەرمەیاداری بەهۆی دیاردەی جیهانگیریی، ئەو بنەما جیاوازانەی نێوان ئاخێوەری کوردی زیاتر ئاڵۆز کردووە. ئەوەی کە لێرەدا زۆر مەترسیدارە، سروشتییەتی جوداوازی ئەو دوو دیالێکت و ئاینزایانە نییە، بەڵکو، بەهۆی ئەو گرفتە سیاسی و کۆمەڵاتییانەوە، دروستبوونی دوو جۆرە ئاوەز و کەسایەتییە لەدەڤەری سۆران و بادینان‌دا. ئاشکرایە ئەوەندەی ناوچەی سلێمانی هەستی نزیکایەتی بەکولتووری فارسی و زمانی فارسی دەکا، هێندە هەست بەو نزیکایەتییە ناکات لەگەڵ کولتوور و دیالێکتی کرمانجییدا. هاوکاتیش، بەجۆرێک لەجۆرەکان، ئەوەندەی کوردانی دەڤەری بادینان چێژ لەزمان و کولتووری عارەبی وەردەگرێت، هێندە چێژ لەمجگێز و شێوە قسەکردنی سۆرانی ناکات. لێرەدا هەولێر ناسنامەیەکی دیاریکراوی نییە. شوێنێکە، بە هۆی هۆکاری فرە رەگەزی، سروشتی جوگرافی و ... هتد، کەوتۆتە بەر کاریگەری کولتووری عارەبی و تورکی. وێڕای ئەمەش، هێزی سیاسی و رۆشنبیریی هەولێر لەنەبوونی ناسنامەیەکی تایبەتی خۆیدا، لەنێوان ئەو دیاردە سیاسی و کۆمەڵایەتیانەدا تواوەتەوە و بەشێکی تریش لەسەرگەردانی دەخوولێتەوە. بۆیە قووڵبوونەوەی ئەو کێشانە رۆڵی گرنگیان هەیە لەنەبوونی گوتارێکی یەکگرتووی کوردییدا. لەبۆیە گفتوگۆی زمانێکی ستانداری کوردی، لەخودی خەونی دەوڵەتی کوردی دەچێ، بەڵام ئەوەی کە دەتوانێ ئەو کێشانە بنەبڕ و چارەسەر بکات، هەبوونی گوتارێکی ئیرادەگەرانەی نەتەوایەتییانەیە لەلایەن حیزب و رووناکبیریی کوردی، کە ئەمەش، وەک دەبینین، لەخەونێکی پایزیی دەچێت. بەهە مەحاڵ ئەو بابەتە شرۆڤەیەکی سەربەخۆی گەرەکە.

11

من لەدەرفەتگەلێکی جودادا ئاماژەم بەسستی و کەهێڵی ئەو رووناکبیرە کردووە، لێرەش جەختی دەکەمەوە، کە ئەو رووناکبیرە بەناو ***نوێباوە دروستکراوەی*** ئەمرۆی کورد، هیچ کاتێک، لەکاتە بەرهەستەکاندا، نەیتووانیوە ئەو حەسرەتەی کورد، کە لەبەڕاستیکردنی خەونی کورد بەرجەستە دەبێتەوە، فەراهەم بکا. لەو روانگەیەوە، رووناکبیری کوردی بەرپرسیارێکی سەرەکییە لەدووبارەبوونەوەی ئەو ئەزموونە حەسرەت هێنەی کورد، چونکە کە لەکاتە بەرهەست و وەرچەرخێنەرەکاندا، رۆڵێکی کارا لەچاوشەکردنی راستییەکان، نەک بەرجەستەکردنەوەی، دەگێڕێ. هاوکاتیش ئەو رووناکبیرە بەلاساییکردنەوەی چەمکگەلێکی وەک: "مۆدێرنیزم"، "مۆدێرنیتە"، "ئازادیی دەربڕین"، "دیموکراسی"، "کۆمەڵگای مەدەنی"... هتد و ئەزبەرکردنی ناوی فەیلەسوفان، جیهانێکی وەهمی بۆخۆی قووتکردۆتەوە و لەڕێگەی ئەمەشەوە لەخەونی سەرمەدییانەی بەناو

ڕووناكبیر بوونی خۆیدا، كات بەسەر دەبا.

ئەمڕۆ ئەو ڕووناكبیرە كە بەهرەمەندی هونەرمەندێك یان نووسەرێك پەسندەدا، ڕەسەنییەتی ئەفراندن ڕەچاو ناكا، بەڵكو بەپێوانە مادی و ڕواڵەتییەكان دەپێوێ. بەدەربڕینێكی ڕاشكاوتر، ئەمڕۆ بێژەر و دەمراستە زارقڵەباڵغەكانی مێدیایەكانی كوردستان، كە بەگشتی نەشارەزان لەو ئەركانەدا، كاتێك نووسەرێكی كورد بە**گەورە** ناو دەبەن. یان بۆ ئەوەی وابزانین كە كۆمەڵگاكەمان "مەدەنی"یە، ڕۆژانە ئەو بەناو گۆرانیبێژانە لەشاشەی تیڤی و هۆڵی ئاهەنگ گێڕان، نمایشدەكەن، كە گۆرانییەكانیشیان نەك هەر لەڕووی هونەرییەوە هەڵبزركاون، بەڵكو بەشی هەر زۆریشیان بەتەپڵ لێدەری زەماوەند دەچن، یان لاسایكارێكی تام ساردی گۆرانییەكانی ڕۆژئاوان، لەڕوانگەیەكی جوانناسیی و پسپۆرییانەی خۆیانەوە ئەو پێناسانە فڕێنادەن، بەڵكو لەمجگێزێكی مادی و حیزبی پێشوەختی ئامادەكراودا.

بە گوێرەی ئەو بەڵگە ڕاستیانەوە، ئەو قسەگەلە ڕازاوەی كە ئەمڕۆ لەمەكۆیەكانی ڕێكخراو، دەزگا و مێدیاگەلی كوردستان باسدەكرێن، هەر هەموویان لەقسەكردن بترازێ، هیچی تر نین. گشت پێوانەكان بەمەبەستی قازانجی ئابووریی ،و بەرژەوەندیی حیزبی دەستپێدەكەن و كۆتاییشیان پێدێت. لەجەم ڕووناكبیریی كوردییەوە، ڕاستییەك نەماوەتەوە بەمانای بەكردەكردنی ژیانی ڕۆشنبیریی. ئەو دەسەڵاتە حیزبییەش بەو جۆرەی كە دەبینرێ، هەتا ئەمڕۆش، لەبوونی پڕۆژە و گوتارێكی نەتەوایەتی دیموكراسی و مەدەنی ڕاشكاو دەستكورتە، چونكە ئەمڕۆ یەكێك لەئەركە گرنگەكانی حوكمەتی كوردستان، پەیڕەوكردنی دادپەروەریی كۆمەڵایەتییە، كە زێدەڕۆی ناكەین ئەگەر بڵێین، لەكوردستاندا ژیانی دادپەروەریی و یەكسانی لەئارادا نییە .

لێرەوە دەبێ بزانین كە ئەو دۆخە خەمهێنەرە ویستكوژەی كوردستان، كە بەرهەمی ناخی ئەو دەسەڵاتەی حیزبی كوردییە، بۆیە بانگەشەكانی ئەو دەسەڵاتە كوردییە و ڕووناكبیرە مشخۆرەكانی بۆ "مەدەنی" و چەمككەلە بریقەدارەكان، هەڵگری خواستی گۆڕانێكارییەكی كاكڵەیی و بونیاتی نین، بەڵكو بەكەمێك ئارایشكاری بچمی دەرەكییەوە، دووپاتە بوونەوەی هەمان چاوشەكاری دەسەڵات و ڕۆناكبرانی جیهانی ئیسلامین، ئەو دەسەڵاتانەش لەتێگەیشتن و ڕەهەندی ئازادی دەربڕین، فرە دەنگی، مافە مەدەنی و... هتد، بەدوورن. بۆیە سەرتاپای بانگەشە و دروشمە گوڕاح خۆشكەرەكانی ئەو دەسەڵاتانە، لەتەڵەدانانەوە، دەسخەڕۆدان، چاولێكەری، فشاری دەرەكی؛ دروشم و هزری ڕۆژئاوا... هتد بترازێ، هیچی تر نین.

كەواتە لەم گۆشەنیگایەوە، دەبێ ئەو ڕووناكبیرە لەخەونی قووڵی خۆ بەخاوەن گوتاری ڕۆشنبیریی و كردەی گۆڕان: پارانۆیا بێدار بكرێتەوە و پێكڤە ***فاتیحایەك*** بۆ مەرگی خەونە وێڵەكانی بخوێنین!

12

لە دیمانەیەك نەكرا بڵێم:
هەروا پەیوەندی وشەكان لەگەمەی شوێنپێیە و
خێڵی دەق لای ئێمە بێ كایەن... هەروا...
مخابن... بمبورە، ئەی سەرۆك!
نابیستریێ؛ نابینرێی،
ئەی دەفەری جڵەكراو، دەمبەستكراو!
ئاخر چۆن ڕامانێك هەنگاومان پێبەخشێ؟
لە ژاندا، لەشەهوەتدا، لەشاگەشكەبووندا،
بیرهاتنەوەیەكین لەقەدەردا:
دەلەڕینەوە؛ لەیاد دەچینەوە.

دەزانم روحت بەسەر رستەی عەدەم
هەڵخستووە:
نا هیچ تازە نییە دەزانم... دەزانم...

2

006

سە

تۆکهۆڵم/سوید

لە پێناو بەجڤاکیکردنی سیاسەتی رۆشنبیریی لەکوردستاندا

یەکێک لەبەها بنەڕەتییەکانی وڵاتێکی سیستماتیزەکراوی نوێباو، یان ئەوەی کە بەکۆمەڵگای مەدەنی ناودێر دەکرێ، هەبوون و کارایی سیاسەتێکی رۆشنبیرییە. ئەوەی کە دەتوانێ بەهای ئەو سیاسەتە رۆشنبیرییە بەرجەستە بکاتەوە، سازکردنی ئاڵوگۆڕیی رۆشنبیرییەکی کارایە لەنێوان کۆی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا، چونکە ئەگەر بنەمای کۆمەڵگای سێکولار/مەدەنی بەرهەمێکی "هزری "پرۆژەی رۆشنگەریی" بێ، کەواتە لەکۆمەڵگایەکی نوێباو و مەدەنییدا کایەی سیاسەتی رۆشنبیریی لەوە بەرجەستە دەبێتەوە کە وەک یەکایەتییەکی هاوئاهەنگ ئاستی رۆشنبیریی و جوانناسی کۆمەڵ مشتوماڵ بکا و بخەملێنێ. بەواتایەکی سادەتر، ئەرکی سیاسەتی رۆشنبیریی لەکۆمەڵگایەکی مەدەنیدا تەنیا دروستکردنی ناونیشانگەلێکی وەک رێکخراو یان رازاندنەوەی دامودەزگاکانی حیزب یان پڕکردنی ناو ماڵەکان نییە بەمەکینە و وێنەی رەنگین، بەڵکو ئامادەکردنی بەهای رۆشنبیرییە لەکۆی جەستەی دەرەکی و ناوەکی شار و شارۆچکە و دەڤەرەکانی وڵاتدا؛ جوانناسی ناو خانووەکانی حوکمەت و ماڵی هاووڵاتیان دەبێ لەگەڵ ناو شار و سرووشتی وڵات لەگەڵ یەکتردا هاوئاهەنگ بن. لەو روانگەیەوە ئارمانجی سەرەکی سیاسەتی رۆشنبیریی لە کوردستاندا، وێڕای پێودانگی زەمینە خۆشکردن بۆ ئاگاییەکی تۆکمەی ئێتیکی نەتەوەیی، کۆمەڵایەتیی، رۆشنبیریی و ... هتد سەرتاپای هاووڵاتیان، هاندان و جۆشدانی کۆمەڵگایەکی بەرهەمدارە. لەم دیدەوە ئامانجی سەرەکی سیاسەتێکی رۆشنبیریی نوێباو، بنیاتنان و گەشەپێدانی بەرهەمهێنانە. بەواتایەکی دیکە، یەکێک لەئەرکە گرنگەکانی سیاسەتی رۆشنبیریی، وەک هاوڕەوتییەک لەپرۆژە سیاسییەکانی تردا، بەشداریکردنی لەسیستمی بنیاتنان و گەشەپێدانی کۆئاگاییەکی بەرهەمهێنەری کۆمەڵگایە. ئاشکرایە لەهەموو وڵاتێکی خۆ بەنوژەندا کارایی یان کەهێڵی ژیانی رۆشنبیریی، پەیوەستە بەشێوەو گەوهەری ئەو سیاسەتە رۆشنبیرییەی کە فەرمانڕەواکانیان نەخشەی بۆ دەکێشن و ئاراستەی دەکەن. هاوکاتیش دەسەڵات لەگشت وڵاتە نوێباوە دیموکراتەکاندا بەپێودانگی ناوکۆیی/کۆنتێکستی کۆمەڵگاکانیانەوە تایبەتمەندی سیاسەتە رۆشنبیرییەکەی خۆیان دادەڕێژن. هەر بۆیە بەهەرمێن بوونی هەر دیاردەیەکی رۆشنبیریی رەنگدانەوەی سیاسەتی رۆشنبیریی دەسەڵاتەکەیەتی. بۆ نموونە، ئەمڕۆ لەکوردستاندا لە رێگای مێدیا و مەقەڕە حیزبییەکانەوە، نەک رێکخراو و وەشاندنە رۆشنبیرییەکان، خولیای مێگەلاندن و تەمبەڵاندنی نووسەرو بێ کایەکردنی نووسین و هونەر لەئارادایە،

www.dengekan.com
2007-09-19

کە ئەمەش، وەک زنجیرەبەندییەک لەکۆی ئەو دۆخە سیاسییە گەندەڵەی کوردستاندا، بەرهەمی ئەو سیاسەتە ڕۆشنبیرییەیە کە حیزبە جڤاتکوژەکانی کوردستان کاری بۆ دەکەن، مرۆی بەویژدانی کوردیش پەی بەو دیاردانە دەبا. بەرای ئێمە، خولیای ئەمرۆی سیاسەتی ڕۆشنبیری کوردستان، هێندەی پێگەیەکی بازرگانییە، ئەوەندە بەرهەمهێنانی کۆزانیاریی و جۆشدانی یادەوەریی کوردی نییە؛ کاری ڕۆشنبیری بازاڕی باندێکی بەناو نووسەرە، کە لەقازانجکردنی ئابووریی و کوشتنی بیرکردنەوە زیاتر هیچ پەیامێکی تری نییە. بەکورتی ئەوەی کە سیاسەتی ڕۆشنبیری کورد ئاراستە دەکا مەیلی پارەیە، نەک کردەی زمان؛ بیرکردنەوە.

لێ ئەوەی کە لێرەدا دەخوازین لەسەری بدوێین، وردەکارییەکانی دیاردەی گەندەڵییە ڕۆشنبیرییەکانی کوردستانی باشوور نین، بەڵکو بەها، یان چەواشەکردنی بەهای سیاسەتی ڕۆشنبیرییەکی کارایە، کە مخابن ئەم بێ بەهاکردنەی ڕۆشنبریی دەگەڕێتەوە بۆ پێکهاتی ئەو حیزبە باڵادەستانەی کوردستان. دواجاریش، بۆ ئەوەی ئاکامگیرییەک دەستەبەر بکەین، وێنایەک لەگرفتەکانی ئەو سیاسەتە ڕۆشنبیرییە بێ پەیامە ڕۆشنبیرییە نمایشدەکەین. گوتمان حیزبە فەرمانڕەوایەکان، نەک دەسەڵات، چونکە ڕاستییەکەی هێشتا لەکوردستاندا دەسەڵاتێک نییە کە لەڕێگای قانوون و دەستوورێکی مەدەنی؛ سیستمێکی نوێژەن مامەڵە لەگەڵ ئەرک و مافەکانی هاووڵاتیان بکا، بەڵکو ئەوەی کە لەبنەڕەتدا بڕیاردەرە فەرمانەکانی حیزب، پەیوەندییە خێزانی /خێڵەکیی و کۆمەڵایەکتییەکانە. لەبۆیە ئەو تەرزە فەرمانڕەوایەتییە لەگەڵ پێناسەی دەسەڵاتێکی نوێژەن ناکۆکە. ئەمەش لەکن من مانای کەمکردنەوە نییە، بەڵکو دەستپێوەگرتنە بەبەهای چەمکەکان. لەبۆیە خوازیارین ئەو فەرمانڕەوایانە نەمانبوغزێنن.

کەواتە دەکرێ بپرسین، مەبەستمان لەسیاسەتی ڕۆشنبیری چییە؟ تەنگژەکانی سیاسەتی ڕۆشنبیری کوردستانی باشوور چین و ڕۆشنبریی کوردی بەرەو کام ئاقار دەبەن؟

لێرەدا مەبەستمان لەڕۆشنبیریی سەرتاپای ئەو چالاکییە ڕۆشنبیریانەیە کە بەشێکی گرنگ لەژیانی کۆمەڵگایەک پێکدەهێنێ. بەواتایەکیتر، ڕۆشنبیریی کردەیەکە لەبیرکردنەوە، مەیلێک لەداهێنانی ژیان؛ ئامادەکردنی جڤاکێکی بەرهەمدارە. کەواتە ئەوە سیاسەتی ڕۆشنبیرییەکی کارایە کە کۆمەڵ بەرەو ئاستێکی ڕوحی بەختەوەر،ئابوورییەکی فراژاو و ئاگایەکی کراوە هاندەدا. لەبۆیە دەبێ ڕۆشنبیریی وەک بەها و پایەک لەئاوەدانکردنەوە و بەرهەمداری سەیر بکرێت، بەڵام کاتێک ڕۆشنبیریی دەکرێتە کاڵا و کەرەسەیەکی بەرخۆر یان بەحیزبکردن، بەها و ئازادییەکەی لەدەست دەچێت. ڕۆشنبیریی وزەو ویستێکی هاندەرە بۆ هاووڵاتیان، سەرچاوەیەکە بۆ پێشکەوتنی ئاگایی کۆی کۆمەڵگا، نەک لێکترازان و دووبەرەکی. لێرەوە دەکرێ گرنگی ڕۆشنبیریی لەکۆمەڵگای کوردستاندا وەک پێداویستی سرووتە ئاینییەکان بچووێنین. وەک چۆن مەلاکانی کوردستان ڕۆژانی هەینی لەمزگەوتەکاندا خوتبە بۆ هەزاران کەس دەدەن یان لەسرووتێکی تری وەک مەولوود، مەولوودنامە دەخوێننەوە، کە ئەمەش خۆی هەڵگری پەیامی ڕۆشنبیرییەکی ئاینی یان پاراستنی بەهای ئایینە لەکۆمەڵگادا. بەهەمان شێوەش، بەپێچەوانەی مەرامی ئایین، دەبێ کۆڕێکی شیعریی، چوونە کتێبخانە (کە وێرانە)، گوێگرتن لەئاهانەگێکی مۆزیک

www.dengekan.com
2007-09-19

(کە عەنتیکەیە)، سەیرکردنی شانۆ ، فیلم وپێشانگایەکی هونەری (کە جێگەی بەزەین) و ... هتد، وەک پێداویستییەکی روحی و تەکانـدانی بیرکردنەوە و باڵاکردنی چەشەی جوانناسی فامبکرێن. تەواوی کردە رۆشنبیرییەکان، هەر یەکە و بەرۆڵی خۆیان، بەهای زانیاریی خۆیان هەیە و کۆمەڵیش بۆ ئامادەیی بیرکردنەوە و پێشوەچوون مشتوماڵ دەکەن، بەڵام ناکرێ رۆشنبیریی و سیاسەتی رۆشنبیریی وەک یەکتر سەیر بکرێن، چونکە مرۆڤ بێ بوونی سیاسەتی رۆشنبیریش، بۆ نموونە، دەتوانێ بنووسێ و گۆرانی بچڕێ و تابلۆ بکێشێ. کەچی سیاسەتی رۆشنبیریی کەش و هەوایەکی رۆشنبیریی مانابەخش ئاوەڵا دەکاتەوە و زەمینەش بۆ کۆی هاووڵاتییان خۆشدەکا کە پێکڤە مەیل و رۆڵی خۆیان لەژیانی جڤاکیدا بلێزن. لێرەوە سیاسەتی رۆشنبیریی بەجۆشدان و ئاراستەکردنی وزەو بەهرە رۆشنبیرییەکان کۆمەڵگا بەرەو بیرکردنەوەیەکی بزواوی بەرهەمدار ئامادە دەکا.

شایەنی باسە، هەروەک وەک لەکن خەڵکانی حیزبی و ناحیزبی کۆمەڵگای ئێمەدا باوە، کە گوایە سیاسەت یان حیزبایەتی بەتەنیا دەکارێ هەموو کار و ئەرکێک راپەڕێنێ، لێ راستییەکەی ئەوە فامکردنێکی تەواو هەڵەیە، چونکە خودی سیاسەت بێ سیاسەتێکی رۆشنبیریی تۆکمە هەرگیز ناتوانێ کۆمەڵگا بەرەو ئاو ئاراستەیە گۆشبکا کە بەرانبەر خاک و نەتەوەکەی بەرپرسیار بێ. هەروەک سیاسەتی حیزبایەتییەکی بێ سیاسەتی رۆشنبیریی بەرهەمدار ناتوانێ کۆمەڵگایەکی بەئاگا بەرهەمنهێنێت یان، بۆ نموونە، زەمینە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی بڕەخسێنێ. کەواتە سیاسەت لەبنەچەکەدا شێوازێکە کە بەبێ هزرکردنەوە و ئەزموونێکی لەبێژینگدراوی رۆشنبیریی ناتوانێ

مامەڵە لەگەڵ هەڵکەوت و دەورووبەری خۆیەوە بکا. لەبۆیە ئەوەی کە لەپشتەوەی سیاسەتە خودی رۆشنبیرییە؛ واتا هزرکردنە. سیاسەتی رۆشنبیرییش بێ چالاکییە فرە رەنگەکانی رۆشنبیریی، ئەدەب، شیعر، هونەر و هزر، بەپشکداری کۆی کۆمەڵگا لەگۆڕێدا نییە. ئەوەی کە رێگا بۆ مرۆڤ یان دەسەڵاتێکی سیاسی خۆشدەکا کە ئاراستەیەکی سیاسیی و بڕیارێکی چاوەنووسساز بدا، ئەزموونێکی بەبڕشتی رۆشنبیرییە، چونکە مرۆڤ بەبێ ئەزموونی رۆشنبیریی ناتوانێ هەڵ و مەرجێک هەڵسەنگێنێ و بگۆڕێ. ئەگەر هەر هێزێکی سیاسی نکۆڵی لەو راستییە راشکاوە بکا، ئەوە سیاسیی و سیاسەتکاریی نییە. کەواتە مرۆڤ بێ بیرکردنەوە جیرانی مەرگە نەک ژیان؛ بەرخۆرە نەک بەرهەمدارا!

هەر بۆیە مرۆ بێ بوونی بیرۆکەیەک، سیاسەتی رۆشنبیریی و میتۆدگەلێک مەحاڵە بتوانێ سیستمێکی نوێباو دابمەزرێنێ و رێکبخات. لەم روانگەیەوە کاتێک خەڵک 15 ساڵە رەخنە لە لەبودەڵەیی سیستمی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی، ئابووریی، سیاسەتی رۆشنبیریی فەرمانڕەوا باڵادەستەکانی کوردستان دەگرێ، کەچی فەرمانڕوایانی کوردستان گۆڕانێکی لەو سیاسەتە نادادپەروەرە دروست نەکرد. هەروەک حیزبی فەرمانڕەوای کوردستان بەهۆی نەبوونی سیاسەتێکی رۆشنبیریی نوێباو، نەیانتوانیووە تێگەیشتنێکی راشکاو لەئازادیی دەربڕین، زمانی یەکگرتوو، رێکخراوی مەدەنی؛ گەوهەری چەمکە سیاسییەکان بۆ خەڵک بەرجەستە بکەنەوە. لەبۆیە تەواوی هاووڵاتیانی کوردستان بەخۆپیشاندان، رەخنە، کۆچکردن و ... هتد بەردەوام ناڕەزایی خۆیان لەسیستمی سیاسەتی رۆشنبیریی، ئابووریی و جڤاکی ئەو دوو حیزبە فەرمانڕەوایە دەربڕیوە.

www.dengekan.com
2007-09-19

بەشێکیش لەهۆکردەکانی بێئومێدی و سەرهەڵگرتنی لاوانیش بۆ هەندەران دەگەڕێتەوە بۆ کڵۆڵی سیاسەتی ڕۆشنبیری، کە نەیتوانیووە خەونە کولتوورییەکانی ئەو نەوەیە دەستەبەر بکا. بۆ نموونە، لەشار و دەڤەرەکانی دیکەی کوردستان ناوەندگەلێکی سەربەخۆی گەنجان نییە، کە خاوەن بەرنامەگەلێک بن بۆ تێرکردنی پێداویستییەکان لاوان. کەواتە کارایی سیاسەتی ڕۆشنبیری، لەوەدایە کە لەڕێگای کۆی کەناڵ و پێگە کولتوورییەکانەوە ڕەهەندی ڕۆشنبیریی خاکێکی بەبڕشت بۆ فراژانی ژیانی کۆمەڵایەتی مەیسەر بکا. هۆکردی ئەمەش ئەو سیستەمەی کوردستان دەربڕی مەرامی حیزب و پێڕە ڕۆشنبیرییە حیزبییەکانە، نەک کۆمەڵگای کوردی. لەهەمان کاتدا سیاسەتی ڕۆشنبیریی مانای بەحیزبیکردن یان دابەزاندنی ئاستی ڕۆشنبیری نییە بۆ زمانێکی ساکار و بێ جوانناسیی هونەری، هەروەک وێنای ئەمڕۆی نووسینی کوردی، مەبەست لەوێڵکردنی زمان نییە بەدوای ناوی فەیلەسووف و چەمکە زلەکان، بەڵکو مەبەستمان لەسیاسەتی ڕۆشنبیریی ئاوەڵاکردنەوەی کەش و هەوایەکە کە لەوێدا وزە ڕۆشنبیرییەکانی کۆمەڵگا وەک کردەیەک لەبەرهەمهێنان و داهێنان لەڕێگای تۆڕە جڤاکییەکانەوە ڕێکبخرێن. سیاسەتی ڕۆشنبیریی ئاوەڵاکردنەوەی ژیانێکە کە لەوێدا هاووڵاتیان پێکەوە توانست و بەهرە جیاوازییەکانیان بەرجەستە بکەنەوە. بەکورتی یەکێک لەئەرکە سەرەکییەکانی سیاسەتی ڕۆشنبیری، بەرزکردنەوەی ئاستی ئێستێتیکی/جوانناسی و مشتومالکردنی کۆئاگایی کۆمەڵگایە. لەڕوانگەی ئەو سیاسەتە ڕۆشنبیرییەی کە ئێمە جەختی لەسەر دەکەینەوە، ئەو کاتە پیادە دەکرێ کە ژیانی ڕۆشنبیریی کوردستان لەچنگی باندە حیزبی و ڕێکخراوە

حیزبییەکان ئازاد بکرێ و لەبری ئەوە ڕێگا بەتۆڕە جڤاکییە سەربەخۆیەکان بدرێت کە نەخشە بۆ ژیانی ڕۆشنبیرییەکی کارای سەربەخۆ بکێشن، لەوێدا کۆی توێژ و چینە کۆمەڵایەتییەکان ڕۆڵی خۆیان لەبەشداریکردنی ژیانی ڕۆشنبیرییدا ببینن. هاوکاتیش ئەرکێکی گرنگی تری سیاسەتی ڕۆشنبیرییەکی نوێباوی بەرهەمدار، هاندانی هاووڵاتیانە بۆ تێگەیشتن لەنرخی ئەزموونە مێژوویی و یادەوەرییە ڕۆشنبیریی و سیاسییەکان، کە ئەمڕۆ نەوەی نوێ و بگرە نەوەی بەرێش، بەهۆی ئەو سیسەتەمە وێرانەی حیزبی کوردی، لەنائاگایی و فەرامۆشکردنی ئەزموونە سیاسیی و ڕۆشنبیریانە لەسەرگەردانی و بێ یادەوەرییدا دەژی. ڕاستییەکەی ئەو ڕەوشە ڕۆشنبیرییەی کە ئەمڕۆ لەکوردستاندا لەبرەودایە، بەهۆی زیاتر و زیاتری حیزباندنی، بەناوچەگەراییکردن و بەمشەخۆرکردنی، لەهەولی ئەوەدایە بەهای سیاسەت، ڕۆشنبیریی و جیاوازی بیرکردنەوە لەزمانی کوردیدا خوێنتاڵ بکا. ئەمەش وایکردووە، کە جڤاکی کوردی، بێجگە لەگرووپێکی حیزبی و یاریباز، بێبەش و دابڕاو بێت لەهەموو ئەو بەزم و ڕەزمەی کە بەناوی چالاکییە ڕۆشنبیرییەکان ئەنجامدەدرێن. هاوکاتیش وەک لەبەرچاوانە، لەکاتێکدا کە هۆڵە ڕۆشنبیریی و ستۆدیۆی تەلەفزیۆنەکانی حیزب بەگڵۆپە ڕەنگینەکانیان دەڕازێنرێنەوە و چەند بەڕێوەبەری مێنیەیش، وەک لێبووکێک، بەرووخسارە لاساییکەرەوە ڕۆژئاواییەکانیانەوە خۆیان نمایشدەکەن، کەچی هاوکاتیش ڕۆژانە دەیان کیژ و ژن لەسەر ئەڤینداری دەسووتێنرێن و زۆرینەی خەڵکیش بەدوای بوتڵەغاز بژێوی ژیانیان ئارەق دەڕێژن. لەوەش کارەساتتر، بەگوێرەی ئەو ریپۆرتاژەی کە لەژمارە 267،

www.dengekan.com
2007-09-19

2006.1128 هەفتەنامەی "میدیا" بڵاوکراوەتەوە، دۆخی کتێبخانەی گشتی هەولێر جێگەی بەزەییە. لەکاتێکدا لەشارێکی وەک هەولێر یەک کتێبخانەی گشتی هەیە، کە رەنگە شارەکانی تریش هەر وابن، ئەوە ئاستی کتێبخانە بێ، کە گرنگترین سەرچاوەی رۆشنبیرییە، ئاخۆ گاڵتەجاڕی نییە باسی کۆمەڵگای مەدەنی بکەین؟ کاتێک شارێک خاوەن تاکە کتێبخانەیەکی وا کڵۆڵ بێ، دەبێ ئاستی خوێندکار و خوێنەرەکانی چۆن بێ؟ لەکاتێکدا دەبوو لەقۆناغەدا کە کورد بەپێویستی بەخەملاندنی پرۆژەی نەتەوەیی هەیە، دەبوو چەندان کتێبخانە لەگەڕەک و خوێندگایەکاندا هەبووایە. هەروەک دەبوو کەناڵە بینراوەکان، لەجیاتی ئەو هەموو بەرنامەی "گۆرانی داواکراو" و هەڵپەڕکێیە بێ چێژانە، نەخشەگەلێکی پەروەردەییان هەبووایە، تاکو بینەران لەسەرتاپای هەموو پارچەکانی کوردستان چێژ و سوودیان لەزمانی کوردی وەرگرتبایە. لێرەوە ئەو رەوشە رۆشنبیریی و سیاسییەی کوردستان ئەوەندەی رەنگدانەوەی خراپیان لەسەر ژیانی رۆشنبیریی بەشەکانی دیکەی کوردستاندا هەبووە، هێندە سوودمەند نەبوونە. لێرەوە ئەو سیستەمەی کوردستان بەو پێکهات و گەمە چەواشەکارانەیەوە ناتوانێ بەو دیکۆرە رۆشنبیرییە پلاستیکیانەوە، نە سەرنجی کۆی کۆمەڵگا بۆ بەهای رۆشنبیریی رابکێشێ و نە ئاگایەکی بەرهەمدار و داهێنەر بەیادەوەری کۆمەڵگا ببەخشێ. وێڕای هەموو ئەوانەش، لەکاتێکدا کە حیزبە فەرمانڕەواکانی کوردستان کوردی 15 ساڵە فەرمانڕەوایی بەشێکی کوردستان دەکا، کەچی، لەوەگەڕێ کە بەشی زۆری پەرلەمانە حیزبییەکەی کوردی نازانن، نەک هەر لەعێراقی بەناو "فیدرالی"، بەڵکو لەسێ شاری کوردستنایشدا زمانی کوردی بکەنە فەرمی خۆیان. هۆکردی ئەمەش

دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی سیاسەتی رۆشنبیریی لای ئەو دوو حیزبە و بەناو رۆشنبیرییە هوتافکێشەکانیان. ئاخر حوکمەتێک زمانی خۆی بەلاوە گرنگ نەبێ، چۆن ئەرک و ماف؛ ئاڵوگۆڕی و گفتوگۆ لەگەڵ کۆمەڵگا دەسازێنێ؟ هەر بۆیە ئەمڕۆ لەکوردستاندا تەنگژەی بێ بەرپرسیاریی لەبەرانبەر پرسیی نەتەوایەتی و ویژدان و ئاکاری چاکەی کۆمەڵایەتی قووڵتر دەبێتەوە. یەکێک لەهۆکردە سەرەکییەکانی ئەو تەنگژەیەی کە رەگی یادەوەریی کوردی باشووری ئیفلیجکردووە، دەگەڕێتەوە بۆ چەوتیی و پاشەگەردانی سیاسەتی رۆشنبیریی ئەو حیزبە دەسەڵاتدارانەی کوردستان.

هاوکاتیش ئەو چەشنە ئاهەنگ، گەڕەلاوژەی بڵاڤۆک، میدیا بینراو و بەناو فیستیڤالانەی کە ئەمڕۆ لەکوردستاندا بەناوی رۆشنبیرییەوە لەئارادان، وێنایەکن لەو فەرمانڕەوایەتییە حیزبییەی کوردستان، کە بریتیە لەپاشەگەردانی، چونکە ئەو نمایشە رۆشنبیرییانە، بەتایبەتیش لەو کاتەی کە گەلی کورد بەقۆناغێکی ئاڵۆز و هەستیاری بزووتنەوەی رزگاریخوازیی نەتەوەیی تێدەپەڕێت، بێجگە لەبێرێزی و کڵۆڵکردنی گەوهەری رۆشنبیریی و زمانی کوردی هیچی دیکە نین. هۆکاری ئەمەش لەبنەڕەتدا بۆ بەگرنگ نەزانینی سیاسەتی رۆشنبیریی یانیش تێنگەیشتن لەبەهای سیاسەتی رۆشنبیرییەکی جڤاکی دەگەڕێتەوە. رۆشنبیریی چالاکییەک نییە کە بەپێوانەیەکی حیزبییەوە لەهۆڵێکی داخراودا بۆ توێژێکی گەندەڵ و هەڵبژێردراو نمایشبکرێ، یان قۆرخکردن نییە بۆ پێڕێکی حیزبی، بەڵکو کردەیەکە دەبێ ببێتە بەهایەک لەژیانی کۆی کۆمەڵگادا. هەر بۆیە تاو ناتاو ئەنجامدانی ئاهەنگێک، کۆڕێک و فیستیڤاڵێک لەهۆڵە سنووردارکراوە بارگاویکراو بەسێبەری حیزبییەکان،

www.dengekan.com
2007-09-19

مانای بوونی سیاسەتی رۆشنبیری ناگەیەنێ، بەڵکو لەدواجاردا، گۆشەگیرکردنی ئاپۆرەی کۆمەڵگایە لەژیانی رۆشنبیریدا، ئاکامی ئەمەش، بێبەشبوونی زۆرینەی هاووڵاتیانی کوردستانە لەرۆڵ و بەشداریکردنی ژیانی رۆشنبیریدا. ئەمەش بۆخۆی مەرگی رۆشنبیری و ژیانی جڤاکییە.

لێرەوە ئەرکی سیاسەتی رۆشنبیرییەکی کراوە گەشەپێدانی ژیانی رۆشنبیری کۆمەڵگایە، بەڵام ئەوەی کەمێک هۆشیار بێ لەوە تێدەگا کە ئەو چالاکییە بەناو رۆشنبیری و هونەرییانەی کە بەرپرسی بەناو "رێکخراوە مەدەنی"، "رێکخراوی لاوان" رێکخراوی ژن/ئافرەتان" و ... هتد پێی هەڵدەستن، –بە دەراوێتەکردنی بەشێکی زۆر کەم لەو رێکخراوە بەناو مەدەنییە– ، بێجگە لەمەرامی حیزبی، کێبەرکێی پێری رێکخراوە رۆشنبیرییەکان لەگەڵ یەکتر، ناوچەگەریی، سەپاندیی پۆزی رۆشنبیری شارێک بەسەر شارێکی تر، بەرژەوەندی ئابووریی و هەڵچۆراندنی هەموو وزەیەکی سەربەخۆی کوردی هیچی تر نین، چونکە ئێمە گوتمان ئامانجی سیاسەتی رۆشنبیری لەکۆمەڵگایەکی سڤیلدا، هاوئاهەنگکردنی کۆی کۆمەڵگایە. لەبۆیە کرۆکی ئەو گەمە رۆشنبیریانە، دوورە لەو سیاسەتە رۆشنبیرییەی کە ئێمە مەبەستمانە، بەڵکو لەپێناوی بنەبڕکردنی جوانناسییانەی فرەدەنگیی و رەهەندی جیاوازی بیرکردنەوە و کەمۆکردنی روحی ئەفراندنە. دواجاریش، ئەو گەمە بەناو رۆشنبیریانە، داماڵینی گەوهەر و بەهای رۆشنبیرییە لەزمانی کوردیدا. بۆ ئەوەی سەرنجەکانمان راشکاوتر بکەین، ئەوەندە بەسە ئاماژە بەبەرەنجامی ئەو فیستیڤاڵ و ئاهانگانە بکەین، کە هەر جارەی چەند نووسەر و گۆرانبێژی مردوو و زیندوو نزیک لەحیزبەکانیان دەکەنە هێمای "داهێنەر"، "شۆڕشگێڕ" و هێماگەلێکی لەو چەشنانە پایە و خەڵاتی سەیر و سەمەرە بەو نووسەر، شاعیر، گۆرانبێژ و "تاکە" رۆماننووسە "داهێنەر"انە دەبەخشن، کە راستییەکەی نە سەرانی ئەو فیستیڤاڵ و ئاهەنگانە لایەقی ئەوەن کە بەناوی پسپۆڕەوە "داهێنەر"ی و "ناداهێنەر"ی لێکتر جودا بکەنەوە و نە ئەوانەی کە خەڵاتیشدەکرێن، وێڕای رێزمان بۆیان، لەداهێنەرانی دیکە داهێنەرترن. کێشەی ئێمە لەکەسایەتی ئەو نووسەرە کۆچکردووانەدا نییە، بەڵکو لەگەڵ ئەو یارییە پێڕ، حیزب، ناوچەخوازی ئەو ناوەندە رۆشنبیرییانەیە. باشە، دەکرێ بپرسین، نووسەرگەلێکی وەک شاکر فەتاح، دڵدار، رەفیق حیلمی، مەسعود موحەمەد، عەلائەدین سەجادی، شوکور موستەفا، گۆران، مەلا عەبدولکەریم مودەریس و چەندان نووسەری تر، کە ئەگەر لەوانەی سالانە یادیان دەکرێتەوە و خەڵاتیان بەناو دابەشدەکرێ داهێنەرتر نەبووبن کەمتر نین، ئەی بۆ ئەو فیستیڤاڵ و بلاڤۆک، رێکخراوە حیزبیانە نە یادیان دەکەنەوە و نە خەڵاتی "داهێنان"یش بەناوی ئەوانەوە بەنووسەرێک نادەن؟! وێڕای ئەمەش، باسی ئەو رێزلێنانە ناکەین، کە لەهیکڕا دوور لەهەموو مانایەکی رۆشنبیری، بەمێگەلیکی هەڵبژێردراو لەگۆرانیبێژ و نووسەرگەلێکی هەمیشە برسی دەبەخشرێن، کە راستییەکەی دیاردەیەکە جێگەی بەزەییە. هەڵبەتە نەزۆکی ئەو نمایشە بەناو رۆشنبیریانە لەوەدایە کە بێجگە لەکۆکردنەوەی ئاپۆرەیەک لەبەناو نووسەر، هونەرمەند و مەنسوولی ئەو حیزب و ئەم حیزب و بەفیڕۆدانی چەندان ملیۆن دۆلار، کە سامانی ئەو خەڵکە بێ دەرامەتەیە، هیچ سوودی تریان نییە. ئەگەر ئەو بەناو نووسەر و هونەرمەندانە بەڕاستی داهێنەرن، دەبێ داوا لەو حیزبانە بکەن، کە لەجیاتی ئەوەی ئەو پارەیەی کە بۆ

ئامادەکردنی فیستیڤال و خزمەتکردنیان سەرف دەکرێ، بچن قوتابخانەیەک بۆ ئاوارەکانی کەرکووک دروستبکەن، کە بەو سەرمایە لەژێر خێوەتەکاندا بێ کتێبێکی چاک دەخوێنن. جێگەی ئاماژەیە، رژێمی بەعس، وێڕای ئاکامە قێزەونەیەکانی، لەسەرەتاکانی حەفتاکاندا بەخۆڕایی شیر و پەنیر و سەرچاوەکانی خوێندنی بەسەر دوورترین خوێندکارەکانی خوێندگای گوندەکانی کوردستاندا دابەشدەکرد، (کە من وەک منداڵێکی ئەو سەردەمە، رۆژێک کە ئەو پەنیر و شیرەیان بەسەر دابەشکردین، لەئەکامی ئەو ئاگاییە ساوایەی کە هەمبوو بەدژی ئەو رژێمە، چەند لەهاوپۆلەکانم هاندا کە پەنیرەکان فڕێدەینە پێش ژووری بەڕێوەبەری قوتابخانە. ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە ناو لەپمان بەحەیزەرانی مامۆستایەکەمان سۆر بێتەوە)، کەچی ئەمڕۆ لەگوندەکانی کوردستاندا مەکتەبەکان لەبەر ترسی رووخان و نەبوونی مێز و کتێب، خەریکە کۆتاییان بێ. وەک لەو راپۆرتەی کە "کوردستان تیڤی" لەمانگی 11ی 2006 نیشانی دا، منالان تاکو کورسییەکان لەلایەن هاوپۆلەکانیان داگیر نەکرێ زوو دێنە مەکتەب. لەوەش کارەساتتر نەبوونی کتێب و خزمەتگوزارییە لەو مەکتەبانەدا. ئەگەر ئەوە دۆخی خوێندنی منداڵان بێ، ئایندەی ئەو کۆمەڵگایە و زمانەکەی دەبێ چی بەرهەم بهێنێ؟

جێگەی سەرنجە کە فیستیڤاڵێک لەیەکێک لەو سێ شارەی کوردستان دەکرێ نەک هەر ئاپۆڕەی جەماوەری ئەو شارانە لێی بێبەشن، بەڵکو نووسەرانی شار و دەڤەرەکانی تری کوردستانیش هەر دەڵێی پەیوەندی بەوانەوە نییە. دەکرێ بپرسین، ئایا ئاکامی رۆشنبیریی ئەو فیستیڤاڵ و پاشەگەردانی رۆشنبیرییانە، چتۆ کاردانەوەیەکی رۆشنبیرییان بەسەر ژیانی کۆمەڵگادا هەیە؟ ئێمە وتمان کایەی سیاسەتی

رۆشنبیرییەکی تەندرووست و کارا لەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە کە ئاستی کۆئاگایی یادەوەریی و مەیلی بەرهەمهێنانی کۆی هاووڵاتیان جۆشبدا، کەچی ئەو تەرزە ئاهەنگ، فیستیڤاڵ و کۆڕە بەناو رۆشنبیرییانەی کە هەردوو حیزبی دەسەڵاتداری کوردی لەو سێ شارەی کوردستاندا سازیدەکەن، تەنیا لەچوارچێوەی میوان و بەتالیۆنێک لەئەندامەکانی خۆیاندا قەتیسدەمێنن و هاووڵاتیانی سەربەخۆ؛ توێژە جودایە ناحیزبی و دوور لەپەیوەندییە هاووشاریی و هاوپێرییەکانی ئەو شارانەش، نەک هەر بێبەشن لەمافی بەشداریی و چێژبردن یان سوود وەرگرتن لەو چالاکییە بەناو رۆشنبیریی و هونەرییانە، بەڵکو بەهای هونەر و رۆشنبیرییشیان لەبەرچاو سووک و بێ بەها بووە. ئاکامی ئەمەش ئەوەیە کە ئەمڕۆ کردەی رۆشنبیریی بەگشتی هیچ کاریگەرییەکی لەسەر ژیانی خەڵکی کوردستان نییە. لەوەش زیاتر، ئەمڕۆ کردەی نووسین و هونەر کراوە بەپیشەیەک بۆ پارە پەیداکردن؛ رێگایەک بۆ گەندەڵییەکی رەوادار؛ پاشاگەردانییەک لەبەتاڵکردنەوەی زمان، بەڵام من داوا لەخوێنەری ئەزیز دەکەم لەخۆیان بپرسن، کە رۆژانە رەنگە بەدەیان کتێبی هەمەجۆر، کە بەبێ ئەوەی مەبەست و نەخشەیەکیان هەبێ بۆ بەکوردی کردنیان، سەدان گۆڤار و رۆژنامەی هاوچەشن لەکورستاندا بڵاو دەکرێنەوە، کەچی بۆ خوێندگا و زانستگاکانی کوردستان لەنەبوونی کتێب و سەرچاوە دەتلێنەوە؟ ئەگەر ئەو هەموو وەرگێڕانە لەئاردایە، ئەی، مەگەر بەدەگمەن نەبێ، بۆ خوێندکار، رۆژنامەوان و نووسەران هەمیشە پەنا بۆ ئینتەرنێت و زمان عارەبی و فارسی دەبەن و ئەو کتێبە بەکوردیکراوانە ناکەنە سەرچاوە؟ بۆ ئەو هەموو کتێبە وەردەگێڕدرێ، کەچی بەهاندانی هاوڕێیایەتی، دەروێشی و

www.dengekan.com
2007-09-19

هاوشاری نەبێ، پێچەوانەکەش هاندانی
رقهەڵگرتن نەبێ، کەس قسەیەک لەسەر
ئەو کتێبانە ناکا؟

بەمجۆرە بەهای سیاسەتی
رۆشنبیری لەکوردستانی باشووردا
بەرەو ئاقارێکە، کە بێجگە لەمەبەستی
داماڵینی کردەی ئەفراندن لەگەوهەرەکەی
و داپڵۆسینی زمانی کوردی، هیچ
بەهایەکی تر دەستەبەر ناکا.

لێ ئەمڕۆ ئاستەنگی ئاخاوتن لەسەر
سیاسەتی رۆشنبیری لەکوردستاندا
لەوەدا کۆدەبێتەوە، کە تۆ بۆت نییە
دەست لەسەر کەلێن و سەرچاوە
سەرەکییەکانی ئەو بەرپرسانە دابنێیت
کە هۆکردی ئەو تەنگژەیەن. بۆ نموونە
ئەم ساڵ کە لەهەڵبژاردنی حوکمەتی
سویدا راسترۆ و لیبراڵەکان بردیانەوە،
پاش هەفتەیەک کە رۆژنامەوان و
هاووڵاتیان زانیان وەزیری کولتووری
نوێ، تەنیا چەند مانگ پارەی
تەلەفزیۆنی نەداوە، کە شتێکی ئەوتۆ
نییە، دواجار، کە تەنیا هەفتەیەک
دەست بەکار بوو، ناچاریانکرد واز
لەکارەکەی بهێنێ. کەچی لەوەزارەتی
رۆشنبیری حوکمەتی کوردیدا، کە وەک
ئەوەی کارگە یان مەقەرێکی دواوە بێ،
دەیان کەس، کە هەندێکیشیان نموونەی
گومانلێکراون، بەناوی عەنتیکەی وەک
"خەبیر و راوێژکار" مووچە وەردەگرن؛
واتا وەک ئەوەی ئیشێکی رەش بکەن.
یان مافی هاووڵاتیان بخۆن وایە،
کەسیش بۆی نییە دژی ئەو کارە
نارۆشنبیری و ناقانوونیانە
دەنگهەڵبڕێت.

لێرەوە زمانی کوردی لەئاستێکی
رووکەش و گشتیدا بۆ خۆی دەپەیڤێ.
بەمجۆرە زمان، وەک رەهەندێک
لەپەیامی بیرکردنەوەیەکی بزواو،
کردەیەک لەئاڵوگۆڕی دەستەوەستانە
لەدیاریکردنی ئاراستەیەک بەرەو
ئامانجێکی هاوبەشی جڤاکییانەی چاک.
زمانی کوردی ئەمڕۆ ئامرازێکە بۆ
بەتاڵکردنەوە و فەرامۆشکردنی کۆژانی
یادەوەریی، نەک ئامانجێک بۆ
جۆشدانی بیرکردنەوە و لەڕینەوەی
کۆئاگایی. لێرەوە ئێمە کە خەریکین
دەست و پلمان بەبابەتێکی وەک
سیاسەتی رۆشنبیری لەکوردستاندا
نەرم دەکەینەوە، لەوەش بەئاگاین کە
وەزارەتی رۆشنبیری کوردستان باکی
بەو بابەتەوە نییە، چونکە سەرقاڵە
بەکەڵەکەکردنی ئەزموونێک لەبەرخۆریی
رۆشنبیریی و مووچە برینەوە بۆ
حەشامەتێک لەدۆست و باندی حیزبی،
کە بەواتای یەکێک لەو مووچەخۆرانەی
وەزارەتی رۆشنبیری، ئەو مووچەدانە
هەر بۆ رازیکردنی خەڵک ونەهێشتنی
بێکارییە. لێرەدا دەکرێ ئەو تەرزە
سیاسەتەی وەزارەتی رۆشنبیری
کوردستان، بەتەمبەڵاندن و داماڵینی
جوانناسیی رۆشنبیریی ناودێری بکەین.
بۆ ئەوەی کرۆکی ئەو وەزارەتە
رۆشنبیری و بلاڤۆک و رێکخراوە
"مەدەنی"یانە نمایش بکەین، پێویستمان
بەوە نییە توانست و پاشخانی هەموو
دەمڕاست و هەڵسووڕێنەرانەکانیان
نمایش بکەین. بەڵێ ئێمە لەوەش
بەئاگاین، کە ئەو دەمڕاستە
رۆشنبیرییانەی کوردستان، لە ئاستی
بانگەشەی زارەکیدا، باس لەموۆدە و
پلانی گوراح خۆشکەری رۆشنبیریمان بۆ
دەکەن، لێبەڵێ ئەو بانگەشانە
لەکەڵەکەکردنی ئەو تەمبەڵاندنەی روحی
کولتووری کوردی هیچ ئاکامێکی دیکەی
دیار نییە. جێگەی سەرنجە، کە ئەمڕۆ
ئاوماڵکەگەلیک لەقونکە نووسینی
خۆشداکەنە لەسەر کێشەی زمانی
یەکگرتووی کوردی و زاراوە سەرەکیی و
بن زاراوەکانی فرێدەدرێنە ناو زاری
زمانی کوردییەوە، کەچی هیچێک لەو
قسە فرێدراوانە، لەخەمی زمانی
کوردییەوە نین، بەڵکو دەرهاوێشتەیەکن
لەو دۆخە رۆشنبیرییە کلۆڵەی کە
بێبەرییە لەدیاریکردنی ئاراستەیەکی
بەهادار. ئاشکرایە ئەمڕۆ لەهیچ
شوینێکی ئەو دونیادا نییە کە کەسانێک

بڕیار لەسەر بابەتێکی هەستداری وەک زمانی یەکگرتوو بدەن کە نەک هەر نووسەری بەڕاستی نین، بەڵکو فریان بەزانستی زمانەوانییەوە نییە. ئاخر لەکوێ دیووتانە کەسانێک باسی زمان بکەن کە نە لەزانستی زمان خوێندوویانە و نە لێکۆڵینەوەیەکی زانستیشیان لەسەر زمان کردبێت؟! لەکاتێکدا ئەو تالارەی کە بەناوی "کۆڕی زانیاریی کورد" لەهەولێر قووتکراوەتەوە، کە بێجگە لەدیکۆر هیچ مانایەکی دیکەی نییە، دەبوو بەشدارێکی کارای ئەو پرسە بێ. کۆڕی زانیاریی کوردی کە لەحەفتاکانی سەدەی رابردوودا بەهادارترین یادەوەریی کوردی بوو، کەچی ئەمڕۆ گوایە کورد بەخۆی فەرمانڕەوای خۆیەتی، هەبوونی ئەو کۆڕە، بێجگە لەبێڕێزیکردن بەو یادەوەرییە هیچ شتێکی تر نییە. ئاخر لەحەفتاکاندا داهێنەرگەلێکی ماندوونەناس لەژێر فشاری رژێمێکی وەک بەعس بەهەوڵە داهێنەرەکانیانەوە توانیان ئاراستەیەک بۆ ئەرکەکانی کۆڕی زانیاریی کورد و زمانی کوردی دەستەبەر بکەنەوە، کەچی ئەمڕۆ بچووککردنەوەی کۆڕی زانیاریی کوردی بەسەرچاوەیەکی مشەخۆریی بێجگە لەتالانکردنی یادەوەریی زمانی کوردی، هیچی تر نییە. لەوەش زیاتر، لەهەموو جیهاندا ئەوەی کە پێشنیاز و بڕیار لەسەر زمانی یەکگرتوو دەدات پسپۆڕانی زانستگاکانن، کەچی ئەمڕۆ مامۆستایانی زمانی کوردی لەزانستگاکانی کوردستاندا، هیچ قسە و وتارێکی بەهادار و کاریگەرییان لەسەر ئەو بێڕێزیکردنە بەزمانی کوردی نییە. کەواتە ئەو ئاستەنگ و تەنگژە رۆشنبیرییانە هەر هەموویان پەیوەندییان بەنەبوونی سیاسەتێکی رۆشنبیریی مەدەنییەوە هەیە. ئەو وەزارەتییە رۆشنبیریی و وەزارەتە پەروەردەیەی کە ئەمڕۆ دەمڕاستی یەکەمی ئەو سیاسەتە رۆشنبیرییەی کوردستانن، بەرپرسیاریی سەرەکی ئەو دۆخە رۆشنبیرییە لەرزۆکەن. کارەساتی ئەو دیاردە رۆشنبیرییەی کوردستان لەوەدایە کە کاردانەوەی لەسەر بەشەکانی دیکەی کوردستانیش داناوە و دادەنێ. بۆ نموونە، ئەگەر سەرنج لەشێوە و ئاستی زمانی کوردی بکەین لەڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، دەبینین کتومت دەرگیری ئەو مۆدە زمانەی کوردستانی باشوورە، کە من لێرەدا بۆ دەستپێوەگرتن لەزارقەڵەباڵغی، ئەو مۆدانە بەدیاردەی هەتککردنی چەمکەل و زمانێکی مونتاژکراو بەرستەی بێئاراستە ناودێر دەکەم. نموونەی ئەو مۆدەی زمانە، ئیدریس ئەحمەدی واتەنی، لەدەربڕینی وەک: " رەهەندی جەستەی زمان..." زەقدەبێتەوە.

کەواتە بۆ ئەوەی سیاسەتی رۆشنبیریی لەکوردستاندا ببێتە کردەیەکی هاندەر بۆ کۆمەڵگایەکی بەرهەمدار؛ زمانی کوردی لەو سەرگەردانی و کردەی رۆشنبیریی لەزەیرۆح و بێ بیرکردنەوە رزگار بێ، پێویستە ژیانی رۆشنبیریی رێکخراوگەلێکی ناحیزبی و خەڵکانی لێزان و سەرڕاست بەڕێوەی ببەن، چونکە ئەوەی کە دەکارێ رۆشنبیریی کوردی جۆشبدا، بانگەشەی تەڵەکەبازییانەی چاکسازیی و خەڵات دابەشکردنیی دەمڕاستە رۆشنبیرییە گەندەڵەکان نین، بەڵکو ئەوە سیاسەتێکی رۆشنبیریی ئازادە کە دەتوانێ زەمینە بۆ ئەو ناوەند و پێگە رۆشنبیرییانە خۆشبکا کە ببن بەسەرچاوەیەک بۆ پەراوەکردنی حەز و خواستە رۆشنبیرییەکانی کۆمەڵگا، بەڵام هەتا ئەو رێکخراو و ناوەندە رۆشنبیرییانە راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بەدەست کەسانی حیزبی دۆستانی لێپرسراوانی ئەو حیزبە باڵادەستانەوە بن، ئەو دابڕانەی نێوان خەڵک و ژیانی رۆشنبیریی فرەتر دەبێتەوە. پێویستە

سەرنج لەوە کیشەیە بدەین، کە ئەگەر مۆزەخانە، شوێنەوارە کولتووریی، ڕێکخراوی ژن، هۆڵەکانی سینەما و شانۆ، سێنتەرەکانی لاوان و ... هتد نەکرابان بەمەقەڕ و پێگەی حیزبی و خەڵکانی حیزبی قۆرخیان نەکردبان، ئەمرۆ ئەو هەموو کیژ و ژنە خۆیان لەماڵەوە نەدەشاردەوە، لاو و خوێندکار، تویژ و چینە جوداوازەکانیش، بەمجۆرە هەستیان بەنامۆیی و بێبەشی لەمەفەکانیان نەدەکرد. ئاخر ئەگەر سەردانی مۆزەخانە، شانۆ و شوێنەرە مێژووییەکان، تێڤێیەکان بەمجۆرە بۆ کلیپ و بەرنامە عەنتیکانە قەتیس بمێننەوە، نەبنە بەشێک لەسیستمی پەروەردەی خوێنگاکان و بەهایەکی زانیاری بەهاوولاتیان نەبەخشن. ئەگەر ئاهەنگ و کۆڕە بەناو ڕۆشنبیرییەکان تەنیا بۆ خەڵکانی دەوڵەمەندی حیزبی و لایەنگرانی خودی ڕێکخاوەکان بن، چۆن کۆمەڵگا بەرهەمدرا دەبێ و پیشدەکەوێ؟ ئەگەر ژیانی رۆشبیری بۆ گشت خەڵک مەیسەر نەکرێ، کە فێربن مانگانە تەنیا جارێک لەچالاکییەکی ڕۆشنبیری ئامادە بن، لەگەڵ ماڵ و منداڵەکانیان سەردانی شوێنەوارێک، مۆزەخانەیەک و ... هتد بکەن، چۆن کۆمەڵگای مەدەنی دروست دەکرێ؟

لەبۆیە لەقۆناغێکی وەک ئێستای کوردستاندا گەرەکە بیر لەسیاسەتی ڕۆشنبیرییەکی نەخشە بۆ بکێشراو بکردرێتەوە، کە خەڵک بتوانن بەحەز و بەخۆڕایش سەردانی مۆزەخانە، شانۆگەلێک و چالاکییە ڕۆشنبیرییەکان بکەن و ڕۆڵی خۆیان ببینن. ئەمەش بەوە مەیسەر دەبێ کە کوردستان خاوەن سیاسەتی ڕۆشنبیری سەربەخۆ بێ و لەو دەمڕاستانەش پاکبکرێتەوە کە پاشخان و کەسایەتییان شوومە. لێرەوە یەکێک لەگرنگترین ئامانجی سیاسەتی ڕۆشنبیری بنیاتنانی کۆمەڵگایەکی بەرهەمدارە کە لەو کۆمەڵگایەدا مرۆ

بکارێ گیانی ڕۆشنبیرییەکی سەربەخۆ برسکێنێ. لەو کۆمەڵگایەدا لەبری ئەوەی کە ڕێکخراوە حیزبییەکان بڕیار بدەن کام گۆرانیبێژ بەهرەدارە یان کام نووسەر داهێنەرە، دەبێ ئەو نووسەر و هاووڵاتییە سەربەخۆ، دڵسۆز، کارا و خاوەن ئاکار چاکەکانەی کە ڕێکخراو و بنکە رۆسنبیرییەکان بەڕێوە دەبەن بڕیار بدەن. لەو ڕوانگەیەوە پێویستە سنوور بۆ دەستێوەردانی حیزبی لەژیانی سیاسەتی ڕۆشنبیریدا دابنرێ. هەر بۆیە ئەگەر حیزب و نووسەرە دەسەڵاتدارەکانی باشووری کوردستان هەڵگری ئیتیکی نەتەوایەتیی و جڤاکیی بن، پێویستە چیتر بەهای سیاسەتی ڕۆشنبیریی وێران نەکەن. بۆ ئەوەی ڕێز و پایەی زمان و ڕۆشنبیریی کوردی لەکن کورد چیتر بێزەور نەبێ، دەبێ ڕێگا بدرێ خودی خەڵک لەژێرەوە نەک لەسەرەوە، بەنۆرە و بەشێوەیەکی بزواو ڕۆڵی خۆیان لەسیاسەتی ڕۆشنبیریی کوردستاندا ببینن. بەمجۆرە بەهای ڕۆشنبیریی دەکرێ ببێتە کردەیەکی کاری جڤاکیی.

کۆتایی 11ی 2006 /سوێد

ژێدەرو پەراوێزەکانی بەشی یەکەم:

ئەو سەرچاوانەی کە لەوتاری: **پێکهاتەی پشتینە و پرسی ڕۆشنبیریی و ڕووناکبیر**، سوودیان لێوەرگیراوە:

1- رولان بارت، الفاعلیە البنویە، تعریب کمال ابودیب.

2- کمال ابودیب، بحث فی الشعریە، گۆڤاری: مواقف، ژمارە 18.

ژێدەر وتاری: **نیشانەکانی وابەستەبوون و گەڕان لەکۆدەکانی دیالۆگ**

1- زمان الفکر وجودە، مارتن هایدگر، المحور الثقافی، جریدة الوقتیة، عدد6، سنة1987

www.dengekan.com
2007-09-19

2- فیلکس غوتاری وجیل دولوز، اودیب مزژادا، ترجمة: مشروع مطاع صفدی، مرکزالانماء القومی.

3- جبرا ابراهیم جبرا، الحریة او الطوفان، بیروت1960 .

4- اشکالیات الفکر العربی المعاصر، محمد جابری.

ژێدەر و پەراوێزەکانی وتاری: هونەری ڕەوانبێژی و ئێرۆسی گەڕان بەدوای چێژی دەنگ:

1. Claes Lindskog, Platon Skrifter, sjätte delen, Hugo förlag, Stockholm 1926, S. 16–17. 72–73.
2. Platon, Staten, övers, Claes Lindskog, Nya doxa, Nora 1996, Tredje boken , Nionde boken
3. Svante Nordin, Filosofins historia, studentlitteratur, Lund, 1995, S. 65–72.
4. Tidskriften: Res publica, N, 28 tema Filosoferna och erotiken.

#- لێرەدا دەخوازم بۆ سەرنجراکێشان، بەخوێنەرانی ئەزیز بێژم، کە من بۆ پاراستنی ناسکی ئاخاوتن، نەمویست ئاماژە بەچاوگە جۆراوجۆرەکانی بڵاوکراوەی کوردی و شێوازی ئەو نووسەرە "بەناوبانگ"انە بکەم ، کە ڕۆژانە نووسین و قسەکانیان لەبڵاوکراوە و راگەیاندنی کوردی ئامادەن، ئەمانەش بەگوێرەی پێوەنانی ڕووناکبیر و سیاسەتڤانە "لێزان"ەکانی کوردی، دەمراستی رۆشنبیری کوردین. هاوکاتیش ئەو تەرزە ڕووناکبیرانە بێجگە لە پەسندان و رازاندنەوەی خەیاڵاندنە پاڵەوانییەکانیاندا، قسەیەکی تر وەرناگرن.

لێ لێرەدا، بۆ تیرێژ خستنە سەر مەیلەکانی خۆم، سەبارەت بەڕووناکبیرو دەق و ڕەوانبێژییەتی کورد، - ئەو نووسەرانەی کە هاوزەمەنی ژیانی منن، نەک پێش ژیانی من، کە بەدڵی منن، وێڕای

تێبینی و چەشەی جیاوازی من لەگەڵ زۆر خاڵی بەرهەمەکانیان، تەنیا بەناوبردنی: مەسعود موحەمەد، شوکور موستەفا، هێمن، هەژار موکریانی، مەولود مەمی چیرۆکنووس، سەلیم بەرەکات، لەدیدگەی کەسایەتییە خاوەن ویست و ئێرۆس خوازەکانیان لەقەدەری کوردبوونیان، نەک زمانە عەرەبییەکەی، بناماڵەی موحەمەدی مەلا کەیم و چەندانی تر...، واز دێنم. چونکە بەرهەمەکانیان، وەک بەباڵگەلێک لە رۆحی ئێرۆسی زمانی کوردی، بەرەو یادوەریی خۆم، فرینم بەیاد دێننەوە.

#- لەکاتی کاتی پێشمەرگایەتیمدا، کە دەبووە شەڕ و دەنگی تەقە، ڕەوە کەوی سەر لووتکەی چیا دەکەوتنە چرینی قاسپەی دڵرفێن، کە تووشی هەستی تاسانیان دەکردم. دواجار لەخەڵکی گوندنشینەکانەوە زانیم، کە کەو، وەک سروشتێک لەبوونیان، بەشەڕە تەقە هەراسان و سەرگەردان دەبن.

لێرەدا جێگەی پرسیارە، وێڕای ئەوەی کە کەو بەهێمای بوونی کورد دەبینرێ، کەچی من، بێجگە لەچەند سروود و شیعری کوردی، هیچ تێرامان و راڤەی نووسراوەم نەبینیووە لەجەم نووسەری کورد.

بەشی دووەم

www.dengekan.com
2007-09-19

ئۆتۆپیا یادەوەریی مرۆڤە، لەگەڕان بەدوای ماڵدا

مێژوو ئەو ئۆتۆپیایەیە کە مرۆڤ هەوڵدەدات لەوێوە یادەوەریی خۆی بەرجەستە بکاتەوە. بەمەش مرۆڤ دەخوازێت لەگەڵ کاتدا پەیوەندی بدۆزێتەوە. وەلێ ئەو پەیوەندییە لەواقیعدا نییە، یان نابینرێت. پێشهات و دەقە نووسراوەکانی مێژوو، کە مێژوونووس دەیانڕازێنێتەوە، هەموویان لەو مەیل و خەونانەی مرۆڤەوە سەرچاوە هەڵدەگرن، کاتێ ئێمە ئەو دەقانەی مێژوو دەخوێنینەوە هەمیشە لەدەرەوەی ئەو پێشهاتانەی مێژووین و لە ڕێگای خەیاڵاندنەکانمانەوە ئاشنای ئەوانە دەبین. دواجار ئێمە هەر بەخۆمان ئەو پێشهات و خەیاڵاندنە لەگەڵ ئۆتۆپیاکانمان بەراورد دەکەین و ڕاڤە و شیاندەکەینەوە، هەر لەوکاتەوە کە مرۆڤ بەرەو بوونەوەرێکی بەئاگا گەشەی کرد، دواجار لەسەر داڕێژانی مێژووەکەی سوور بوو. ئامانجخوای سیاسی، ئەو ئاگاییەی بەمێژوو ئاسا ڕاڤە کرد. لەتەواوی ڕۆژگاردا مێژوونووسان بەگوێرەی هەلومەرجی

مرۆڤەکان و بەپێی ئەو سیاسەت و بارودۆخە ئیدۆلۆگیە مێژوویان وێنا کردووە. بۆیە مێژوونووسان پێشهاتەکانیان بەجۆرێک شیکردۆتەوە کە لەگەڵ ڕوانگەی سیاسەتی دیاریکراودا گونجاو بێت.

لێرەوە هەوڵدەدەم ئەوە جەخت بکەمەوە، کە ئەو ئۆتۆپیایە لەیەکەم جاری کۆچیکردنی مرۆڤدا لەدایکبووە کە گەڕانێک بووە بەدوای ماڵدا. ئەوەی کە گرینگ و کۆڵەگەیە بۆ مرۆڤ، دەکرێ ببێتە ئەو شتەی کە بەمێژوو ناوی دەبەین، بەڵام ئەمڕۆ ئەو پەرژوبڵاوی و هەراسانی و نائارامییەی کە ژیانی مرۆڤی تەنیوەتەوە، وایلێدەکات بۆ مێژوو بگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی دڵنیاییەک لەجوانییە لەدەستدراوەکانی دەستەبەر یان زیندوو بکاتەوە، کە لەقۆناغە جوداوازەکاندا ڕوویانداوە. بۆ نموونە ئەمڕۆ سویدییەکان، بەدوای سۆراغی دڵنیاییەک، ساڵانە بەگوڕ و جۆشەوە بەئاهەنگ یادی "سەردەمی ڤیکینگەکان" دەکەنەوە. کوردگەلێک سەرگەرم و سەرفرازە بەوەی کە ئیمپراتۆری "ماد" بێشکەی یەکەمی خەونی ئێستای دەوڵەتی کوردی بووە، بۆیە ئەمڕۆ دەبێ زەردەشتایەتی بکەینە ئایینی خۆمان. هەروەک ئەمڕۆ عارەب بۆ زیندوو کردنەوەی سەردەمی سەرهەڵدانی ئیسلام خۆتەقاندنەوە پەیڕەو دەکات. بەهەمەحاڵ، دیاردەگەلێکی فرە لەجەم نەتەوەکان سەبارەت بەکێشەی مێژوو و خەونەکان دەبینرێ، کە ئاماژە کردن بەهەموویان حەوجە نییە. ئەمانە هەمووی واتای بەدوا گەڕانی شوێنێک دەبەخشن کە دەبێتە ماڵێک بۆ سێبووری دڵ و ڕۆح. ئەمڕۆ لە ڕۆژگاری بەناو پۆستمۆدێرندا خاڵێکی هاوبەش لەنێوان تاکەکەس و کۆچەرییەکاندا، وێڕای جوداوازییەکان، هەیە، گەر لەڕۆژگاری کۆن و سەردەمی شەڕو شۆڕە گەورەکانی وەک شەڕی جیهانی یەکەم و دووەمدا کۆچ و سەرهەڵگرتن بۆ گۆشە

www.dengekan.com
2007-09-19

جیاوازەکانی جیهاندا، هۆکاری ژان و نائارامی ماڵی ژیان بووبێ، کەچی ئەو کۆچ و سەرهەڵگرتنە بۆ مرۆی پۆستمۆدێرنیست، کێشەی نادیاری و هەودای تام و نۆشکردنی مەیلە سەگەردانەکانی رۆحە.

مێژووناسان پێیان وایە کە گۆڕانکارییەکان لەژیانی کۆچەرییەوە بۆ ماڵنشین هێمایەکە لەو ژیانەی کە پێیدەڵێین "شارشتانییەت". وەلێ ئەوانەی کە سەرتاپای ژیانییان لەدەرەوەی شار و دێهاتەکاندا بەسەربردووە هەرگیز گومانیان لەبوونی ژیاریی خۆیان نەبووە، بەڵام لێرەدا کێشەکە پەیوەندی بەماڵەوە هەیە نەک ژیاریی، چونکە دڵنیایی خەونەکانی مرۆڤ لەپەیوەندی بەشوێنەوە بەرجەستەدەبێتەوە، نەک چۆنیەتی شوێننشین. لەدایکبوونی کۆمەڵگای ژیاریی لەسەدەی رابردوودا جیهان گۆڕانی فرەی بەخۆیەوە بینیووە و دەبینێ. دەکرێ ئەو گۆڕانکارییانە بەزەمەنی کۆچڕەوەی خەڵک ناودێر بکەین. ئەمرۆکە مرۆڤگەل، بەزۆرەکی وەیان بەئازادی، لەوڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر، یان لەدێهاتەوە بۆ شار، وەک ئەوەی لەکوردستان لەئارادایە، لەکۆچدایە، بەڵام کۆچی کورد هەمیشە هۆکاری راوەدونانی سیاسی بووە، نەک بازاڕی ئابووری: لەرۆژگاری ئەمڕۆدا، ئەنفال و سیاسەتی سووتەمەرۆی خاک بەدەستی رژێمی سەددام، گەورەترین دیاردەی کۆچپێکردنی کورد بووە. بەدوای ئەمەشەوە، ئەگەر ئەنفالەکانی سەددام، بەمەبەستی قڕکردن و کۆنترۆل، کوردی ناچار کردبێ، لەدێهاتەکانەوە بۆ ناو شارەکان کەڵەکە بکا، کەچی شەڕی "براکوژی"، وەک هۆکارێکی خۆیەکی، بووە کارەساتاویترین دیاردەی کۆچ و سەرگەردانی مرۆی کورد بۆ دەرەوەی زێدو مەوتەنەکەی، کە لەمێژووی کورددا فرەترین دیاردەی کۆچڕەوییە.

بەهەمەحاڵ، ئەم کۆچڕەوییە، بەشێوە جیهانییەکەی، قووڵترین بنەمای سەرگەمی و ئەزموونی ئەمرۆیە، کە ئەمەش رەنگدانەوەی ژیانی ملیۆنەها مرۆڤە. لەپشتەوەی ئەم دیاردەی کۆچڕەوییەدا تەرزە لۆژیکێک یان ناچار کردنێک ئیشدەکا، کە ئەمەش رەنگدانەوەی بازاڕی سەرمایەداری جیهانییە. هەڵبەت ئەو گەمەی بازاڕی کارە، وەک دیاردەیەکی مێژوویی، شتێکی تازە نییە. ئێمە دەزانین لەسەرو بەندی سەدەی شازدەدا کڕین و فرۆشتنی نێونەتەوەیی کە کەوتە گەڕ بەرئەنجامەکەی ژیانی مرۆڤگەلی هەراسانکرد. هاوکاتی پێشتریش، بەهۆی جودا، گۆزە گۆزی خەڵک لەمێژووی زۆر گۆشەی جیهاندا روویداوە. هەروک لەکاتی شەڕی یەکەمی جیهانیدا وڵاتانی کۆلۆنیالیزم بەزۆرەکی مرۆڤەکانی تووشی کۆچکردن کرد و چەندان سنووری تازەی بۆ وڵاتان قووتکردەوە و لەنێوان خۆیان دابەشیان کردن. لەهەمان کاتدا پریشکی شەڕیش زۆرینەی مرۆڤەکانی چزاند. کەچی کۆچڕەوی ئەمرۆی مرۆڤ لەجوگرافیایەکی پان و پۆڕدا دەجمجمێ. ئەمرۆ بەجیهانگیر بوون تەواوی جیهانی تەنیوەتەوە. بۆیە کۆچ وەک دیاردەیەکی جیهانی تەواوی گۆی زەوی پێکاوە. لەهەموو گۆشەیەک مرۆ کۆچدەکا و بەسۆراغکردن بەدوای ماڵێکی تازە سەرقاڵە. ئەو ماڵەی ئەمرۆ کە مرۆ بۆی دەگەڕێ، ماڵێکی کۆچەرییە، وەک خودی خەونەکانی ئاگایی، کە راڕا و وەرچەرخاوە و هاوکاتیش خەمینە.

" بەگرێکی کۆنینە و هاوکاتیش "هۆیم" و "هۆم" بەزمانی گێرمەنی و ئینگلیزی 'komi' گرێکی کۆن مانای گوند دەگەیەنن، هاوکاتیش بۆ دوو وێنا کردنی جودا بەکار دەهێنران. یەکەمیان دڵنیایی و خاوەنداری وێنا دەکرد، کە لەوێدا ژنیشی بەخۆوە دەگرت، دووەمیشیان کە بیرۆکەی زێد، پەیوەندی

گرێدانی نەتەوەیی وێنادەکرد، کە مرۆ خۆی بۆ بەکوشت دەدا. وەلیٚ هاوکاتیش هیچێک لەو وێناکردنانە ناتوانن واتای تەواوی ماڵ بەرجەستە بکەنەوە. ماڵ لەڕەچەڵەکدا، واتا ناخی جیهان. ماڵ ئەو شوێنەیە کە مرۆ جیهان لەدەوروبەری خۆی دەئافرێنێ و سەیریدەکا. جێگەی گوتنە ماڵ لای کوردی دێرین مانای ڕێزداری و سەلامەتی دەگەیەنێ، یان قسە نەستەقەکانی کورد سەبارەت بەماڵ تژین لەهێمای گرنگییەتی ماڵ، وەک: "بەرد لەجێگەی خۆی بەسەنگە"، "ژن ماڵی دەربەدەریە" و چەندان وێناکردنی تر، کە کورد لەقسە نەستەق و هۆنراوەکانیدا لێی ئاخڤیوە.

بۆیە بۆ مرۆڤ بێماڵی لەناخی واقیعدا هەر تەنیا بێ لەمپەریی و رووتەڵەیی نیە، بەڵکو لەدەرەوەی جیهاندا بێ پشت و پەنایەکیش دەمێنێتەوە. بەواتایاکی تر مرۆڤ بوونی نییە.

کاتی خۆی ماڵ نێوەندی جیهان بوو، چونکە هێڵی جیهان و واقیعی پێکەوە شەقدەکرد. ئەو هێڵە شاقوولیەی کە لەنێوان ئاسمان و ژێر زەویدا، وای لەمرۆڤ دەکرد کە نزیک بێتەوە لەخواکانی ئاسمان و مردووەکانی ژێر خاک. هێڵە ئاسۆییەکەش وەک بەلەدێک وابوو، ڕێنوێنی بۆ مرۆڤ دەکرد کە بتوانێ بۆ شوێنەکانی تر بڕوات. هەر بۆیە ماڵ بۆ ڕێبوارییی هەم سەرەتا و، هەمیش کۆتایی بوو. ئەوە ماڵە کە ناسنامە و شوێن بەمرۆڤ دەبەخشێت. لێرەوە ماڵ هەمیشە هاوواتای جیهانە.

کۆچکردن هەر تەنیا بەجێهێشتنی شتەکان لەدوای خۆمان و ژیان بەسەر بردن نییە لەناو بێگانان. ماڵ جێهێشتن، ڕەنگە بەناچاری وامان لێبکات لەژیانێکی بێهوودەیی و سەرگەردان بژین، واتا تێکشکاندنی ئەو هەموو لەمپەرانەیە کە جیهانیان بەمانا کردبوو، بەڵام کۆچ خۆی لەخۆیدا

وردوخاشکردنی ناخی جیهان و سەفەرێکە بەرەو حەسرەت و جیهانێکی سەرگەردان. بەمجۆرە بۆ مرۆڤ هیچ توانایەک لەگۆڕێدا نییە بۆ بەدەستهێنانی ماڵێکی تازە. لەوڵاتیکی بیانی بنمیچەکەی بان سەرمان و چوار دیوارەکەش، تەنیا ئەوەندەیە و بەس، هەرگیز واتای ئەو ماڵە نابەخشێ کە مرۆ لەدڵیدا هەڵیگرتووە. ئەو ماڵ و جیهانەی کە مرۆ بۆ هەمیشە لەدەستیداوە. ئەو بار و دۆخەش خۆی ڕەنگدانەوەی ئەو بارە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوورییەیە کە گەلێک لەئێمەی ناچار کردووە و دەکا لەوڵاتانی تر سۆراغی ماڵە تازەکان بکەین، بەڵام لەو کۆمەڵگا تازانەدا کۆمەڵێک پەیوەندی کۆمەڵایەتی و ئابووری هەیە کە ئێمەی پەنابەر بەناچاری ڕووبەڕووی دەبینەوە. ئەوانە مەرجگەلێکن دەبێ ملیان بۆ کەچبکەین، کە هیچ پەیوەندییەکی بەناخمانەوە نییە. ئەو کۆمەڵگە تازەیە وەک هەر کۆمەڵگایەکی تر کۆمەڵێک ماف و ئەرکی هەیە کە دەبێ ئێمە قبووڵیان بکەین. ئەمەش هێدی هێدی دەبێتە زۆرەملێی، کە ئێمە خۆمان هەڵمان نەبژاردووە. بۆیە لێرەوە ئەو مێژووە تازەیە نابێتە ئەو ماڵە تازەیەی کە ئێمە سەرمان بەدوایدا هەڵگرتووە. کەچی ماڵەکەی یەکەم بەسروشتی هەڵمان بژارد بوو، کە لەڕەچەڵەک و ڕەگمانەوە بەدەستمان هێنا بوو. ئەو ماڵە، ماڵێکی بینراو و دیار بوو. کەچی ئەویش بەناچاری لێی هەڵبڕاین .

2001–2004
سوید–ستۆکهۆلم

www.dengekan.com
2007-09-19

قەدەری خەونی کورد :
لەچەپڕەوییەوە بۆ ڕاست – کۆنپارێزیی

دەروازەیەک:

لەپەنجاکانی سەدەی بیستەوە بزاڤی سیاسی و رۆشنبیریی کورد، بەئیدیۆلۆگۆی چەپڕەوی، کە لەگیانبەختکردنێکی ئیدیالی وێنا دەکرا، لەپێناو "خەون"ەکەیدا بەخەباتی چەکداری و رووبەڕووبوونەوە سەرقاڵ بوو، بەڵام هەڵە نییە گەر بێژین، پاش هەرەسی بلۆکی سۆڤییەت و بەتایبەتیش لەگەڵ بەدە نگۆبوونی رووخاندنی رژێمی سەددام و پرۆژەی (بە دیموکراتیکردنی خۆرهەڵاتی نیوەڕاست) لەلایەن ئەمریکاو سەرۆکەکەی ج. بوش و سەرلەدوونانی تێرۆریستان و چاوزەقکردنەوە لەڕژێمی ئێران و سوریا، کە ئەمڕۆ کوردان لەهەموو کاتەکانی تر زێتر لەئاستی هزر و دەروونییەوە لەبەردەم ئەم(خەونە)دا سەرگەردانترە. بۆیە رەنگە بشێ گەر ئەم نووسینە بەم پرسیارگەلە دەستپێبکات، ئەگەر یەکێک لێمان بپرسێت: ئەوە چییە کە کیشەی ئەو (خەونە)ی وەها ئاڵۆز کردووە/دەکا؟ یان: خەونی کورد/گوتاری نەتەوایەتی چییە و چۆنە؛ چتۆ ئەو خەونە دەستنیشان دەکەی؟ هەڵبەت رەنگە هەر یەک لەئێمە لەگەڵ خۆیدا بتوانێت بەچەندان روانگە بەرسڤی ئەو پرسگەلە بداتەوە، لێ تا ئێستا نەمانتوانیوە پرسی (خەونی کورد) بەتەرزیکی تەواو بۆ خۆمان و ئەوانیتری بەرانبەر بەرجەستە بکەینەوە، یان وەڵامێکی راشکاومان نییە بۆ ئەوەی لەسەرگەردانی و عاسێ بوون بەدەم ئەو خەونە بێدارمان بکاتەوە. هەر بۆیە ئاخاوتنی کوردان لەسەر خەونی کورد هەمیشە دەستەوەستان و خەمینە، یان زمان لەگوتارێکی نادیار و ئاڵۆزکاودا دووبارە و داخراو وێڵ دەبێت، خۆی نمایشدەکا. بەواتایەکی تر، ئاخێوەری کورد، لەتەواوی گفتوگۆکاندا، لەو زمانە و رەوانبیژییە داخوازیکراوە لاوازە کە بتوانێت کۆی ئاڵۆزیی، هۆکار، بەڵگە، رەگەز و سەرچاوەکانی ئەم (خەونە)ە لەو زمانە قەتیسماوەدا ئازاد و سەرفراز بکات. بەکورتی گەرەکمە بڵێم لەزمانی کورداندا، گوتاری سیاسی کورد گوتارێکە لەزمانێکی شپرزە و راڕادا خۆی وێنا دەکا. لەم روانگەیەوە دەبینین گفتوگۆکانی ئێمە هەمیشە بەبنبەست دەگەن و گرژیی و گەڕەلاوژە دەبیتە ئاکامگیریی بۆ پرسی خەونی کورد. نەبوونی گوتاری زمانێکی تۆکمە و رەوانبێژییەکی بەدەمار لەجەم مرۆی کورد، رەنگە بگەڕێتەوە بۆ ئەو هێزە دەرکییەی کە هەمیشە، وەک قەدەرێک بڕیاردەر بووە لەسەر جڵەوکردنی ئاگایی کوردیدا. بۆیە من وەک گریمانەیەک لەم نووسینەدا، ئەو هیزە دەرکییە لەدوو هێزدا بەرجەستە دەکەمەوە: چەپڕەو – سۆسیالیزم) و (راستڕەو – کۆنپارێزی). ئەوەی یەکەمیان، دوای شەڕی جیهانی دووەم و دابەشکردنی نەخشەکان بەسەر دوو بلۆکی ئیمپریالزم و سۆسیالیزم، ئیتر بەهۆی چەوسانەوەی توندی نەتەوەوایەتی و تەنگانەی کۆمەڵایەتی، ئابووریي ...هتد، لەجیهانی لای ئێمەدا بەهەڕمێن دەبێت. لەئاکامی ئەوەدا چەپڕەوی بووە هێزێکی رۆحی و لەماوەی نیو سەدەدا ئاوەز و ئاگایی مرۆی کوردی جڵەو کرد. ئەوەی دووەمیشیان، بەدیاریکردن، لەپاش رمانی بلۆکی سۆسیالیزم و قۆناغی دوای

www.dengekan.com
2007-09-19

ڕاپەڕینی کوردستانی باشوور و دیلبوونی ئۆجەلان و سست بوونی شەڕی پیشمەرگەیی لەکوردستانی ڕۆژهەلات، بەڵام دوای بڕیاردانی ئەمریکا بەرماندنی ڕژێمی سەددام ئیتر خەونی کورد بەیەکجاری لەبەرەی ڕاسترەو-کۆنپارێزیدا مارە دەکریت. لێرەدا دەبێ ئەوە جەخت بکەمەوە کە "ڕاسترەوی" و "کۆنپارێزی"، لەزۆر لایەنی ئیدیلۆگییەوە لێکتر جودان، بەڵام، لای توێژی سیاسی و ڕووناکبیریی کوردیدا ئەو دوو ئیدیلۆگییە،وێڕای ئیدیۆلۆگی لیبرالیزم، وەک یەک تەماشا دەکرێن. بەگشتی بۆ ئەو توێژە، مانای ئەو ئیدیۆلۆگیانە لەئازادی تاکە کەس و دیموکراتی و قسەگەلێکی وادا دەناسرێنەوە. بۆیە لەم نووسینەدا بەکارهێنانی هەر یەک لەو ئیدیلۆگیانە مەبەست ئاماژەکردنە بەو تێگەیشتنەی ئەو توێژە سیاسی و ڕووناکبیرییە.

لەم ڕوانگەیەوە بەندە هەوڵدەدات لەدرێژەی ئەم نووسینەدا کاریگەریی و وردەکارییەکانی ئەو دوو هێزە دەرەکییە لەسەر (قەدەری خەونی کورد) ڕاقە بکات.

هەر لێرەدا دەبێ بڵێم بەڕاستی ئێمە پێویستمان بەئەفراندنی زمانێکە کە بتوانێ بەبونیات و ڕێباز و بەڵگەی فرەوان کێشەکانی ئەم خەونەمان بۆ بخوێنێتەوە، چونکە بۆ نموونە کۆی کوردی هێشتا ناتوانێ بەئاگاییەکی تۆکمەوە لەپەیوەندی کوردو ئەمریکا تێبگات. دواجار ئەمریکا بۆ کورد کراوەتە هێزێکی وەهمی، کە گوایە دەوڵەتی کوردیمان بۆ دروستدەکات، یان بەپێچەوانەوە، کە پێویستی بەکورد نەما خیانەت دەکا. هەڵبەت ئەم دوو جۆرە هەستە لێکدژە سەبارەت بەپەیوەندی کورد و ئەمریکا،ڕۆژانە لەڕاگەیاندنەکانی دوو هێزی جیاوازی کوردیدا هەمیشە دووپاتە دەکرێنەوە. هەر یەک لەو دوو ڕوانگانە لەیەک زمانی بیر کردنەوە سەرچاوە هەڵدەگرن:

یان بەپاڵەوانکردنی ئەمریکایە، کە کورد ڕزگار دەکا، یانیش دژایەتیکردنی ئەمریکایە، کە داگیرکار و سەرمایەدار و دژی ئیسلامە... گەر سەرنج بدەین، تەواوی دەمڕاستی حیزبە بەناو ناسیۆنالیستەکانی کورد لەهەر چوار پارچەی کوردستاندا، هەمیشە بەزمانێکی لاواز و ساویلکانە لەبەرانبەر سەرۆکەکانی ئەمریکا دەئاخڤن. سوپاس و پیرۆزباییەکان بۆ ئەمریکا هەمیشە هەستێکی بەزەییانە و بێهێزانە بەرجەستە دەکەنەوە. هەردەڵێی کورد قەرزباری ئەمریکایە. نموونەی ئەو تەرزە ڕەوانبێژییە لاوازەش: هەر لەنامەکەی مام جەلال و کاک مەسعودەوە بگرە تا بەحیزبەکانی کوردی ژێر دەستی سوریا تێدەپەڕێ و تا دەگاتە نامەی پیرۆزبایی سکرتێری حیزبی دیموکوراتی کوردستانی ئێران، کە کۆی ئەمانەش ویستی سیاسەتمەداری کورد دەستنیشاندەکات.

هاوکاتیش لەپاڵ چەند گروپ و حیزبی جیاوازی مەیلە و کۆمۆنیستی تازە بابەت و گروپی ئیسلامی کوردی میراتگری سلاحەدینی ئەیوبی، برێک ڕووناکبیری بێلایەن و ئاکادیمی کوردیمان هەیە، لەژێر چەتری ئاگایی و ڕەخنەگرتن لەئەقڵی بوش و ڕۆژئاوا، تا سەر ئێسقان دژایەتی سیاسەتی شەڕی ڕژێمی ئەمریکا بەدژی عیراق و تیرۆریزم دەکا. یەکێک لەو ڕووناکبیرانە، کاک فاروق ڕەفیقە، کە دژایەتی کردنی ئەمریکا هانیدەدا پەنا بباتە بەر (چۆمسکی).(*) لێرەدا بەهەڵەی دەزانم، گەر ئەو بۆچوونەی من لەسەر فاروق ڕەفیق بخرێتە بۆتەی هەمان ئەو بۆچوونانەی کە پاش کتێبەکەی، "ماڵێکی وێران و وێژدانێکی زامدار..." خرانە پاڵ ئەو، هەروا مەبەستم ئەوە نییە کە فاروق مافی نییە دژایەتی ئەمریکا و ئەقڵی ڕژێمەکەی بوش بکات، بەڵکو مەبەستی من کێشەی لێکچوونی ڕوانگەکانە لەدژایەتی و دۆستایەتیدا،

www.dengekan.com
2007-09-19

کێشەی داوێنگیری ئەو پەنابردنەی کوردە بۆ ئیدیۆلی دەرەکی. ئێمە دەزانین چۆمسکی لەبواری زانستی زمان و رەخنەکانی بەدژی رژێمی بوش و ئیسرائیل ناسراوە، بەڵام ئەمرۆ لەرۆژئاوا تەنیا کۆمۆنیست و بەشێک لەچەپە توندڕەوەکان، گرینگی بەنووسینەکانی چۆمسکی دەدەن، چونکە ئەوان ئەمریکا بەسەرمایەدار و دژە سۆسیالیزم دەناسن. بۆ نموونە، لەوڵاتی سوید لەو ساڵانەی دوایی چاپخانەیەکی کۆمۆنیستەکان بەشێک لەکتێبە سیاسییەکانی چۆمسکیان وەرگێڕا و چاپکرد، بۆیە چۆمسکی لەو ناوەندە چەپەش دەخوێنرێتەوە. گەرەکمە بڵێم، فاروق رەفیق رووناکبیرێکە، لەکتێبەکەی خۆیدا پشتگیری هزر و کولتووری (کۆنسێرڤاتیف) دەکا، چونکە بەرهەمهێنەری هزر و فەلسەفەی رەسەنی رۆژئاوایە... هتد. ئەوەی من دەمەوێ بڵێم، لایەنگیری حیزبی کوردی بۆ ئەمریکا و روانگەی رووناکبیری وەک فاروق رەفیق و کۆمۆنیست و ئیسلامییەکانی کوردی، لەئاکامدا بەیەک ئاراستەدا دەڕۆن. ئەوەی کە لێکیان جیادەکاتەوە شێوازە نەک ناوەڕۆک و جیهانبینی. بەبڕوای من ئەمرۆ کورد پێویستی بەوە نییە کە رووناکبیر و سیاسەتمەدار پێی بڵێ ئەمریکا پاڵەوانە یان فاشیل و داگیرکار و ئەقڵی سەقەتە، بەڵکو کێشەی کورد ئەوەیە چۆن زمانێکی تێگەیشتن فێر بێت و بەکار بێنێ لەپەیوەندیکردنی لەگەڵ ئەمریکادا. هەروا کێشەی کورد ئەوەیە کە چۆن لەم وەهمە رزگار بێت کە ئەمریکا خوایەک نییە دوا بڕیار لەسەر خەونی کورد لای ئەو دەدرێت. دواجاریش کێشەی کورد ئەوەیە چۆن لەجیاتی خۆ بەقەرزبار دانانی لەبەرانبەر ئەمریکا، ویستی خۆی و یادەوەری خۆی بەیاد بهێنرێتەوە... هتد.

لەم روانگەیەوە ئەم دوو زمانە بەئاواز جودا و بەئاراستە وێکچووە بەرانبەر بەدەسەڵاتی ئەمرۆی ئەمریکا، تەنیا بار قورسکردنی زمانی کوردییە، کە هیچێکییان ناتوانن وزە و هەنگاوێکی چاوەڕوانکراو بەئاراستەکانی هزرکردنی کورد ببەخشن. ئەنجامی ئەو دوو تەرزە هزرکردنە لای کۆی کوردی لەشەڕە قسە و رقهەڵڕشتن دەچەقێت. بەواتایەکیتر، ئەو تەرزە بیرکردنەوە قالبگرتووەی کوردی، زمانی کوردی تووشی رێگایەک کردووە، تەنیا بۆ قسەکردنە. بۆیە زمان لەگەڵ خۆیدا دەپەیڤێ نەک لەگەڵ مرۆڤ، کە ئەمجۆرە قسەکردنەش نە کۆتایی هەیە و نە سەرەتا. ئەمەش وای لەزمانی کوردی کردووە لەوتنەوەی ئەزموون و زانیاری و روانگە وەستاوەکاندا شپرزە بێت. دواجار ئەو تەرزە زمانە، کە لەڕەش و سپیدا دەدوێ، توانایەکی نییە بۆ بەرجەستەکردنەوەی ئەو روانگە و ئەلتەرناتیڤە هزریانەی کە بتوانێ ئاسۆ تازەکانمان بۆ ئاوەڵا بکاتەوە: ئەفراندنی پاڵەوانی خورافی یان دۆڕاوی نموونەییە. لێرەدا بونیاتی بیرکردنەوەی کوردی دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە: پاڵەوانەکان پاڵەوانی بێکردارن. سەرۆک واتای بچووکردنەوەی ناسەرۆکە. دۆست و دوژمن خاسڵەتەکانیان بێبنەمایە. روونتر بێژم: لەلایەک ئەمریکا دۆستی کورد و دەوڵەتی کوردیمان بۆ دادامەزرێنێت، یان دوژمنی کوردە، سەرمایەدار و بەرژەوەندیخوازە... هتد. لێرەوە لەبەردەم زمانی کوردیدا بواری دەربڕینێکی تر نییە. دواجار زمانی کوردی لەبەرجەستەکردنەوەی خەونی کوردیدا شەکەت بووە.

بەهەمەحاڵ، دوای رونکردنەوەی بیرۆکەی ناوی ئەم بابەتە، هەوڵدەدەم چەمکە بیرلێکراوەکان بخەمە روو. چەمکی "قەدەر" لای کورد بەستراوەتەوە بەکێشەی بەدەستهێنانی رزگاری کورد

www.dengekan.com
2007-09-19

لەدەستداگیرکاران. بۆیە قەدەر لەزمانی کوردیدا هەمیشە ئاماژە بەهێزێک دەکا کە لەدەرەوەی توانای کوردە. چەمکی "خەون" لەدەربڕینی کوردیدا هەر تەنیا واتای ئەو چالاکییە نائاگایەی مرۆ نییە لەکاتی خەوتندا، بەڵکو بەرجەستەکردنەوەی پایە و پرسیاری هەزار ساڵەی کوردە. بەواتایەکیتر، کۆستێکە و کوردی سیخناخ کردووە. هاوکاتیش واتای بەواقیعیکردنی بوونی کوردیە لەبڕیار و دیاریکردنی سەروەرییەکەی.

دەستەواژەی "چەپڕەو و راستڕەو" هێمای ئەو هێزەیە کە بڕیار لەسەر خەونی کورد دەدات. "پێشکەوتنخوازی"، "پاشکەوتنخوازی" و"کۆنەپەرستی" ...هتد، چەمکزای ئەو چەپڕەویەن و مالی کوردیان پڕ کردۆتەوە.

هەڵبەت، بەدەست پێوەگرتنەوە دەڵێم، ناکرێ ئەو نووسینە وەک بانگەشەیەک بۆ پاڵەوانخوازی و لێزانی من لێکبدرێتەوە، یان ورتر بڵێم، هەڵەیە ئەگەر خوێنەر وا تێبگات کە من بەروانگەیەکی رەها بەدژی ئەو حزب و ئەم حزب؛ ئەو روانگە یان ئەویتر وەستاوم. هاوکات کە لەچەپ/راستڕاوە دەدوێم، وەک دوو هێزی وەهمی لەهەڵسووڕاندنی خەون و ویستی کورد، مەبەستم ئەوە نییە کە ئەمەیان لەئەویتر بەباشتر بزانم. بەڵکو هەوڵی ئەم نووسینە هەڵوەستە کردنە لەسەر ئەو جۆرە زمانەی کورد کە خۆی لەدوو زمانی دژی تەواوکاری یەکتر نمایشدەکا، دواجاریش هەوڵی ئەم نووسینە ئاماژەکردنە بەو پاشخان و هۆکار و هاندەرانەی کە چ رۆڵێکیان بینیووە لەسەر ئەو "خەونە بەکۆمەڵییەی کورد". بەواتایەکی سادەتر، ئەم نووسینە بەدوا گەڕانی سەرچەمی بیرۆکەکان و جۆرێک لەخوێندنەوەیانە، نەک لایەنگیری یان دژایەتی بیرۆکەکان.

هاوکاتیش دەمەوێ بێژم، کە چۆن "چەپڕەوەی" وەک ئیدۆلۆگیەکی زاڵ لەمێژوویەکی دیاریکراودا، توانی ببێتە هێزێکی وەهمی دەرکی، روانگەیەکی سەرتاپایی بۆ سەرجەم ئاوەزی کوردی، ئەمەش توانی خاسڵەت و نیشانەی خۆی لەسەر وێنەی سیاسی و رووناکبیری کوردی بەجێبێڵێت، ئەویش: هەستی خۆ بەقوربانی دانان، خود سڕینەوە و خو گرتن بەراستییەکی رەهاگەراییە. بۆیە رۆحی کوردی هەمیشە بەچاوی دەرەکی ناسنامە و وێنای خۆی بینیووە. لەئاکامی ئەو چەپڕەوەییە کورد ئامێزەوە، بوونی کورد وێنایەکی خەیاڵی وەردەگرێت، کە زیاتر لەجیهانبینی ئایینی نزیک دەبێتەوە تا ئاوەزگەرایی. لەکاتێکدا ئەوەمان لەیاد بێ، کە چەپڕەوەی لەبنەڕەتدا بەرهەمی پرۆژەی مۆدەرنیتێ و ئاوزگەرایی رۆژئاواییە.

بەلام دوای هەرەسی سۆڤییەت و کۆتایی هاتنی شەڕی سارد و بەدواهاتنی شەپۆلی جیهانگیری و هەڵوەشانەوەی روانگە ئیدۆلۆگییە باڵادەستەکان، یان بەواتای هزرڤانی پۆستمۆدێرنیستی فەرەنسی، لیۆتار "کۆتایی هاتنی داستانە مەزنەکان" و لێدانی ئاوازە تازەکان و دواجاریش باڵادەستی ئەمریکا وەک تاکە دەسەلاتێکی سیاسی و راستی...هتد، ئیتر ریتمی رۆشنبیریی و سیاسی کوردی تووشی لەنگی دەبێ. لەبەردەوامی ئەو پرۆسەی گۆڕانەدا، لێدانی رژێمی سەددام بەدەستی دەسەلاتداری ئەمریکا و بەدوا داهاتنی روخانی سەددام، دۆخێکی تازە لەروانگەی مرۆی دەمراستی سیاسی و رووناکبیری کورد دێنێتە ئاراوە و خەونی کوردیش دەکەوێتە دەست قەدەرێکی تر کە ناوی راسترەوەی/کۆنسێرڤاتیزمە. کە هێشتا دەستەواژەی "سۆسیالیزم" وەک دوا ئامانج، لەپەیرەو پرۆگرامی حیزبە

www.dengekan.com
2007-09-19

بەناو ناسیۆنالیست و مەیلەو چەپڕەوەکان نەسڕاوەتەوە، کەچی جۆرج بۆش و ئیدۆلۆگیە ڕاستڕەوەکەی دەبێتە سەرچاوە و قەدەری خەونی کورد.

جێگەی ئاماژەیە، گەر دوێنێ لەژێر بڕەوی چەپڕەویدا چینی کرێکار و رووتەڵە، پاڵنەری بیرکردنەوەی سیاسیی و ئەخلاقی کوردی بوو، کەچی ئەمڕۆ حیزبە کۆنپارێزەکەی بۆش دەبێتە ئەو پاڵنەرە، کە بۆرژوا و پارەدار لەپشتەوەی ئامادەنە. لەکاتێکدا کۆمەڵگای کوردی، دوای ئەو وێرانکاریە هێشتا خۆی بۆ ئەو تەرزە ئیدۆلۆگییە ئامادە نەکردووە.

بەڵام بۆ ئەوەی کەمێک بەوردی لەمەبەستی ئەم نووسینە تێبگەین، دەبێ بەکورتی بیرۆکەی تیۆری "چەپڕەوی-سۆسیالیزم" و "ڕاستڕەوی-کۆنپارێزی" نمایش بکرێن.

ڕوانگە بنەڕەتییەکانی چەپڕەوی

واتای چەپڕەوی لەم نووسینەدا باسکردنی مێژووی دیدە جوداکانی نییە، بەڵکو مەبەست لەو ئیدیۆلۆگیەیە کە وەک بڕوایەکی مێتافیزیکی بۆ ماوەی نیو سەدە بەسەر ئاوازی کورد زۆرینەی هێزی سیاسی و ڕۆشنبیری کورد باڵادەست بوو. داستانی ئەو دەستەواژەیە لەجەم ئەو هێزەی کورد گرینگیەکی نەبووە، بەڵام ئەو دەستەواژەیە لەسەروبەندی شۆڕشی فەرەنسییەوە سەریهەڵدا و دواجاریش

لەکارل مارکسەوە تا لێنین ڕوانگەیەکی تری وەرگرت. لەکاتی شۆڕشی فەرەنسیدا بەو کەسانە دەگوترا کە لەپارلەماندا لەدەستە چەپ دادەنیشتن و لایەنگیری پەرلەمەنتاری بوون، بەڵام لەئاستی تیۆری و بەلای چەپڕەوی سەر بەمارکسیزم، سەرچاوەی ئابووریی دەبێ بچێتە گیرفانی دەوڵەت و دواجار دەوڵەت خۆی ئەو سەرچاوە ئابوورییە بەسەر هاووڵاتیاندا دابەشدەکا، کە ئەمەش بنەمای ئابووریی - سیاسی مارکسیزمە. لەڕوانگەی سیاسییەوە دەبێ هەموو خەڵک یەکسان بن و لەمافەکاندا یەک پایە و نرخییان هەبێت. لەم ڕوانگە کۆلێکتیڤەوە تاکەکەس ئازاد و یەکسان دەبێت. موڵکداری تاکەکەسی جێگەی لەڕژێمێکی چەپڕەوی نابێتەوە.

سۆسیال دیموکراتەکان یان سۆسیال لیبرالییەکان وەک نموونەیەک لەچەپ توانیان دیدی ئابووریی لیبرالیانە تێکەڵاوی تێزی ئابووریی-سیاسی مارکسیزم بکەن. لەو ڕوانگەیەوە کە دەبێ هەموو کۆمەڵ باجبدات بەدەوڵەت، بەڵام سۆسیال دیموکراتەکان ئەو سەرچاوە ئابوورییە بەسەر ئۆرگان و فابریکە جیاوازەکانی دەرەوەی دەوڵەت دابەشدەکەن. لەو سیستمەدا ئەرکی دەوڵەت جێبەجێکردنی پێداویستیە بنەڕەتییەکانی کۆمەڵە ، بەڵام لەئاست بوژانەوەی ئابووریدا بیرۆکەی لیبرالیزم پیادە دەکەن. لەوێدا تاکەکەس دەتوانێ لەکێبەرکێ و کاری ئابووریدا ئازاد بێت. واتا جیاوازی توانای تاکەکەسەکان نابێتە کێشەی کۆلێکتیڤ. بەلای سۆسیال دیموکراتەکانەوە تاکەکەس لە ڕووی گەشەی ئابوورییەوە دەتوانێ لەدەرەوەی کۆلێکتیڤ گەشە بکا، کە ئەمەش زیاتر دیدێکی لیبرالییە تا مارکسیزم.

بەڵام چەپڕەوەی کوردی بەدەربڕینێکی سادە، بەحیزب و تاکەکەسی ڕووناکبیرەوە، هەڵگری ستالینزمە. بۆیە بەگشتی بەڕوانگەی حیزب و ڕووناکبیری کوردی سەر بەچەپ گەر

www.dengekan.com
2007-09-19

لایەنگیری نەبێت، ئەوە دەبیە دوژمنی، ئەمەش دیدێکی سەرکوتکەرانەیەو نیو سەدە پانتایی سیاسی و رۆشنبیریی کوردی گۆشکرد. بۆیە لەجیهانی سیاسی و رۆشنبیریی کوردیدا هەموو جیاوازییەک مانای دژ وەردەگرێت. وێڕای ئەمەش دوای هەرەسی بلۆکی سۆڤییەت چەپڕەوی کوردی، لەجیاتی چاکسازیی خۆی، زیاتر بەرەو گروپێکی داخراوی فۆندمێنتال رۆیشت.

روانگە بنەڕەتییەکانی راستڕەوی – کۆنپارێزیی

کۆنسێرڤاتیزم یان کۆنپارێزیی واتای پاراستن یان هێشتنەوە دەگەیەنێت. ئەدمۆن بورکی ئینگلیز لەسەدەی حەڤدەدا، هەڵگری بیرۆکەی ئەو ئیدیۆلۆگییە بوو. ئەو پیاوە دژی روانگەکانی شۆڕشی فەرەنسی بوو. لەساڵی 1790 بورک پێی لەسەر دابونەریتی کۆنی فەرەنسی داگرت. بورک پێی وابوو خوا و پاشا بڕیاریانداوە کە مرۆڤەکان دەبێ ببنە خاوەنی دەوڵەت.

لە روانگەی کۆنپارێزەکانەوە ئەرکی سەرەکی مرۆڤ نواندنی دڵسۆزییە بەرانبەر بەدەوڵەت، دەبێ دەوڵەت بەهی خۆی بزانێت. بۆیە ئەوان دەوڵەت بەخودی جەستەی مرۆڤ دەچووێنن، چونکە لەو دەوڵەتەدا هەر کەسەو ئەرکێکی تایبەتی خۆی هەیە. لەڕژێمێکی کۆنپارێزدا هەبوونی هەرارکیەکی کۆمەڵایەتی، گرینگی خۆی هەیە. لەوێدا توێژێک لەکۆمەڵ دەبێ باڵادەست بێت. هاوکاتیش کڵێسە رۆڵێکی گرینگ دەبینێ لەفێرکردنی چاکەدا. بۆیە لەسیستمی کۆنپارێزدا، هەروەک دەبینین کە کڵێسە لەئەمریکادا رۆڵی پشتیوانی دەوڵەت و حیزبی کۆماری دەگێڕێت.

بە شێوەیەکی گشتیی دیدی کۆنپارێزی نوێ، لەپرۆسەی حوکمدا: جەخت لەسەر بەردەوامی، نەگۆری دابونەریت، سیستمی دادوەری، موڵکایەتی، تاکایەتی و گروپ لەبەرانبەر دەسەڵاتدا دەکاتەوە. بەرای ئەو کۆنپارێزە نوێیەوە کە حوکمڕانی سیاسی دەبێت بەباشی پابەند بێ بەدادوەری گشتییەوە، وەک ئەوەی لەوڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پەیڕەو دەکرێ. لەو سیستمەدا دادگای باڵا دەتوانێت بڕیاری سیاسی هەڵوەشێنێتەوە، لەوێدا گەر دادگای باڵا بزانێت ئەو بڕیارە لەگەڵ دادوەری ناکۆکە دەتوانێت رەتیبکاتەوە. بۆیە لەئەمریکادا دادگای باڵا بەجێگرییەکی لەباری پاشایەتی دادەنرێت. زۆرێک پێیان وایە ئەو جۆرە دادگایە، وەک هێمایەک لەجێگەی پاشا رۆڵی یەکگرتنی نەتەوە دەگێڕێت. هاوکاتیش خێزان بەلای کۆنپارێزەکانەوە پێکهێنەری بنەمای کۆمەڵگایە. بازاری ئابووریی لەسیستمی کۆنپارێزیدا بەربەرەکانێی دەستێوەردانی دەوڵەت دەکات، کە ئەمەش بوژانەوەی دەوڵەتە. دواجار لە روانگەی کۆنپارێزەکانەوە لەکۆمەڵگادا هیچ هاوئاهەنگییەکی نموونەیی یان دادپەروەرانەی رەها لەگۆڕێدا نیە. ئامانجی سیاسی کۆنپارێزەکان زەمینە خۆشکردنی ژیانی هاووڵاتییانە، نەک بێگەرد کردنی ژیان. بۆیە ئەوان یەکسانی و پاکی بەمەحاڵ دەبینن، بەڵام لای کۆنپارێز، نەتەوە کاڵەی کۆمەڵە. لێرەوە بەرگری کردن لەنەتەوە دەکەوێتە پێش هەموو شتێک، هەروەک ئەو دیدە لەئاخاوتنەکانی جۆرج بوش و حیزبەکەی بەراشکاوی بەرجەستە دەکرێتەوە. بۆیە تەواوی کۆنپارێز–راستڕەوەکان لەسەر ئەوە سوورن کە دەبێ بەرگرییەکی سەربازی تۆکمە و گەورە هەبێت تا بتوانێت کۆمەڵگا یان دەوڵەتی نەتەوەیی بپارێزێت. ئەمەش لەدەسەڵاتی ئەمریکای ئەمڕۆدا بەرچاوە.

www.dengekan.com
2007-09-19

چەپڕەوی و قەدەری خەونی کورد

هەر لەناوەڕاستی سەدەی بیستەوە، یان زیاتر لەحەفتاکانەوە، چەپڕەوی یان سۆسیالیزم دەبێتە ئاینێک کورد بەخۆیەوە سەرمەست دەکا. سۆسیالیزم وەک سەرچاوەی هێزێکی باڵادەست، کە گوایە رزگاریکاری گەلانی بندەستە و بەگشتیش کێشەی چەوساندنەوەی چینی هەژار و کرێکار جەختدەکاتەوە، دەبێتە بزوێنەری رۆحی کورد. دواجار ئەو ئیدۆلۆگییە وەک هێزێکی مێتافیزیکی سرکار، توانی ویستی ناوەکی کورد فەرامۆشبکا و خەونی خۆی بداتە دەست قەدەرێکی دەرەکی. ئەمەش هەر تەنیا کێشەیەک نەبوو کە کورد دەرگیری بێت، بەڵکو زۆرینەی بزاڤی سیاسی و رۆشنبیریی وڵاتانی ئەفریکا و لاتین ئەمریکا و دونیای ئیسلامی بوون بەوابەستەی بلۆکی سۆسیالیزم، بەڵام رەنگە ئەو ئیدۆلۆگیە چەپرەویە لەهەر ناوچەیەک، بەگوێرەی پێکهاتی کولتوری و کۆمەڵایەتی ناوچەکان، رەنگی خۆی وەرگرتبێت، بەڵام لەڕۆژهەڵات بەگشتی و لەکوردستان بەتایبەتی، جێگەی بروا و ئایینی ئیسلامی گرتەوە، یان لەسەر ئەو روانگەیەکی خورافی قاڵبرێژ بوو، چونکە دۆخی هەژاری و رێژەی زۆری نەخوێندەواری لەجیهانی ئیسلامی و کوردی بەتایبەتی، زەمینە خۆشکەری ئەو ئیدۆلۆگیە بوو. قسەگەلێکی وەک: یەکسانی، برایەتی و پەسندانی چینی هەژار، زیاتر لەئاوازی خوتبەی ئایینی نزیکە تا واقیعییەتی ژیان و چارەسەرییە کۆنکرێتەکان. بەکورتی پێکهات و بونیاتی ئابووریی و ئاگایی سیاسی کۆمەڵگای کورد لەهەموو بەشەکانی جەستەی کوردستان، جێگەی ئیسلامی گرتەوە، کە وەک هێزێکی قەدەرهەڵگر، خەونەکانی خۆی بۆ مەیسەر دەکا.

هەر بۆیە سەرچاوەی سۆسیالیزم بۆ تەواوی بزاڤی کورد بوو بەئامانجی کۆتایی. رەنگە جێگەی ئاماژە بێ، کە

لەژێر کایەی ئەو ئیدۆلۆگییە ئۆتۆپیەدا، مرۆی سیاسی و رووناکبیریی کوردی دەبوو گیانفیداکار بێت. واتا خاسڵەتی خۆبەختکردن و فەرامۆشکردنی خود و بەرژەوەندییەکانی خۆی...هتد، بوو بەوێنای ئیدیالی مرۆی سیاسەتمەدار و رووناکبیریی بەڕاستی.

لە سەرمەستی ئەو ئیدۆلۆگییەدا نەوەی حەفتا و نیوەی هەشتاکانی کورد، بەپێچەوانەی نەوەی دوای هەرەسی بلۆکی چەپڕەوی، هەموو خەونە تایبەتییەکانی کرد بەقوربانی خەباتی چەکداری و ونبوون لەچاوەڕوانییە خەیاڵییەکان. هاوکاتیش لەهەر چوار لەتی کوردستاندا، کوردی کۆمۆنیست بەهۆی ئەو خەیاڵپلاوییە، لەعارەب و فارس و تورک زێدەتر سەرگەم بوو بەبرایەتی و نێونەتەوەیی و پاراستنی چوارچێوەی ئەو وڵاتە داگیرکەرانە، بێ ئەوەی لەڕەهەندەکانی ئەو بانگەشانە بەئاگا بێت. هەر بۆیە بەشێکی فرەی کورد لەبەر ئەو سەرمەستییە، تا ئەمڕۆش بێبەرییە لەزمان و مێژوو و کولتوری کوردی، گوایە ئەوە پاشکەوتنخوازی و نەتەوەپەرستییە، کەچی نەتەوەی باڵادەست ئەو رۆحە سافیلەکەیەی پڕ کرد لەڕۆحی شۆڤینیەیەتی خۆی .

بۆ نموونە تا ئەمڕۆش حیزبی شیوعی سوریا، کە لەوێدا لەهەموو مافێک بێبەشە، کەچی کورد چالاکترین توێژی هێزی ئەو حیزبەیە. کەچی تا ئێستاش ئەو حیزبە بەرانبەر بەکورد یەکێکە لەشۆڤینترین حیزبە چەپڕەوەکانی ئەو ناوچەیە. هەڵوێستی ئەو حیزبە لەسەرهەڵدانی بەهاری ئەمساڵی کوردی ئەو بەشە، تەنانەت لەحیزبی بەعسی دەسەڵاتدار شۆڤینتر بوو. قەدەری باکووری کوردستان هەمان وێنەی لەتەکانی کوردستانی بەخۆیەوە بینیەوە.

وێڕای ئەمەش، لەئێراندا، تەواوی چەپ، تا ئەمڕۆش، بەئیدۆلۆگی شۆڤینانەی ئێرانی جڵەوی کوردی کردووە. جێگەی سەرنجە، لە روانگەی وێنای کۆمۆنیستی خۆبەختکار،

لەبرادەرێکی کۆمەڵەی ئێرانم بیست، کاتێ مەنسوور حیکمەت لەدەرەوە چوو بوو بۆ کوردستان، پۆتینە کرێکاری و شێوەی جل و بەرگەکەی، ئەندامانی کوردی حیزبی کۆمەڵەی شاگەشکە و بووراند بۆوە. بەلای ئەوانەوە مەنسوور وەک فارسێک لەئەورووپا دەژی چۆن وا سادە و ساکارە. واتا مەنسوور وەک ئەکتەرێکی خەباتگێڕ و کۆمۆنیست دەبێتە باوکێکی رۆحی مرۆی کوردی کۆمۆنیستی خەیاڵپلاو.

لێرەوە دەبینین، خەونی کورد لەقۆناغی چەپڕەویدا، قەدەرێکی دەرەکی، بەناوی نێونەتەوەیی و برایەتی و لەخۆ بووردوویی ئاوەز و گیانی سافیلکەی ختۆکە دەدات. ئەمەش بوو بەفەرامۆشکردنی ویستی کورد، دواجار ئەو تەرزە ئیدۆلۆگییە بەگۆشەیەک لەو بەهەشتە میوانداری کوردی نەکرد، تاوەکو لەچاوەڕوانی ئەو خەونە شەکەتەی سەرفرازی بکا. بۆیە وێنای ئەو بەهەشتە، پاش کاڵبوونەوە و رمانی سۆڤییەت و هاتنی ئەمریکا، کە لای زۆرینەی هێزی سیاسی و رووناکبیری کورد، بەئیمپریالیزم دادەنرا، بوو بەئەو بەهەشتە بەڕادانەدراوەی، کە ئێستا سەرگەرمی کردووین.

لێرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە بزاڤی سیاسی کورد هەمیشە دەقی بەوە گرتووە، هەروەک بەخت ئەوەی کردبێت، کە قەدەری خەونەکەی، نووشست و تێکشکانەکانی لە هێزە دەرەکییەکان مارە بکات. هەر بۆیە لەئاخاوتن، یان زمان-گوتاری کوردیدا تەواوی کێشەکان دەخرێتە سەر شانی هۆکارە دەرەکییەکان. بەواتایەکیتر هەر لەپاش پەیمانی سیڤەر و لۆزانەوە، کە دوو پەیماننامەی دوای هەردوو شەڕی جیهانی بوو، بزاڤی کوردی بۆ دەستنیشانکردنی مافەکانی بێبەری بووە لەویستی بڕیاری ناوەکی خۆی. هۆی خۆیەتی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ بنەمای ئەو بڕواداریەی کە کورد بەشێوەیەکی خۆشباوەڕ، ئیدۆلۆگی چەپڕەوی و ویستی دەرکی پیادە دەکات، بێ ئەوەی

بۆ هێزە ناوەکییەکانی خۆی وەفادار بێت. لەئاکامی ئەمەدا، کە ئێستا چەپڕەوی بۆ کورد وێنای ئەزموونێکی دزێوی وەرگرتووە، یان بۆ رەوتێک وێنای بەپیرۆزکردن.

هەر بۆیە ئێستا بزاڤی کوردی و دەمڕاستە رووناکبیرەکەی لەهەموو لەتەکانی کوردستاندا بەهەمان روانگەی چەپڕەویەکەی پێشووی، قەدەری خەونی کوردیان دە قەبەر راستڕەوی و ئەمریکای بۆش کردووە.

خەونی کورد BUSH گەرایدا
لەچاوەڕوانی راستڕەوی یان

ئەگەر لەسەر ئاوازی ئەو وتەیەی نیتشە: "خوا مرد"، ئێمەش بڵێین، چەپڕەوی کوردی مرد، بەڵام راستڕەوی و بۆشگەرایی جێگەی ئەو خوایە چەپڕەوەی کوردی گرتەوە کە خەونی کوردی بەدینەهێنا. لەم روانگەیەوە ئیتر هەر لەدوای مردنی خوای قەدەری کۆنینەی کورد، بەجۆرێک لەجۆرەکان کۆی بزاڤی کوردی لەچاوەڕوانی ئەو خوایە بەناو کۆنپارێزی یان راستڕەویە دایە، کە ئەمڕۆ بێ یان سبەی ئەمریکا ئەو خەونە سیاسییەی کوردمان بۆ دابین دەکات. هەڵبەت لەڕووی ئیدیۆلۆگییەوە "راستڕەوی" و "چەپڕەوەی" زۆر جیاوازیان لەگەڵ یەکتردا هەیە، بەڵام لەتوێژی سیاسی و رووناکبیری ئەمڕۆی کوردیدا، ئەوەندی من بزانم، یەک واتای وەرگرتووە. وەک گوتمان بۆ نیو سەدە سۆڤیەتی گۆڕین بۆی مەیسەر نەکردین. کەواتە کورد تەنیا خواکانی گۆڕییەوە. ئەگەر لەدیدی نیتشە "خوا مراندن"، مەبەست لەگەڕانەوەی مرۆڤ بێ بۆ ویستی خۆی و پیادەکردنی هێز، کەچی بۆ کورد گەڕانە بەدوای خوایەکی تر کە لەدەرەوەی ویستی خۆی و هێزی ناوەکی

www.dengekan.com
2007-09-19

خۆیەتی. دواجار ئیشی کورد خۆ فڕێدانە لەباوەشی خوایەکی مردووەوە بۆ باوەشی خوایەکی تازە؛ بەپاڵەوانکردنی هێزی راستڕەوی ئەمریکا و فەرامۆشکردنی ئەزموونی تێکشکاوی چەپڕەوییە .

کێشەی کورد لەهەڵبژاردنی هێزە دەرەکییەکان هەمیشە کەڕو هەوایەکی جیهانی لەپشتەوە بووە. گەر لەسەردەمی چەپڕەویدا سۆسیالیزم و سۆڤیەت وێنای پشتیوانی گەلانی زۆرلێکراو و کۆڵەواران بوو، ئێستا بەفرەبوونی بازاڕ و کالا و خودپەرستی و تاکگەرایی مرۆڤەکان وێنای مرۆڤی سەرکەوتووە...هتد.

ئەمڕۆ ماددە و بەسێنتەربوونی خۆویستی مرۆڤ و هەودا بوون بەدوای کەل و پەل، دوا ئامانجی ژیانی کۆمەڵگاکانە. ئەو ماشێنەی کە بەناوی بەجیهانیبوون-گۆلوبالیزم ژیان و روانگەکانی مرۆڤ دادەهێنێت، ئیتر نە بیرۆکەکان و نە خودی مرۆڤیش لەتوانای نەماوە خاوەن بنەمایەکی دیاریکراو بن. ئاکامی ئەو دیاردەیەش شپرزە بوونی بونیاتی مرۆڤ و ژیانە، کە بەمەرجەکانی ئەو هەموو گۆڕانە راناگات. گەرچی رەنگە هێشتا ئەو ماشێنە بەناو گۆلوبالیزمە بەتۆڕە لێکچڕژاوەکانی ناخی کۆمەڵگای کوردی داگیر نەکرد بێت، بەڵام لەباری دەروونی، ئاگایی و خواستی پەیوەندییەکان توانیویەتی مرۆی کوردیش بەمۆدەکانی و مەرجەکانی سەوداسەر بکات. لەئاکامی ئەمەشدا تۆوی بونیاتێکی خودویستانەی لەکۆمەڵگای کوردیدا چاندووە، کە لەمەیلی کەرەسە و مۆدەو فۆرم پەرستی ...هتد، دەسکەوتی ئابووریدا زەقدەبێتەوە. ئەو پرۆسە تازەیەش نەک هەر بڕیار لەسەر تاکی کوردی دەدات، بەڵکو بەکاریگەرییەکانی پێکهاتی کوردی کردووە بەخولیایەک بۆ بوونە ئامراز لەپێناوی تێرکردنی خود. هەڵبەت لە

روانگەی تیۆرییەوە لەنێوان بەجیهانیبوون و جیهانگیریدا جیاوازییەک هەیە، کە دەبێ بیری لێبکەینەوە: لەم نووسینەدا بەجیهانیبوون، دیاردەی باڵادەستی بازاڕ و لێکدانەوە نێگەتیڤەکان دەگرێتەوە، چونکە جیهانگیری-گۆلوبالتێت لەئاستی تیۆریدا روانگە هزری، کۆمەڵایەتی کولتورییەکان بەگشتی دەگرێتەوە، لێرەوە گەر دوێنێ، لەژێر کاریگەری چەپڕەویدا کورد دوور لەویستی خود و خولیای کەرەسە خۆی بەگیانێکی بەکۆمەڵی مرۆی ئیدیالی پەروەردە دەکرد، کەچی ئەمڕۆ بەپێچەوانەوە، خود و بەرژەوەندی، بگرە لەکاری سیاسیشدا، بۆتە ئیدیال و پاڵەوانی مرۆی کورد. بەواتایەکی تر، گەر دوێنێ کورد سەرقاڵ بووبێ بەچالاکی سیاسی و رۆشنبیری، وەک ئەرکێکی نەتەوەیی و ئەخلاقی...هتد، کەچی ئەمڕۆ تویژی سیاسی و رووناکبیری کوردی، لە پێناو بەسێنتەرکردنی خود و خواستە دەسەڵاتخوازەکەی، حەوداڵە بەدوای خۆ گونجاندن لەگەڵ دەسەڵاتی خاوەن ماددە و هێزی باو.

دواجار خەمی ئەمڕۆی توێژەکان، بەسیاسی، رووناکبیر و کۆی کۆمەڵ، بەدەراوێتەکردنی دەگمەنێک لەو توێژانە ، بۆ نموونە، بۆ لاوی کوردی تازە بابەت، "پاڵەوان"ی لەوەدا دەبینێتەوە کە ببێتە گۆرانبێژێکی مەیلە و ئەورووپی و لە"کلیپ"ێکدا، وەک گۆرانیبێژە رۆژئاواییەکان، بەوێنەی ئۆتۆمبیل و کیژێکی قژکاڵەوە،یان بەئاوازی لەنجە و لاری کچە گۆرانبێژە pop و Rock کان لەشاشەی تەلەفزیۆن پیشانبدرێ، تاکو کیژ و کوڕی کورد لەناوەوە و دەرەوەدا بەخۆیەوە سەر سام بکات. هاوکاتیش لەئاستی کۆمەڵدا، ئۆتۆمبیل و تەلەفۆن مۆبایل و خانوو؛ دەسکەوتە فۆرمالیتییەکان، ئاواتی سەرەکی پێکدێنێت. یان بەواتای ئەمڕۆی کورد

www.dengekan.com
2007-09-19

گەر دوا مۆدێلی ماشێنت لەژێر نەبێ کەس بە"پیاو"ت دانانێت.

ئەمڕۆ کەسێکی رووناکبیر و لێزان لای کورد، پایەی تێگەیشتن نییە لەئاستی زانین و ئاوەز؛ چالاک بوون لەبوارێکی سیاسی کۆمەڵایەتی، سیاسی و رۆشنبیری، وێنای کەسی سەرکەتوو نییە، بەڵکو دەوڵەمەندی و ئامانجی خود کردنە نێوەند و موڵکداریی تایبەتی، یان خەمی رووناکبیری زار قەڵەباڵغی ئەمڕۆی کورد، دەرکەوتن و جێگە خۆشکردنە لەکەناڵ و نێوەندە گەورەکانی دەسەڵات...هتد. بەواتایەکی تر، لەڕوانگەی ئەو پشتینە جیهانگیریی و "بوش"گەراییەی کە پێشتر ئاماژەم بۆ کرد، زاراوە سیلاک بووەکانی وەک ئازادی تاکەکەس، دیمۆکراتی، کۆمەڵگای مەدەنی، فێمینیزم و قسەگەلێکی لەم تەرزانە بۆتە رێگەخۆشکەر بۆ هەموو مەیل و کردەیەکی نارەوا. ئەمەش سەرەتای کولتور و نەریتێکە کە بوودەڵەیی و کولتوری جەڵەبی، یان گەرەلاوژەی خودویستی لەپشتەوەیە، نەک وەرچەرخان و گەشەی ئاوەز و مەعریفە. بەرهەمی ئەو مۆدە بەجیهانیبوونە و "بوش"گەراییە نوێباوەی کورد، بەهای فەرامۆشکردنی ویستی سەربەخۆیی و بەپەراوێزکردن، یان بەکەرەسە و فۆرمکردنی "خەونی کورد" ە، نەک گۆڕانێکی بونیادی لەئەزموونی تاڵی کوردیدا. ئەو دیاردە نوێباوەی کورد بەبیانوی ئەوەی کە دونیا گۆڕاوە، یان گوایە "سەردەمی گۆلوبال، تاکگەرایی، پێداویستی تازە و... هتد،بۆیە دەبێ کوردیش واز لەداوای خەبات بۆ خەونی کورد بێنێت و خەریکی گوتنەوەی ئەو دەستەواژە و قسەگەلە بێت کە ماشێنی بەجیهانیبوون و بازاڕی سەرمایەداری و لیبرالیزمی نوێ بەرەواجی کردووە. بەهەمەحاڵ.

بەڵام ئەگەر ئەو روانگەیە بەرهەمی لیبرالیزم و کۆنسێرڤەتیڤی نوێ بێت؛ پۆستمۆدێرنیزم وەک بنەمایەکی هزر لەپشتەوەی بێت،کە بەرهەمی کۆنتێکستی ئەو قۆناغە هەمەجۆرانەی رۆژئاوان. کەچی ئەو روانگە لەگەڵ ئامادەبوونی بەژن و باڵای سەربازەکانی ئەمریکا لەعیراقدا، لەهیکرا پەنگدەداتەوە و رۆحی کورد لەگەڵ خۆیدا رادەپێچێت، بێئەوەی بوونی کورد لۆژیکێکی بۆ ئەو روانگە تازەیە هەبێت. لەکاتێکدا، ئەگەر ئەو روانگە تازانەی ئاماژەیان پێکرا، لەئەوروپا بەلۆژیکی لیبرالیزمی نوێ بناسرێن، کەچی جۆرج بۆش لەسەرچاوەیەکی مەسیحگەراییەوە پیادەی ئەو روانگە تازانە و سیاسەتی دەرەکیە دەکا. جێگەی سەرنجە،ئەو روانگە و مانایانە لای ئێمە دەبنە باو و مۆدەی دەقۆکی، بێئەوەی پرسیار بکەین ئێمە لەکوێین و بەچی و چۆن لەگەڵ ئەو دیاردانە مامەڵە بکەین!

وێڕای ئەمانەش، لەبیرمان نەچێت پاش هاتنی هێزی ئەمریکا بۆ عیراق، هەموو بەهایە ئەخلاقی و ئیدۆلۆگی کۆنپاریزی بۆش، کە بۆرژوا و سەرمایەدارەکانی ئەمریکا بەخۆیەوە دەگرێتەوە، ئەمەش، بێ ئەوەی ئێمە ئاگامان لێبێت، ئەخلاقی خۆویستی بەخشی بەتوێژی سیاسی و رووناکبیری کورد.

کەچی چەپرەوی پێشووی کورد، چونکە روانگەی دژە مولکداری تاکەکەسی ئیدیالی بوو، ئەمەش مێنتالێکی قوربانی و خود فەرامۆشکردن و وەهمی مرۆی ئیدیالی گۆشکرد. بۆیە کاری بەکۆمەڵی و گیانفیداکاری و خۆبەختکردن لەپێناو کۆمەڵ...هتد، جێگەی پایەداری و نموونەی مرۆی چاکە بوو بۆ کورد. ئەمەش بوو بەوێنایەک بۆ مرۆی سیاسی و رووناکبیر، کە پڕ بوو لەدووانەیی؛ بەرووکەش ئازادیخواز و خەباتگێڕ بوو، بەناوەرۆکیش هەڵپەرست و ساختە بوو، بەڵام دواجار ئەو رووکەشیە وێنای ئیدیالی بوو بۆ نموونەی مرۆی رووناکبیر و سیاسی.

www.dengekan.com
2007-09-19

کەواتە خەونی کورد لەگیانی مەیلەو ئیدیالی و ئایینی بەرجەستە دەکرایەوە.

لێرەوە ئەرکی رووناکبیری جیاوازی کورد، گەڕانەوەیە بۆ ماڵی رۆشنبیریی کوردی بۆ ئەوەی بتوانێت سەرچاوەیەکی رۆشنبیریی کوردی دەستەبەر بکا بۆ خوێندنەوەی روانگە رۆشنبیرییەکانی "ئەویتر". دەگمەنی ئەو زمانە جیاوازە لەپانتایی رووناکبیری کوردی ئەمڕۆدا، یەکێکە لەو کێشە رۆشنبیرییە خەمهێنەرەی ژیانی کورد. هەڵبەت هیچ کۆمەڵ و کولتورێک بێ بوونی گەڕانەوەیەک بۆ سەرچاوەکانی خۆی ناتوانێ خاوەن گوتار و روانگەیەکی رۆشنبیری، تۆنێکی تایبەتمەندی کوردی، خۆی بێت. لەئاکامی فەرامۆشکردنی ئەو سەرچاوە رۆشنبیرییەی ئەمڕۆی کورد، پانتایی رۆشنبیری کورد هەڵگری مێتود و روانگەیەک نییە کە بتوانێ زمانی خوێندنەوە و هەڵوەشاندنەوەیەک بۆ خودی خۆی بەرهەم بێنێت. لەپانتای بڵاوکراوە پان و پۆڕەکانی کوردیدا، دەستەواژە و تیۆرییەکان لەشێوازێکی بێ ئاراستە و بێ پرۆژە و بێ ئاکامگیری، ئاپۆرە دەکرێن.

ئاکام و رامانێک بۆ گەڕان بەدوای سەرچاوەکانی کورد

هەڵبەت چەپڕەوی لەنێو سەدەدا، نەک هەر خەونی کوردی رۆشن نەکردەوە، بەڵکو هەستی خۆ بەقوربانیدان و تاوانبارکردنی هێزی

دەرکی کرد بەروانگەیەک بۆ کورد، بۆ ئەوەی سەبووری دۆڕانەکانی بداتەوە. ئاکامی ئەمەش بوو بەبنەمایەک کە ئەمڕۆ هێزی دەمڕاستی سیاسی و رووناکبیری کورد وێنای راستڕەوەی و "بوش"گەرایی بکات بەئەو هێزە رزگارکەرەی خەونی کورد. لێرەوە ئەو گۆڕانە لە روانگەی کورد، گۆڕانێکی بونیاتیانە نییە، بەڵکو گۆڕانێکە لەئاستی فۆرم و ناوەکان؛ کۆنپارێزی و "بوش"گەرایی، جێگەی چەپڕەوەی و سۆڤیتگەرایی دەگرێتەوە؛ خودگەرایی و بەرژەوەندی تاکە دەسەڵاتدارەکان و ئامانجی ئابووریی، لەجیاتی روانگەی بەکۆمەڵی و خۆ بەفیدا کردن و خود فەرامۆشکردن، دەبێتە ئیدیالی مرۆی کورد...هتد.

لە کاتێکدا گەر بیرۆکەی کۆنسێرڤەتیڤی، لەدوای کاڵبوونەوەی چەپڕەوی کوردی هاتنی ئەمریکا، وەک روانگەی تازە دەبێتە مۆدەی کورد، کەچی ئەو کۆنسێرڤێتیڤە لەبیستەکانی سەدەی بیستەم، بەتایبەتی لەڕۆژگاری دەسەڵاتی ئینگلیزەکان لەعیراق، وەک بیرۆکەیەکی خۆماڵی لەئاستی رووناکبیری و سیاسیدا چالاک بوو. لێرەوە دەکرێ ئاماژە بەتوێژێک لەرووناکبیری کوردی بکەین، کە نەک هەر لەئاستی چالاکی رۆشنبیریدا خەمخۆر، یان هەڵگری پرۆژەیەکی رۆشنبیریی سیاسی گۆڕانی بونیاتی کوردی بوون، بەڵکو لەئاستی سیاسی و کۆمەڵاتیش ئامادە بوون. بیرۆکەی ئەو پانتاییە رۆشنبیری و سیاسییە لەرەوتی "کۆمەڵەی سەربەخۆی کوردستان" بەرجەستە دەبێتەوە. لەوێدا کۆمەڵێک رووناکبیری رەسەنی کوردی وەک: "حەمدی بەگ، جەمیل سائیب، ئەحمەد موختار جاف، موستەفا بەگی ساحێبقران، رەفیق حیلمی و چەندان رووناکبیری تر وێنای ئاگایی کورد بوون، یان دەکرێ بەمیراتگری دەنگی خۆڕسکی شاعیری رۆح بەرزی حاجی

www.dengekan.com
2007-09-19

قادری كۆیی بناسین. هاوكاتیش شۆڕشی شێخ سەعید و شێخ مەحموودی نەمر و شێخ نەهری و بگرە سەرۆكی كۆماری مەهاباد، قازی موحەمەدی نەمر، دواجاریش بزاڤی "ژێكاف" لەم ڕوانگە ڕاستڕەوەدا بەرجەستەدەبنەوە. ئامانجی ئەو ڕووناكبیر و بزاڤە كوردییانە، لە ڕوانگەی وشیاركردنەوە و دامەزراندنی ڕۆحییەتی كوردی ڕەسەن بوو، نەك وابەستە بوون بەڕوانگەیەكی دەرەكی و لاسیكردنەوە، كە ئێستا لەئارادایە. بەبڕوای من، بۆ ئەوەی یادەوەری كوردی خاوەن ئاگاییەكی خۆی بێت، ئەركی زمانی تازەی ڕووناكبیری كوردی ئەمڕۆ، خوێندنەوە و بەرهەمهێنانەوە و بەردەوامی ئەو سەرچاوە ڕۆشنبیرییە و سیاسیەی كوردیە. ئەمەش مانای دەرگا لەسەر خود داخستنی كورد نییە، بەڵكو ئامادە كردنی زمانی كوردی، ئاگاییەكی كوردییە لەجیهانی ڕۆشنبیریدا. بەواتایەكی تر، بەشداربوونی كوردییە بەگفتوگۆكردنی خودی خۆی لەگەڵ "ئەویتر"دا.

لە پانتایی ڕۆشنبیری كوردیدا، ئەو دیاردەیە ئامادەیی هەیە. ئەمەش لەتوێژێك لەڕووناكبیری شەستەكان و حەفتاكاندا ڕاشكاوتر بەرجەستە دەبێتەوە، كە دەكرێ وەك بەردەوامیەك ڕاڤەی بكەین. لێرەدا بەیادهێنانەوەی، ئەمین زەكی بەگ، مەسعود موحەممەد، عەلائەدین سوجادی، شاكر فەتاح، دوا بەرهەمەكانی كەمال مەزهەر و چەندان نموونەی تر، دەكرێ بەسەرچاوەی ڕەسەنیتری جیهانبینی ڕوانگە ڕۆشنبیری و هزرییەكانی كورد بخوێنرێنەوە. لەبەرهەمە ڕۆشنبیرییە هزرییەكانی ئەو ڕووناكبیرانەدا، مێژووی كورد و تایبەتمەندیی و جیاوازی و كێشەكانی بوونی كورد ئامادەییان هەیە، كە ئەمەش یەكێكە لەئەرك و پرسیارەكانی تەواوی ڕووناكبیرە جیهانییەكان. لێرەدا دەبێ بزانین، تەواوی گفتوگۆكانی هزرڤان و فەیلەسوفی ڕۆژئاوا، خوێندنەوە و دامەزراندنەوەی مێژووی پانتاییە هزریی و ڕۆشنبیرییەكانی سەرچاوەكانی خۆیەتی. كەواتە بەواتای نیتشە، گەر ئەركی فەیلەسوفی تازە هاویژانی ئەو ڕمە بێت كە فەیلەسوفانی پێشتر ئەنجامیان دابێت، ئەوە ئەركی ڕووناكبیری تازەباوی جودا، ئەفراندن و دامەزراندنەوەی ئەو ئاراستە ڕۆشنبیرییە ڕەسەنەی كوردیە، كە بەرهەمی تێڕاماندنی ماڵی كوردیە، بەڵام ئەو ڕوانینە ڕەسەنە لەجەم ڕووناكبیری باڵادەستی ئەمڕۆ و دوێنێی كورد، یان بەواتای مەسعود موحەمەد، بۆ ئەو "ڕووناكبیرە زار قەڵەبالغە"ی ئێستای كورد، سەرچاوەكانی ڕۆشنبیریی كوردی لەمەعریفە بەدەرە و دەبێ فەرامۆشبكرێن.

بەهەمەحاڵ، جێگەی سەرنجە، هەر لەگەڵ زاڵبوونی بیرۆكەی چەپڕەوی و سۆسیالیزم، ئەو دیاردە ڕۆشنبیرییە ڕەسەنە، یان كۆنسێرڤەتیڤەی كورد، كە ئاماژەم پێكرد، بەمۆری "كۆنەپەرستی" و "نامۆدێرن"ی گۆشەگیركران لەپانتایی ڕۆشنبیریی كوردیدا. ئەوەندە بەسە، بۆ نموونە ئاماژە بەبەرهەمەكانی مەسعود موحەمەد بكەین، كە پڕ بایەخترین سەرچاوەی كوردین، كەچی ئەمڕۆ ئەو ڕووناكبیرە زار قەڵەبالغەی كوردی، نەك هەر نایناسێت، بەڵكو ئەو ڕووناكبیرو دەسەڵاتە سیاسییەی ئەمڕۆ، وێڕای ئەو هەموو " بۆنە" ، "فیستیڤاڵ" و "خەڵات" بەخشینە، كە بۆ مەبەست و ملكەچكردنی ڕووناكبیرە زار قەڵەباڵغەكان و پرسیارێكی بێ نموودی ڕۆشنبیریی و كولتووری تەرخانی دەكەن، بەیادی نییە بوارێك بۆ بەرهەمە ڕێزدارەكانی ئەو تەرزە ڕووناكبیرەی كورد بڕەخسێنێ. لێرەوە هۆكاری ئەو فەرامۆشكارییە ڕۆشنبیرییەی ئەو دەسەڵاتە سیاسی و ڕۆشنبیرییەی ئەمڕۆی كورد، بەتایبەتی لەباشووری كوردستاندا دەردەكەوێت، كە بەنیازی

www.dengekan.com
2007-09-19

گەورەکردنی حیزبەکانییان رووناکبیر و کولتوری رووکەش قوتدەکەنەوە.

لێرەوە دەبێ بگەڕێینەوە لای رەفیق حیلمی، کە وەک نموونەی رووناکبیری وریا، لەیادداشتنامەکەیدا جەخت لەسەر خودویستی و ساویلکەیی کورد دەکاتەوە، بەلاّم رەفیق حیلمی لەپێناوی خەونە کوردیەکەی لەکارەکەی دەردەکرێ و بۆ بەسەربردنی ژیان "زێڕ و زیوی ژنەکەی دەفرۆشێت".

کەواتە ئەگەر ئەمڕۆ دەمراستی سیاسی و رۆشنبیریی کورد، بەهەموو خۆ بەجودا دانانەکانییەوە، بەبەرژەوەندخواز و گەندەڵ بناسرێنەوە، کەچی ئەو تەرزە رووناکبیرەی کە ناومان بردن، لەنموونەی ئیدیالی واقیعدا بەرجەستە دەبنەوە.

دواجار بۆ ئەوەی ئاراستە مێژووییەکانی کورد لەو زەمان و رەوانبێژییە شپرزە بالاّدەستەی کورد سەرەتای دابڕانێک بگرێتەبەر، ئەرکی رووناکبیر و سیاسەتمەداری کورد، راڤەکردن و پرسیارکردنە لەبونیاتی ئاوەزی کوردی و دامەزراندنەوەی سەرچاوە کۆنینەکانی ماڵی کوردیە.

زستانی 2004
ستۆکهۆلم-سوید

گەڕان بەدوای خودێکی رەسەن لە ناو مێگەلاندنی ئاپۆڕەدا

ئەمڕۆ لەدۆخێکدا دەژین کە گەڕان بەدوای هەڵبژاردنی خودێکی رەسەن دەبێتە مایەی دۆستایەتی بوونێکی حوزنبارو هەڵبژاردنی رامانێکی خوێنتاڵی. ئەوە ئاستەنگێک نییە کە مرۆڤ هەر لەکوردستاندا گیرۆدەی دەبێت ، بەڵکو ئەوە کێشەیەکە لە رۆژئاواشدا، بەلاّم لەئاستێکی جیاوازدا، مرۆڤی سیخناخ کردووە. لەرۆژئاوادا بۆئەوەی بتوانیت وەک کەسێک لەبەرچاوی ئاپۆرەی خەڵک و سیستمی بالاّدەستی سەرمایەداریدا بەختەوەر بیت و لەخواستە رووکەش و خۆویستەکانتدا سەرکەوتن تۆمار بکەیت، دەبێت ماوەیەکی زۆر پەنا بۆ دکتۆری چارەی دەروونی/tarapeft ببەیت، کە وەک بازاڕێکی بەهەرمێن، خودی سیستمی سەرمایەداری بەرهەمی هێناوە.

کەچی ئەمڕۆ لەکوردستاندا ئەگەر کەسێک و بگرە کۆی کەسەکانیش، بۆئەوەی بتوانێت خاوەنی ئەو خودە خۆویستە خۆتێرکەر و سەرکەوتووە رووکەشە بێت/بن، لەبری دکتۆری چارەی دەروونی، دەبێ بەلێزانی لەئاهەنگی یادە مێژووییەکانی حیزب، سەرۆک، سەرکەوتنە هەستەکییەکان، خەلاّت دابەشکردن و بۆنەی چەپڵە ڕێزانەکاندا بەگەرمی ئامادەبێت و هاوکاتیش بەبەکارهێنانی دەستەواژەکانی ئازادیی، دیموکراسی، مەدەنی و هاوئاوازییەکانی خۆی برازێنێتەوە.

www.dengekan.com
2007-09-19

لێــرەوە لـــەكۆمـــەڵگای ئـــەمڕۆی كوردیشدا، ئاكامی هەڵبژاردنی بیرۆكـەی گەڕان بەدوای خودێكی ڕەسەن و ڕاستینە بـۆ تاكـە كەســەكان دەبێتــە مایــەی بێبەشبوون لەمافی كوردایەتی و ژیانێكی لێوانلێو لـەخوێنتـاڵی. هەربۆیـە مرۆڤی كورد لەدوو هـەڵبژاردن زیـاتر هیچیتری بۆ نامێنێتـەوە: بۆئـەوەی وەك كەسـێكی بەختەوەر و سەركەوتوو خۆت بناسێنی، دەبێت بەبێ بوونی هیچ گومانێك بچیتـە ڕیزی ئەو پەسندان و هەڵپەڕینەوە.

ئەگـــەریش تـــۆ وەك كەســـێك كـــە دەتەوێت ناخت سەروەرت بێت بـەمـەیلی ناوەكییـە ڕەسـەنەكەت ڕەفتـار بكـەیت و خـــۆت دەربـبڕیـــت، ئـــەوە دەبێـــت دەستبەرداربیت لـەمافێك كە ناسنامەی یادەوەرییەكەتــە. دواجــاریش لـــەژێـــر بەرتەكـە ڕەقـەكانی دەسـەڵات و مـۆرەی دەمڕاسـتانی كوردایـەتی و ڕۆشـنبیریدا، ناچـار دەكرێیـت لـەگـەڵ خـودی خـۆت، ناســـنامەكەت، زێدەكــەت و مانـــای بوونایەتییەكـەت بكەوێتــە ئاخاوتنــە خەمینەكان. بەمجۆرە لەو داوێنگیربوونە بەرق بارگـاویكراوەدا، گیـرۆدەی بـەرەی ڕقلێبوەكان دەبیت.

لە ڕاستیدا ئەمڕۆ لەكوردستاندا ئـەو نهێنییـەی كـە لـەپشـتەوەی چالاكییـە كولتـوری، سیاسـی و... هتـد، خـۆی شاردۆتەوە، دەربڕینی مەیلێكی چالاك و ئیسـتنێتیكییانە نییــە، بــەڵكو ڕەنگــە بەشـێكی فـــەرەی ئـــەو چالاكییانـــە بەرتـــەكێكی تـەقلەهـــەڤی دەروونـــی و دڕدۆنگییەكی ڕۆحی دەسەڵاتی كولتـووری و سیاسی بـەناو دەمڕاسـتی كـورد بێـت لـەبەرانبـەر ئـەویتردا، چونكـە ئاكـامی بەشـێكی فـرەی ئـەو چالاكییانـە، هـەم لەئاستی ناوەكیی خودی كورد و هـەمیش لەئاستی دەرەكیدا، هەمیشە بۆشـایی و دووتاكردن بووە. لێرەوە ڕەنگە بەههەڵەدا نـەچین گـەر بڵێـین لـەزۆر دیـودا ئـەو ئاهــەنگ و فیسـتیڤاڵە یــەك تــەرز و لەنگانەی كە لەشەقامی ئەمڕۆی كوردیدا بـەنـاوی شـادمانییەوە نمـایش دەكرێن، گەر بەمەبەستی ورووژاندن و بێزاركردنی "ئـەوانیتر" نـەكرێن، ئـەوە لـەدواجـاردا

مانـای بـەمێگـەلكردنی ئـاپۆرەی خـەڵك دەگەیەنێت.

چونكە ئەو چالاكییانە هەمیشە لەژێر دروشمێكی ئیدیۆلۆژیكی حیزبیدا خۆیـان بـۆ "ئــەوانیتر" نیشـــاندەدەن. ئەمـــەش نابێتە وێنـەی ئـەو ئاهـەنگ و چالاكییـە كولتووری و هونەرییانەی كە بۆ نموونە لە ڕۆژی نەورۆز و جەژنـە ئایینییەكانـدا هەستی پێدەكەین.

بەهەمەحاڵ، ئـەم نووسینە بانگەشـە بۆ ڕۆشنكردنەوەی هەموو ئاڵۆزییـەكانی ئــەو دۆخـــە ناكــات كـــە بـــوونی كـــورد بــەخــەون و خەمگــەلێكی ناهاوئاهــەنگ بـەرەو ئاسـۆییەكانی شـەپۆڵدەدا. ئـەو مەیلـە سـنووردارەی كـە ئـەم نووسـینە گەرەكییەتی بریتییە لە:

ئایـا مەبەسـتمان چییـە لـەبیرۆكـەی خـــودێكی ڕەســـەن؟ ئایـــا دەكـــرێ بـەخۆگونجانـدن لـەگـەڵ مـەرج و داوایـە باوەكانی ئـاپۆرەی خـەڵك، ئـەو تـەرزە خـودە ڕەسـەن و ڕاسـتینەیە بخـەملێنین؟ بەواتایەكی تر، ئایا دەكرێ لەم ڕۆژگارە بێینـــــەما هــــــزری و ڕەوشـــــت كاڵبوونەوەیــەدا، ببــین بــەخــاوەنی دەربڕینـی خواسـت و ویسـتی نـاوەكیی خۆمـان؟ ڕەنگـە ڕاڤـەكردن و خەملانـدنی ئـەو پرسـە ئاسـان نـەبێت، بـەڵام هەوڵدەدەم لەڕوانگـەی بیرۆكـەی مـارتین هایدگەرەوە كە لەكتێبی "بوون و كـات" بەزمانی سوێدی لەبەشی یەكـەمی كتێبی یەكەمـــدا بـــاس لـــەبیرۆكـــەی "egentlighet" و "oegentlighet" دەكات، بەچڕی ئەو بیرۆكە ڕاڤـە بكـەم. دەكـرێ بـەكـوردی بـە"ڕەسـەنایەتی و نـاڕەسـەنایەتی" ڕاسـتینەو نـاڕاسـتینە" وەربیگێڕین.

وەك دەزانـــین مـــارتین هایدگـــەر، فەیلەســـووفی بوونگـــەرایی ئـــەڵمانی، لەكارە سەرەكییەكەیدا، "بوون و كـات"، كە لە1927دا چاپكراوە، بەدوو شێوازی جـودا لـــەمـرۆڤ دەڕوانێـت و بەمــەش بوونایەتییەكەی نمایش دەكا. ئەوانیش: كـە بـەسـوێدییەكەی پێـی دەگـوترێ "egentlighet" و "oegentlighet"، یـان "ئاوتێنینسـینێت"، كـە هایدگـەر

www.dengekan.com
2007-09-19

بەئەڵمانی بەئایگێنتلیشهات Eigentlichkeit پێناسەی دەکات.. وەک گوتمان دەکرێ لەکوردیدا بە"ڕەسەنایەتی"و "ناڕەسەنایەتی"، یان "ڕاستینە"و "ناڕاستینە" وەریانبگێڕین. هەرچەندە بەو وەرگێڕانە بەشێک لەو واتایە ون دەکەین کە هایدگەر بەهەڵبژاردنی دەستەواژەکانی دەیەوێت جەغتیان لەسەر بکاتەوە. هەڵبەت بۆئەوەی مەبەستی هایدگەر روون بکەینەوە، لێرەدا ئەوەش بڵێین کە هایدگەر مەبەستی لەدەستەواژەی "ڕەسەنایەتی"و "ناڕەسەنایەتی" ئەو شتە ڕەسەنە، یان بێگەردەیە کە وەک خۆیەتی، واتا ساختە نییە، بەڵام ئەوەی هایدگەر دەخوازێ باسی بکا بەهەڵبژاردنی دەستەواژەکانی خۆی زیاتر بەرجەستە دەبنەوە.

لە راستیدا بنەمای بیرۆکەی هایدگەر ئەوەیە کە ژیانی مرۆڤایەتی هەمیشە بەتاکگەرایی کراوە، بەڵام هاوکاتیش مرۆڤ لەژیانی هاوبەشیدا لەگەڵ خەڵکی تر لەنادیاریدا ژیانی لەگشتگەراییدا دەتوێنرێتەوە، کە هایدگەر ئەو ژیانە گشتییە بە"مرۆڤ"، یان پیاو، بەئەڵمانی "Das man" ناودێری دەکا. واتا ئێمە لەبری ئەوەی خۆمان تەرخان بکەین بۆ ئەو تواناییانەی کە خۆمان سەربەخۆیانە تێیدەگەین و هەمانە، کەچی قسە دەکەین و ڕەفتار دەکەین وەک ئەوەی کە ئەو "پیاو، مرۆڤ"ە قسە دەکاو ڕەفتار دەکا. بەدیدی هایدگەر ئێمە خۆمان دەدزینەوە لەو بۆچوونە بێماڵ و ترسناکانە، دواجاریش دەبێ ئێمە لەژیانماندا بۆ ئەو شتە مردۆخ و رووکەش و بودەڵانە مانایەکی باش دابهێنین، بۆئەوەی بەو مانایانە بتوانین بۆ ساتێک خۆمان هێمن و رازی بکەین، بەڵام ئەو کارە لەپێناو تێگەیشتنێکی قووڵدا ناکەین، بەڵکو ئێمە ئەوە دەکەین وەک ئەوەی کە ئەو "پیاو"ە دەیکات. واتا ئەوە ئەو "پیاو"ەیە پێمان دەڵێت کە دەبێ وا بکەین، ئەگەر نا ئەوە ئێمە تەواو نین، واتا بەبینینی گشتگەر وەک گشت نەکەین لێمان تێکچووە. جا ئەو ڕەفتار و قسەکردنانە هەر شتێک بن،

سەبارەت بەکار، سیاسەت، سەرۆکایەتی و مۆڵەقبوون بەدیار گۆرانیبێژ و پرۆگرامە ناسراوەکانەوە. ئەو دیدو ڕەخنەیەی کە هایدگەر لەمەڕ ژیانی رووکەشی و خواستی گشتی و جەماوەر و دیکتاتۆرییەت و ... هتد، باسی دەکا، ئەمڕۆ لەڕۆژئاوا لەگەڵ باڵاکردنی ژیانی خۆشگوزەرانی و ئاسۆ فرەکانیدا لەپەرەسەندندایە، کە ئێمە دەبێت لەپێناوی ژیاندا ببینە کۆیلە. ڕاستگۆبوون لەگەڵ خودی خۆت و هاوئاهەنگبوون لەگەڵ بنەمای هاوارەکانی ناخت، ئەوە تایبەتمەندییەکە کە دەبێتە بارگرانییەک لەپەیوەندی لەگەڵ ئاکارە باوەکانی وەک مافپەروەری، هاوڕێیەتی، سەرڕاستی، زرینگی و هەستپێکردن. لێرەدا دەرکەوتن و بەرەواجبوونی چارەی دەروونی "پسیکۆتەرپی" ڕۆڵێکی گرینگی هەیە بۆ تێگەیشتن لەگرینگی ڕاستینەی خود.

ئەمڕۆ ڕەسەنایەتی سوودمەندییەکی ئابووریی و فابریکێکی سەرنجکێشی هەیە: چارەکردن بۆ دەستەبەرکردنی دەروونێکی ڕەسەنی خود، فرەن، بەڵام لەشێوەکانیاندا هەمیشە بەدوای لەخۆڕازیبوونە ئاسانەکاندا بوونیات نراوە. ئەو بەرنامانەی کە بۆ یارمەتیدانی خۆچارەکردن ئامادەکراون، تاکو بێنە بازاڕ و لەئاستی خۆڕازیکردن بفرۆشرێن.

لێرەدا لەپەیوەندی بەئاماژە زووەکانی هایدگەر سەبارەت بەشێوەی ڕەسەنایەتی و ناڕەسەنایەتی بوون، دەکرێ بڵێین کە گوتاری/ دیسکۆرسی ڕاستینەی ئێستا لەچەند شێوەدا گۆڕانی بەخۆیەوە بینیوە. ئەو شێوانەش: شێوەی یەکەمیان ئەوەی کە ئێستا ئاخاوتن سەبارەت بەڕاستینەی خود بۆتە ئاخاوتنێکی بەتاڵ، یان بێمانا، بەمجۆرە ئەو "پیاو"ەی کە ڕۆژانە پێمان دەڵێ دەبێ وا ڕەفتار بکەین و وابین، ئەو خودە ڕاستینەیەی داگیرکردووین. بوون بەخۆت بۆتە ئەو شتەی کە "پیاو دەیکا"، دەبێ بەهەرشێوەیەک بێت بەهۆی ئەو گوێگرتنەوە لەخەڵک،

www.dengekan.com
2007-09-19

بەدوای چارەکردن و گونجاندنی جەستەو رۆحماندا سەرقاڵبین، شێوەی دووهەمیان ئەوەیە کە هەوڵدان بۆ ژیانێکی رەسەن یان راستینەی سەربەخۆ بەجۆرێک دەبێتە خۆپەرستی و خۆویستی. بەو مانایەی کە من دەبێت خۆم بدۆزمەوە بەر لەوەی خەم لەیەکێکی تر بخۆم. شێوەی سێیەمیان ئەمڕۆ وێدەچێ رەسەنایەتی و بێگەردیی چیتر وەک ئامانجێک مانای نەمابێتەوە، بەڵکو بەرجەستەکردنەوەی رەسەنایەتی خود تەنیا رێگایەکە بۆ سەرکەوتنێکی هەمیشەیی، لەڕۆژئاوادا رۆڵی گرینگی بەڕەواجبوونی "چارەکردنی دەروونی، تەرەپی" هەڵگری ئەو ئامانجەیە کە خەڵک بتوانن ئەو سەرکەوتنە بەخۆگونجاندن لەگەڵ رەفتار و کردەکانی "پیاو"دا بەدەست بێنن، بەڵام لەکوردستاندا رەنگە ئەو رێگایە بۆ بەدەستهێنانی ئەو سەرکەوتنە خۆکردنە بەمشەخۆر، واتا شێوەی خۆ بەمشەخۆرکردن لەڕێگای کەناڵەکانی حیزب، وەک ئەو خەڵات و ئاهەنگ و یاکردنەوە و فیستیڤاڵ و ئەو کەناڵە کۆمەکیکارانەی تر، جۆرێک بێت لەو تەرپییەی رۆژئاوا. مەبەست لەو پێشەکییە سەبارەت بەقسەکردن لەسەر "رەسەنایەتی" لای هایدگەر، مانای ئەوە نییە کە کتێبی "بوون و کات"ەکەی ئەو تەنیا هەڵگری چارەکردنی ئەو کێشەیە بێت. رەنگە پیادەکردنی پرۆژەیەکی لەمجۆرە خەمی هایدگەر نەبووە، بەڵام دەکرێ بپرسین ئایا ئەمڕۆ راستینەی خود وەک چەمکێک واتایەکی ماوە لەهزردا؟ دواجاریش ئایا ئەمڕۆ کارێکی رەوایە کە لەپێناو رەسەنایەتیی خودی خۆماندا هەوڵبدەین، هەرچەندە بەو کارەشمان خەڵکانی تری دەوروبەرمان داماو و مافخوراوتریش بن؟

لێرەدا دەبێ ئاماژە بەوە بکەین کە مەبەستمان لەڕەسەنایەتی خود ئەو لێکترازانەی نێوان ناوەکی و دەرەکیی خودی مرۆڤە کە لەم رۆژگارەدا ئەو مانایەی لەدەستداوە کە پێشتر لەڕێگای هێزێکی باڵای وەک خوا و روانگەیەکی شۆڕشگێڕانەی ئیدیالییەوە دەیبەخشی، بەواتایەکی تر لەئاستی مێژووی هزردا رۆسۆ وەک ئاگۆستینۆس لەدڵەوە بەدوای خواوە سەرقاڵنەبوو، بەڵکو رۆسۆ بەدوای سروشتێکی لەدەستچوودا سەرقاڵبوو کە واتاکەی ئەوە نەبوو کە ئەو سروشتە بەئەزموونگەرییەکانی زانستزانێک بەدەست بهێنێتەوە. بۆ نموونە لای رۆمانتیکەکان ئەو خودە شیکردنەوەی ناوەوەی سروشت بوو، بابەتی سەرەکی لای ئەوان دەبەسترێتەوە بەدەربڕینی خود، واتا هەوڵدان نەبوو بۆ گەڕان بەدوای دیوی ناوەکیی سروشتدا، بەڵکو ئەو گەڕانە واتای کردەیەکی هونەرییانەش بوو، کە لەوێدا داهێنان ئەو ناوەکییەی وەک بەرهەمێک بۆ دەرەوە دەردەبڕی، کە ئەمەش مانای خولقاندنی ئەو کەسایەتییانە بوو. بەم چەشنە بوونە مرۆڤ، بوونە بەخۆت، کارێکە کە ناوەوەی خۆت بۆ دەرەوە دەربڕی، یان ئەو ناوەکییە لەدەرەکییەکەتدا بەرجەستە بکەیتەوە. جوداکردنەوەی ناوەکی و دەرەکی تەنیا بوونی بیرۆکەیەک ناگەیەنێت لەمەڕ رەسەنایەتیی خود، بەڵکو بیرۆکەیەکە کە واتای ژیانێک و بوونی خودێک "منێکیش" بەرجەستە دەکاتەوە. ئێمە بوونێکی دەرەکیمان هەیە، کە نەک تەنیا هەر بۆ خودی ئەو منەی خۆمان بینراوە، بەڵکو بەشێکی بۆ ئەوانی تریش بینراوە، هەروەها ناوەکییەکی قووڵ و راستەقینەتر هەیە، کە دەکرێ تەنیا بەهونەر و وردەکارییەکی تایبەت دەستەبەر بکرێت.

تیۆریی فرۆید لەمەڕ پڕیشکی نائاگایی لەژێر ئاگاییدا جەغت لەسەر بەدواگەڕانی رەسەنایەتی دەکاتەوە. نائاگایی ئەو ناوەکییە، کە غەریزە مەستەکان لەخۆدەگرێت، بەڵام هاوکاتیش لێوانڕێژە لەشتە قەدەغەکراو و ترسناکەکانیش.

بوونگەراییە "ئێگزیستێنسیالیست"ەکان، لەوانە سارتەریش، بیرۆکەی رەسەنایەتی خود ناخەنە ژێر پرسیارەوە، بەڵام هەڵبەتە

www.dengekan.com
2007-09-19

لای ئەو بیرکردنەوە لەسروشتی ناوەکییەت دەکرێت بەشێوەی ئەرکۆلۆژییەکی کەسایەتییانە شی بکرێتەوە. ئەو منە ڕەسەنایەتییە لای ئەوان، بەتایبەتی لای سارتەر، بەڕێگای ئازادیی دەخولقێنرێت، کە بەمەش ئەو منە ڕەسەنە خۆی لەکۆنتراکتی کۆمەڵایەتی و بیروڕای سیستەمە ساختەکان بەدوور دەگرێت و لەبڕی ئەوە گرینگی بەخودی خۆی دەدات، بەڵام ئەو گرینگیپێدانە بەجۆرێک لەجۆرەکان تەواو لەمانا بەتاڵە. ئەو بەتاڵییەش کە دەبێ بەمانای تایبەتی ئەو منە پڕ بکرێتەوە.

لێرەدا یەکلاکردنەوەی بیرۆکەی سروشتی ناوەکی لەسەر حیسابی هەموو ڕێگا کارایەکانی ژیانێکی ڕەسەن دێتە ئاراوە. هەستی بوونە نووسەرێکی مشەخۆر، شاعیرێکی یاخی، پۆلیسێکی بەئاگا، یان هەر جۆرە کار و پیشەیەک، دەبێتە تاکە گۆچانێک کە خۆتی پێوەبگریت. ڕەسەنایەتی سارتەرییانە، کە دەکرێ وەک بەردەوامییەک لەچەمکی ڕەسەنایەتی هایدگەر سەیری بکەین، لەسەر بنەمای ئەو چەند خاڵەی کە پێشتر ئاماژەم پێکردن وەستاون، واتا ڕێکەوتن لەگەڵ داخوازییە باوەکان، ئاییندارى. خۆویستی یان خۆپەرستی و گەڕان بەدوای سەرکەوتندا. لێرەدا دەکرێ ئاماژە بەوە بکەین لەو سەردەمەی کە لەڕۆژئاوادا بەپۆستمۆدێرنیزم ناو دەبردرێت، لەسارتەر زیاتر ڕەخنە دەگیرێت لەسەر سۆبیکتیڤیەت/خودگەرایی، بەڵام ئەوە لەئاستی ئاکامگیریی ڕەوشتییەوە فرە ئاقارە. پۆستمۆدێرنیستگەلێکی وەک لیۆتار، دۆلۆز، فۆکۆ، دێریدا و ئەوانی تر لەبڕی بنەمایەکی جێگیر ئاماژە بەدژی داڕێژانەوەی خود وەک شوێنی یارییەک دەکەن.

بەڵام ئەمە بەو واتایە نییە کە ئەوان بەوە لەسەر بنەمای ئەو شێوانە خودی خۆیان دروستکردبێت. مرۆڤ دەتوانێ سەبارەت بەوە یەخەی ئەو بیرۆکە پۆستمۆدێرنەیە بگرێت، چونکە ئەوە

هەمیشە سۆبژە، منێکە کە ڕەفتار دەکاو قسە دەکا.

بەڵام ئەمڕۆ لەو کاتەی کە ڕەسەنایەتی خود بەرووکەش دەکرێت و لەدیاردەی خۆهەڵواسین و وابەستەیی بەگرووپدا دەبینرێت، چۆن چەمکی ڕاستینەیی دەتوانێت جەوهەرێکی ڕەسەن بەرجەستە بکاتەوە؟ دەکرێ بڵێین ڕەسەنایەتی بوون "ئاوتێنسێتێت" بەبڕیاردان بەدەست خۆتەوە بەستراوەتەوە، یان بەخۆکردنە سەرۆک لەسەر خۆتدا: واتا گوزارە کردن لەخۆت، بەرجەستە دەبێتەوە، کە ئەمەش لەداهێنانێکی ڕۆمانتیکییانەدا دەخەملێت. ئەو گوزارە لەخۆکردنەش تەنیا لەسنووری بەرهەمێکی هونەری یان ئەدەبیدا تەسک نابێتەوە، بەڵکو سەرتاپای ئەو ژیانە بەخۆوە دەگرێت کە کەسێک لە ڕێگای ڕەفتارەکانیەوە ناسنامەکەی بونیات دەنێت. لێرەدا ڕەسەنایەتی و ڕاستینەیی بوونێک تەنیا مانای ڕامانێکی ناوەکی نییە، بەڵکو مانای ڕەفتار و هەڵوێست وەرگرتن دەگەیەنێت: تۆ بەوەی کە دەیکەیت دەبیت بەخودی خۆت. ئەو کەسایەتییەش بەرەفتارکردن لەگەڵ ئەوانیتردا شێوە ڕاستینەییەکەی خۆی بەرجەستە دەکاتەوە. ئەو چەشنە خۆنواندنە لەمامەڵەکردندا ناوەڕۆکەکەی پێشکەش بەئێمە دەکات: تۆ بەشێوەیەکی ڕەسەن بەڕێگای گەشەدان بەمێژووەکەت خودی خۆت وێنا دەکەی، کە دەبێ بەشێوەیەک لەگەڵ مێژووەکەی خۆتدا هاوئاهەنگ بێت.

هەستی ژیان دەبێت بەبنەمای هزرێکەوە گرێدراو بێت و لە ژیاندا ئەو ڕەسەنایەتییە واتاکەی بەرجەستە بکاتەوە. بەهای ئەمەش تەنیا لەپەیوەندی لەگەڵ ئەوانیتردا دەناسرێتەوە، چونکە ئەوە بەستراوەتەوە بەو ژیانە پێکەوەییەی کە لەگەڵ ئەوانیتردا کۆماندەکاتەوە.

لێرەدا بوونی ڕەسەنایەتی هەر تەنیا نابێتە جۆرە کەسایەتییەک، بەڵکو دەبێتە بەرپرسیارێتییەکی چڤاکیش، ئەمەش پرسی بەدیهێنانی خودی

www.dengekan.com
2007-09-19

خۆمانه، بەڵام مرۆڤ دەبێت لەپەیوەندییەکی کۆمەڵایەتیدا ئەوە بەدەست بێنێت.

بەمجۆرە ئەم باسە بەهەڵوەستەکردنێک لەمەڕ کێشەی ڕەسەنایەتی بوونی ئەو کۆی تاکانەی کە وەک پێداویستییەکی کۆمەڵایەتی پێکەوە هاوژیانن، بەنمایشکردنی کاکڵەی بیرۆکەکان دەگات. هەڵبەتە ژیانێکی ڕەسەن و ڕاستینەیی بۆ هەمووان گرینگیی هەیە، بەڵام ئەو تەرزە ژیانە بەوە دەستەبەر دەبێت کە من دەستنیشانی ئەوە بکەم کە من کامە بەها، ڕاستی، دۆستایەتی، بڕواداری، زیرەکی، هەڵوێست و.... هتد، هەڵدەبژێرم. بۆیە ئەمڕۆ مرۆڤی کورد بەگشتی و بەتایبەتییش نووسەران (لێرەدا بۆ خۆ ڕزگارکردن لەئاستەنگەکانی پێناسەکە، خۆمان لەدەستەواژەی ڕووناکبیر دەدزینەوە). پێویستە خۆی بکاتە خاوەن ڕوانگەیەک، ڕامانێکی سەربەخۆ، بۆ ئەوە بتوانێت وێنا ناوەکیە ڕەسەنەکەی دەربڕێت، چونکە ئەمڕۆ دیاردەیەک بەهەرمێنە، کە ئەگەر تۆ کەسێکی ئاوقات و دەستڕەنگین نەبیت لەدەست بەسەرداگرتنی ئەو بەخشیش و خێرپێکردنە لەلایەن دەسەڵاتەوە، هەروەها ئەو چەپڵە ڕێزان و پەسندانە دوور لەدەستپێوەگرتنانەی کە لەزار و دەستی ئاپۆرەی خەڵک و قەڵەم بەدەستانی شەپۆلدەدەن، ئەوە لەبڕی ڕەچاوکردنی مافی هەڵبژاردنێکی ژیانی ڕەسەن و ڕاستینە، وەک کەسێکی، یان تاکێکی خوێنتاڵ، گومانلێکراو و سەرنەکەوتوو پێناسە دەکرێیت و ناسنامەی کوردایەتیت بێبڕەواج دەکرێت.

2

005

س

تۆکهۆڵم/ سوێد

کاتێ لێکترازان دەبێتە گوتاری سیاسیی کورد

1

پرسیاری گوتاری لێکترازانی سیاسییانەی کوردی، ژانێکە کە لەخودی قەدەری کورد دەچێ. بۆیە ئێمە کە دەمانەوێ لەسەر ئەم پرسیارە گرێچنە بوەستین، هاوکات دەبێ بەوردی و هۆشیارانە بگەڕێینەوە بۆ سەرچاوە و هۆکار و هاندەرەکانی ئەم پرسیارە، کە چۆن و چی بوو زەمینەی خۆشکرد بۆ ئەو ئەقلییەتە رووخینەرەی کوردی. ئەو ئەقلییەتە بالادەست و ڕەگرێژەی ، کە ئەزموون بەدوای ئەزموون و قۆناخ بەدوای قۆناخ ئومێد و ئامانجی خەونەکانی کۆی کوردی هەناسە سارد دەکا.

بەتایبەتی لەم ئەزموونەی ئیستانی کوردی باشووردا، کە سەرتاسەری کورد؛ هەر چوار لەتە زامدارەکانی جەستەی کوردستان، بەگیانێکی پڕ لەگوڕ و گومانێکی ئامادەوە، چاوەڕوانی سەرکەوتنێکی یەکلاکارەی دەکەن. کەچی نوێنەری سیاسیی ئەم بەشەی باشوور لەهەر ڕاگەیاندن و کردارێک کە دەیکەن، ئەم ترسە لەرۆحی کورد ئامادە دەکەن. وێڕای نەبوونی گوتارێکی ئاشکرای داواکراو، بەیەک نەکردنی ئەم دوو حوکومەتەی، کە شەڕی خۆکوژی لەیەک پارچەی ئەم جەستەیەی کوردستان بەرهەمی هێنا، بۆتە ترسناکترین ئەو چاوەڕوانییە، کە کۆی کوردی دەخوازێ بەری لێبگرێ.

www.dengekan.com
2007-09-19

لیرەدا وا ئێمە لەنەبوونی گوتارێکی سیاسی دەتلێینەوە، کە دەبوو ئەم ئەزموونەی باشوور رایبگەندبایە. پێشهاتی ئەم ئەزموونەی باشوور وەرچەرخانێک بوو، کە دەبوو نوێنەری سیاسی ئەم بەشە بیتوانیبایە ئەزموونەکان بکاتە هێزێک بۆ گەرانەوە و راگەیاندنی ئەو بوونە کوردیەی، کە لایەقی سەربەخۆبوونە.

کارەسات لەوەدایە، کە ئێمە دەزانین دیاردەی دووبەرەکی، بەتایبەتی لەئاستی سیاسیدا، هەمیشە ئاکامێکی دۆڕاوی لێ چاوەڕێ دەکرێ، کە ئەمەش گرفتێکی ئازاردەرە لەمێژووی سیاسی ئێمەدا.

لێرەوە ئێمە قوربانی ئەو پەروەردە سایکۆلۆجییەین، کە داگیرکەر بەم ڕێگایە توانیویتی تۆوی ئەم لیکترازان و رق لەخۆ بوونەیە لەڕۆحی کوردیدا بچینێ. یەکێک لەئاکامەکانی ئەم پەروەردە سایکۆلۆژییە ئەوەیە، کە داگیرکەر بتوانێ خودی کورد بکاتە دوژمنی خۆی و، لەوەختە بەرهەستییەکاندا تووشی ڕووبەڕووبونەوەی یەکتری بکاتەوە. بەمەش بتوانێ ویستی خودی کورد ئیفلیج بکاو لەیەکگترن و لەئاگاییبوون بۆ گوتارێکی سیاسی، دەستەوەستانمان بکات. ئەمجۆرە پەروەردەیە لەمێژووی داگیرکاراندا ئاشکرایە.

ئێمە ئاگامان لەوەیە، کە داگیرکارانی کورد لەقۆناغە جیاوازەکان و بەتایبەتیش لەم دوانزە ساڵەی رابردووی کوردستانی باشووردا، توانیان بەڕێگەی جیاواز، چ بەسیخورکردنی لێپرسراوانی ناو خودی حزبی کوردی و، چ بەریگای تر، سوود لەبناغەی ئەم دووبەرەکییەی نێوان ئەم دوو حزبە کوردیەی باشوور و بەشەکانی تر وەربگرێ و دواجار ڕووبەڕووی یەکتریان بکاتەوە.

لێرەوە داگیرکەری کورد بەم ڕێگایە هەمیشە توانیویەتی، لە ڕێگای خاڵە لاوازەکانی نوێنەری سیاسی کورد کاری خۆی ئەنجامبدا.

ئاکامی ئەمەشە کە ئەمڕۆ ئەزموونی ئەم دوو حزبە لەباشووری کوردستان ، بەهۆی شەری ناوخۆ، گوتاری سیاسی لەئاستی دوو خیل، دوو دەڤەر پیشانبدات.

بۆیە تورکیا و رژیمی عێراق و ئێران و سوریا، هەمیشە لەچوارچیوەی ئەم خاڵە کەنەفتەی حزبی کوردی توانیویانە ئەم دوو حزبە دەستەمۆ بکەن . دەسکەوتی ئەو دوو حزبەش لەپێبەخشینی بڕێک پارەو تەقەمەنی هیچیتر نەبووە ، کەچی دەسکەوتی ئەم داگیرکەرانە سووککردن و ئیفلیجکردنی ئەم گوتارە سیاسییەی کوردی بووە، کە بەهەوڵی خەونەکانی کۆی کوردیە . جا ئەمەش بووە ئەوەی ، خودی ئەم گەمە هەرەسهێنەرەی دووسەرکردەی کوردی، لەئەزموونێکی وەک ئێستادا، ئەم دوو حزبە کوردیەی باشووری کوردستان گەمارۆ بدا لەدروشمی دژبەیەک نەک کورد و ناسنامە رەوایەکەی.

بۆیە کردارەکانی ئەم دوو هێزە، خۆئامادەکردنە دژی حزبەکەی تری برا، نەک پیلان و نەخشەی داگیرکاران. کاتێ ستراتیژی حزبی کوردیش خۆی وێنەی لەدژی حزبەکەی تری بەرانبەر بەرجەستە دەکاتەوە؛ نەک دوژمنەکانی، ئەوکات تواناییەکانی ئەم حزبە و وێنەی نەتەوە ناتوانێ جیاوازی خۆی لەبەرانبەر ئەویتری دژ بخاتە کار. دواجار دەبینین پرسیاری کورد و چارەنووسەکەی لای ئەم دوو حزبە ئامانجێک نییە، بەڵکو گەمەیەکە بۆ فریودانی ئەم هێزەی کوردی لەخزمەتی خودی حزبدا. ئەمەش ئەو کارەساتەیە، کە ئەمڕۆ کورد و گوتارە سیاسییەکەی پێیدا تێدەپەرێ. ئاکامی ئەمەش دەبینین، کە چۆن دەسەڵاتی ئەمریکا کوردستان لەوێنەی "باکوری عێراق" کورت دەکاتەوە و قوربانیەکانی کورد

www.dengekan.com
2007-09-19

دەخاتە ژێر ركێفی مەرامە سیاسییەكانی خۆی و... تاد. كەچی لەملاشەوە نوێنەرە سیاسییەكانی ئەم دوو حزبە و مێدیاكانیان لەدیمەنێكی سۆزاویدا سەركەوتنەكانی ئەمریكا و هاوكاری خۆیان پیشاندەدەن؛ تاوەكو قەرەبووی دۆڕانەكان بكەنەوە.

2

ئەمڕۆ سەرتاسەری هەڵوێستی كوردی و گوتاری سیاسی دەسەڵاتی سیاسییەكەی ، وێڕای قووڵایی و قورسایی بوونی كوردی، لەسۆزدا تەواو دەبێ. هۆكاری ئەم سۆزئامێزەی گوتاری كوردی، لەلایەک دەگەڕێتەوە بۆ دۆخی سۆزاوی لەتەماشاكردن و هەڵوێست وەرگرتنی رووداوە ئاڵۆزو دژوارەكانی جیهانی و ئاستی بزاوی بەرهەڵستكاری جیهان، كە خۆی لەساتەوەختێكی سۆزاویدا بەسەر دەبات. بەرتەک و كردارەكانی بەرهەڵستكاری جیهانی سەبارەت بە11 ی سێپتەمبەرو شەڕی عێراق و ئەمریكا و كێشەی تیرۆریزم ...هتد، هەر هەمووی لەسۆزدا خۆی دەنوێنێ: رووداوەكان لەوێنەی منداڵی كوژراوو ژنی گریاوو قسەی ئایینیانە... هتد، پیشان دەدرێن.

ڕەنگە بەجۆرێک لەجۆرەكان ئەم دۆخە سۆزاویەی بەرهەڵستكاری جیهانی، كە ئاماژەم بۆ كرد ، كاریگەری هەبێ لەسەر هێزی سیاسیی كوردیدا.

لەلایەكی تریشەوە، تا ئەمڕۆش كۆی كوردی بەسۆز گەمارۆ دراوە. زۆربەی كردارو بەرەنگاریەكانی كورد سۆز دەبێتە هاندەرە سەرەكییەكەی. ئاپۆرەبوونی كوردگەلێكی زۆر لەكاتی گرتنی ئۆجەلان و خۆسوتاندنی چەندان كچ و تەماشاكردنی ئەمریكا وەک هێزیكی كورد دۆست و هەڵوێستەكانی هەردو سەركردەی كورد سەبارەت یەكێتی خاكی عێراق ... هتد، هەر هەموو سۆز لەپشتەوەیان ئامادەیە. بۆیە مەعریفەیەكی سیاسی و هێزێكی بەهزر ئامادەكراوی كوردی بەرهەم نەهێنا.

وێرای ئەمەش سەرتاپای قسەكانی رووناكبیری كوردی لەسۆزدا دەستپێدەكا و بەسۆزیش كۆتایی دێ. ئێمە دەبینین كە چۆن ماوەیەک چەند ناوێكی رووناكبیری كورد دژایەتی ئەو حزب و ئەو حزب دەكا، كەچی لەهێكرا هەمان رووناكبیر دەبێتە لایەنگری هەمان حزب.

هاندەری وەرگرتنی هەڵوێست و پەشیمانبوونەوەكان، سۆز بووە، نەک بیركردنەوەیەكی خەملیوی سیاسی. ئەگینا ئەو رۆشنبیرانە چی وایان لێدەكا، لەماوەیەكی كورت و بێگۆڕانێكی بنەڕەتی لەم حزب و ئەو حزب دا، لەقسەكانیان پەشیمان ببنەوە و ببنە لایەنگرانی سەرسەختی ئەم حزبانە؟

بەهەرحال، بەلام پرسیاری ئێمە، كێشەی ئەم لێكدابڕان و دووبەرەكیە روخێنەرەی كوردییە، كە لەوێنە سیاسییەكەیدا بەردەوام دووپاتە دەبێتەوە.

وەک گوتمان، كاتێ ئەم دووبەرەكی و لێكترازانە ، لەساتەوەختی ئەمڕۆی كوریدا دەبێتە پرسیارێكی چارەنووسی، ئەمەش دەخوازێ كە سەرەتاكانی ئەم كێشەیە بخوێنینەوە، كە بەرهەمهێنەری ئەم ئازارەی ئێستامانە.

بۆیە من بەردەوامی ئەم نووسینە لەسەر ئەم كێشەیە تەرخان دەكەم، تاوەكو بتوانم تیرێژێک بۆ روونكردنەوەی ئەو تاریكییەی مێژووی ئێمە بدۆزمەوە.

3

بەلام ئەو مێژووە ئاستەنگێكە كە هەمیشە لەمێژووی كوردیدا دووپاتە بوویتەوە. ئێستاش ئێمە پاش زیاتر لەچوارسەد ساڵ شاعیر و روناكبیری كورد سەیدا ئەحمەدی خانی باسی ئەم كێشەیە دەكەینەوە. بۆ ئەوەی لەسەرچاوە كوردیەكانەوە ئەم پرسە راڤە بكەین. با سەرنجی هۆزانەكانی

خانی بدەین، کە وەک ئەوەی ئەمڕۆ بێ لەجیاتی ئێمە ئەم پرسیارە بکات.
خانی دەبێژێ:

غەمخاری دکر لمـــە یەتیمان
دئینانە دەرێ ژدەست لەئیمان
غالب نەدبو لسەر مە ئەڤ روم
نەدبوونە خەرابەیێ ددەست بووم
مەحکووم عەلەیهو ســەعالیک
مەغلووب و موضیعێ تورک وتاجیک
ئەمما ژئەزەل خـــودێ ئوساکر
ئەڤ رۆم و عەجەم ل سەر مە راکر

بەڵام خانی بەدژی ئەم ئەم ئەزەلە رادەوەستێ و دەبێژێ:

" گەر دێ هەبوویا مە ئیتفاقەک
ڤێکرا بکرا مە ئینقیادەک
رۆم و عەرەب و عەجەم تەمامی
هەمیان ژ مەرا دکر غەلامی
تەکمیل دکر مە دین و دەولەت
توحسیل دکر مە عیلم و حیکمەت"

هاوکات بەواتایەکی روونتر، شەرەفخانی بەدلیسی لەشەرەفخانەکەیدا، کە گرنگترین سەرچاوەی بوونی کوردە، ئەو بەمجۆرەو خاسلەتی کورد باسدەکات و دەڵێ: "کورد ئەگەر ئاکارێکی ناپەسەندیان هەبێ، هەرئەوەندەیە کە کەسیان سەر بۆ کەسیان ناچەمێنێ، بۆ یەکتر نایەنە بەرکەمەند و هەروەک تاکە تاکە هەرکەسە بیر لەسەربەرزی خۆی دەکاتەوە. بەتیکرایی بیر لەسەربڵندی تێکرایی ناکەن و پشتی یەکتر ناگرن و نابنەیەک."
جێگەی سەرنجە، شەرەفخان بەپاڵپشتی خواجە تاج الدین کە دانەری " تاج التواریخ"ە و بەخواجە تاریخی بەناوبانگە دەڵێ:" ئەگەر سەرنج بدەینە باری یەکدیگیری وهاوبیری و هاوکارییانەوە تەنیا لەشادە و ئیمان هێناندا نەبێ لەهیچ شتێ تردا یەکترناگرنەوە"

شایەنی ئەوەیە دیسان دەرفەت بدەین خانی لەسەر ئەو یەکنەگرتنەی کورد بپەیڤێ:

" هێندەی کە بەجەرگ و دوررە ترسن/ کەمتر لەبەیەک گەیین دەپرسن
کەس بۆ کەس نابێ چاودەبەربێ/ هەرکەس دەیەوێ ول و لەسەربێ
لەم سەررەقییە و دەماری زلیان / بیگانە دەبن سواری ملیان."

بەڵێ بۆ ئەوەی بنەماو پێشینەی ئەم ژانەی کوردمان بۆ فرەتر دیار بێ، با گوێ لەشاعیری ئیمارەتی بابان رابگرین:

چونکە " نالی" لەسەر ئەم ئەرزە غەریبی وەتەنی
هەستە باری مەدەنی بە، مەدەنی بە، مەدەنی"

4

ئێرە دەرفەت ئەوەندە نادا مرۆڤ فراوانتر باسی ئەو سەرچاوانە بکات کە رۆشنبیرانی ئێمە لەتەواوی مێژوودا، کە چۆن لەخەمی بەدژ یەکتربوون و نەبوونی یەکگرتنی کورد جەختیان کردۆتەوە.
بەهەرحاڵ، لێرەدا خوێندنەوەوەی من بۆ کێشەی ئەم ئاستەنگەی کە وادەکات کورد تا ئێستا سەرسەختانە براکەی خۆی، حزبە دژەکەی تر، کە هاومەبەستن، بەڵام رازی نابێ لێی ببوورێ، بۆ چەندەک هۆکار دەگەڕێنەوە، لەوانە مەسەلەی کاملنەبوونی جیاوازبوونی ناسنامەی کوردییە.
چونکە جیاوازی خاڵی وەرچەرخێنەر و یەکلاکەرەوەی ناسنامەو بوونی تۆیە بەرانبەر ئەویتری دۆست و دوژمن.
کە تۆ توانیت جیاوازی خۆت بەرهەمبهێنی و ئاگاییت بۆ پەیدا بوو ، ئەوە ئیتر ناوچەگەری و حزبخوازی و..... قبووڵ ناکەی . جیاوازبوونی تۆ دەبیتە گوتارێکی سەرسەخت بۆ بەرانبەر. کە تۆ بەیانی ناسنامە جیاوازەکەی خۆت کرد، ئەوە کوردی ئەم

www.dengekan.com
2007-09-19

شار و كوردى ئەم بەشە و...هتد، جێگەى نابێتەوە لەمێشكى كورددا، چونكە جياوازى رێگە نادات تۆ يەكێتى، پارتى، پ ك ك و ديموكرات و رزگارى و هەروەها هەولێرى، سلێمانى و... هتد بيت. گەر حزبەكانى كوردى لەباشوور تواناى هەڵگرتنى گوتارى جياوازى كورديان لەمێشك و دەروونـدا هەبووايە، ئێستا بەهێزەوە دەيانتوانى كێشەى كورد لەباكوورو وەحشييەتى توركيا بەرانبەر سەركردەيەكى كورد لەوێ ، بكەنە باشترين بەڵگە بۆ تاوانباركردنى دەوڵەتى تورك. هاوكات ئێستا توركيا نەدەبووە ئەو كابوسە، كە هەموو رۆژێ قورگمان بگرێ بۆ هاتنە كوردستان و هاندانى توركمان دژ بەخەڵكى كورد.

لە راستيدا كورد وەک بوون و ناسنامە هەڵگرى ئەو جياوازييەيە، لێ سەركردەى ئێمە جورئەتى راگەياندنى ئەم جياوازييەى نييە و دەيەوێ فەرامۆشى بكات.

ئەمە بەشێك لەم كێشەيەى كە كورد يەكگرتووانە داكۆكى لەسەرى ناكات، كەچى توركيا توركمان بەبراى خۆى دەزانێ.

بەڵام ديسان بۆ سەركردەى كورد داكۆكى كردن لەكوردى بەشەكانى تر بەئەركى خۆى نازانێ، يان بێدەنگە لێی؟ هۆكارى ئەمە زۆرە، رەنگە ئاڵۆزى و دژوارى ئەمرۆى سياسى عێراق هۆكارێك بێت، يان بۆ بەرژەوەندى ئەو بەشە نايەوێ دەوڵەتى تورك و سوريا لەخۆى تووڕە بكات و هۆگەليكى تر، ئەمن لێرە ئەوانەم مەبەست نييە.

بەڵام من پێم وايە پێكهاتنى ئەو حزبانە لەسەر بنەماى خێزان، خێل، دەڤەر و... هتد، دروستكراون. ئەمەش خۆى دوورە لەناوى نەتەوە، بەڵكو كێشەيەكى لۆكالييە، مەبەستم ئەوەيە ئەو بنەمايە لەسەر "ناسيۆن" دانەمەزراوە، بەڵكو " ئێتنيسيتێت". ئەوەش واتا تۆ خۆت دەبەستيتەوە بەشار ودەڤەر بەرانبەر دەڤەرێكى تر، نەک جياوازى تۆ لەگەڵ ناسيۆنێكى تر. بۆيە حزبەكانى ئێمە ئێستا بەشارو ناوچە دەناسرێنەوە: پارتى بادينان و بارزان و، يەكێتيش سلێمانى و بەكرەجۆ.

ئەمە بەكورتى هۆيەكە لەو هۆيانەى كە شايەنى باسكردنە، بەڵام شەڕى براكوژى لەنێوان ئەم حزبانە تۆوى ئەم لۆكالچيەتييانەى قووڵتر كردەوە. ئەمرۆ ئێمە دەبينين پارتى و يەكێتى، نەک تەنيا بێدەنگن لەدڕەندەيى توركيا و ئێران و سوريا، بەڵكو يەكگرتنى دوو حوكمەت و دوو شار بۆتە گرفتێک كە لەداهاتووى عێراق دەچێ.

باشە لەوەدا پ.ک.ک و هەڵەكانى ئۆجەلان لەبيرناكرێن. ئۆجەلانيش لەهەستدارترين كاتدا پێى وا بوو چارەنووسى حوكمەتى كوردى لەباشوور دەبێ بەرەزامەندى ئەو بێ. ئەوانە هەموويان گرێى ئەو بێدەنگى و برينە گەورانەى جەستەى كوردين كە وادەكات حزبى كورد لەباشوور نەتوانێ بەتوركيا بڵێ تۆ تاوانبارى بەرانبەر بەكوردى باكوور. دواجار ئێمە وەک قسەكانى خانى و شەرەفخان و حاجى قادر لێرە دووبارە بكەينەوە، كە كورد لەبراى نابوورێ و يەكگرتوو نابێ.

بۆيە ئەو كێشانە لەناو كۆمەڵى كورديدا، حزبى بەرچاوتەنگ و ناديموكراتى دەخولقێنێ، كە نەتوانێ بير لەگوتارى يەكگرتووى كورد بكاتەوە. دواجار ئەمەش بارێكى دەروونى نەخۆش لەژيانى گشتيى كورديدا دروستكردووە، كە دەكرێ لەنەخۆشى تۆڵەكردنەوە نزيک بێت.

ئاكامى ئەمەش، كورد هەستدەكا كە ناتوانێ خۆى خۆش بوێ، حەزيش دەكا جيهان خۆشى بوێ. ئەمەش واى لێدەكا زياتر رقى لەخۆى ببێتەوە و بەم رقەش تۆڵە لەخودى خۆى بكاتەوە، ئەم نەخۆشييەش لەكۆى حزبەكان و رووناكبيرانى كورد دەبينرێ.

5

د.خالد یونس ، لەزنجیرە وتارێکدا، (مەسەلەی کورد لەهاوکێشەکانی نێودەوڵەتی و رۆڵی لەئایندەی خۆرهەڵاتدا- بەشی یەکەم، 6ی 2003، کە لەسایتی عەرەبی elaph.com دا بڵاوکراوەتەوە، سەبارەت بەپرسیاری دروستبوونی دەوڵەتی کوردی، باسی بۆچوونی مامۆستا سویدیەکەی لەزانکۆی ئۆپسالامان بۆ دەکاو دەڵێ:

" سەرکردەکانی کورد ناتوانن روبەڕوی پێشهاتەکان ببنەوە، کوردیش توانای دروستکردنی دەوڵەتی کوردی نییە، چونکە حزبەکانی لەنهێنیەکانی سیستمی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان بێئاگان. هەروا کوردیش خۆی نازانێ سوود لەنەزانی و بێئاگاییەکانی ئەو رژیمانە وەربگرێ، کە حوکمی کوردستان دەکەن."

پرسیار ئەوەیە ، ئایا ئێمەی کورد بەوردی بیرمان لەم بۆچوونەی ئەم مامۆستا سویدییە کردۆتەوە؟

هێشتا سەرکردەکانی کورد نەیانتوانیوە بەقووڵی و زیرەکانە سوود لەلایەنە لاوازەکانی رژێمە داگیرکەرەکان ببینن.

هاوکات دەسەڵاتی سیاسی ئێمە دەستکورتە لەسەرنجراکێشانی دەسەڵاتی نێودەوڵەتی بۆ مەسەلەی کورد.

ئێمە دەبێ لەوە تێبگەین، کە رۆژئاوا و ئەمریکا هەرگیز پشتیوانی لەکورد ناکات، یان دانی پێدانانێ، ئەگەر خودی کورد نەتوانێ یارمەتی خۆی بدات و ماڵەکەی خۆی یەکگرتوو پیشان نەدات.

بۆیە رێگاچارە و لەخۆگەیشتنی کورد، بەستراتیژیکردنی گوتاری سیاسییە. گەر ئەمڕۆ سەرکردەی سیاسیی کورد بتوانێ سیاسییانە جەخت لەسەر شەڕخوازی و بەربەریەتی رژێمی تورکیا بکاتەوە، ئەو کات کورد دەتوانێ شەڕی سیاسی خۆی بۆ تەواوی دنیا روون بکاتەوە.

هاوکاتیش بەرێگەی ئەوەوە دەمانتوانی گوتاری نەتەوەیی سیاسی بۆ جیهان نیشان بدەین.

لێرەدا گەر نەتەوەیەک خۆی وا پیشاندا، کە سوودی بۆ خودی ماڵی

خۆی نییە، ئەوە ناتوانێ سوودی پێویست و چاوەڕوانکراویشی بۆ جیهانی دەرەوەی خۆشی هەبێ.

بۆیە ناچارین جەخت لەسەر ئەوەبکەینەوە، کە تا ناوەڕۆکی گوتاری سیاسی کوردی لەم ئاستە لێکترازاوو دژ بەکوردبوونەی بێ، بێهودەییە گەر ئەو سوودەی کە ئەمڕۆ کورد هەیەتی بۆ ئەمریکا، تەنیا سوودیکی کاتییە و نابێتە ستراتیژی، چونکە ئەگەر پێکهاتی ناوەکی کورد دەسەڵاتێکی یەکگرتوو نمایش نەکا. وا لەئەمریکا دەکا کورد وەک هێزێکی ستراتیژی تەماشا نەکات.

ئێمە دەبێ لەوە تێبگەین، کە بەلای ئەمریکاوە بەدەستهێنانی ئاشتی، خۆی لەسەرکەوتن بەسەر شەڕ و زەبرە، چونکە لەگوتاری سیاسیی ئەمریکادا، خودی شەڕ سیاسەتە، نەک جۆرێک لەبەردەوامی سیاسەت. واتا شەڕ لای ئەمریکا ئامانجە.

ئەم سیاسەتی شەڕەش، بەتایبەتی لەسیاسەتی دەرەوەی ئەمریکادا بەرچاوە. ئەمریکا مەبەستی ئەوەیە، ئاژاوەیەکی رێکخراو پەیڕەو بکا، یان دەیکا. بەمجۆرە دەیەوێ ئەو ناوچە و وڵاتانەی گومانی لێدەکا، یان بەدژی خۆی دەبینێ، بەئاژاوەی بکا، تاوەکو باڵادەستی خۆی بەسەریاندا بسەپێنێ.

ئەمریکا ئەو ئاژاوەیە "بە شێوەیەکی هونەرییانە پەیڕەو دەکا، کە خۆی لەپەیامی " ئاشتییانەی ئایینی مەسیحیانە"دا پیشاندەدا.

ئێمە دەبینین راگەیاندنەکانی جۆرج بوش هەر هەمووی بەشێوەیەکی ئاشتیخوازانە دەرازێننەوە. بەمەش ئەمریکا دەیەوێ بەمرۆڤەکان بڵێت، کە دونیایەکی شەڕخواز و تاریک هەیە، کە ئەمەش ئەرکی ئێمەی ئاشتیخواز و رۆشنگەرە زاڵبین بەسەر ئەو هێزەدا.

بۆیە لەم دەرفەتە " ئاژاوەگێڕەی" ئێستادا، کورد دەبێ جەخت لەسەر تواناکانی خۆی بکاتەوە، تاوەکو بتوانێ سوودێک لەوەدا وەربگرێ. دواجار ئەرکی سەرکردەکانی کوردە کە بتوانن شەقامی کوردی، لەناوەوە و دەرەوە جۆشبدەن، تاوەکو بتوانێ لەم دەرفەتەی کە داگیرکاران، دەسەڵاتی تورکیا، ئێران و

سوریا، رووبەڕووی ئەو ئاژاوەیەی ئەمریکا بوونەتەوە، ناچاربن مافی کوردیان لێ وەربگرنەوە.

بەلام ئێمە دەبینین رژێمیکی وەک تورکیا بەهەموو شێوەیەک هەوڵدەدا بەشداری بکا لەو گەمە ئاژاوەگێڕییانەی ئەمریکا، بۆ ئەوەی بتوانێ رێگە لەهەموو ئەگەری ئازادبوونی کورد بگرێ. هاوکاتیش لەناو ئەم ئاژاوەیەدا پەرە بەسیاسەتی ملهوڕانەی خۆی بەدژی کوردی باشوورو تەواوی کوردستان بدات.

ئەمڕۆ ئەرکی کورد فرەلایەنە: هەم بەئاگابین لەئاژاوەکانی ئەمریکا و تورکیا، هەمیش بەئاگا بین لەحزبخوازی سەرکردەکانی خۆمان، کە دواجار رەنگە یارمەتیدەربێ بۆ بوونە قوربانی کورد لەناو ئەم ئاژاوەیەدا.

ژێدەر و پەراوێزی بەشی سێیەم:

پەرویز و ژێدەری وتاری: **قەدەری خەونی کورد: لەچەپڕەوییەوە بۆ راست – کۆنپاریزیی**

پەراوێزی وتاری: **ئۆتۆپیا یادەوەریی مرۆڤە، لەگەڕان بەدوای مالدا**

(#) ئەم نووسینە لەبنەڕەتدا وەک ئەرکێک لەزانکۆدا سەبارەت بەبیرۆکەی مێژوو پێشکەشم کردووە. لێرە لەم نووسینەدا پوختەی بیرۆکەکەم دارشتوتەوە .

هاوکاتیش دەبێ سوپاسی جۆن بێرگەر بکەم، کە وتارە ناسکەکەی بەناوی "کۆچ"، بزوێنەری ئەو بیریۆکەیە بوو، کە بەگشتی باس لەکێشەی کۆچ دەکا.

– بۆ زیاتر زانین سەبارەت بەچەپڕەوی راستڕەوی-کۆنپاریزیی، کتێبی:رەیدار لاشۆن، *گەلە ئایدیۆلۆژیای سیاسی هاوچەرخ*، وەرگێڕانی بۆ کوردی، ئاسۆس کەمال، یارمەتیدەر بوو.

(*) ئەو وتارەی کاک فاروق رەفیق لەیەکێک لەژمارەکانی مانگی 11ی 2004،

لەهاوولاتی بلاوکراوەتەوە. لەوێدا چۆمسکی وێنای هزرڤانێکی ئەمریکی زێدە لەپێویست وەردەگرێت. هەڵبەت من نیازم نییە ئاستی لایەنی زانستی زمانناسی چۆمسکی رەتبکەمەوە، بەلام پێموایە ئەو شێوازە بەفسانەکردنە، جێگەی پرسیارە.

بۆ زیاتر زانیاری سەبارەت بەرووناکبیر و بیرۆکەی کۆنپاریزیی خۆمالی کوردی، کتێبی: رەفیق حیلمی، یادداشت هەرسێ بەرگ.

سەبارەت بەروانگە هزرییەکانی مەسعوود محەمەد بروانە: *مرۆڤ و دەورووبەر*، دوو بەرگ. *لەپەرۆشییەکانی ژیان. حاجی قادری کۆیی*. چەپکێک *لەگولزاری نالی*. زاراوەسازی پێوانە، وتارگەلێکی تر.

بەشی سێیەم

گفتوگۆ

www.dengekan.com
2007-09-19

پرسی رۆشنبیر و قەیرانی رۆشنبیری(*)

سازدانی گفتوگۆ: جەماڵ پیرە

پیاوێکی هێمن، پڕ لەئیحساس و یاخی، مرۆڤێک بەردەوام یادەوەری هەڵگێڕو وەرگێڕ دەکات و پرە لەپرسیاری ناوازەو گەلێک باس و خواسی هزری کە بەردەوام لەدەمەتەقێ لەگەڵ تاراوگەدا شرۆڤەیان دەکات، لەخەمی کوردانندنی تیۆرە هزرییە هاوچەرخەکانداپەو دەیەوێ بەکەمترین دەربڕین زۆرترین مانا بدا بەفرەیزە فیکری و مەعریفییەکان لەهەمانکاتدا پەیوەندییە نەپچڕاوەکانی فیکروشیعر زیندووتر نیشانبدات.

(هەندرێن) ئەو کەسەی کە لەحەفدە ساڵییەوە هەولێرو قەڵاو منارەکەی دەکاتە یادەوەری و هەشت ساڵ لەنێو زەبروزەنگو ئاگرو ئاسندا دەبێ بەیەکێ لەو یاخییانەی کە بەدوای شوناسی راستەقینەی خۆی و مرۆڤایەتیدا دەگەڕێ، وەختێ ئیرادەی تەسلیمبوون بەدرندەیی یەخەی زۆرینە دەگرێ ئەو بەسەر ئەمیشدا زاڵدەبێت و ڕێگەیەکی دوورتر دەگرێتەبەرو بەچەند قۆناغێکی پڕ لەئازارو زیندانی و کرێکاری لەستۆکهۆڵمی مەنفادا دادەبەزێت و لەوێوە سەفەرە هزرییەکانی خۆی پتەوتر دەکات و وەک راوچییەکی کتێب لەدەوری کتێبخانەکاندا خولدەخواتەوەو تا دەگا بەلیسانسی فەلسەفەو لەدواییشدا ماستەری مێژووی هزر، لەدەرفەتێکدا لەبۆتەی رەهەندو ماناو مەغزاو کێشە قووڵەکانی رۆشنبیرو قەیرانی رۆشنبیری کوردیدا کەوتمە دواندنی.

جەماڵ: من پێموایە ئێمە فەزای رۆشنبیری کوردی لەقەیراندایە، بەو مانایەی کە حاڵەتێکی سەر لێشواوانەی لێکەوتۆتەوە، لەڕاستیدا حاڵەتەکە بەشێوەیەکە کە نەک تەنها نووسەر و رۆشنبیرە خراپنووسەکانی خستۆتە گێژاوێک بگرە دەنگە ئەفرێنەر و جیدییەکانیشی ونکردووە، کەوایە دەپرسم بۆچی ئەم حاڵەتە و بەڕای تۆ چیبکەین تا بتوانین دەرباز بین؟

هەندرێن: لەسەرەتا پێویستە ئاماژە بەوە بکەم، کە لەدووتۆی ئەو پرسیارەدا رووبەڕووی ئەرکێکی قورس دەبینەوە. لەدەرفەتێکی وادا راپەڕاندنی ئەو ئەرکە بەشێوەیەکی خەملیو ئاسان نییە، چونکە هەر کۆپلەیەک لەپرسیارەکەتدا پێویستی بەروونکردنەوە هەیە: بۆ نموونە لەکەیەوە "رۆشنبیری کوردی لەقەیراندایە"؟ کەی رۆشنبیری ئێمە لە قەیراندا نەبووە؟! پاشان لێرەدا دەستەواژەی رۆشنبیر هەم وەک تێرمینۆلۆگی و، هەمیش وەک پێناسە، لەزمانی کوردیدا روون نییە. هەندێکمان دەنووسین "رۆشنبیر" و هەندێکیش "رووناکبیر". تا ئێستا لە"قەیران"ی بەستانداردکردنی ئەو دەستەواژەیە، کە خۆی سەرەتاییەکە بۆ چارەکردنی ئەو قەیرانە، رزگارمان نەبووە. بۆیە وەک من دەیبینم، روونترە ئەگەر لەجیاتی وشەی"رۆشنبیر"، "رووناکبیر" بکەینە بەکارهێنانێکی جێگر، چونکە جیاکردنەوەی لەرۆشنبیری ئاسانتر دەکا. زۆر جار لەکاتی بەکارهێناندا، ئەو دوو دەستەواژەیە تێکەڵاو دەبن. وێڕای ئەمەش، کە باسی "نووسەر و رۆشنبیرە خراپنووس و جیدییەکان" دەکەین، مەبەستمان لەکامە خراپنووس و کامە جیدینووسە؟ بەڕاست ئەو پێوانە کوردییانە چین و کێن ئەوانەی کە بڕیاردەدەن ئەو "نووسەر و رۆشنبیرە"، " خراپنووسن" یا ن "جیدین"؟ من کە ئەو پرسیارانە دەکەم، چونکە بەڕاستی نازانم پێوانە رۆشنبیرییەکانی ئێمە چین بۆ نووسینی باش و خراپ! تۆ وەرە ناوی چەند وتار و کتێبێکی میتۆدیکی، تیۆری و ئاکامگیرانەی کوردیم پێبڵێ کە باس لەو پێناسانە دەکەن؟

هاوکاتیش لەهیچ شوێنێکی ئەم جیهانەدا، رۆشنبیرییەکی بێقەیران نییە. رۆشنبیرییەکی بێقەیران مردووە، چونکە ئەوە قەیرانە ناچارمان دەکا بهزرین و بجوولێین، بۆ ئەوەی ئاسۆ تازەکان بدۆزینەوە، بەڵام بەڕاستی ئەو قەیرانەی

www.dengekan.com
2007-09-19

کە تۆ لەڕۆشنبیریی کوردیدا ئاماژەی پێدەکەی، ئەفرێنەرە یان قەتیسماو؟

هەرچۆنێک بێت، بەرای من دوای راپەڕینی ساڵی 1991 دیاردەیەکی نوێ لەئاسۆی رۆشنبیریی کوردیدا هاتە ئاراوە، ئەویش ئاوەڵابوونی نووسەری کورد بوو لەو سنوورانەی کە پێشتر رژێمی سەددام لەماوەیەکی زۆردا بەسەر بواری نووسەری کوردیدا سەپاندبووی. هاوکات بزاڤی چەکدارانەی حیزبە کوردییەکانیش بەگوێرەی ئەو هەلومەرجە سیاسییەی کە کورد دووچاری ببوو، داهێنانی کوردی لەشێوازێکی حەماسی سیاسییدا دەبینی، بەڵام دوای هەڵگیرسانی شەڕی حیزبەکان ئەو ئاسۆ نوێیەی نووسینی کوردی، لەبری ئەوەی ببێتە وزەیەک بۆ رێگەگرتن لەو قەیرانە، کەچی بوو بەسووتەمەرۆی ئەو شەڕە خۆکوژییە. گەر پێش ئەو شەڕە خۆکوژییە نووسەران بەجۆشەوە، دوور لەهاندان و ئاراستەکردنی حیزبەکان، لەڕوانگەیەکی ئەفرێنەرانە لەسەر سوکەڵە پرۆژەیەک، کە ئەو دیاردەیە لەزۆر ئاستدا بەرچاو بوو، لەیەکتر کۆدەبوونەوەو لەگۆڤارێکدا بەرجەستەیان دەکردەوە، کەچی دوای پەرەسەندنی ئەو شەڕە ناوخۆییە، ئەو دیاردەیە رۆشنبیرییە نوێیە کاڵ بۆوە و نووسەران بوون بەدەستکەلای ئەو حیزبانە. حیزبەکان لەڕێگای پارە و فشارەوە دەستیانکرد بە راکێشانی نووسەران و سەپاندنی پێوانە حیزبییەکان بەسەر نووسەر و نووسیندا. لەبڵاوکراوەکانی ئەو حیزبانەدا، وتاری حەماسی، راپۆرت هەڵبەستن، جنێودانی حیزبی دژ بەحیزبێکی تر و پەسندانی سەرۆک و بەرپرسە سەربازییەکان بوون بەپێوانەی نووسین و هەڵکێشانی نووسەران. ئیتر بەرە بەرە سەرتاپای نووسینی کوردی بوو بەیارییەکی دزێوی حیزبی و کەرەسەیەکی ئیدیۆلۆگی و خێڵەکی. وەک ئاشکرایە گۆڤار دەرکردن و کردنەوەی بنکەی بەناو رۆشنبیریی لای هەردوو حیزبی باڵادەست و بگرە بچووکەکانیش بوو بەپێشبڕکێ. لەو دۆخەدا ئاسۆییەک بۆ خەمی رۆشنبیریی و بیرکردنەوەیەکی داهێنەرانە نەمایەوە. بەمجۆرە نووسەرە ناسراوەکان بوونە مشەخۆریی بڵاوکراوەکانی ئەو حیزبانە، لەجیاتی بیرکردنەوە لەدۆزینەوەی پرسیارە نوێیەکانی ئەفراندن و سنووردانان بۆ ئەو شەڕە وێرانکارە، بوون بەهەڵەپاسی تەزکییە و راکێشانی نووسەران بۆناو ئەو حیزبانە. ئێمە نموونەی ئەو نووسەرە خۆسەپێنەرانەی، کە هەمیشە لەسەر شانۆیی رۆشنبیریی کوردییدا دیارن لەبەرچاومانە، کە چۆن لەم حیزبەوە بۆ ئەو حیزبە گۆزە گۆزەیان دەکرد/دەکەن.

بەمجۆرە ئەو قەیرانەی کە تۆ باسیدەکەی هەر لەگەڵ شەری گەرمی خۆکوژی دەستیپێکرد و هەتا ئیستاش کە ئەو شەڕە لەئاستی شەڕی ساردا لەئارادایە قووڵتر دەبێتەوە. کەواتە ئەو قەیرانە رۆشنبیرییە خۆی لەبە حیزبیکردن و رکەبەرایەتی ئیدیۆلۆگییەکی دەڤەریانەی خێڵەکی ژیانی کوردی دەبینێتەوە. رۆشنبیریی حیزبی و پێوانەی حیزبی هەموو کەناڵەکانی ژیانی کوردی تەنیوەتەوە. کۆمەڵگایەکیش ئەوە ژیانی بێت، ناتوانێت لەئاستی هزر، ئەدەب و هونەر داهێنەر بێت. لەو کۆمەڵگایەدا پەسندان و لایەنگیریی حیزبی دەبێتە پێوانەی نووسەری باڵاو داهێنەر؛ واتا "نووسەری خراپنووس" دەبێتە "نووسەری جدینووس". ئا ئەمەیە پێوانەی رۆشنبیریی و داهێنانی ئێستای کوردی. تۆ سەیرکە، لەژیانی ئەمڕۆی رۆشنبیریی کوردییدا، هیچ بڵاڤۆک و بنکەیەکی سەربەخۆت نییە کە حیزب خاوەنی نەبێت! ئاخر داهێنان کە مەرامی حیزب و ئایدۆلۆگی سەرپەرشتی سەرەکی بکات، چۆن زمان دەتوانێت لەگەڵ دەوروبەرێکی جیاواز گفتوگۆ بکات؟ کاتێک زمان سنووورداشکرا، شتێک

www.dengekan.com
2007-09-19

نیيە بەناوی ئامادەبوونی زمانی گفتوگۆ و فرەرەنگی.

بە لای منەوە هۆکاری ئەو قەیرانەی کە تۆ مەبەستتە لەو سەرنجە چڕانەدا کۆدەبنەوە کە ئاماژەم پێکردن.

بەڵام "چیبکەین تا بتوانین لەو حاڵەتە رزگار بین"، رێگە چارەی، بەزمانی دەربڕین، هەم ئاسانە و هەمیش ئاڵۆزە، هەمەلایەنە. هەتا ئەوکاتەی کە دۆزی کورد بەمجۆرە ئاڵۆز بێت، کورد بۆ وێناکردنی خۆی بەرانبەر ئەویتر"، عارەب، فارس و تورک، گوتارێکی فۆرمۆلەکردنی راشکاوی نەبێت " هەروا بۆ خودی کۆمەڵگاکەی خۆی سیاسەتێکی کولتووری سیاسی بەرجەستەکراوی نەبێت، هەتا حیزبی کورد بەمجۆرە یاری رووکەشانە بەزاراوەی نەتەوەیی خۆی، ئازادیخوازیی، کۆمەڵگای مەدەنی، دیموکراسی و ... هتد بکات، چارەکردنی ئەو "قەیران"ە رۆشنبیرییە هەر قووڵتر دەبێتەوە، چونکە لەکۆمەڵگایەکی گرژ، رارا، ناسەقامگیر و لێکدابڕاو، کە مجگێز و خواستی حیزبی بەرتەسک بڕیاردەری بێت، شتێک بەناوی داهێنانی رۆشنبیریی و فرەدەنگی لەگۆڕێدانییە. کۆمەڵگای حیزبگەرایی، ئەوەندەی خەریکی بەوێرانکردنی ماڵ، خێزان، دۆستایەتی و خەونەکانە، هێندە خەریکی گەورەکردنی ئەو ماڵە و هاوئاهەنگکردنی ئەو پەیوەندی و ئاسۆیانەی کۆمەڵگاکەی نییە. لێرەدا رۆشنبیریی کوردی بەشدارییەکەرێکی بنەڕەتی ئەو وێرانکارییەیە. ئەگەر ئێمە حەزمان لەوە بێت، کە رۆشنبیری کوردی لەو قەیرانەی کە هەیەتی دەرباز بێت، دەبێت بیر لەبەجێهێشتنی بەحیزبیکردنی خودی نووسەر بکاتەوە. بەواتایەکی تر، دەبێت بوارێک دروستبێت، کە نووسەری دەمڕاستی حیزبەکان و مەرجە حیزبییەکان نەبنە بنەمای پێکهێنانی سەکۆ ئەدەبی و رۆشنبیرییەکان.

ئەوکاتە ئەو قەیرانە شلدەبێتەوە، کە چیتر رووناکبیران وابەستەی ئەو مێگەلاندنە نەبن؛ واتا چیتر نەبنە کارمەندانی تەمبەڵ و مشەخۆری حیزبەکان. ئەوکاتەی رۆشنبیریی دەکەوێتە ژێر پێوانە ئیدیۆلۆگییە حیزبییەکان، ئەوکات رۆشنبیریی ئاراستەیەکی داخراو پێڕۆ دەکا، کە ئەمەش پەیامی رۆشنبیرییەکی ئازاد نییە. رۆشنبیرییەکی زیندوو بۆ ئەوەی لێوانڕێژ بێت لەوزە و چالاکی گەڕان بەدوای دۆزینەوەی ئاسۆ نادیار و نوێیەکان، دەبێت خاوەن روانگە فرەدەنگ و رکەبەرایەتییە هارمۆنیکراوەکان بێت. ئەوکاتە پێوانە حازر بەدەست و ئەرک و بەرژەوەندییەکانی حیزبی نابنە خەمی زمانی داهێنان و گفتوگۆی فرەدەنگەکانی نووسەر. کەواتە ئێمە ئەوکاتە دەتوانین ئەو قەیرانە چارە بکەین، کە وەرچەرخانێک لەو دۆخەی رۆشنبیریی کوردی رووبدات. ئەو وەرچەرخانەش بەکۆبوونەوەی کۆمەڵێک وزە و توانای نووسەری کورد دێتە ئاراوە، کە بتوانن لەئاست و رەوتێکی ئازادانەدا ئەرکی داهێنان بکەنە پرۆژەی ژیانیان. دواجاریش گەر لەژیانی کوردیدا، زمان و رۆشنبیرییەکی قووڵ و جوداخواز نەبنە پرینسیپێک لەژیانی رووناکبیران، هەرنا گروپێکی چالاک، ئەوکات ئومێدەواربوون بۆ جولاندنی ئەو قەیرانە لەمەحاڵ دەچێت، چونکە ئەو تەرزە رووناکبیرە تەنیا ئامرازێکە بۆ راپەڕاندن و رازاندنەوەی مەرام و داخوازییەکانی حیزب و دروشمە ساختەکان...

جەمال: ***یەکێک لەو گرفتە رۆژانەییانەی رووبەڕووی رۆشنبیریی کوورد دەبێتەوە بەرجەستەکردن و تێکەڵکردنی چەمک و پێناسە فیکرییە باوە جیهانییەکانە لەگەڵ واقیعی کولتووریی و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردیدا، حاڵەتێکە دەکرێ لێیەوە***

www.dengekan.com
2007-09-19

لەداهاتوودا وێنەی سستبوونی رۆشنبیر ببینین و فەزا و کەشێکی نالەباریشی لەگەڵدابێ، پێوایە بەچ ئاقارێکدا راستتر و تۆکەمتر دەگەینە چارەسەر؟

هەندرێن: هەڵبەتە ئەو دیاردەیەی کە تۆ ئاماژەی پێدەکەی، کێشەیەکی بەرچاوە لەپانتایی ئەمڕۆی رۆشنبیریی کوردیدا. ئەمەش رەنگە بەشێک بێت لەو قەیرانەی کە ئاماژەمان پێکرد، یان خودی ئەو قەیرانە بەرهەمهێنەری بێت. من لەچەند دەرفەتی جودا و وتاری جودا ئاماژەم بۆ ئەو "گرفتە"ی کە تۆ باسیدەکەی کردووە. پێموایە دوای راپەڕین، ئەو گرفتە لەهەموو کاتێکی تر زیاتر، لەپانتایی رۆشنبیریی کوردیدا ئامادەیی هەیە. ئەمڕۆ سەرتاپای گۆڤار و بلاڤۆکە ئەدەبی، سیاسی، کۆمەڵایەتی و بگرە زمانحاڵی حیزبییەکانیش بەو "چەمک و پێناسە فیکرییە باوە جیهانیانە" بارگاویکراون. ئێمە دەبێ بزانین لەبنەڕەتدا سەرتاپای ئەو چەمک و پێناسە فیکریانە، بەرهەمی کۆنتێکست/ناوکۆیەکی خۆیانن؛ واتا هەر یەکێک لەو چەمکانە بەرهەمی قۆناغێکی دیاریکراو و کولتووره جودایەکانی رۆژئاوان. سەرتاپای ئەو چەمکانەش کە ئەمڕۆ بێ دەستپێوەگرتن و بێ رەچاوکردنی بنەماو پاشخانەکانیان، لەپانتایی رۆشنبیریی کوردیدا فڕێدەدرێن، لەشارستانییەتی گریکی کۆنەوە سەرچاوە هەڵدەگرن و پاشان هەر یەک لەقۆناغە مێژووییەکانی رۆژئاوا، لەسەردەمی رۆمەوە بگرە تا بەسەدەی ناوەڕاست، شۆڕشی فەرەنسی، رێنسانس و قۆناغی رۆشنگەریی، مۆدێرنیزم، شۆڕشی پیشەسازی تێدەپەڕی و تا دەگاتە سەدەی بیست، کۆمەڵگای مەدەنی، کۆمەڵگای زانیاری و تەکنیک... بەشێوە و ئاستی جودا دووبارە و چەند بارە خەملاندووە و داڕشتۆتەوە. هاوکاتیش ئەو چەمکانە، هەر لەئاستی قسەکردن و

ئاسۆی کتێبەکاندا نەوتراون، بەڵکو دوای هەر وەرچارخانێک لەو قۆناغانەی رۆژئاوادا، لەژیانی کۆمەڵگادا بەکارهاتوون و بوونەتە سەرچاوەی بونیاتنانی کۆمەڵگای رۆژئاوا. قسەکردن لەسەر پاشخان و وردەکارییەکانی ئەو چەمکانە لەسەرچاوەکانی خۆیانەوە؛ واتا رۆژئاوا، باسێک نییە لێرە بواری هەبێت، هەروا رووناکبیری کوردییش دەبێت ئاگای لەو پاشخانە ئاماژە بۆکراوانە هەبێت، بۆیە روونکردنەوەیان لەوە زیاتر بەپێویست نازانم. لەم روانگەیەوە لەپانتایی ئەو دۆخ و ئاسۆ رۆشنبیرییە کوردییەی کە ئێمە لەوەڵامی پرسیاری یەکەمدا ئاماژەمان پێکرد، بەمۆدەکردنی ئەو چەمکانە بەو چەشنەی کە دەیبینین، شتێکە جێگەی بەزەییە.

من پێموایە گرفتی بەمۆدەکردنی ئەو چەمک و پێناسە فیکرییانە لەوەدا کۆدەبنەوە، کە وەک دەخوازێت لەئاستی پسپۆڕییدا بەکارناهێنرێن و پیادەناکرێن. لەدەستپێکدا ئەوانەی ئەو چەمک و پێناسانەیان گواستەوە و کردیانە مۆدەی "نوێگەریی و دیاردەیەکی نوێ"، ئەو نووسەرانە بوون کە لەڕێگای چەند گۆڤار و کتێبێکی عارەبی و فارسی خوێندبوویانەوە. هەروا هیچێک لەو نووسەرانە، نووسەری ئاکادیمی نەبوونە و نین. لەبنەڕەتدا ئەو چەمکانە بەرهەمی بوارە ئەکادیمییەکانن، نەک رۆژنامەوانی و مۆدەی پێبشبڕکێ. لێ ئەوە مانای ئەوە نییە کە هەموو ئەکادیمیستێک، دەتوانن ببنە پسپۆڕی ئەو چەمکانە، بەڵام من لێرە مەبەستم قووڵبوونەوە و لێزانی ئەو بوارەیە.

تۆ سەیری رۆژئاوا بکە، هەرچەندە ئەو چەمک و پێناسە هزرییانە بەرهەمی خۆیانە و بەشێوەیەکی ئەکادیمیش دەیخوێنن، کەچی وەک ئەوەی لای ئێمە باوە، هەرکەسە و دوو کتێب و چەند وتاری لەم بوارانەدا بخوێنێتەوە، نابنە پسپۆڕی ئەو باسانە. بۆ نموونە لەوڵاتی سویدا ئەو گۆڤار و گرووپە

www.dengekan.com
2007-09-19

رۆشنبیرییانەی کە سەرقاڵی بواری فەلسەفە و ئەو چەمکە هزرییانەن، لەسێ هەتا پێنج گۆڤار و چەند رووناکبیری ئەکادیمی تێناپەڕن ، ئەو گۆڤارانەی کە سەرقاڵی ئەو بوارە هزریی و فەلسەفییانەن بریتین لە: "رێس پۆبلیکە، گلێنتە، گۆڤاری فەلسەفی، گۆڤاری پۆلیتیک" و چەند گۆڤاری تر کە هی ئینستوشۆنەکانی ئەو بوارانەن. ئەوانەی سەپەرشتی ئەو گۆڤار و بنکە هزری و فەلسەفیانەش دەکەن، هەموویان ئاستی خوێندنیان لەو بوارانەدا لەپلەی دکتۆرا کەمتر نییە، پسپۆڕن لەو بوارانەدا.

بە کورتی ئەو چەمک و پێناسە فەلسەفی، هزریی، تیۆرییانە بەرهەمی ئینستۆشۆنەکانی زانکۆن، نەک مۆدە و لاساییکردنەوە. لەرۆژئاوادا زۆرن ئەونەی لەئاستی جودا لەبەشی زانستە مرۆڤایەتییەکان خوێندوویانە و دەخوێنن، کەچی دوای تەواوکردنی خوێندن، بەشێکی دیاریکراو لەو خوێندکارانە قسە کردن لەو چەمکانە دەکەنە پیشە. واتا هەرکەسە و لەخۆیەوە، وەک ئەوەی لەڕووبەری نووسینی کوردیدا باوە، خۆیان بەو چەمکانە هەڵناواسن.

ئاخر بۆ نموونە، ئێمە کە لەسیگمۆند فرۆید دەدوێن، دەبێ ئەوە بزانین کە تێز و گریمانە دەروونناسییەکانی ئەو بەناوکۆییەکی هزریی، فەلسەفی و زانستییەکانی ئەو قۆناغەی رۆژئاواوە پەیوەستن. ئەوکاتەی فرۆید لەکۆتایی سەدەی نۆزدەدا، کێشەی "ئاگایی"، نائاگایی"،" ئۆدیپۆس" و "سێکس" ... دەکاتە بنەمای شرۆڤەکارییەکان بۆ مرۆڤ، ئەوە بەندن بەو ئازادییە سێکس و بەتاکگەراییەی مرۆڤی رۆژئاوا و تاقیکردنەوە زانستییەکان... هتد. کاتێک هێگل باس لەکۆمەڵگای مەدەنی و ئەرکی تاکەکەس ... دەکات، ئەوە بەندە بەو کۆمەڵگا مۆدێرنەی، کە لەدایکبوو بوو... کاتێک ژاک دێریدا باسی "جیاوازی" و

"فرە دەنگی دەق و بیرکردنەوە دەکات، بەندە بەو پاشاخانە هزریانەی پێشووی خۆی و ریزێک پرسیاری هەمەلایەن و ئاکامە هەنووکەییەکانی ئەو کۆمەڵگایانەی رۆژئاوا... هتد. لەڕاستیدا نووسەری کورد لەپێداویستییەکی هزریی ئەو چەمک و پێناسە هزریانەی نەدۆزیتەوە، بەڵکو، لەلایەک، وابەستەی زمانێکە، عارەبی و فارسی، کە خۆی لەو گرفتەدا دەتلێتەوە، لەلایەکی تریشەوە، ئەو دۆخەی کە کورد پێیدا تێدەپەڕیت، بۆ نووسەری کورد ئالۆزە و راڤەیەکی خۆماڵی بۆ نییە. هاوکاتیش ئەو تەمومژییەی کە ناسنامەی کوردی وێنا دەکات، چەقبەستنی گوتاری سیاسی کورد و داهێزرانی کۆمەڵگای کورد، نووسەری کورد هاندەدا وەک هانایەک بۆ خۆشاردنەوە لەو قەیرانانە پەنا بۆ ئەو چەمکانە ببات. ئەمەش بۆ دۆزینەوەی ئاسۆ نوێکان و ئاراستەیەکی تری بیرکردنەوە نییە، بەڵکو بۆ دڵدانەوە و خۆ شاردنەوەی خۆیەتی. بەواتایەکیتر، نووسەری کورد وەک جۆرێک لەئایین، مێتافیزکییانە و سۆفییانە لەو چەمکانە دەڕوانێت و مامەڵەی لەگەڵ دەکات. ئەمەش دواجار لەئاستی لاساییکردنەوە و مۆدە، وەک ئەوەی دەیبینین، هیچی ترمان بۆ بەرهەمناهێنێت. دواجاریش وابەستەبوونی ئەو دەقەرەی ئێمە بەبالادەستی کولتووری رۆژئاوا، هۆکارێکی گرنگە لەئامادەبوونی ئەو چەمکانە. ئەمڕۆ هەر رۆژنامە و گۆڤارێک هەڵدەدەیتەوە پڕن لەو چەمکانە. ئاخر رۆژنامەوانێکی کورد، چی داوە بەو قسانە؟!. دوای هیچێک لەو گۆڤارانە جیاوازییەکی جەوهەری نییە لەگەڵ یەکێکیتر. باشە گەر ئەمڕۆ زۆرینەی نووسەری کورد سەرقاڵە بەم چەمکانە، بۆ دەستەیەک لەو نووسەرانە، ئەگەر بەڕاستی خۆیان بەپسپۆڕی ئەو چەمک و پێناسە هزریی و بوارە فەلسەفییانە دەزانن، لەسەر

www.dengekan.com
2007-09-19

پرۆژەیەکی تۆکمە ڕێکناکەون؟ ئاخر کاتێک ئێمە، بۆ نموونە، هێندە باسی دیکارت، کانت نیتشە، فۆکۆ، سارتەر، دێریدا... چەندانی تر دەکەین، بۆ ناتوانێن بەشێوەیەکی جوان کارە گرینگەکانی ئەوانە بکەینە کوردی؟ ئەگەر زمانێک بەتێری و پوختی خاوەن ئەو سەرچاوانە نەبێت، چۆن دەتوانێت تیۆری و ڕوانگەکانی ئەو هزرڤان و فەیلەسوفانە بەخوێنەرەوەی کوردی بناسێنێت؟ دواجار ئێمە دەبێ هێندە خۆمان بناسین، کە چۆن و کام لایەنی تیۆری ئەو هزرڤانانە لەئاستی کوردیدا بخەملێنین و پیادەبکەین. ئەمانە و چەندان گرفت هەن کە ڕاوەستان لەسەریان گرنگن.

ڕزگار بوون لەو گرفتانەی کە تۆ ئاماژەی بۆ دەکەی، بەندە بەرزگاری بوونی کورد لەو دۆخە ناسەقامگیر و بەحیزب تەنراوەی کۆمەڵگای کوردی. ئەوکاتەی کە کۆمەڵگای کوردی گەیشتە ئەو ئاست و دۆخەی کە ڕۆڵ و ئەرک و مافەکان لەسەر بنەمای پسپۆڕی و کارامەیی بەسەر تاکەکەسەکانی دابەشبکات، ئەوکات ئەو گرفتەش چارەسەر دەبێت. ئەوکاتە گرفتی بەمۆدەکردن و بەخۆڕا فرێدانی ئەو چەمک و پێناسە هزرییی، فەلسەفی، کۆمەڵناسی و ... هتد چارەسەر دەبێت، کە زانکۆکانی کوردی لەبوونە مۆڵگەی مامۆستا مشەخۆرەکان و پێوانەی حیزبی و خزمایەتی ئازاد دەبن. ئەوکاتە ئەو گرفتە چارەسەر دەبێت، کە "زارقەڵەبالغی" نەبێتە پێوانەی ڕۆشنبیرییەتی و نوێگەریی نووسەر. کاتێک خوێنەر و نووسەری کوردی لەو گرفتە ڕزگار دەبێت، کە هاوشاریی، وابەستەیی گروپەکان، یارییە ڕووکەشە دیپلۆماسییەکان، نەبوونە پێوانە بۆ پەرستن و بەپاڵەوانکردنی نووسەر، چونکە ئەمڕۆ وەک چۆن لەئاستی حیزب و ئاییندا هەندێک کەسی سیاسی و ئایینی پیرۆزن و نابێت ڕەخنەیان

لێبگیرێت، بەهەمان شێوەش زۆرینەیەک لەنووسەر و خوێنەری ئەمڕۆی کوردی، وەک شتێکی پیرۆز دوو سێ نووسەر دەپەرستن. ئەو ئەتمۆسفێرەی کە ئەمڕۆ لەپانتایی ڕۆشنبیریی کوردیدا قووتکراوەتەوە، لەدیوەخان و پەرستگا و بارەگای حیزبی دەچێت، نەک ژیانێکی وەرچەرخاو و گۆڕاوی ڕۆشنبیریی، کە ئەگەر بڕوامان بەو پێناسەیە بێت، کە خودی ڕۆشنبیریی و ڕووناکبیر هەڵگری پرۆژەیەکی بزۆک و ئاوەڵایە.

جەمال: ئەوەی لەنێو کایەی ڕۆشنبیریی کوردیدا زۆر بەزەقی غیابە میتۆد و مەنهەجییەتە. هەڵبەتە مەترسییەکانی ئەم حاڵەتە شاراوە نین و مەبەستیشم ئەوە نییە دەرەنجامی ئەم حاڵەتە چی و چۆن دەبێ! بەڵکو ئەوەی بەلامەوە گرنگە بیکەمە مەبەستی پرسیارەکەم ڕاستکردنەوەی هەموو ئەو هەنگاوە بەهەڵەنراوانەی ڕابردووی ڕۆشنبیریی کوردە، ئەگەر بکرێ لەتۆ بپرسین لەچییەوە دەستپێبکەین یان ئەگەر دەستمان پێکردووە لەکوێی هەنگاوەکانمانین؟

هەندرێن: من پێشتر سەرنجی خۆم لەسەر ئەو دیاردەی باوەی پانتایی ڕۆشنبیریی و وێنای باڵادەستی ڕووناکبیر و نووسەران دەربڕی. چارەکردنی ئەو دیاردە زەقەی کە تۆ بە"غیابی میتۆد و مەنهەجییەت" ناوی دەبەیت، لەهەمان ڕوانگەدا کۆدەبێتەوە؛ واتا ئەوکاتە دەتوانین هەنگاو بۆ چارەکردنی ئەو گرفتە بنێین، کە دەستەیەکی پسپۆڕ و کارامەی ڕووناکبیران لەبوارە جیاوازەکاندا دەست بکەن بەڕاگەیاندنی کردەیی لەسەر پرۆژەیەکی ڕۆشنبیریی کە لەسەر بنەمای "میتۆد و مەنهجییەت" وەستا بێت. بەر لەهەموو شت دەبێت ئەو دەستە ڕووناکبیرە لەڕێگای بنکەیەکی ڕۆشنبیریی پوختەی سەربەخۆ کە

www.dengekan.com
2007-09-19

هەستن بەکار و چالاکی فرەلایەن و یەک دوو گۆڤار بۆ بواری وەرگێڕان و لێکۆڵینەوە تەرخان بکەن، کە هەر جارەی لەسەر بابەتێکی هزریی، فەلسەفی و دیاردەیەکی رۆشنبیریی دۆسییە بکەنەوە. ئەم پرۆژەیەش کاتێک دەتوانێت "هەنگاوە بەهەڵەنراوانەی رابردووی رۆشنبیری کورد" راستبکاتەوە، کە لەپرۆسەیەکی بەردەوامدا لەژێر سەرپەرشتی لێژنەیەکی کارامە و شارەزا، ریزێک کتێبی تیۆریی، هزریی و فەلسەفی لەزمانە ئۆرگیناڵ و زیندووەکانی جیهان بکاتە کوردی و هاوکاتیش بەشێوەیەکی پسپۆڕانە کۆمەڵێک راڤە و خوێندنەوەی فرەوان، جا لەڕوانگەی ئەو تیۆر و روانگە هزری و فەلسەفییانەوە بێت کە بەکوردی کراون یان بەشێوەیەکی بێلایەنانەوە بێت، لەسەر کۆمەڵێک دەقی رۆشنبیریی و بیرۆکەی کۆمەڵێک رووناکبیری رابردوو و ئێستای کوردی پێشکەشبکات. وێڕای ئەمەش، بۆ ئەوەی هەرکەسە بەگوێرەی مۆدە و لاساییکردنەوە خۆی نەکاتە پسپۆڕ و دەمڕاستی ئەو بوارە تیۆرییانە، گرنگە کە بنەمایەک بۆ مافی وەرگێڕان و بەفەرمی وەرگرتنی نووسین لەو بوارە گرنگانەدا دروستبکرێت. کارێکی پێویستە کە هەنگاو بنرێت بۆ رەخنە، راڤەکردن و داڕشتنەوەی ئەو چەمک و پێناسە هزرییانەی کە بێ دەستپێوەگرتن و بێ رەچاوکردنی پێکهاتە و تایبەتمەندی کۆمەڵگای کوردی رەمەکیانە فڕێدراونەتە ناو پانتایی نووسینی کوردییەوە. رەنگە لەئاستی تاکەکەسیدا زۆر کەس هەوڵیدابێت ئەو کارانە بکات، بەڵام راپەڕاندنی ئەو ئەرکە، هەنگاوە گرنگە بەتاکەکەسێک ناکرێت، بەڵکو بەبزاوتێکی تۆکمە دەکرێت.

بۆ نموونە ئێوە کە سێنتەرێکی رۆشنبیریتان هەیە و گۆڤارێکیش بەناوی "نما" دەردەکەن، ئەگەر بەڕاستی بەئاگان لەو گرفتانەی کە ئێمە باسیدەکەین، بەئاگان لەخەمی هەنگاونان بەرەو ئاسۆیەکی نوێ کە دەیەوێ وێنایەکی جودا لەوەی هەیە بەرهەمبێنن، بۆ ئەو ئەرکە رانەپەڕێنن؟ ئێوە دەتوانن لەجیاتی ئەو هەمەجۆرییە لەچاپکردنی کتێب، باشترە ساڵانە چەند کتێبێکی تیۆریی لەمەڕ بوارێکی تایبەت چاپبکەن، بەڵام لەپێشڕا بۆ ئەوەی بتوانن لەو ئەتمۆسفێرە باوە جودا بن، بەلای کەمییەوە دەتوانن خوێنەر و نووسەر کورد لەوە دڵنیا بکەنەوە کە دوورن لەپەیام یان لایەنگیریی ئیدیۆلۆگی و حیزبی، هەروا بەجۆرێک بتوانن دەرفەت بۆ کۆمەڵێک نووسەری پسپۆڕ، لەو بوارەی کە ئێوە بەچاکی دەزانن کاری لەسەر بکەن، بڕەخسێنن، کۆمەڵێک کتێبی تیۆریی، هزری و فەلسەفی هاوئاهەنگ بکەنە کوردی. لەپاڵ ئەمەشدا دەستبکەن بەئەنجامدانی زنجیرەیەک کۆڕ و چالاکی بۆ ئاراستەکردنی ئەو پرۆژەیە. رەنگە ئەوە چەشنە کارە هەنگاوێکی کردەیی بێت، کە بتوانێت کەش و هەوایەک بۆ کێبەرکێیەکی رۆشنبیریی دروستبکات.

کێشەی رۆشنبیریی کوردی هەر تەنیا بەحیزبوون و ئەو پاشاگەردانییە نییە لەیارییکردن بەچەمکەکان و نەبوونی میتۆد، بەڵکو نەبوونی پرۆژە و کارکردنێکی پشی درێژی جودا جودایە لەهەمبەر ئەو رووناکبیرەدا. زێدەڕۆیی نییە گەر بڵێین ئەمڕۆ ئێمە رۆشنبیرییەکمان هەیە، کە رۆژنامە خوێن و رۆژنامە نووسە. بەرهەمەکانی ئەو رووناکبیرە لەسەر رانان و ئاخاوتنە تێکەڵاو کردنەکانی بابەتەکان دەخوولێتەوە: ئێمە کۆمەڵگایەکین رووناکبیر و رۆشنبیرییەکی سەرپێی بەرهەمدێنین.

هاوکاتیش دیسانەوە بەر لەهەموو شتێک گەر راستیت دەوێت، دەبێت ئەو هەنگاوە گرنگە لەزانکۆکانی کوردستانەوە دەستپێبکەن، کە مخابن وەک ئەوەی دەبینرێن، جارێ جێگەی

www.dengekan.com
2007-09-19

چاوەڕوانكردنی ئەو هەنگاوە نین. لەكۆتاییشدا كاتێك ئێمە هەست بەهەبوونی ئەو هەنگاوە گرنگانە دەكەین، كە ئەو بزاوە ڕۆشنبیرییە سەربەخۆ و خەمڵیوە بەبەرجستەكراوی دەستبەكاربوو و بەرهەمی پێشكەشكردین.

جەمال: لەو كۆمەڵگایەی ئێمەدا بەداخەوە حیزب سەرجەم كایەكانی ژیان دەبات بەڕێوە، سەرجەم دەسەڵاتەكان بەلەیەكجیاكراوەیش هەر حیزب خاوەنییەتی، واتە حیزب سێنتراڵە بۆ هەموو ئەو بڕیارانەی كە دەبێ لەژیانی ڕۆژانەی كۆمەڵدا بدرێن، بەپێی ئەزموونی ڕابردووی ئەم بەشەی كوردستانیش بێ تەنها بڕیار و ئاسانترینیان نەگەڕانەوەیە بۆ لای خەڵك، بەڕای تۆ كامەیە ئەو وێنەیەی ڕۆشنبیر كە دەبێ هەڵیبژێرێ لەبەردەم ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم واقیعەدا؟

هەندرێن: هەڵبەتە ئەركی ڕووناكبیری لەهەر قۆناغێك و لە هەر وڵاتێكدا ئەرك و پێناسەی جوداوازی هەبووە و هەیە. سەیری ڕووناكبیری ڕۆژئاوا بكە، كە هەمیشە كردوومانە بەپێوانە و وێنا بۆ ناسینەوەی ڕووناكبیر، لەهەر قۆناغێكدا پێناسەی جیاوازی بۆ ڕووناكبیر هەبووە؛ واتا وەك دەزانین ئەركی ڕووناكبیر لەسەردەمی ڕێنیسانسدا بەجۆرێك لەجۆرەكان لەسەردەمی ڕۆشنگەریی، سەدەی هەقدە جیاواز بووە، هەروەك پێناسەی سارتەر جودایە لەپێناسەی فۆكۆ، كە ئەوەی یەكەمیان لەڕوانگەی هزری خۆی و ئەو كۆنتێكستەی كە پابەند بوو پێیەوە، بەڕوانگەیەكی گەردوونی بارگاویكراوە، كەچی لای فۆكۆ ئەركی ڕووناكبیر بوارێكی لۆكاڵییە... هتد.

كۆمەڵگای كورد داوێنگیریی داب و نەریتی كۆمەڵێك كۆمەڵگایە، كە ڕۆشنبیرییەكەی ئیفلیجە. ڕۆشنبیریی

ئێمەش لەژێر كایەی ئەو ڕۆشنبیرییە دەتلێتەوە. وێنای ڕۆشنبیریی كۆمەڵگای عارەب، فارس و تورك، وەك سێ زمان كە سەرچاوەی ڕۆشنبیریی ئێمەن، خۆیان تا سەر ئێسقان لەناو قەیراندا دەژین، ئێمەش لاساییكەرەوەیەكی بەحەماسی مۆدیلی قەیرانە سیاسی، كۆمەڵایەتی، ئایینی و ڕۆشنبیرییەكانی ئەو زمانانەین. ئاخر ئەگەر ئەوە قەدەری ئێمە بێت و خۆشمان پرسیارێكمان نەبێ لەسەر گرفتی ڕۆشنبیریی ئەو زمانانە، چۆن دەتوانین وێنایەكی جیاوازی كولتووری بەرهەمبێنین؟

بەهەمە حاڵ، ئەو وێنەیەی كە ئەمڕۆ ڕووناكبیری كورد دەبێ هەڵیبژێرێت لەبەردەم ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم واقیعەدا، لەدایكبوونی ڕووناكبیرێكە لەوابەستەیی حیزب ئازاد بوو بێت و بەكەسایەتییەكی نەتەوایەتییانە لەبوارەكەی خۆیدا سەربەخۆیانە ئەركە ڕۆشنبیریی و كۆمەڵایەتی و سیاسییەكانی ڕاپەڕێنێت. ئەو وێنە ڕووناكبیرەی كە ئەمڕۆ كورد پێویستی پێیەتی، ئەو دەنگەیە كە بتوانێت بەڕوانگەیەكی ئێستێتیكیانەی سیاسی ئەو دۆخە بەحیزب تەنراوەی كە هەموو ژیانی خستۆتە ژێر ڕكیفی گشتگیرانەی خۆیەوە، بەرەو دۆخێكی هەمەڕەنگ و فرەدەنگ وەرچەرخێنێت. ئەمڕۆ ئەوەی كە كورد گۆشدەكا مەرامە حیزبی و ئیدیۆلۆگییە دەڤەرگیرەكانە. هۆكاری ئەو دۆخەش، هەم لەڕووی ناوەكی و، هەمیش لەڕووی دەركییەوە، ئاشكرایە. بۆیە ئەركی ڕووناكبیری ئەمڕۆی كورد، بەگشتی، بوژانەوە و گەشەپێدانی گفتوگۆ و گوێلێگرتنی دەنگ و ڕەنگە جودایەكانی ناو كۆمەڵگای كوردییە. ئەو دەنگ و ڕەنگە جوادایانەی كە حیزب و ئیدیۆلۆگییە وشكەڕۆ و نەریتە قەتیسماوەكان، لەناو بازنەیەكی داخراودا هێشتوویتەوە. تەنیا سەرهەڵدانی وێناگەلێك لەڕووناكبیری

www.dengekan.com
2007-09-19

خاوەن ویژدانی داهێنان و دوور لەکایە ئیدیۆلۆگییەکان، کە دەتوانێت ئەو بارە گرژ و چەقبەستووەی کە لەنێوان کۆی دەنگ و ڕەنگە جوداکانی کۆمەڵگای کوردییدا هەیە ئاشتبکاتەوە. ئەوکات بەهاتنە گۆی سەرجەمی ئەو دەنگە جودایانە، دەتوانین بەرەو ئاسۆ نوێیەکانی ژیان هەنگاو بنێین.

دواجاریش ئەو وێنە ڕووناکبیرەی کە ئەمڕۆ کورد چاوەڕێی دەکات، خاوەن ویژدانێکی زیندووە، کە ببێتە وێنایەک بۆ ئەوەی هانی کۆمەڵگای کوردی بدا کە لەسەر جیاوازی و کراوەیی نەوەکانی داهاتووی پەروەردەی بکات.

جەمال: تەمبەڵی ڕۆشنبیر و بەدوادا نەگەڕانی سەرچاوەی زانستی و نەزانینی زمانی زیندووی جیهانی و ملکەچی هەندێ لەڕۆشنبیران بۆ دەسەڵات لەپێناوی ژیاندا و هەرسنەکردنی بۆچوون و دنیابینی نوێ و چەندین حاڵەت و هۆکاری تر کە فاکتەری سەرەکیی نەبوونی دەق و لێکۆڵینەوەی زیندوون، وایکردووە کە گوتارێکی مرۆدۆست و ژیاندۆست لەهزری کەسی ڕۆشنبیری کوردا نەبینرێتەوە، دەمەوێ پرسیاری ڕێژەی گەشبینی و ڕەشبینی لەئاست ئەم مەسەلەیەدا لە تۆ بکەم؟

هەندرێن: تەمبەڵی و ملکەچکردنی ڕووناکبیری کوردی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو پرسیارە چارەنووس سازانەی کە زیاتر لەپانزە ساڵە حیزبی کوردی نەک هەر نەیتوانیوە دەستەبەریان بکات، بەڵکو تەواوی وزە و توانای دەنگە جودایەکانی کوردی دەمبەست و پەراوێز کردووە. کێشەکە ئەوە نییە کە حیزبەکان، جا لەژێر چەتری هەر بانگەشەیەک بێت، نابێ بنکە و چالاکی ڕۆشنبیری خۆیان هەبێت، بەڵکو کێشەکە لەنەبوونی ئیرادەیەکی ئازادیخوازانەی بەهێزی ڕووناکبیری کوردییدا بەرجەستە دەبێتەوە. ئێمە دەزانین لەهەموو

شوێنکی ئەو جیهانە دەسەڵاتی سیاسی لەپێناوی سەرکەوتنی مەرام و ئیدیۆلۆگییەکانیدا یاریدەکا، بەڵام کاتێک لەوڵاتێکدا، وەک کوردستان، زۆرینەی ڕووناکبیرانی دەبنە وابەستە و کەرەستەی مەرامەکانی دەسەڵاتێکی سیاسی، کە نەک هەر ئازادیخواز و پۆستەتیڤ نییە، بەڵکو دروستکەری هەموو کۆستێکی سیاسی، کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییە، ئەوکاتە ئومێدەواربوون بەئامادەبوونی زمانی نەتەوەکەت دەبێتە ئازارێکی گەورە. مێلان کۆندێرا وتەنی هەموو کەس حەز دەکا نەتەوەکەی سەربەرز بێت، بەڵام کە ڕۆژانە قەیرانەکانمان قووڵتر دەبنەوە، ئەوکات حەسرەتی بەدینەهاتنی ئەو سەربەرزییە فرەتر دەبێت. بەڕاستی بێژم، هەموو بەیانییەک کە لەخەو بێدار دەبمەوە، هەواڵە سیاسی و ڕۆشنبیرییەکانم گوێ لێدەبێت یان دەخوێنمەوە، ڕووبەڕووی بێهودەیی و ڕەشبینییەکی تر دەبمەوە، چونکە ئەمڕۆ لەپشت هەموو کارێکی ڕۆشنبیریدا یارییەکی ڕووتی حیزبی دەبینییەوە. لەپشت بەشی زۆری ئاخاوتنە سیاسییەکان، یارییەکی سافیلکە دەبینرێ...

چالاکییە ڕۆشنبیرییەکانی ئێستای ئێمە لەشێوەی مەراسیمی جەژن، تازیمانە، ئاهەنگ و کۆبوونەوەی حیزبییەکان دەچن، تا کردەیەکی ڕۆشنبیری و ڕووداوێکی داهێنەرانە. تۆ ئەگەر سەر بەگروپ و لایەنێکی سیاسی نەبیت، بوونت فەرامۆشدەکرێت. ئەمەش ئەوپەڕی پەرگیرکردنی نووسەر و کوشتنی ڕوحی مرۆڤایەتییە. ئەمڕۆ گرفتی ڕۆشنبیری کوردی لەوەدا زەقدەبێتەوە، کە ئەگەر تۆ بەمجگێزی ئەو نەبوویت و وابەستەی ئیدیۆلۆگی حیزبەکەی نەبوویت، بەهەموو شێوەیەک هەوڵدەدا پەراوێزتبکات. لەوەش خەمینتر، ئەمڕۆ دیاردەیەک لەگۆڕێدایە کە بەهەموو جۆرێک دەیەوێ دەنگ و جیهانە جیاوازەکان خەفە بکات.

www.dengekan.com
2007-09-19

هەروەک کێشەی کورد و رۆشنبیرییەکەی نەبوونی گشتگیری بێت. لەکاتێکدا ئەوە هەمەڕەنگی فرەدەنگی سیاسی و رۆشنبیرییە کە کۆمەڵگا پێشدەخا و جوانیدەکا. خەمی من ئەوەیە کە هەموو ئاراستە رۆشبیرییەکان بەهانکە هانک بەرەو ئەو ئاسۆ دەچن، کە پێموانییە روحی زمان و کولتوورەکەم نەمر بکەن!

(*) ئەم گفتوگۆیە تایبەت بوو بەحەوتەنامەی "رۆژهەڵات"، کە لەڕۆژهەڵاتی کوردستان، سنە دەردەچێت.

خەمی رۆشنبیری و تەنگژەی رووناکبیری کورد

سازادانی گفتوگۆ: رێبازی ئازادی

• نەبوونی هێزگەلێکی رۆشنبیری، تا بێتە کارەکتەرێکی سەرەکی لە کۆمەڵگای کوردستاندا بۆ پێکهێنانی ئاڵۆگۆڕ لەکایە رۆشنبیری و مەعریفیەکاندا، فاکتەرەکانی چین؟ ئایا تەنها حزبی کوردی لێ بەرپرسە یان خودی رۆشنبیرانیش؟

هەندرێن: هەڵبەتە لێرەدا راڤەکردنی ئەو تەنگژەیە کارێکی ئاسان نییە، چونکە ئێمە لەبەردەم پرسیارێکی نیگەران و ورووژێنەرین؛ رووبەڕووی بۆشاییەکی خەمهێنەرمان دەکاتەوە. هەر چۆنێک بێت، کورد لەڕابردوو و ئێستاشدا، لەئاستی خۆیدا، خاوەن نموونەگەلێکی باشی رووناکبیری بوو/ هەیە. کەواتە ئەو تەنگژەیەی ئەمڕۆی رووناکبیری کوردی، هەر تەنیا بەند نییە بە"نەبوونی هێزگەلێکی رۆشنبیری"، بەڵکو وێڕای فاکتەرەکانی جیهانگیری، بەندە بەپەرتەوازەیی دەنگە رۆشنبیرییەکان یان گۆشەگیری ئەو توانستگەلە لەپانتایی رۆشنبیری کوردیدا. بەکورتی هۆکردی ئەو رەوشە نالەبارە، بۆ پەرتەوازەیی زمانی ئەو گوتارە رۆشنبیرییەی کوردی دەگەڕێتەوە.

لێرەدا، بەرای من، سەبارەت بە باشووری کوردستانەوە، بۆ ئەوەی ئێمە سەرە داوێک لەکۆی ئەو "فاکتەر"انە بدۆزینەوە کە هۆکردێکی بنەڕەتین لەنەبوونی ئەو "هێزگەلە رۆشنبیری"یەی کە ئەو پرسیارە سۆراخی دەکا، پێویستە لەڕوانگەیەکی مێژووی هزرییەوە، خودی ئەو ناکۆیی و پاشخانەی رۆشنبیری کوردی راڤە بکەین. کەواتە دەخوازێ ئەوەتان بەیاد بێنمەوە، بەندە لەوتارگەلێکی وەک: "نیشانەکانی وابەستەبوون و گەڕان بەدوای کۆدەکانی دیالۆگ..."، "قەدەری خەونی کورد: لەچەپڕەوییەوە بۆ راستڕەویی ـ بوشگەرایی"، "رووناکبیری کورد لەنێوان ئەمڕۆ و دوێنێدا"، هونەری رەوانبێژی و ئیرۆسی گەڕان بەدوای چێژی دەنگ"" و چەند وتوێژێکی دیکەشدا، کەم تا زۆر، باسی ئەو گرفتە رۆشنبیریانەی کردووە. کۆی ئەو وتارانەش لەگۆڤار و رۆژنامەکانی کوردیدا بلاوکراونەتەوە. هەر بۆیە لێرەدا هەوڵدەدەین بەخێرایی تەنیا ئاماژە بەچەند خاڵێکی تر بکەین: هەر

www.dengekan.com
2007-09-19

لەدوای جەنگی جیهانیی یەکەم و لەتکردنی کوردستان بەسەر چوار دەوڵەتی دروستکراو و دامەزراندنی ئەو دەوڵەتە ئیفلیجەی عێراق، کە داگیرکەری ئینگلیزی و هاوپەیمانەکانی بەرهەمیان هێنا، (کە ئێستاش حیزبی کوردی و مێگەلێک لەنووسەری دووڕوو و برسی دەسەڵات، لەژێر پەردەی فیدرالییەوە، سەرگەرمن لەدروستکردنەوەی)، بزووتنەوەیەکی رۆشنبیریی کارا لەکوردستاندا لەدایک بوو. رۆڵی ئەو هێزە رۆشنبیرییەش لەو قۆناخەدا، بەپێچەوانەی ئێستا، هەڵگری گوتارێکی رۆشنگەرییانە؛ بنیاتنەرانەی کوردی بوو. ئەو بزاڤە رۆشنبیرانەش لەدەنگی پۆلێک رووناکبیر و نووسەری خاوەن پەیام و خەونی ئەو سەردەمەدا بەرجەستە دەبێتەوە. لێرەدا ئێمە ئەو دەرفەتەمان نییە کە بەوردی کایەی کردە رۆشنبیرییەکانی ئەو بزاڤانە نمایش بکەین، لێ خوێنەران دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ سەرچاوەگەلێکی وەک: "لە خەوما"ی جەمیل سائیب، "مەسەلەی ویژدان"ی ئەحمەد موختار بەگی جاف، "یادداشتەکان"ی رەفیق حیلمی"، "گەشتی ژیانم و هەر سێ بەرگی کتێبەی حاجی قادری کۆیی"ی مەسعود موحەمەد، بەرهەمەکانی پێرەمێرد، شیعرەکانی قانیع، سرووده ویستگەرا و وەرچەرخێنەرەکەی دڵداری شاعیر "ئەی رەقیب"، کە دەنگدانەوەیەک بوو لەهەناوی راچڵەکاوی ئەو بزاڤە رۆشنبیرییانەی ئەوکاتدا، کە ئەمڕۆش لەسایەی ئەو رۆشنبیرییە بەرخۆرەدا، خەریکە بەهای ئەو سرووده سەرببڕدرێ. وەک گوتمان، لێرەدا دەرفەتمان نییە بەوردی کاردانەوەکانی بزاڤە رۆشنبیرییانەی ئەو قۆناخە، واتا کایە و شوێنپێیەکانی ئەو بزاڤە رۆشنبیرییانەی کە لەسەرەتاکانی سەدەی بیستەمەوە دەستیانپێکرد تا دەگاتە شەستەکان، بخوێنینەوە. بەهەمەحاڵ، مەبەستمان لەو

ئاوڕدانەوەیە ئەوەیە، کە لەڕێگای ئەو ناوکۆییە مێژوویی و جڤاکییەوە ئاکامگیرییەک بۆ ئەو "فاکتەر"انەی کەهۆکردن لەنەبوونی ئەو هێزگەلە رووناکبیرەی ئەمڕۆ فەراهەم بکەین، چونکە، ئەگەر بمانەوێ لەڕوانگەیەکی مێژووی هزرییەوە ئەو پاشخانە رۆشنبیرییە نمایشبکا، کە لەوێدا، بەڕای من، ئەو رەوشە سیاسی ــ رۆشنبیرییە بێ پرۆژەیەی ئەمڕۆی کوردستان، ئاوێنەیەکی تەڵخی ئەو پاشخان و ناوکۆییەی جڤاکی کوردییەیە، کە بەشێکی دەگەرێتەوە کێشەی بندەستی کورد. بەواتایەکی دیکە، ئەو بۆشاییە رۆشنبیرییەی کە ئەمڕۆ لەزمانی کوردیدا دەیبینین، بەرهەمهێنانەوەی روانگە ئایدیال و کارایەکانی ئەو پاشخانە نییە، بەڵکو ئاکامە کۆستکەوتووەکانی ئەو یادەوەرییە رۆشنبیرییانەن، کە ئەمڕۆ وەک زامێکی روحی/ پۆست تراومایەک، یادەوەریی کوردی شەکەت کردووە. لەو ناوکۆییەوە، دەکرێ ئەو رەوشە لاوازەی ئێستای رووناکبیری کوردی لەم "فاکتەر"انەی، کە دەکرێ فاکتەرگەلێکی تریش هەبن، چڕ بکەینەوە:

(1) هەموو سەرەتاکانی بزاڤی سیاسی ــ رۆشنبیریی کوردی بەگوڕ و جۆشێکی مەیل وەرچەخێنەرەوە دەستپێدەکا، بەڵام کە دەگاتە ئاستی پیادەکردن، بەهۆی باڵادەستی هێزی کۆنخوازی کۆمەڵگای کوردی و کەژ و هەوای وڵاتە کۆنپارێزەکانی دەوروبەری کوردستانەوە، ناچارە سازش لەگەڵ هێزە کۆنپارێزەکانی ناو هەناوی کۆمەڵگای کوردی بکا. لەبۆیە لەدواجاردا ئەو هێزە کۆنپارێزە، بەهۆی ئەو هەرارکییە خێڵەکییەی کە ئامادەیەکی کارای لەکۆمەڵگای کوردیدا هەیە، وەک گەلەگورگێک، کاروانی ئەو بزاڤە رۆشنبیریی و سیاسییانە جڵەو دەکا و بەمەش ئەو هێزە نوێخوازەی کورد پەراوێز دەکرێن یان لای ئەو حیزبە

www.dengekan.com
2007-09-19

نەریتخوازانــــەوە دەبنــــە دیکــــۆرێکی چەواشـەکاری نـاو حیـزب. بـۆ نموونـە ئێوە سەرنجبدەنە قسەکانی ئەو سـەرۆک خێڵانـەی، کـە هـەر بـەهـۆی خێڵـەوە، لـەسـەردەمی سـەددامدا سـەرۆک جـاش بوون و کوردیان ئـەنفال دەکرد، کـەچی ئـەمڕۆ بـەهـەمان فاکتـەرەوە هـەمان ڕۆڵ دەبیـنن و نووسـەرە زارقەڵەباڵغـەکانی ئـەو حیزبانـەش، لـەپاڵ ئـەو کۆنـە سـەرۆک جاشـانەدا، باسـی "کۆمـەڵگای مەدەنی" دەکەن!

(2) حیزبە کوردییەکان بەهۆی ڕوحـی پاوانخوازییانــــەوە، دوای ڕاپــــەڕین و هەڵگیرسانی شەڕی نـاوەخۆ و هەڵمـەتی تاڵانکردنی موڵک و ماڵی کوردستان، بـۆ ئـەوەی ببنـە خـاوەن هێزێکـی مێگـەلی، پشـتیان بـەو هێـزە کۆنپـارێز و خێڵانـە بەست. ئەو هێزە خێڵەکییانەش، بەهـۆی پاراســــتنی هـــــەراركیی خۆیــــان؛ بەرژەوەندییەکانیانەوە، دژی ئـەو بزاڤـە ڕۆشـــــــــــــــــــنبیرییانەن.

(3) چونکـە کـورد بندەسـتە و خـاوەن گوتـــارێکی نیشـــتمانیی و ڕۆشـــنگەریی نییـە، بۆیـە هەمیشـە بـۆ ئـەو پێکهاتـە خێڵەکییانەوە دەگەڕێتەوە و لـەدواجـاردا بەگەمەکانییەوە هەموو توانستێکی نـوێی ڕۆشـنبیریی کـە لـەهـەناوی تاکـەکانی کۆمـەڵگادا لـەدایکـدەبن ئیفلیجـدەکا.

(4) بزاڤـی سیاسـیی کوردسـتان، کـە لەحیزبایەتییـەکی بـێ هونـەری سیاسـی قەتیسـماوە، بزاڤێکـی وابەسـتەی هێـزە دەرەکییەکانـە، نـەک هێـزە کاراکـانی نــــاوەکی کــــوردی، بۆیــــە خــــاوەن سیاسـەتێکی ڕۆشـنبیریی و پرۆژەیـەکی زانستییانەی بنیاتکردن نییە.

(5) ئەمڕۆکـە لـەئاکـامی شـاڵاوی بــــازاڕی بەجیهانیبوونــــدا، کــــە کاریگەرییەکی نالـەباری لەسەر ئاستی بیرکردنەوەی کوردیدا داناوە، چونکـە، لەکوردستاندا ئەو جیهانگیرییە لەبەهای بازرگانیـدا کۆدەبێتـەو، کـەچی لایەنـە هزریــــــی و جوانناســــــییەکانی بـەجیهـانیبوون ئەوەنـدە کاریگـەرییان لەسـەر ژیـانی بیرکردنـەوەی کوردیـدا نییە. بەمجۆرە ئەو دیاردەیە نـەک هـەر خـــودی نووســـەری کـــوردی بـــەرخۆر کـــردووە، بـــەڵکو وایلێکـــردووە ئەرکـــە ڕۆشنبیرییەکەشـی فەرامۆشـبکا؛ خـەمی ئـەمڕۆی ڕوونـاکبیری کـوردی، خـەمێکی ئابوورییــــە، نــــەک ڕۆشـــــنبیریی و بەرپرسیارییەکی ویژدانی و ئێتیکی.

(6) کێشــەی ئــەو دۆخــە وێرانــەی ڕوونـاکبیری کـوردی، لـەئێستادا نییـە، بـەڵکو مـەرگی ڕوونـاکبیری کـورد لـەو کاتەوە دەستپێدەکا کە خواست و ویستی ڕاپەڕینـە بوێرەکـەی جـەماوەری کـورد بەیەکـەم گوللـەی شـەڕی نێوان هـەردوو زلحیزبی کوردی دەکوژرێ. ئێتر لـەوێوە هـەموو خـەمێکی ڕۆشـنبیریی لـەزمـانی کوردیـدا ئـاوا دەبـێ، چونکـە لەگـەڵ دەستپێکردنی ئەو شـەڕە خـۆ خۆرییـەدا، ئیتر حیزبی کوردی دەگەڕێتەوە بۆ هێزە کۆنپارێزەکانی ناو کۆمەڵگای کوردستان؛ مێگەلێک لەکۆنە جـاش، کـە بەرهـەمێکی قەبەی پێکهاتەی خێڵن. بەمجۆرە حیزبـی کـــوردی جڤـــاکی کـــوردی و بزاڤـــە ڕۆشنبیرییەکەی دەداتە گەلەگورگێک، کە بەهێزگەلێک لەکۆنە جاش و خێڵ ناودێر دەکـرێن. ئـەو هێزگەلـە سـەر شـانۆی کـــوردی داگیـــر دەکەنـــەوە و ڕۆڵـــی هەڵەپاسـی خۆیـان، مرۆڤکـوژی خۆیـان دەبیننـەوە. هاوکـاتیش نووسـەرگەلێکی مشــــــەخۆر و ڕووزەرد، بــــــەناو نووسـەرگەلێکی دروسـتکراو لـەکارگـەی نەخۆشـی حیزبگـەرایی، نووسـەرگەلێکی ڕۆح گرنگ و کۆیلـەی دەسـەڵات... هتـد، دەبنە دەمڕاستی بەهاکانی زمانی کوردی؛ داهێنەری کورد؛ ڕاپۆرتنووسی حیزبـی و لـەڕێگای زارقەڵـەباڵغی و وەرزشـکردن بـەچەمکەگـەلێکی وەک: "کۆمـەڵگای مـەدەنی"، "دیموکراسـی"، "عەولەمـە" و قسـەگەلێکی لـەو تەرزانـەوە بـەهـای ڕۆشـنبیریی سـووک و چـرووک دەکـەن. لـەوێوە ئـەو دابڕانـە کەمـەر شـکێنە، هەرچی ویست و خواست هەیـە لـەمـاڵی زمانی کوردیدا تاڵانی دەکەن.

لەئاکامی ئەوەدا، مێگەلێک لەو نووسەر، شاعیر و هونەرمەندی حەفتاکان، کە ئێستا لەرووی ئەفراندنەوە کارکەنار بوونە، بەڵام بەهۆی هەستی ئیرەیی و خولیای مانەوەیان وەک دەمراستی زمانی کوردی، بەگەڕانەوە بۆ رۆحی خێڵەکیی و منەتی میراتی ژمارەی کتێب و بەرهەمە هونەرییەکانیانەوە، پۆل پۆل بەسەر ئەو دوو حیزبە خاوەن هێز و سەرچاوە ئابوورییانەوە دابەشبوون و دواجاریش لەپێناو فەراهەمکردنی مووچەکانیانەوە لەلایەن مودیری دەزگای چاپ و سەرنووسەرەکانی ئۆرگانە حیزبییەکانەوە، بەشێوازێکی تەڵەکەبازانە، کردەی رۆشنبیریان چەواشە کرد. ئاکامی ئەمەش ئەو بەرخۆر بوونەی رۆشنبیرییە کە ئەمڕۆ لەئارادایە.

کەواتە، بەدیدی من، بەشێک لەهۆکردی مەرگی ئەو "هێزگەلە رۆشنبیری"یەی، کە ئێوە باسیدەکەن، بۆ ئەو "فاکتەر"انە دەگەڕێتەوە، کە لەسەرەوە چڕمان کردنەوە.

• سارتەر پێیوایە، نابێ رۆشنبیر بکەوێتە ژێر کاریگەری دەسەڵاتەوە، ئەوەیش فاکتەرێک نییە لەوەی کە رۆشنبیری کورد خەریکە دەبێتە بەشێک لەحیزب و لەلادان لەمەسەلە بنەڕەتییەکەی خۆی؟

هەندرێن: ئەو روانگەی سارتەر راستە، بەڵام کێشەکە لەوەدایە کە سارتەر خۆی، کە رەنگە بەهۆی گەران بەدوای ئەلتەرناتیڤێکی ئیدیالییەوە بوو بێ یان کەوتنە دوای ئایدۆلۆژی بوونگەریی مارکسیزمەوە بێ، کەوتە "ژێر کاریگەری دەسەڵاتەوە". سارتەر کە سەردانی یەکێتی سۆڤیەتی ئەوکاتی کرد، بەچاوی خۆی زیندان و ئەشکەنجەدانی نووسەرانی ئازادیخواز و سیاسەتمەدارە بەرهەڵستکارەکانی ژێر دەسەڵاتی ئەو

رژێمە ستالینیزمەی بینی، کەچی کە گەڕایەوە پاریس نەک هەر باسی ئەو راستیانەی نەکرد، بەڵکو بەجۆرێک لەجۆرەکان پاساوی بۆ هێنانەوە. لەبۆیە راستییەکەی کتێبە راسانگەرایەکەی ئەلبێر کامۆ "یاخیگەرایی مرۆڤ"، یان "مرۆڤی یاخی" کە هاوارێکی راستگۆیانە بوو بەدژی خودی سارتەر و ئەو دیاردە چەپڕۆیەی کە رۆشنبیری فەرەنسی داپۆشی بوو. کامۆ لەو کتێبەیدا بەشێوازێکی دانسقەو یاخیگەرانە روحی مرۆڤ بەگشتی و ئەرکی رووناکبیر راڤە دەکا. بەچڕکردنەوەیەک لەو کتێبە، کامۆ پێیوایە کە مرۆڤ بۆ ئەوەی بەهایەکەی بپارێزێت، بۆیە هەمیشە ئەرکی یاخی بوونە. بەمجۆرە لەئاکامدا بینیمان کە ئەو خەونە ئایدیالەی کە نەک هەر سارتەر داکۆکی لێکرد، بەڵکو بەشی زۆرینەی بزاڤە رۆشنبیرییەکانی جیهانی داپۆشی بوو، بەکوێ گەیشت و ئەو رووناکبیرانەی کە لەژێر دروشمە بریقەدارەکانی ئەوکات خۆیان و جەماوەریان چەواشە دەکرد، رووبەڕووی کام باجی ئەخلاقی بوونەوە. بەهەمە حاڵ، کاتێک رووناکبیر بوە دەمراست و مووچەخۆرێکی دەسەڵات یان حیزب، یان لەپاڵ حیزبدا بەناوی چەمکە رۆشنبیریی و هزرییەکانەوە، پاساو بۆ حیزب و دەسەڵاتێک بێنێنەوە، نەک هەر دەبێتە بچمێک لەو حیزب و دەسەڵاتە و لەئەرکە بنەڕەتییەکەی دەکا، بەڵکو خیانەت لەخودی چەمکی رۆشنبیرییش دەکا. مخابن ئەمڕۆش مێگەلێک لەبەناو شاعیر و رووناکبیری کوردستان، لەرێگای وەرزشکردن بەچەمکە رۆشنبیرییەکانەوە، سەرمەستانە ئەو رۆڵە تەڵەکەبازییە دەگێڕن. لێرەوە پێم خۆشە بڵێم، کە ئەگەر خوێنەران بخوازن لەبیرۆکەیەک لەمەڕ ململانێی نێوان رووناکبیری خاوەن پرۆژەیەکی هەمیشە یاخی رووناکبیری فریوخواردوو

www.dengekan.com
2007-09-19

دەستەبەر بکات، ئەو کتێبەی کامۆ بخوێنێتەوە.

• کاتێک رۆشنبیر پێویستی بەوەیە کە لەڕووی داراییەوە پشت بەئابوریەکی سەربەخۆ ببەستێت، بەڵام لەکوردستاندا ئەم هێزە مادەیە لەدەستی حیزب و حکوومەتدایە، کامەیە چارەسەر تا رۆشنبیر بتوانێت سەربەخۆ بژی و سەربەخۆ بیر بکاتەوە و سەربەخۆش بمرێت؟

هەندرێن: لەبۆتەی پرسیارەکەتاندا تەرزە بنبەستییەک دەبینرێ، یان دەتانەوێ دۆخێک وێنا بکەن، کە ئەوە خەتای "حیزب و حوکمەت"ە کە رووناکبیرانی کوردی ناچارکردووە کە "لە رووی دارییەوە" وابەستەی "ئەم هێزە مادەیە" ی حیزب و حوکمەتەوە بن، بەڵام ئێمە ئەو پرسیارە بەرەوژێر دەکەینەوە و دەڵێین: باشە لەقۆناغەکانی تردا، بۆ نموونە، لەقۆناغی رژێمی سەددامدا، رووناکبیرانی کورد، وەک ئێستا، پشتیان بەئابووری حوکمەتی بەعسدا نەدەبەست، ئەی چۆن "سەربەخۆ دەژیان"، "سەربەخۆ بیریان دەکردەوە" و "سەربەخۆش دەمردن"؟ هاوکاتیش، بەرای من، ناخی رووناکبیری و بەرهەمە رۆشنبیرییەکانی ئەوکات، زۆر لەئێستا ویستگەراتر و داهێنەرتر بوون! کەواتە ئەوەی کە ئەمڕۆ لەکوردستاندا لەئارادایە ئاکامێکە لەو دۆخەی، کە خودی "رۆشنبیری" کوردی بەرهەمی هێناوە. ئەمڕۆ ئەو حیزبانە وەک خێر پێکردن و بەزەیی پێهاتنەوە، بەناوی "رێزلێنان" و "تەقاویت"، نووسەر بەخێو دەکەن. ئەمەش رەوشێکی شەرمهێنەرە. لەبۆیە، بەرای من، شتێکی رەوایە کە لەحوکمەتێکی بەراستیدا؛ لەحوکمەتێکی نوژەندا، کە ئەوەی لەکوردستاندا هەیە حیزبگەراییە نەک حوکمەت، دەبێ نووسەران، رۆژنامەوانان و هونەرمەندان "یەکێتی نووسەران"، "یەکێتی رۆژنامەوانان" و "یەکێتی هونەرمەندان" پێکبهێنن، یان سەکۆیەکی رۆشنبیری و هونەری دروستبکەن، کە بەڕێوەبەرانی ئەو سەکۆیە، لەشێوەیەکی جووڵاودا نوێنەری خۆیان هەڵبژێرن و بەپێوانەیەکی ئێستێتیکییانەی ئەدەبی و هونەرییەوە، ساڵانە کۆمەکی و پاداشت بداتە نووسەران و هونەرمەندان. ئەمەش دەبێ روانگەیەکی داهێنەرانەی هاندەری لە پشتەوەیدا بێ، نەک وەک ئەوەی لەکوردستاندا هەیە، هەر تەپڵ لێدەرێک بەناوی هونەرمەند و زارقەڵەباڵغێکی قسەنووس، نەک بابەتنووس، لەڕێگای ئەو مەنسوول و ئەم مەنسوولەوە، یان زمانلووسییەوە بەناوی رۆشنبیرییەوە دەیان مووچە لەو هەموو بارەگایە حیزبیانەوە، نەک رێکخراوە رۆشنبیرییانەوە وەربگرن، هاوکاتیش نووسەرگەلێکی کارا و خاوەن هەڵوێست هیچ مافێکی نەبێ. کەواتە ئەگەر نووسەر و هونەرمەندی ئەمڕۆی کورد راستگۆ بن، دەبێ پێکەوە لەسەر داخوازییەک یەکبگرن و لەوێدا ئەو گەندەڵبازیی و گاڵتەجارییەی کە بەرۆشنبیریی دەکرێ، لەقاو بدەن. لەبەرانبەر ئەوەدا هەوڵبدەن "یەکێتی نووسەران"ێکی کارامە و داهێنەرانە، نەک کڵۆڵ و "فیفتی فیفتی" دامەزرێنن و ئەو حیزبرانییە، نەک حوکمەتە، ناچار بکەن بودجەیەکی لەبار بدەنە ئەو یەکێتییەی خۆیان. بەمجۆرە دەبێ ئەو "یەکێتی نووسەر"انە یان "یەکێتی هونەرمەند"انە لەدەستپێکەوە بەپێوانەیەکی ئێستێتیکییانەی ئەدەبییەوە، دوور لەفریوبازی و گەندەڵبازییەوە، بەگوێرەی توانای ئەو بودجەی کە ساڵانە هەیانە و لەپێناوی ململانێیەکی داهێنەرانەدا، کۆمەکی ئەو نووسەر و هونەرمەندە کارا و بەرهەمدارانە بکەن. بەمجۆرە

ڕووناکبیری کوردی دەتوانێ سەربەخۆ بژی، بنووسێ و بشمرێ...

• تا ئێستاش لەکوردستان بەفۆرمێک هەمان سیاسەتی کۆمۆنیستییانەی سۆڤیەتی پیادە دەکرێت فۆرمی (نان لەبەرامبەر ستایشی دەسەڵاتدا) ئەم فۆرمە تقلیدیی و سوننەتییە زادەی کۆمەڵگای خۆرهەڵاتی و سوسیالیستەکان لەکوێدا یەکدێتەوە لەگەڵ سیستمی سیاسی کوردستاندا کە بانگەشە بۆ پلورال و مەدەنی و مۆدێرن دەکات؟

هەندرێن: ئەو سیستمە سیاسییەی کوردستان کتومت کۆپیکردنەوەیەکی کڵۆڵی ئەو سیستمە "سۆسیالیست"انەیە، کە ئێوە ئاماژەتان پێکرد. وەک دەزانین، بەدیاریکردن هەر لەسەرەتاکانی سەدەی بیستەمەوە هەتا ئەمڕۆش، چەمکگەلێکی وەک "پلورال"، "مەدەنی" و "مۆدێرن"، نەک بوونەتە قسەگەلێکی باوی هەموو خەڵک، بەڵکو بوونەتە دێجامەیەکیش بۆ حوکمەتە داپڵۆسێنەر، تاکڕەو و بۆگەنەکانی ئەو ڕژێمە سۆسیالیستییە ڕماو و ئەو ڕژێمە دیکتاتۆرییانەی جیهانی ئیسلامی ئەمڕۆ. بەهەمان شێوەش، ئەو چەمکگەلەی کە ئەمڕۆ لەزاری زۆرێک لەو مەنسوولە حیزبی و نووسەرە زارقەڵەباڵغەکانی کوردستاندا هەڵدەڕژێن، بێجگە لەو تەڵەکەبازیی و سووککردنەی، کە ڕژێمە "تەقلیدی و سوننەتی"یەکان بەرانبەر ئەو چەمکانە کردوویانە و دەیکەن، هیچی تر نین. ئەو حیزب و نووسەرە "تەقلیدی و سوننەتی"یانەی کوردستان، چونکە هەڵگری جیهانبینییەکی باوکسالارن، بۆیە وەک چۆن خەڵکی ڕۆژهەڵاتی بوونەتە دیلی مەکینە و مۆدەکانی ڕۆژئاوا، کەچی لەبیرکردنەوەشدا ئیفلیج و کۆنیارێزن، دەخوازن لەڕێگای ئەو چەمکگەلە خواستراوانەوە جەماوەر دەستخەڕۆ بکەن. کەواتە ئەوەی کە سیستمی سیاسیی کوردستان لەسیستمی سیاسی خۆرهەڵاتی و سیاسەتی کۆمۆنیستانەی سۆڤیەتی ڕەحمەتی لێکجودا دەکاتەوە، تەنیا دەمامکە بچووکەکان و شێوازی ڕووکەشیانەی تەڵەکەبازییەکانە، ئەگینا لەناوەڕۆکدا هەر هەمان تاکڕەوی، دژە پلورالیزمی، گەندەڵی، دژە بیرکردنەوە... هتد ئەو سیستمە ناوبراوانە دووبارە دەکاتەوە. هەر بۆیە ئەمڕۆ لەکوردستاندا، وەک خۆتان دەیبینن، "فۆرمی نان لەبەرامبەر دەسەڵات"، زۆر بەهەرمێنە.

• تۆ دەڵێی "سیاسەتی ڕۆشنبیری لەکوردستانی باشووردا داماڵینی ئەفراندانە، کەواتە کامەیە ئەلتەرناتیڤ و شۆڕشی ڕۆشنبیریی بۆ بونیادنانەوەی ئەفراندان و داهێنان؟

هەندرێن: ئەگەر مەبەستتان لەوتاری "لە پێناو بەجڤاکیکردنی سیاسەتی ڕۆشنبیریی لەکوردستاندا" بێ، ئەوە لەوێدا من، بەکورتی و ڕاشکاوی باسم لەو "ئەلتەرناتیڤ و شۆڕشی ڕۆشنبیریی"یە کردووە، کە تۆ سۆراخی دەکەی. من پێموایە، وێڕای ئەو ئاماژانەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێکردن، بۆ ئەوەی زمانی کوردی لەگەڵ خۆیدا ئاشنا بێتەوە، خاوەن ئەو ویستە بێ کە بتوانێ پێناسەیەک بۆ ئەو یادەوەرییەی خۆی بکا، کە بە"پۆست تراوما" دەتلێتەوە، هاوکاتیش بۆ ئەوەی دابڕانێک لەو ڕەوشە چەقیوەی خۆی دروستبکا، دەبێ ئارمانجێک، بەهایەکی ئیتیکی، پرسیارگەلێکی ئێستێتیکی... هتد، دەستنیشان بکا، کە جڤاکی کوردی خوازیاریەتی. ئەو دابڕانە، ڕاتەکانە ئاوەزگەراییە، کە لەخودی زماندا بەرهەم دێت، بەدەستنیشانکردنی ئاراستەیەک فەراهەم دەبێ، واتا زمانی کوردی دەبێ ئەو منگە منگ و مەنەلۆگەی کە ئێستا دەرگیری بووە بەرەو

گفتوگۆیەکی ئاوەڵا و بەکۆمەڵی وەرچەرخێنێ. لەوێدا تێکڕای خەڵک، نەک نووسەرە وابەستە حیزبییەکان و نووسەرە پیشە ئاوقاتەکان، لەڕێگای گوێلێگرتن و را و بۆچوونی بەڵگەدا و بەهانەدارکانیانەوە پێشنیازێک بۆ ئەو ئارمانجە رۆشنبیرییانەی کورد فەراهەم بکەن. هاوکاتیش پێویستە زمانی کوردی بەشێوەیەکی خورت و تۆکمە خوێندنەوەیەک بۆ رابردووی خۆی بکا. بەمەش بتوانێ ئەو ئەزموونە کارا و رۆشنانەی رابردوو بکاتە تێشوویەک بۆ ئەو سەفەرەی کە لەپێشیدایە. راستییەکەی لەکاتێکدا کە بوونی کوردی لەچرکەساتێکی زۆر ئاڵۆزدا دەژی، بۆیە بیرکردنەوە لەگفتوگۆیەکی لەمجۆرە زۆر پێویستە. لێبەڵی لێرەدا دەمەوێ بێژم، کە لەو قۆناخەی کە لەجڤاکی ئێمەدا هەموو بەهاکان تێکەڵاو کراون؛ نووسەر بۆتە هەڵەپاس؛ هەڵەپاس بۆتە رۆشنگەر؛ شۆڕشگێڕ بۆتە تەقاویت... هتد، بۆیە کردەی "شۆڕشی رۆشنبیریی"، بەواتای فەلسەفی، کارێکی ئاسان نییە، چونکە حیزب بوو بەسەرچاوی ئابووريي، بژێوی و ئابووريي کۆمەڵگا، چونکە حیزب بوو بەباوکێک، ئیدی راپەڕین بەرووی ئەو باوکە ئابوورییە، تەنیا بەهەڵوەشاندنەوەی ئەو سیستمە مەیسەر دەبێ کە ئەو باوکە ئابوورییەی دروستکردووە. بەشێک لەو سیستمەش بریتییە لەپێڕێک نووسەری "گەورە"، "داهێنەر"... هتد. هەر بۆیە ئەو "شۆڕشی رۆشنبیریی"یەی کە ئێوە چاوەڕێن کە من گوزارەی لێبکەم، لەوەو لەویەهێش ئاڵۆزترە. کەواتە لەو چرکەساتەدا هەرچی پێشنیاز بکەین، رەنگە لە شەکەتکردنی زمان زیاتر، شتێکی تر بەرجەستە نەکاتەوە.

• زۆر کەس پێیانوایە، لەپاش راپەڕین ئەفراندنێکی زۆر لەکایە رۆشنبیریەکاندا هاتۆتە کایەوەو

رۆمانەکانی بەختیار عەلی و فەرهاد پیربال و شێرزاد حەسەن و دەرچوونی رۆژنامە و گۆڤاری زۆریش بەنموونە دەهێنمەوە؟ تۆ تا چەند لەگەڵ ئەم بۆچوونەدای گەر وا نییە راستیەکەی کامەیە؟

هەندرێن: ئەگەر بەبۆچوونی ئەوانە، (کە ئێمە نازانین ئەوانە کەسگەلێکی "پسپۆڕ" و "پێوانکار"ی "ئەفراندن"ن یان نا؟ لەزانستگایەکی خاوەن زانستدا مێژووی ئەدەب، رەخنە و هزریان خوێندووە یان نا؟)، کە لەدوای راپەڕین "ئەفراندنێکی زۆر لەکایە رۆشنبیرییەکاندا هاتۆتە کایەوە"، ئەی باشە ئەو هەموو ناڵە، رەخنە، نارازیبوون و قەتیسمانەی کە ئەمڕۆ لەزمانی کوردیدا دووبارە دەبنەوە، یان ئەو دۆخە سەرگێژ یان گەندەڵەی ژیانی سیاسی ــ رۆشنبیریی کوردستانی تەنیوەتەوە، لەکوێوە سەرچاوەیان هەڵگرتووە؟ لێرەدا من نامەوێ، وەک ئەو "زۆر کەس"ە لەڕوانگەیەکی "سپی و رەش"ەوە؛ هەڵسەنگاندنێکی جەڵەبییەوە یان لەئاستی مورید و دەروێشەوە ئەو "ئەفراندن"ە زۆرانە هەڵسەنگێنم، بەڵام زۆر بەڕاشکاوی بێژم، کە من ئەو قسەگەلەی کە لەسەر ئەو "ئەفراندن"انەوە دەکرێن، بەدیاردەگەلێکی وەک چەکدارەکانی موقتەدا سەدر، "گروپبازی ناو حیزبەکان، دیاردەی فاڵگرتنەوە... هتد دەبینم. بەکورتی ئەو دیاردەیەی کە لەنێوان ئەو نووسەرانەدا هەیە لە"کولت/عەقیدە" و "سێکت"ێکی ئایینی دەچێ، نەک ئەدەبی. ئێوە سەرنجتان داوە کە ئەمڕۆ هەر حیزب و گروپێک بگری، بەگوێرەی ئەو دەسەڵاتە ئابووریی و چەکدارییەی کە هەیانە، تەواوی خەبات و مێژووی کورد بەهی خۆیان دەزانن، یان شەهیدێکی خۆیان بەتاکە پەڵەوانی کورد نمایشدەکەن، یان سەرۆکی حیزبەکەیان بەتاکە سەرۆکی

www.dengekan.com
2007-09-19

"حەكیم" و "پیرۆز"ی كورد دەزانن، بەمەش خەبات و قوربانی هەموو حیزبەكانی دیكە و شەهیدە پاڵەوانەكانی حیزب و شەهیدە پاڵەوانە سەربەخۆكان... هتد توورِ هەڵدەدەن؟ دەمەوێ بڵێم، ئەو دیاردەیەی نووسەرپەرستیی و بەپیرۆزكردنە بەرهەمی هەمان ئەو دیاردەگەلە كۆمەڵایەتی و سیاسییانەیە كە ئەمڕۆ لەكوردستان و عێراقدا باون. ئەمڕۆ لەكوردستاندا چەند پێرە نووسەرێك هەن كە خاوەن دەزگای چاپ و گۆڤار و رۆژنامەن، لەروانگەی هاورێچییەتی و شارچییەتی و حیزبچییەتییەوە، چەند ناوێكیان كردۆتە تاكە رۆشنبیر، تاكە رۆماننووس، تاكە شاعیر و تاكە فەیلەسووفی "داهێنەر" و "گەورە"ی كورد، بەڵام، بەرای من، قسە و نووسینەكانی ئەو "سیمبوول"ە داتاشراوانە، كە بەشێكیان مایەی بەزەیی پێهاتنەوە و دوعای خێرن، لەوێناكردنی ئەو نووسەرانە، بێجگە لەچەند نووسینێكی دەگمەن نەبێ، لەسەرچاوەیەكی ئێستێتیكی، ماریفیی و رەخنەگەرییەوە هەڵنەقووڵاون. من ناڵێم رۆمان و بەرهەمەكانی ئەو نووسەرانەی كە ئێوە ئاماژەی پێدەكەن، "داهێنان" نین، یان مایەی بایەخ نین، بەڵكو من پێموایە ئەو پۆلێنكردنە نەك هەر بەرهەمی بیركردنەوەیەكی رەخنەیی نییە، بەڵكو حیزبگەرایی و شارگەراییشە. من لەزۆرێك لەو بۆرە نووسەرانەم بیستووە كە ئەركیان پیاهەڵدانی ئەم و ئەو نووسەرە، وتوویانە ئەگەر شێرزاد حەسەن لەسلێمانی نەژیابووایە و برادەری ئەو نووسەرە "داهێنەر"انەی سلێمانی نەبووایە، ئەوها "داهێنەر" نەدەبوو. ئەو دیدەش هی مێشكی بەستەزمانی ئەوانە نییە، بەڵكو هی سەرچاوەكانیانە.

بەهەمە حاڵ، وێرای رێزمان بۆ ئەو نووسەرانە و هاوسۆزەكانیشیان، من پێموایە، ئەو داهێنانانەی كە لەسەدەی رابردوودا، حەفتا و هەشتاكاندا بەرهەمهاتوون، زۆر لەو داهێنانانەی قۆناغی دوای راپەڕین رەسەنترن. بەراشكاوی بێژم، بۆ نموونە، بەدیدی من، لەحەفتا و هەشتاكاندا، مرۆڤێك كە لەئاستی زمانەوانی، هەزرین و ئێستێتیكای ئەدەبییەوە جێگەی سەرنج و بەهای رۆشنبیریی بێت، ئەوە مەسعود موحەمەدە. ئەو مرۆڤە، ناڵێم تاكە نووسەرە، بەڵام یەكێك لەدانسقەترین یان رەسەنترین مرۆڤی بیركەرەوەی كورد لەسەدەی بیستەمدا بوو. هەر بۆیە راستییەكەی یەكێك لەو كەسانەی كە وادەكا من زمانی كوردیم خۆشبوێ، نووسینە چێژدار و خۆشكەڵەكانی ئەو مرۆڤەیە. ئەو مرۆڤە لەزمانی كوردیدا ژیا. ئەو وێنای دابرانێكە لەزمانی كوردیدا. هاوكاتیش نەك هەر نووسەرانی دوای راپەڕین، بەڵكو زمانی كوردیش قەرزاری بەرهەمە نایابەكانی خانەوادەی مەلا عەبدولكەریمی مودەریسن. لەئاستی رۆمان و چیرۆكدا، بەرهەمگەلێكی موحەمەد موكری، "پایزە خەون و رێگا"ی مەولوود مەم و چەند بەرهەمێكی دیكەی ئەو قۆناخەی پێش راپەڕین، وێرای لەبەرچاوگرتنی دیاردە ئەدەبییەكانی ئەوكات، كە "ریالیزمی سۆسیالیستی" باو بوو، لەبەرهەمی ئەو نووسەرانەی كە ئێوە ئاماژەی پێدەكەن، كەمتر نین. هاوكاتیش لەوێدا لەئاستی شیعریشدا، وێرای كۆمەڵێ كۆشیعری نایاب، هێمن رەسەنترین شیعریەتی كوردی یە. وێرای چەندان نووسەری تر، كە لێرەدا دەرفەتمان نییە بەهای هەموویان نمایش بكەین.

بەڵێ من پێموایە لەدوای راپەڕیندا لەزۆر دەقی ئەدەبی داهێنەر بەرهەمهاتوون، كە بەرهەمەكانی ئەو نووسەرانەی كە ئێوە ناوت بردوون، بەشێكن، یان دەنگێكن كە كۆی ئەو دەنگانەی دوای راپەڕین. كەواتە دوور لەهەموو ئەو بەزمانەی كە ئەمڕۆ لەناو

پانتایی رۆشنبیریی کوردیدا هەیە، من پێمواپە، ئەوانەی کە پێیان وایە تەنیا ئەو چەند نووسەرە "سیمبوول"ی داهێنانی دوای راپەڕینن، ئەوە دەچێتە ئاستی زمانی پێوەنان، زێدەڕۆیی. چونکە ئەو قۆناخەش وەک هەر قۆناخێکی دیکە، بریتییە لەپرۆسەیەکی بەکۆمەڵ و بەرهەمگەلێکی فرەرەنگ. هاوکاتیش کێشەی ئەو قۆناخە لەوەدایە کە بیر لەدەستپێوەگرتنی زمان ناکاتەوە؛ زمان لەو قۆناخەدا لەنێوان درێژ دادڕی و ناهاوئاهەنگییەک لەنێوان ئۆرگینالیی و وەرگرتندا ئاراستەیەک ناگرێتەبەر. هاوکاتیش، ئەو قۆناغە پڕ کێشەترین قۆناخە لەزمانی کوردیدا: هەر کەسە و بەکەیفی خۆی باسی فەلسەفە، زمان، دەروونناسی... هتد دەکا، هەر کەسە و بەکەیفی خۆی کتێب وەردەگێڕێ، بێئەوەی بزانێ ئەو بابەتە سوودی رۆشنبیریی چییە و چۆنە. لەوەش گەڕێ کە لەو قۆناغەدا، ئاشکرایە مۆدەی ئەدەبی "ریالیزمی سوسیالیستی زمانی کوردی تەنیبۆوە، کەچی دوای راپەڕین مۆدەی "ریالیزمی جادووگەری" و گواستنەوەی بیرۆکەی رۆمانگەلێکی وەک مارکیز، بۆرخیس، سەلمان روشدی چەند نووسەرێکی دیکە هاتنە ئاراوە. وێڕای دەیان گرفتی تر. کەواتە کایەی ئەو داهێنانە لەکوێدا پۆلێندەکرێن؟

• چ کێشەیە گەر رۆشنبیری کورد هەڵگری ئایدیای نەتەوەیی و ناسیۆنالیستی یان هەر ئایدیایەکی تر بێت، کامەن ئەو کێشە و گرفتانەی لەم پەیوەندییەدا دروست دەبن؟

هەندرێن: کێشەکە لەوەدا نییە کە رووناکبیری کوردی هەڵگری ئەو "ئایدیا"یانە بێت، بەڵام ئەو کێشانەی کە لەم پەیوەندییەدا دروست دەبن بریتین لەو جیهانبینییە گشتگیرەی کە ئەو رووناکبیرە، وەک باوە، پیادەی دەکا. دەکرێ رووناکبیرێک، وەک بیرۆکە، نەک وابەستە، لەبەرهەمەکانیدا کار لەگەڵ ئایدیاک لەو ئایدیانەی ئێوە ئاماژەی پێدەکەن بکات، بەڵام ئەو کاتەی رووناکبیر بەها و پێوانەی ئەفراندن بەو ئایدیانەوە دەبەستێتەوە؛ وەک بەرنامەیەک بەسەر ژیان و گشت ئایدیاکانی دیکەدا دەیسەپێنێ، ئەوکاتە ئەو رووناکبیرە، وەک هەر دیکتاتۆرێک، داهێنان لەناو چوارچێوەی ئیدیۆلۆگییەکدا سندم دەکا. ئاشکرایە زۆرێک لەنووسەرە ناسراوەکانی جیهان لایەنگری ئایدیای جیاوازن/ بوون، بەڵام ئەو نووسەرانەی کە لەئاستی جوانناسییەکی مرۆڤانە کاریان لەگەڵ ئەو یایدیانە دەکەن و کردووە، هەمیشە زیندوون. سەرباری ئەمەش، لێرەدا کێشەیەک هەیە لەدەستەواژەی "ئایدیا"دا. لەکن من جیاوازییەکی بنەڕەتی هەیە لەنێوان چەمکی "ئایدیا" و "ئیدیۆلۆگی"دا. "ئایدیا"، کە "ئایدۆس"یشی پێدەڵێن، کە وشەیەکی گریکی یە و دەکرێ بەکوردی بە"بیرۆکە" و "گریمانە" قامی بکەین، هاوکاتیش ئیدیۆلۆگی، لە "ئەیدۆز/ ئایدیا" و "لۆگۆس" ی گریکییەوە سەرچاوەی هەڵگرتووە. دەکرێ هەر تیۆری و جیهانبینییەک بەئیدیۆلۆگی ناودێری بکەین، بەڵام ئیدیۆلۆگی زیاتر جیهانبینییەکە کە پێوانەیەکی کۆمەڵایەتی، سیاسی و کولتووری بەخۆیەوە دەگرێ. کەواتە لەو روانگەیەوە، هەموو رووناکبیرێک دەبێ خاوەن "ئایدیا"یەک یان ئایدیاگەلێک بێ، بەڵام ئەو کاتەی ئەو ئایدیایە لای رووناکبیرێک لەوابەستەکردنی بەرنامەیەکی حیزبی کورتکرایەوە، ئەوکاتە بەها هزریی و جوانناسییەکەی لەدەستدەدات.

• ئەو لێشاوی رۆمان و چیرۆک و وەرگێرانە کوردییانەی کە لەکوردستان هەیە، هەنگاوی گەورە نییە لە بواری رۆشنبیری و مەعریفیدا؟

هەندرێن: رەنگە لەداهاتوودا، ئەگەر رەوتێکی رەخنەیی چاوەڕوانکراو لەزمانی کوردی بێتە کایەوە، بەهای ئەو "لێشاوی رۆمان و چیرۆک و وەرگێڕانە" کوردییانەی کە ئەمڕۆ دەکرێن، لێکهاوێر بکرێن و بەها و زیانەکانیان پێناسە بکرێن، بەڵام لەکاتی ئێستادا، چونکە هاندەرەکانیان زیاتر پاشاگەردانی، بازاڕیی و بێ بەرنامەییە، بۆیە لەوەدەچێ بەشێکی زۆری ئەو بەرهەمانە، نەک هەر "هەنگاوی گەورە" نەبن، بەڵکو زیانێکی گەورەش بن لەرۆشنبیریی و زمانی کوردیدا. ئەمڕۆ وێڕای ئەو هەموو وەرگێڕانە، کەچی کتێب بێبەهاترین مانایە لەژیانی کوردیدا. وێڕای کەڵەکەکردن و تۆزلێنیشتنی ئەو کتێبانە لەسەر شەقام و ناو ئەرشیفەکانی ئەو بەناو چاپەمەنی و بارەگایانەی کوردستان، نە رەنگدانەوەیان هەیە لەزمانی کوردیدا و نە ئاگایی خوێنەر و نووسەری کوردییش وەردەچەرخێنن. هاوکاتیش ئەو کتێبانە وێدەچێ هیچ بۆشایەکی خوێندکاری زانستگاکانی کوردستان پڕ نەکەنەوە. راستییەکەی، رەنگە بێجگە لەزمانگەلێکی وەکی کوردی، هیچ زمانێکی تر نەبێ بەو جۆرە کتێب بنووسێ و وەربگێڕێ. تۆ کەسانێک دەبینی، وێڕای ئەوەی کە نە فڕی بەسەر هزر و فەلسەفەوە هەیە و نە ئەزموونی خوێندنەوەی هەیە و نە زمانێکی باشی کوردی و غەیرە کوردیش دەزانێ، کەچی دەبینین، بەبێئەوەی کەسێک بەکتێبەکەیدا چووبێتەوە، کتێبێکی هزریی، فەلسەفیی و تیۆری وەردەگێڕێ و چاپخانەکانیش بێ لێپرسینەوەیەک بۆی چاپدەکەن. لەوەگەڕێ کە بەشێکی زۆر لەکتێبفرۆش و خاوەن چاپخانەکان هیچ ئاگاییەکیان لەبەهای کتێب و گرینگی کارەکەیان نییە. بۆیە ئەگەر ئەو "لێشاوە لەکتێب چاپکردن"ە هێندە بەهادار بێ، ئەی بۆ دەڵێن ئاستی رەخنە، شیعر، رۆمانی کوردی لاوازە؟ ئەی بۆ ئەو بەدەگمەن ئەو کتێبە وەرگێردراوانە دەکرێنە سەرچاوەی وتارەکان؟ ئەی بۆ ئەمڕۆ لەنووسینی کوردیدا ئەو هەموو دزییە دەکرێ و کەسیش باسی ناکا؟ لێرەوە، بەرای من، ئەو هۆکردی ئەو هەموو وەرگێڕان و کتێب چاپکردنەوە دەگەڕێنەوە بۆ لاوازی لێکۆڵینەوەکانی زانستگایەکانی کوردستان. هەروا زانستگاکان لەبەرهەمهێنانی ماریفە دەستەوەستاون، ئاکامی ئەمەش ئەو بۆشاییە رۆشنبیرییانەن کە دەیانبینین.

• لەم رۆژانەدا نووسەرێک هەموو کتێبەکانی خۆی سووتاند، تا وەڵام بێت بۆ ئەو سووکایەتییەی کە بە کتێب دەکرێت ئەمە چ قسەیەک هەڵدەگرێت؟

هەندرێن: راستییەکەی کە ئەو هەواڵە و وێنەی گڕگرتووی ئەو کتێبانەم خوێندەوە و بینی، لەرۆح و ویژدانەوە گریانم هات، چونکە هەستمکرد ئەو کارەی کە ئەو نووسەرە ئەنجامیدا، ئەوە سۆز و حوزنی بێدەنگی منە دەریبڕیوە، چونکە من بەچاوی خۆم کتێبەکانی سەر شەقامەکانی کوردستانم بینی، چونکە دەزانم راستییەکەی ئەوەیە، کە ئەمڕۆ خوێنەر و نووسەرێکی زۆر کەم هەن کتێبێکی گرینگ بخوێننەوە، چونکە کتێب لەکوردستاندا، بەمنداڵ و دایکانی ئاوارەکانی گەرمیان و رزگاربووەکانی بەر ئەنفال دەچن. هەستدەکەم ئەمڕۆ لەکوردستاندا، کتێب وەک شەهید و چیاکانی کوردستان بێ نرخ بووە. لەبۆیە ئەگەر ئەمڕۆ ئەو گۆڤار و بڵاوکراوانەی کوردستان خەمێکی رۆشنبیرییان هەیە، پێویستە بەچەندان تەوەر و گفتوگۆ ئەو دیاردەیە بخوێننەوە. ئەگەر نووسەری کوردی لەبەهای کتێب تێدەگا، پێویستە چارەیەک بۆ ئەو جۆرە کتێبفرۆشییەی، کە لەمەزاتخانە دەچێ نەک کتێبفرۆشی،

www.dengekan.com
2007-09-19

بدۆزنەوە. تۆ بڵێی گەڕانەوەی بەهای کتێبفرۆش و کتێب چاپکردن، دروستکردنی چەند کتێبفرۆشییەکی جوان، وەک کێشەی کەرکووک بێ، کە چارەکردنی تەنیا لای جۆرج بۆش و رەزامەندی دەوڵەتە جیرانەکانمانەوە بێت؟!

• لە بازاڕەکانی هەولێر و سلێمانی تا رۆمانێکی باش یان دیوانێکی شیعری باش دەفرۆشرێت دە کتێب و شعرەکانی معین و کازم ساهر و شعری دڵداریی بێماناو عاشقانە دەفرۆشرێت، کێ لەم حاڵەتە بەرپرسە؟ حکوومەت، خوێنەر، رۆشنبیر، کۆمەڵگا...؟

هەندرێن: ئەو دیمەنە ئازاراوییەی کە ئێوە ئاماژەی پێدەکەن، بەردەوامی یان بەرهەمی ئەو رەوشە رۆشنبیریی و سیاسییە خەمهێنەرەی کوردستانە، کە ئێمە لەوەڵامی پرسیارەکانی پێشووماندا هەوڵماندا پێناسەیەکی بۆ بکەین. بەهەمە حاڵ، کاتێک کە گۆرانی و شیعرگەلێکی بوودەڵەی لەو جۆرانەی کە ئێوە ئاماژەی پێدەکەن لەژیانی کوردی بەهەرمێن و بەهادار دەبن، ئەوکاتە ئێمە دەبێ بزانین، کە ئەوە سەرەنجامی ئەو ئەزموونە سیاسیی و رۆشنبیرییەی کوردی یە، کە لێوانرێژە لەشکست. ئەوەی لەم "حاڵەتە بەرپرسە"، لەپێشەوەیان ئەو تەپڵژەنەیە کە پێی دەڵێن هونەرمەندی کوردی، کە لاساییکەرەوەیەکی پەڕپووتی ئەو جۆرە گۆرانییە بێ هونەر و چێژانەن، هەروا ئەو نووسەرانەن، کە وەک مافیایەکی رۆشنبیریی خاوەنی ریزێک چاپخانە و دەزگان و هاوکاتیش مێگەلێک لەنووسەر، بۆ زیادکردنی مووچەکانیان، رۆژانە لەنووسینە دەستکورتەکانیاندا، بێ هیچ پێویستییەکیش، وەک شاعیری "گەورەی گەلەکەمان" و نووسەری "داهێنەری کوردی" پەسنیان دەدەن،

بەڵام ئەو حکوومەتەش، کە بەشی هەرە زۆری حوکمڕانەکانی، نە کتێب دەخوێننەوە نە گوێش لەموزیک دەگرن، چوزانێ هونەر و شیعری باڵا چۆنە و کێن هەتا تاوانباریان بکەین؟ وەک گوتمان، هۆکردەکانی ئەو هەرزانفرۆشیی و هەرزانچێژییەی مرۆڤی کورد دەگەڕێنەوە بۆ ئەو نسکۆیەی کە هەر لەدوای راپەڕینە ویستگەرایەکەی کوردستانەوە بەرۆکی زمانی کوردی گرتووە. کاتێک کە سەرهەڵدان و رابوونێکی سیاسی ئەنجامەکەی دەبێتە تاڵانکردنی سەروەت و سامانی گەل و کۆمەڵگا؛ کاتێک خەونی کورد بەدەستی نوێنەری سیاسیی و نووسەرەکانی کوردەوە بەرێگای شەری خۆکوژی و هێنانی میتی تورکی، پاسداری ئێرانی، سەربازی سەددامی و گەندەڵی، دزیکردنەوە تاڵان دەکرێن، کاتێک نووسەر و گۆرانبێژی کورد دەبنە چاوەشی حیزب... ئیتر کۆمەڵگا وەک هەتیوێک دەبێتە سواڵکەر و وابەستەی دیاردە پووتەکان. کەواتە ئەو دیاردەیە دەرهاویشتەی ئەو پاشخانە سیاسیی و رۆشنبیرییەیە کە هەمووومان دەیزانین.

تۆکهۆڵم، 27–12–2006

پەڕاگەندەبوون لەباخچەکانی تاراوگەدا:

گفتوگۆیەک لەگەڵ (هەندرێن) نووسەری کتێبی (گوڵنارەکانی شوێنپێ لەباخچەکانی تاراوگەدا).[1]

سازدانی: بەختیار کەریم
بۆ ماڵپەڕی دەنگەکان

سڵاو، ئەی تاراوگە، سڵاو...!
ماڵئاوا، ئەی تاراوگەی وڵات، ماڵئاوا...! (سکاندیناڤیا...)
هەندرێن

پێشەکیی

هەڵهاتن لەنیشتمان بۆخۆی سەرەتایەکە بۆ تاراوگەبوون، واتا تاراوگەبوون ئەو ساتەوەختە دەستپێناکات کە تۆ پێ دەنێیتە خاکێکی نوێوە، بەڵکو ئەو ساتەوەختە دەستپێدەکات کە تۆ پێیەکانت لەخاکەکەی خۆت هەڵدەکەنرێن، یان وەک شاعیری سوریایی (موحەمەد ماغۆت) دەڵێت: کەوشەکانت ناتبەستنەوە بەهیچ خاکێکەوە. وەکی دیش گومڕاییەکانی کەسی تاراوگەبوو ئەو ساتەوەختە دەستپێناکات کە بوخچەی سەفەر دەپێچێتەوە و ئەو کاتەش کۆتایی نایەت کە کەسی

[1] بۆ بینینی کتێبەکەی هەندرێن بڕوانە: http://www.dengekan.com/doc/2006/7/kteb_handren10.pdf

تاراوگەبوو لەیەکێک لەو کەمپانەی خۆرئاوای مۆدێرنە و خەوندا لەنگەر دەگرێت. گومڕابوونی تاراوگەبوو بەردەوام درێژەی هەیە، ئەو ساتانەی کە گەڕانەوە بۆ نیشتمان دەبێتە خولیای شەوە دەیجورەکانی و بێداریی تاراوگەبوو بێدارتر دەکاتەوە، ئەو گومرابوونە قووڵتردەبێتەوە. ئەو ئەفسانانەی کە ئێمەی تاراوگەبوو لەوڵات، خەیاڵی چەپێنراوی خۆمانمان پێ پاراو دەکرد، لەتاراوگەش درێژدەبنەوە بۆ جۆرێکی دیکە لەگومڕایی و خەیاڵپلاویی. ئەم جارە گەیشتنەوە بەنیشتیمان دەبێتە خولیای تاراوگەبوو، نەک گەیشتن بەخۆرئاوای شیر و هەنگوین، خۆرئاوای رووناکی و ئاشتی.

بەڵام وەک هەندرێن لەدوا کتێبیدا رۆشنی دەکاتەوە کە گەڕانەوە بۆ نیشتیمان هیچ لەتاراوگەی رۆحیمان کەمناکەتەوە، ئەگەر لێی زیاد نەکات. گەڕانەوە بۆ نیشتیمان کەوتنە بەسەر خاکێکی نوێدا، درێژبوونەوەی هەمان تاراوگەیە کە ساڵانێک بەچاوەڕوانیی گەڕانەوەوە بەسەرمان برد. گەڕانەوە بۆ نیشتمان شوناسی تاراوگەبوونمان کاڵ ناکاتەوە، چونکە نیشتمان بۆ تاراوگەبووی راستەقینە یەکێکە لەو ویستگانەی لەپەڕاگەندەبوونیدا پێیدا گوزەردەکات. لەهەموو ئەمانە سەختتر، تەنانەت ئەگەر شتێک نەمابێت شەتەکمان بدات بەو خاکەوە کە لەهزر و تێفکرینماندا نیشتیمانە، زۆر شت بەو خەڵکەوەمان گرێ دەدات کە خودانی ئەو خاکەن، بەڵام گەڕانەوە فێرمان دەکات کە لەژێر چ سیستمێکی حوکمی قێزەوندا دەژین، گەڕانەوە بەو بەهایانە ئاشنامان دەکات کە لەژووری نووستنی ستەمکاراندا ئەتککراون، ئەو بەهایانەی کە بەرجەستەی چارەنووسی هاوبەشی کۆمەڵگای ئێمەیان دەکرد.

ئەو دیمەنە روکەشانەی کە رۆژانە کەناڵە ساختەکانی راگەیاندن بۆمان نمایش دەکەن، ئەو دیمەنانە نین کە

www.dengekan.com
2007-09-19

لەکتێبەکەی هەندرێندا نمایشکراون، بەڵکو ئەو دیمەنانەن کە ئەم کەناڵە فشەکەرانەی راگەیاندن هەوڵی داپۆشینیان دەدەن. کێ لەئێوە بینویەتی ئەو کەناڵە حیزبیانە کە کوتومت بەکەناڵەکانی راگەیاندنی حەزرەتی ستالین دەچن، ماڵ و باخچەی وێرانی ئەو هەژارانەمان پیشان بدەن کە رۆژانە بۆ پەیداکردنی تیکەیەک نان دەڕژێنە شەقامی شارە وێرانەکانی کوردستانەوە، بەڵام کێ لەئێوە نەیدیوە ئەو پرۆژە و خانوانەمان بۆ نمایش نەکەن، کە بەرپرسەکان خۆیان قۆنتەراتچی، ئەندازیار، بازرگان و لەهەمووشی گرنگتر خاوەنی ئەم پرۆژانەن. لەبەر نەبوونی چاوێک یان کەسانێک کە ئەو رووخسارە فەرامۆشکراوانەی جەستەی برینداری شارمان نیشان بدەن، من پێموایە کتێبەکەی هەندرێن بەهایەکی تایبەتی هەیە، ئەمە وێڕای ئەوەی خوێندنەوەی ئەم دەقە چێژێکی تایبەتی هەیە و ئەو رۆژانەمان یاد دەهێنێتەوە کە هێشتا ویژدان و راستگۆیی بەشێک بوون لەکردەی نووسین.

هەندرێن داوامان لێدەکات کە دەقەکەی وەک سەفەرنامە نەخوێنینەوە، چونکە سەفەر جوڵەیەکی جەستەیی و بزوانە لەپنتێکەوە بۆ یەکێکی دیکە، بەڵام ئەم سەفەرە و ئەم دەقەی هەندرێن وێڕای ئەم جوڵە جەستەییە، گەشتێکی رۆحییشە، پەڕاگەندەبوونی تاراوگەبوویەکە بەزەمینەکانی یادەوەرییدا، ئەو یادەوەرییەی وەک هەندرێن تیشکی دەخاتە سەر، لەنێوەندی کوردیدا کراوەتە حیکایەت و هەبوونەکانی نێو ئەو یادەوەرییەش بوونەتە فیگۆری ماتماتیکی. منیش داوا لەخوێنەری خۆشەویست دەکەم کە ئەم گفتوگۆیە وەک چاوپێکەوتنێکی رۆژنامەوانی نەخوێننەوە، ئەو چاوپێکەوتنە رۆژنامەوانییانەی کە سەرقاڵی دروستکردنی پاڵەوانن لەنووسەری تەرسەقولبێژ، بەڵکو زیاتر

وەک گفتوگۆی خوێنەرێک لەگەڵ نووسەری کتێبێکدا بیخوینەوە.

ناکرێت بەبێ ئاماژەدان بەلایەنە سەرنجڕاکێشەکانی ئەم کتێبە و ستایلی نووسین کۆتایی بەم پێشەکییە بهێنین. شێوازی نووسینی ئەم کتێبە گەمەیەکی مەبەستدارە لەمەوداکانی شوێنکاتدا، تێکەڵاوکردنێکی بەئەنقەستی جێگەکان و سەردەمەکانە، کە ئەمەش بەبڕوای من زادەی هەمان ئەو هەڵواسراوییەی نووسەرە وەک تاراوگەبوویەک لەنێوان زەمەنەکان و جێگەکاندا. هەربۆیە نارەواییەک بەرامبەر بەم دەقە دەکەین ئەگەر وەک گێڕانەوەیەکی رووتی سەفەرێک بیخوێنینەوە، بەڵکو رەوایە وەک چەندین سەفەر، بۆ چەندین جێگا و لەچەندین سەردەمی جیاوزدا بیخوێنینەوە. بۆ دەستپێوەگرتن تەنها لایەنێکی دیکەی سەرنجڕاکێش بەسەر دەکەمەوە، ئەویش ئاوێزانکردنی دەقێکی نوێیە لەگەڵ کۆمەڵێک دەقی شیعریدا، کە پێشتر نووسراون، سەرکەوتنی ئەم کارەش دەگەڕێتەوە بۆ دروستکردنی ئەو کۆنتراستەی ئەم ئاوێزانکردنەی دوو جۆر لەدەق بەرهەمیهێناوە.

لەبەرئەوەی هەر یەک لەتەوەرەکانی ئەم کتێبە، کە نووسەر هەندێک جار بەدرێژیی و هەندێک جاریش راگوزەرانە بەسەریان دەکاتەوە، هەڵدەگرن کە تیشکی زیاتریان بخرێتە سەر، بۆیە بڕیارمدا کە بەم گفتوگۆیە ئەو کتێبە بەسەر بکەمەوە، تا خوێنەر زیاتر بەمەبەستەکانی نووسەر ئاشنابێت. گتوگۆکە لەچەند پرسیارێک پێکدێت، کە هەر جارەی یەکێکیان بڵاودەبێتەوە. پرسیارەکانیش بەگشتی وابەستەن بەباسەکانی نێو ئەو کتێبەوە. پرسیارەکان بەپێی تەوەرەکان ناونیشنیانێکی دیارکراویان دەبێت. پاشماوەی ئەم بەشە بریتییە لەپرسیاری یەکەم.

بەختیار کەریم

www.dengekan.com
2007-09-19

(1)

دوودڵییەکانی تاراوگەبوو لەنێوان گەڕانەوە و گەڕانەوەیەکی تردا

بەختیار: یەکێک لەغەمە سەرەکییەکانی مرۆڤی تاراوگەبوو، گەڕانەوەیە بۆ نیشتیمان و غەمی لەوەش گەورەتر گەڕانەوەیەکی ترە بۆ تاراوگە. کاتێک نە نیشتیمان دەمانناسێتەوە و نە ئێمە ئەو دەناسینەوە، تێدەگەین لەوەی کە گۆڕانێکی بنەڕەتی لەپەیوەندیماندا لەگەڵ (شوێن) ڕوویداوە، چیتر مانەوە لەنیشتمان داڵدەی ڕۆحی تاراوگەبوومان نادات، بۆیە پێچانەوەی بوغچیەکی دیکەی سەفەر دەبێتەوە خولیا بۆ "دەربازبوون"ەوە لەنیشتیمان.

یەکێک لەتێما سەرنجڕاکێشەکانی کتێبەکەت، مەسەلەی گەڕانەوەیە، پاش دوو دەیە لەتاراوگەبوون، ئەمەش ئاماژەیەکە بۆ سەختی بڕیاری گەڕانەوە، بەڵام پێدەچێت گەڕانەوە هۆشیاربوونەوەیەک بووبێت لەوەی کە یادەوەرییەکانت تاڵانکراون، دەشێت ئەمەش کۆتاییەک بێت بۆ ئەو خەونە، کە کۆی کارکردن و خوێندنی خۆتت بۆ تەرخانکردبوو، خەونی تۆی تاراوگەبوو، کە کۆی بوونی خۆتت لەتاراوگە بۆ خوێندنێک تەرخان کرد کە دواجار سوودێک بەجڤاتی کوردی بگەیەنێت. با هەر بەم ئاراستەیەدا بەردەوام بین و بەباسی ئاستەنگەکانی گەڕانەوە و دواتر ئەو ئاستەنگانەی لەنیشتیمان تووشت هاتن بۆ مانەوە دەستپێبکەین. پاشان هۆکار(ەکانی) نووسینی ئەم کتێبە چی بوون؟

هەندرێن: هەڵبەتە، وێڕای ئاماژە سەرەکییەکانی تۆ، ئاستەنگی تاراوگە بوون و ماخولیای گەڕانەوە بۆ شوێن و نیشتمان، وەک دۆخێکی نائاسایی لەبوونمان، پەژارەییەکە لەنێوان ژیان و مەرگدا. لێرەدا نامەوێ باسی ڕەهەندەکانی تری تاراوگە بکەم، کە دەکرێ وەک دۆخێکی کارای ماریفی تێیبگەین، بەڵکو من باسی ئاستەنگی ئەو تاراوگە بوون و خەمی گەڕانەوەیە دەکەم، کە دوورە لەئازادیي هەڵبژاردن. ڕەنگە بۆ ئەو کەسانەی کە دوای ناوەڕاستی نەوەدەکان، لەبەر شەڕی خۆکوژی حیزب، لەنیشتمان دەرچوون و ژیانی تاراوگەیان هەڵبژارد، تێڕامانێکی دیکەی جودا هەبێ، لێ دەرهەق بەخۆم کە هەر لەتافی لاویەتییەوە بەناچارکراوی شوێن و نیشتمانم بەجێهێشت، هەمان ئاستەنگ و هۆکرد نابینم. لەسەرەتای 1981دا کە من لەهەولێر، وەک شوێنێک لەماکی بوون، سەرم بۆ شاخان هەڵگرت، نیشتمان دیلکراو بوو. ئیتر لەوێوە تاراوگە و خەونی گەڕانەوە بۆ بینینەوەی شوێن دەستیان پێکرد. لەبۆیە دەکرێ، وەک هاوردە/مێتافۆرێک، ئەو چرکە ساتە، لەدۆخی دوو ئەڤینداردا بچووێنین، کە لەژوانە لێکدابڕاو و نهێنییەکانیاندا بەحەسرەتی ژوانگەیەکی ئازادن. دواجار کە لەسەرەتای 1990ەکانەوە لەسوێد خۆم بینییەوە، ئیتر بەدەم خەونی گەڕانەوە بۆ شوێن، خۆم سەرقاڵکرد بەخوێندنی زانکۆ، کە پێموابوو خوێندنی بەشە مرۆڤایەتییەکان، بیرۆکە نوێیەکان، جوانترین دیاریی بێ بۆ ئەو شوێنە ببمەوە. هاوکاتیش ئەمە مانای ئەوە نییە کە مەیلی خۆم لەهەڵبژاردنی ئەو ژیانە و خوێندنە و گەڕانەوەیە بۆ ماڵی یەکەم ئامادەیی نەبێ.

لەو ڕوانگەیەوە کێشەی بڕیاری گەڕانەوەی من بۆ شوێن و نیشتمان، بڕیاردانێک بوو لە دەستی ئەو کێشمە کێشمە ناوەکییەی کە بەدرێژایی زیاتر لەبیست ساڵ لەگەڵیدا دەژیام. بەواتایەکی تر، حەزمدەکرد لەو فرسەتەی کە گوایە نیشتمان ئازادە، بەو

www.dengekan.com
2007-09-19

شوێنگەلە شاد ببمەوە کە لەڕۆژگاری ڕژێمی بەعسییدا تەواوی ژوانەکانمان بەنهێنی و دڵەلەرزێ بوو.

بە دیوێکی تر کە تۆ لەپێناوی نیشتمانێکی دیلکراو ژیانی خۆت بەخت بکەی، ئیتر ئەو دۆخە لەتاراوگە بوونە، پرسیارێکە لەنێوان بوون و نەبووندا. کەواتە کە لەئاگایی کەسێکدا تاراوگە ئەو ئاستەی پێکا، ژیان دەبێتە گفتگۆیەکی دژوار لەنێوان مانەوە و نەمانەوە، لەنێوان گەڕانەوە و نەگەڕانەوەدا.

ئیتر من دوای ئەو پرۆسە ئاڵۆزە، بڕیاری سەفەری کوردستانمدا. لەڕاستیدا ڕەنگە شوێنپێی ئەو شوێنانەی کە من لەکاتە سەخت و دڵکێشەکانی ژیانی نێو شار و پێشمەرگایەتیدا لەگەڵیان ژیا بووم، هۆکردێکی بنەڕەتی بن بۆ گەڕانەوە و نووسینی ئەو کتێبە، کە وابزانم خوێنەر بەدەم خوێندنەوەی ئەم کتێبەوە، دەبێ هەست بەوە بکا. هەڵبەتە ڕەنگە ئەو تەرزە ئاوێزان بوون و ئاستی کاریگەرییانە بەشوێن، لەمرۆڤێکەوە بۆ یەکێکی تر جودا بێت، بەڵام کاتێک تۆ بەچڕی لەگەڵ شوێندا ئەزموونێک لەمەرگ و ژیانت بەسەر برد، ئیدی شوێن ڕۆدەچێتە ناخی ناخ و شوێنپێ و زایەڵەکانی یادەوەریت دەتننەوە. هەر بۆ زانین، من لەو ماوەی ژیانم لەسوێد، بەسەدان شێوەی سەیر و سەمەرە خەونم بەو شوێنانە دەبینی کە لەپێشمەرگایەتی لەدۆخی تۆپباران، شەڕ، ئەڤینداری و ... تیاندا ژیا بووم. یا ن ئەو شەقامە سەرەکییانەی کە ئەوەندەی لەکوردستان بووم، هەرگیز بەڕۆژ و بەئازادیی نەمبینیبوون، تەنیا لەپێشمەرگایەتیدا نەبێ کە بەترس و بێدەنگی بەشەو دەمانبڕی. بۆ من بینینەوەی ئەو شوێنانە هەمیشە حەسرەت بوون.

بەمجۆرە کە گەڕامەوە بۆ نیشتمان، هەستمکرد، لەو "کوردستانە ئازاد و کۆمەڵگایە مەدەنی"یەکەیدا، سەرتاپای

یادەوەری شوێن تاڵانکراوە. بەکورتی ئەو شوێنەی کە لەسەرتاپای ژیانی تاراوگەدا، بەها و وێنایەکی ڕوحی، میتافیزیکی و ئیدیالی بوون، کەچی ئێستا ئەو شوێنانە چۆڵ و فەرامۆشکراون یان کراون بەموڵکی حیزب یانیش وێرانکراون. لەوەش زیاتر. کۆنە جاش و کۆنە بەعسی و تاڵانچییەکان، قاچاخچێتی بەو شوێن و نیشتمانە دەکەن. وێڕای هەڕاجکردنی ئەو بەهایە مێژوویانەی شوێن و بەهەڕمێنبوونی چەواشەکاری لەهەموو ئاستێکدا، کەچی هەستمکرد وەک ئەوەی من سەر بەو شوێنە نەبم. لەکاتێکدا شوێن جۆرە ئاوێنەیەکە کە لەوێدا یادەوەری و مێژوو؛ شوێنپێیەکانی ژیان، ڕەنگدەدەنەوە.

بەهەمە حاڵ، دواجار کە نامۆبوون لەشوێن یادەوەری گەمارۆدا، ئیتر ژیان دەبێتە جەنگێک لەگەڵ سێبەری نێوان خۆ بەدەستەوە دان و هەڵشاخان. لەبۆیە لەو دۆخانەدا نووسین دەبێتە سەبووریەک لەئاوەدانکردنەوەی یادەوەریی. لێرەدا دەکرێ بڵێم، کە ئەو کتێبە چەشنە ئاشتبوونەوەیەکە لەگەڵ هەموو ئەو جەنگە دەروونیانەی کە لەنێوان خود و تاراوگە، لەنێوان شوێن و تاراوگەدا، لەنێوان ڕابردوو و ئێستای خود و شوێندا لەئارادان. هاوکاتیش نووسینی ئەو کتێبە، لەو دۆخە بێهوودەیەدا، ئاوەڵاکردنەوەی ژوانگەیەکە، تاکو لەوێدا شوێنەکان لەگفتوگۆ و گازاندە و لاواندنەوەکانیاندا لەگەڵ تاراوگەدا، لە دەرفەتێکی ئازاد دا، پەژارەکانیان نمایش بکەن. بەمەش باخچەیەک لەگوڵناری شوێنپێیەکانیان بۆ تاراوگەی بوون فەراهەم بکەن. بەواتایەکی دیکە، ئەو کتێبە وەک شەپۆلێک لەباڵگەل شوێنپێیەکانی خود و یادەوەریی بەدەم ئامادەبوونەوە، زایەڵەدار دەکەنەوە.

هاوکاتیش، چیرۆک و گفتوگۆیە باڵدارەکانی ئەزموونی تاراوگە و

www.dengekan.com
2007-09-19

شوێنپێیەکانی شوێن، گەلێک لەوە زیاترن کە لەو کتێبە، ماڵی تاراوگەیەدا نمایشکراون، هەروەک هۆکارەکانی نووسینیەوەکان لەوەش زیاترن کە من ئاماژەم پێکردن.

(2)
هەڵدێرانی زەمەن

لە دەستم بێ مانگیشم بەپیادە بەسەر
شووێنە تینووەکانی کۆچا دەناردەوە.
ئەو ئاسمانە بەئەستێرەکانەوە لەسەر
ئەو گوندە بزمار رێژ دەکەم، کە تۆ وەک
کەروێشکێکی خەوناوی لەناو دەستەکانم
رۆیشتی،
ناوەکەشی لەیادەوەریمدا هەورێکە
بەیادم نایێتەوە.
- هێشتا زووەو ئەوانیش دیارنین، بیر
دەکاتەوە!
ئەرێ زەمەن لەکوێ هەڵدێرا؟
**(هەندرێن، سکاندیناڤیا
دوورگەیەکی تر لەبخوور)**

بەختیار: ئەرێ زەمەن لەکوێ هەڵدێرا؟ با لەسەر کێشەی ئێمە لەگەڵ یادەوەرییەدا بدوێین. لەیەکێک لەوتارەکانتدا باس لەوە دەکەیت کە گەندەڵیی "گەندەڵیی یادەوەرییە"[2]، ئەو یادەوەرییە کورتبینەی مرۆڤی کورد کە بەردەوام پشت دەکاتە ئەو مێژووەی هێشتا تێنەپەڕێندراوە. لەم کتێبەشدا باس لەگومانەکانی خۆت دەکەیت لەبەرامبەر دەسەڵاتێکدا کە پرۆژەی بۆ داهاتووی جڤاتی ئێمە هەبێت، چونکە ئەم دەسەڵاتە مێژوو وەک کەرەستەیەکی مردوو، یان باشترە بڵێین وەک کاڵایەک، بۆ کۆتاییە پارتیزانەکانی خۆی بەکاردەبات، نەک وەک وانەیەک، یان پاشخانێک کە دەکرێت لەسەر بنەما چاکەکانی بنیاتبێین و لەشکست و کەمخوێنییەکانی فێربین. تۆ لەکتێبەکەتدا لەسەر نەبوونی وشە و بزاڤی رۆشنبیری لەشارێکی وەک ئامێدی پێمان دەڵێیت کە: "ئەمەش ئاستەنگێکە کە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و رەفتاری سیاسی بەرهەم هێنەریەتی و ئاخاوتن لەسەریان بێنێکی درێژی گەرەکە." با لێرەدا ئەو بینە درێژەت لێداوابکەم و بپرسم: هەر بەڕاست تا چەند رەوایە ئەو پرۆسەی مێگەلاندنەی نووسەر و پاشان ئەو ئاستەنگانەی کە دەسەڵات بەرهەمهێنیەتی، بخەینە ئەستۆی رۆشنبیران خۆیان، کە زیاتر لەهەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگای کوردی سەودا بەهەموو بەهاکانی مێژوو، ئێستا و ئایندەی رۆشنبیری کوردییەوە دەکەن؟

هەندرێن: هەڵبەتە تۆ لەدوو تووێی پرسیارەکەتدا سەرنج بۆ بابەتێکی گەوهەری کێشەدەکەی؛ واتا پرسی ئەو یادەوەرییە بەگەندەڵکراوەی کورد. لەوەش زیاتر، وورووژاندنی پەیوەندی ئاڵۆزکاوی نێوان دەسەڵات و رووناکبیرانی ئەمڕۆی کورد لەرۆڵی بەخەساردانی ئەو یادەوەرییە، کە یەکێکە لەقووڵترین ئاستەنگەکان لەمێژووی کۆن و تازەی ئێمەدا. لێ مخابن دیسانەوە دەبێ بڵێم کە لەو گفتوگۆیەدا، ناتوانین بەچڕی شرۆڤەیەکی چاوەڕوانکراو بۆ ئەو بابەتە بکەین.
ویڕای ئەمەش، بۆ ئەوەی هەرنا ئاسۆیەک بۆ ئەو پرسیارەی تۆ ئاوەڵا بکەینەوە، دەتوانین بەرهەمهێنانەوەی ئەو ئاستەنگە لەیادەوەری کورد بگەڕێنینەوە بۆ کێشەی ئەو یادەرەورییەی کە بە"پۆستراوما"

---
[2] بۆ بینینی وتارەکە بڕوانە: http://www.dengekan.com/doc/2005/gandale_11_2005/handren_gandale13.pdf

دەناڵێنێ، هەروا بۆ ئەو کۆنتێکستە/ناکۆکییە کوردییەی کە لەچرکە ساتە وەرچەرخێنەرەکاندا هەمیشە هۆکرد بووە بۆ فەرامۆشکردن و بەهەدەردانی ئەو یادەوەرییە. هەر بۆیە بەبڕوای من، بەشێک لەهۆکردەکانی ئەو بەگەندەڵکاریی و فەرامۆشکردنەی یادەوەریی لای ئێمە، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو پێکهاتە هۆزگەراییەی کە لەئاراستەکردنی ناخی بزاڤی سیاسی و ڕۆشنبیریی کوردیدا کارایە. دواجار ئەو پێکهاتە هۆزگەراییە لەژێر پەردەی "لێبووردن" و لەبیرکردن، کە ئەو جۆرە لێبووردنە لای ئەو هێزە دەمڕاستە سیاسیی و ڕۆشنبیرییە، لێبووردنێکی خێڵەکییە نەک ویستگەراییەکی ماریفی. بۆیە زەمینەی قەتیسمان و دووبارە بەرهەمهاتنەوەی ئاستەنگی ئەو وێنا یادەوەرییەی کە تۆ ئاماژەی پێدەکەی، دەگەڕێتەوە بۆ ئەو هێزە ڕوخێنەر و داخراوەی کە لەناو بزاڤی سیاسی و ڕۆشنبیریی کوردا باڵادەستە و ئەو هێزەش کاراترین هێزە لەهەناوی جڤاکی کوردیدا. لەبۆیە دواجار هەر کاتێک بزاڤێکی سیاسی و ڕۆشنبیریی نوێ دەستی پێکردووە، کە لەهەموو قۆناغەکانی مێژووی کوردا بەخەونە نوێیەکانی هەوڵیداوە ئەو یادەورییە لەو قەتیسمان و نووشستییە ڕزگار بکا، کەچی وەک هەمیشە، لەچرکە ساتە یەکلاکارەکاندا، ئەو هێزە کۆنخواز و شوومەی کە لەناو حیزبی کوردیدا ڕەگاژۆیە، کە ئەو ڕەوتە لەناو پێکهاتی کۆمەڵگای کوردیدا پشتیوانییەکی زۆری دەکرێ، ئەو بزاڤە نوێیەی قووتداوە و دواجاریش ئەو هێزە سیاسی و ڕووناکبیرە کۆنخوازە زارقاڵەباڵغە کە جڵەوی دەمڕاستی ئەو بزاڤەی فەراهەمکرد، ئیتر ئەو یادەوەرییە دەکەنە کەرەسەیەک بۆ سەودا پێکردن و گەندەڵکاریی. لێرەوە ئەو ئاستەنگەی کە تۆ ئاماژەی پێدەکەی، بەبڕوای من، لەو جیهانبینییە باڵادەستەدا چڕ دەبێتەوە کە وەک وتم لەهەناو و پێکهاتی کوردیدا کارایە. لەو دیدەڕا ئەو وێنایەی کە لەئەزموونی کوردستانی باشووردا دەیبینین، دەرهاویشتەکەیە لەو ناوکۆییە لێکناکۆک و تەڤلەهەڤەی ناو هەناوی جڤاکی کوردی.

سەبارەت بەشارێکی وەک ئامێدی، کە ڕۆژگارێک یەکێک لەجوگمەی میرنیشینەکانی کورد لەوێدا باڵادەستبووەو ئێستاش تەلاری ئەو دوو دەرگایە، وەک شوێنپێیەک لەو یادەوەرییە سیاسیی و مێژوویەکەی ئەم شارەدا، بۆتە زبڵدانێکی کەڵەکەکراو و فەرامۆشکراو. بۆ نموونە، پاشماوەی ئەو ئەزموونە سیاسییە لەو شارەدا بریتیە لەتەلاری دوو دەرگا، یەکیان دەروازەی پێشەوە و ئەویتر دەرگای دواوەیە، هەردوو دەرگایەکە لەڕۆژگاری ئەو دەسەڵاتەدا بەهایەکی سەربازی گرنگیان هەبووە. دەرگای پێشەوە کە لەگومەزێکی پەنجەرەدار دەچێ و بەسەر گەلییەکەی خوار شاردا دەڕوانێ و ئێستاش لەبەر بێخزمەتیدا خەریکە داڕبڕمێ. دەرگای دواوەش لەناو خانووی بلۆکی سیمای ونبووە. وێڕای ئەمەش، سالی 2005 کە من لەوێ بووم، بینیم لەپاڵ ئەو دەرگایەی دواوە، خانوویەکی بەبلۆک دروستکراوە و قۆمەتە زیخ و چەوێک، وەک گردێک، لەبەردەم ئەو دەگایە قووتکراوەتەوە و دیمەنی ئەو دەرگایەی کوشتووە. بۆیە ئەگەر ئەو حیزبە دەسەڵاتدارە بەسەر ئەوە شارەدا لەبەهای تەلارسازیی و گرنگی مێژووی ئەو دەرگایە تێبگات، ڕێگە نادا ئەو دەرگایە بەمجۆرە بشێوێنرێت. هەروا ئامێدی لەحەفتاکانیشدا وەک شارێک لەدەڤەری باهدینان، بەرهەمهێنەری کۆمەڵێک وزەی ئەدەبی، هونەری، سیاسی و فراژانی جڤاکی بوو، کەچی ئێستا وەک شارە دێیەک، بێجگە لەوەی کە تەنیا دەسەڵاتی پارتی تیادا باڵادەستە، هاوکاتیش خاڵییە لەژیانی ڕۆشنبیرییەکی فرەڕەنگ. بۆ زانینیش،

لەقۆناغی پێشمەرگایەتییدا پێشمەرگەکانی حیزبی شیوعی عێراقی لەو شارەدا، وەک چۆنایەتی و چەندایەتی، زۆر لەپێشمەرگەکانی پارتی چالاکتر بوون. ئەو باسەش زۆر هەڵدەگرێت.

لەبۆیە لەوکاتەی کە ئێستا سەرەوری کوردستان؛ ناوچە بەعەرەبکراو، کێشەی کەرکوک، دادگاییکردنی سەددام و ئەنفالچییەکانی رژێمی بەعس لەئارادایە، کەچی لەو پرۆسەی بەهەرزانکردنەی کۆمەڵگای کوردستاندا، کە بەدەست چەتەکانەوە لەگەندەڵیی دەتلێتەوەو یادەوەریی کۆی کورد هەڕاجدەکرێ، مێدیاکانی ئەو دوو حیزبە، لەبری ئەوەی بۆ جۆشدانی کۆیادەوەریی کورد لەمەڕ برینی ئەنفال لەسەر ئێستا و ئایندەی ژیانی کورد، ریزێک گفتوگۆی هەمە روانگە لەسەر ئەو دادگایکردنەی سەددام ئەنجامبدەن، کەچی سەرگەرمن بەهەڵپەرکێ و بەرنامەگەلێکی بێتامی بەناوی هونەریی، کە لەئاستی گۆرانی داواکراو، نزمترن. هاوکاتیش کە ئێستا تورکیا و ئێران و سووریا هەڕەشە لەشەرەفی خاکی کوردستان دەکەن... هتد، کەچی رووناکبیری زارقڵەباڵغی کورد رۆژانە لەخەمی قەڵەوکردنی خەمی گیرفاندا، کە ئەمرۆ بەناوی "رێزلێنان" و "تەقاویت" و "پارچە عەرد" و ... هتد، خەریکی نووسینی منگە منگ و نووزە نووز ئاسایە. ئیتر ئەو یادەوەرییە چۆن تەکان دەدا؟! ئیتر ئەو نەوە نوێیە بەکام ویست و خەونی ئەو یادەوەرییە پەروەردە بێ؟! ئەگەر لەو چرکە ساتە ترسناکەی ئێستادا، لەپانتایی رۆشنبیریی کوردی، بەتایبەتی لەناوەوەی کوردستاندا، تۆ دوو دۆسییە، چەند کۆڕ و سیمیناری فرەوانی گرنگ لەسەر پرسی دادگایکردنی سەددام و چەتەکانی و گەوهەری ئەنفال و هەڕەشەی تورکیا و رەنگدانەوەی تێرۆر و شەڕی ئیسرائیل و لوبنان... هتد،

بەدینەکەی، چۆن ئەو یادەوەرییە بەگەندەل گەمارۆدراوەی کورد، راچڵەکێ؟! ئەو گومان و پەژارەیەی کە ئەمرۆ مرۆی کورد هەیەتی و هیزێکیش نییە جۆشیبدا، دەبێ دەمراستی سیاسیی و رۆشنبیریی کوردان، وەک ویستێکی کارا، بیریان لێبکاتەوە، نەک بەردەوام بن لەو خۆ گێلکردنەیان، کە دواجاریش ئەو خۆگێلکردنەیان دەبێتە لەدەستدانی ئەو ژیانە گەندەڵەشیان!

کەواتە ئەو مامەڵەکردنەی یادەوەریی لەجەم دەمراستی سیاسی کورد، بێبەرییە لەو روانگە ویستگەراییەی نیتشە کە لەمەڕ مێژوودا باسیدەکا. نیتشە لەکتێبی "لەمەڕ سوود و زیانەکانی مێژوو" جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە مرۆڤ پێویستی بەمێژوویەکی زیندوو هەیە، کە بتوانێ لەئێستاییدا پشتی پێبەستێ. بۆیە مرۆی خاوەن ویست بەگیانێکی خەملیوو هەوڵدەدا ئەو مێژووە زیندووە داگیر بکا، یان دەستەبەر بکات. لێرەوە تێدەگەین، کە ئەگەر کورد لەو چرکە ساتەی ئێستادا لەو دادگاییکردنەی سەددامدا نەتوانێ ئەنفال وەک "مێژوویەکی زیندوو" بەرهەمبهێنێتەوە. ئیتر ئەو یادەوەرییە بریندارەی کورد، هەر بەگەندەڵی سەر دەنێتەوە.

تێڕامان لەپرس و قەیرانی "گەندەڵی یادەوەری" کوردان، لەمە و لەوێهێش ئاستەمترە.

لێرەوە بۆ ئەوەی روانگەکانمان چڕبکەینەوە، ئەو بابەتە خەمینە بەکۆپلەی دوایی ئەو شیعرەی کە تۆ کردووتە بەسەرشاری سەرنجەکانت، خەتم دەکەین، کە دەڵێ:

"رەنگە پێویست بێ لەڕەسەنی خوێنی
بوون و فیزیای زەمان بپزرین.
میرنیشینەکان لەسەر بانی حەسارەوە
دادەبەزن و لەبناری "حەمرین" دا
مەرێک لەبەردەم لەشکری "فتوحات"
سەردەبڕن و

www.dengekan.com
2007-09-19

"گارا" تەرمی کافرەکان لەئامێز
دەگرێ و بەڕیشی سپییەوە،
بەسەر "شێخان"دا دەگرییێ
خێرابە "خاپوور" خێرابە...خێرا...
ئەو خێڵە دیلە نابەلەدن نابەلەدن ..."
(سکاندیناڤیا...)

(3)

پەیوەندیی هیرارکییانەی نێوان "شێخ" و "دەروێش"

"هەر نووسەرێک کە قسە دەکا، وەک قوربانییەک خۆی نمایشدەکا و لەنووسەرانی تر خۆی بەپاکتر دەزانێت. بەمجۆرە زمان دەبێتە کەرەسەیەک بۆ قسەکردن لەخودێکی بریندار، نەک دەربڕینی بیرۆکەیەک."
هەندرێن، (گوڵنارەکانی شوێنپێ لەباخچەکانی تاراوگەدا)

بەختیار: ئەمڕۆ پرۆسەی بەپاڵەوانکردن و پیرۆزکردنی ژمارەیەک لەنووسەر دەگوزەرێت و کەسیش نییە هیچی لەسەر بڵێت. خولیای ئەم پیرۆزکردنەی نووسەرێک یان چەند نووسەرێک کۆمەڵێک دەروێش پێی مەستبوون کە لەڕاستییدا هیچ

سەرودەرێکیان لەگەڵ هزردا نییە، ئاگاهییەکی ئەوتۆیان لەسەر ئەو دەقانە نییە کە قسەیان لەسەر دەکەن. ئەم پیرۆزکردنە کاری هەمان ئەو نووسەرانەیە کە لەجێگەی تردا خۆیان بەدوژمنە سەرسەختەکانی هەموو موقەدەسێک دەناسێنن، کەچی کاتێک دەقی نووسەرێکی دیاریکراو بڵاودەبێتەوە، بەدەر لەوەی ئەم دەقە باشە یان خراپ، وەک داهێنانی سەردەم پێمان دەفرۆشن و نووسەرەکەشی وەک مرۆڤێکی ناوازە دەناسێنن، مرۆڤێک کە دەتوانیت هەموو کێشەکانی کۆمەڵگای ئێمە چارەسەربکات چونکە لەهەموو بوارەکاندا قسەی هەیە. لەکاتێکدا لەهیچ رۆشنبیرییەکی دیکەی جیهاندا ستایشکردن نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی چەند نووسەرێک بکرێن بەشێخ و ئەوەی بەشانی تەپیویاندا هەڵنەڵێت لەڕۆشنبیریی کوردیی وەدەردەنرێت و وەک جاهیل و هەندێک جار فاشیست لەقەڵەم بدرێت. تۆ لەشوێنێکی کتێبەکەتدا باس لەقەیرانی نووسینی کوردی دەکەیت کە لەجیاتی جۆشدانی بەرهەمهێنان لەبوارە مەعریفییەکاندا، لەجیاتی قووڵکردنەوەی هەستی جوانناسیی لەناخی خوێنەری کورددا، نووسین کراوەتە کالایەکی بێبەها و لەبازاڕی حیزب و دەسەڵاتی کوردییدا مامەڵەیەکی سووکی پێوەدەکرێت. بێگومان کۆتایی ئەمە سووکبوونی خودی نووسەرە، بەڵام لەوەش گرنگتر کایەی نووسینە. ئایا تۆ هیچ تروسکاییەک بەدی دەکەیت بۆ گەڕانەوە بۆ نووسین، وەک کردەی جۆشدانی رۆحی بەرەنگاربوونەوە و قووڵکردنەوەی هەستی جوانناسیی، نووسین وەک کردەی دەربڕین لەئایدیا نەک برینی تاکە نووسەرێک، یان بۆ ئەبەد نووسینی کوردی مەحکومە بەپەیوەندییەکی هیراکیی نێوان شێخێکی بیمار و دەروێشی سادەگۆ؟

www.dengekan.com
2007-09-19

هەندرێن: مخابن ئەو دیمەنەی کە تۆ لەڕووناکبیر و ڕۆشنبیریی کوردی ئەمڕۆکە نمایشیدەکەی، ڕاستییەکی تراژیدی/کۆمیدییە، بەڵام لەوکاتەی کە ئەمڕۆ ئەو دیمەنە ڕۆشنبیرییەی، کە تۆش بەوردی پەنجەت خستە سەری، لەلایەن نووسەرە گەورە و شاگردەکانیانەوە بەمۆدە دەکرێ، ئیتر لەو دۆخە ئیفلیجەدا ئومێدەواربوون بەتێکشکاندنی ئەو "پەیوەندییە هیرارکییە" و بەدیکردنی "تروسکایی"ییەک لەڕەوتێکی خەملیوی ڕۆشنبیریی کە لەخەمی تووڕهەڵدانی مێشکی ئەو دیاردە ڕووناکبیرە "شێخ و دەروێشە" سادەگۆ و ئاوەڵاکردنەوەی پانتاییەکی ماریفی بێ، مەیلەو سافیلکەییە.

بەڵێ، بەشێکی کتێبەکەی من، لەهەوڵیکی سادەدا، وێناکردنی ئەو دۆخە خەمهێنەرەی نووسەرانی ئەمڕۆی کوردە. کارەسات لێرەدایە، کە لەکوردستاندا تۆ دەمی هەر نووسەرێک بکەیتەوە، جا لەکۆنە بەعسیترین نووسەرەوە بیگرە هەتا دەگاتە ماندوونەساترین نووسەر، خۆی بەغەدر لێکراو، بێبەخت دەزانێ. نووسەری ئەوێ، بەشی هەرە زۆریان، جگە لەوەی کە هەندێکیان زیتر لەدوو "پارچە زەوی" وەرگرتووە و "ڕێزلێنان"ەکەشی مانگانە دابینکردووە، هاوکاتیش بەبیانوی ئیشکردنییشی لەو گۆڤار و دەزگایانەدا، "معاش"ەکەی وەردەگرێ، بێئەوەی هیچ ئەرکێکیشی لەو گۆڤار و مۆڤارانە لەسەر شان بێ، کەچی هێشتا نووزە نووزیەتی و خۆی بەپشتگوێخراو دەزانێ. لەوەش کۆمیدیتر، نووسەرێکی زۆر هەن کە وێڕای ئەوەی چەندان کتێبیان بۆ چاپکراوە و پاداشتیشیان لەسەر وەرگرتووە، کە کتێبەکانی زۆرینەیان قڕانێکی سووتاو ناکەن، کەچی کە دێنە گۆ دەڵێن، ئێمە لەڕاگەیاندن و چاپەمەنییەکانی حیزب، ڕێزمان لێ ناگیرێ. تۆ بڕۆ هەر نووسەرێک لەکوردستاندا بدوێنە، دەبینی بێجگە لەخۆی و ئەو گۆڤار، دەزگای پەخشەی کە وابەستەیەتی یان بەڕێوەبەریەتی، دان بەهیچ نووسەر و دەزگا و چاپەمەنیی و گۆڤار و مۆڤارەکانی تردا نانێ. جا خۆشی لەوەدایە کە هەم خۆیان و هەمیش دەزگای پەخش و گۆڤارەکانیان سەر بەهەمان حیزبن یان لای هەمان حیزب کۆمەکی دەکرێن، کەچی یەکیان دەڵێ، گۆڤار و دەزگای پەخشی "فلان"، حیزبییە، ئەویتریش قسەیەکی لەوە قەباحەتتر دەکا. لێرەدا ئاماژە کردن بەو هەموو نەخۆشییە ئاسان نییە. بەمجۆرە، دە تۆ وەرە سەرت لەو "فیلمی هیندییە" دەربچێ؟!

ئەو ڕاستییانەی کە من هەم لێرە و هەمیش لەکتێبەکەم باسیان دەکەم، نە تیۆریی و نە زادەی خەیاڵاندنی خۆمن، بەڵکو دیاردەگەلێکی تاڵن و ئەمڕۆ لەکوردستاندا زۆر بەربڵاون. پرسیارەکە ئەوەیە، کێ هۆکردی ئەو دیاردە رووخێنەرەیە؟ گەلۆ ئەو دۆخە ڕۆشنبیرییەی کە ئەمڕۆ ئەو نووسەرە "ڕێسێنتمێنت/ناخ کۆیلانە دەمڕاستیینە، دەبێ چتۆ ئەزموونێکی ڕۆشنبیرییمان لۆ بەرهەمبێنن؟ وەڵام و شرۆڤەکردنی ئەو پرسیارانە و گۆمانەکانی تر بۆ ئەو نووسەرە "مەزن"انەی ئەمڕۆکەمان بەجێدەهێڵم، کە هەرچەندە ئەوانیش لەزامنکردنی ئەو "پادداشت" و وەرگرتنە "پارچە عەرد" و مەردە بێبەش نین، لێ لەگریان بۆ بەختی خۆیان فرە ئاگادار نیم.

لێرەدا نابێ یادی مەسعود محەمەدی هێژا فەرامۆشبکەین، کە بەهەموو مانایەک، وێنای ئەو ڕووناکبیرە ئیدیالی و ماندوونەناسەی، کە لەمڕۆی ژیانی کوردیدا ئامادەیی ونە، بەرجەستە دەکردەوە. هەرچەندە من چەند جار لەکتێبەکەمدا، وەک سڵاوێک، ستایشێک، جەختم لەسەر ئامادە بوونی ئەو لەزمانی کوردییدا کردووە، لێ ئامادەبوونی وێنای مەسعود محەمەد،

www.dengekan.com
2007-09-19

ویڕای بەشێکی زۆر لەنووسەرە ئاوزە و هاوخەمەکانی وی، کە بەراستی، وەک شێوازێک لەژیان، لەزمانی کوردیدا ژیان، دەکرێ بکرێتە پێوانەیەک، ئەزموونێکی کارا بۆ ئەو رووناکبیرەی کە ئێستا زمانی کوردی لەهەموو کاتێک زێتر حەوجەیەتی. مەسعود محەمەد تەرزە بیرکردنەوەیەک بوو، کە پێشتر و ئێستاش وێنەی لەزمانی کوردیدا نییە. ئەو لەڕوانگەی مرۆڤەوە لەمرۆڤایەتی و مرۆڤی کوردی دەهزری. کەواتە مەسعود محەمەد لەماڵی زمانی کوردییدا، شوێنپێی هزرێکی خۆماڵی و رەسەنە. ئەو مرۆڤە کوردە، نەک هەر لەزمانی کوردیدا زایەڵەیەکە لەهزراندن، بەڵکو لەزمانی عارەبیشدا دیاردەیەکە. بەمجۆرە ئەو مرۆڤە، تاکە کوردێکە جیهانی دەهزرێ. بەمەش توانی بەخۆی و زمانەکەیەوە بەرەو جیهان بڕوات. لەبۆیە ئەو سۆزەی من بۆ مەسعود محەمەد هی هەستێکی وابەستەیی، هاوشاریی و برادەرایەتی نییە، کە ئەمڕۆ لەنێوەندی نووسینی کوردیدا لەگەشە سەندن دایە و هەمیشەش مجگێز و تەبیاتمان تێکدەدا، بەڵکو ئەو سۆزە لەو رەسەنیی و دانسقەییەی ئەوەوە سەرچاوە هەڵدەگرێ، کە ئەو بەکتێبە نایاب و بەوەجەکانی، ئەو خودەی سازاندووە. لەوەش زیاتر، ئەو رۆژگارەی کە ئەو مرۆڤە تیایدا ژیانی نووسینی لەهەرمێندا بوو، مایەی سەرنجدانە. لەبۆیە نەک هەر زمان، شێواز و هزرینەکەی ئەزموونێکە لەناوازەیی، بەڵکو بەقرساندن لەگەڵ هەموو نووسەرێکی ئەمڕۆی کوردان و بگرە جیهانیش، خودی ژیانەکەشی ئەزموونێکی مەیل ورووژێنەرە. لێرەوە ئەگەری خوێنەر و نووسەری ئەمڕۆ، کە زۆرینەیان، بەهۆی ئەو دۆخە مرێنراوەی رۆشنبیریی کوردی، نە ناوی مەسعود محەمەدیان بیستووە و نە کتێبەکانیشیان خوێندۆتەوە. ئەمەش چونکە ئەمڕۆ دەمڕاستانی رۆشنبیریی لەحیزب

مارەکراوی کوردی، ویڕای ئەوەی کە ساڵانە دەیان کتێبی خوێڕیلەی نووسەرانی خۆماڵی و بیانی چەندان جار لەچاپدەدەنەوە، کەچی کتێبەکانی مەسعود محەمەد، ویڕای بەهای گرنگی گەڕانەوەی هەمیشەیی بۆیان، لەکتێبفرۆشییەکانی کوردستاندا دەست ناکەون! لەوەش گەڕێ، کە ویڕای ئەو هەموو "رێزلێنان"، "فیستیڤاڵی یادکردنەوە" و "خەڵات"بەخشینە بۆ ئەو نووسەر و ئەم شەهید و ئەو گۆرانیبێژە سەر بەو حیزب و خزمی ئەو نووسەرە باڵادەستانەی ئەمڕۆ، ئەنجامدەدرێن، ویڕای رێزمان بۆ ئەوانەی کە داهێنەر بوون، کەچی زۆریان هی ئەوە نین کە بۆیان دەکرێ، بەڵام دەمڕاستێکی ئەو هەموو "دەزگا رۆشنبیریی"، "گۆڤار" و راگەیاندنە دەم هەراشانەی، کە ئەمڕۆ بازرگانی رۆشنبیریی کوردین، کۆڕێک، فیستیڤاڵێک، یادکردنەوەیەک و ... هتد، لەسەر ئەزموونی ژیان و کتێب و زمانە بەنرخەکەی مەسعود محەمەد و هاونموونەکانی ناکەن. تۆ سەیرەکە، ئەمساڵ لەیادی 4 ساڵ بەسەر تێپەڕینی مەسعود محەمەد دا، تەنیا کەریم شارەزا، ئەویش ***رەنگە*** لەبەر خاتری هاوشاریی و چاوناسی بوو بێ، کورتیلە نووسینێکی، لەوێنە ئەو تەرزە نووسیانەی خۆی کە جار و بار لەسەر ژیاننامەی نووسەران دەینووسی، نووسی بووا ئەرێ ئەو دۆخە زادەی رۆشنبیرییەکی خۆشداکەنەیە، یان مایەی یادەوەرییەکی تاڵانکراو؟! بەهەمە حاڵ، دیسان دەبێ بڵێم، کە نیگەرانی بوونمان لەدرێژبوونەوەی ئەو ئاخاوتنە، ناچارمان دەکا بەو سووکەڵە بەسەر کردنەوەمان لەڕوحی مەسعود محەمەد، دڵنەواییمان بدەینەوە، بەڵام بۆ ئەوەی خوێنەر بۆ خۆی بڕیاردەر بێ لەسەر ئاستی بەرهەمەکانی مەسعود محەمەد، دەتوانێ سەردانی ئەو ماڵە بکا،

www.dengekan.com
2007-09-19

که خەمخۆرانێک بۆ بەرهەمەکانی ویان سازکردووە([3]).

دیسان دەبێ بڵێم، کە دەبێ بەرەواجبوون و قووتبوونەوەی دیاردەی نووسەری "شێخ و دەروێش"، وەک دەرهاویشتەیەکی ئەو پێکهاتە بەحیزبیکراو و داخراوەی جڤاکی کوردی، لێکبدەینەوە، کە بەهۆی گەمارۆدانی ئەو هەموو شەڕە یەک لەدوای یەکانەی کە لەبندەستی رژێمی سەددام و دواجاریش لەژێر دەستی ئەو دوو حیزبە مەرگ خوازەوە ناخ و ئاگایی وێرانکراوە. لەوەش نەگبەتر، لەدوای روخانی سەددامەوە ئەو دوو حیزبە کوردییە، لەرێگای پارەوە رۆشنبیرییان کرد بەکاڵایەکی بێ روح و نووسەریشیان کردە سواڵکەرێکی خۆشداکەنە. بەمجۆرە لەئاکامی ئەو وێرانکارییە روحی و ویستکوژە کوردیەدا، حیزبی کوردی ئەو دەمارە خێڵگەراییەی کە لەپێکهاتی کوردیدا رەگئاژۆیە، جۆشدایەوە. لێرەوە بوارێکی لەبار بۆ ئەو چەشنە نووسەرە تووتییەی کە خەونی گەیشتنە بەو پلەیەی کە جێگەی "شێخ" و مەلایەکی هۆقەباز بگرێتەوە. ئیتر کە وێنای "شێخ" و مشایخ لەپێش چاوی کۆمەڵگا بەهەرمێن بوو و لەلایەن حیزبی نەخوێندەواری کوردیشەوە دەستی لەپشتی بدرێ، خۆ هەر هەموو نووسەران نابنە "شێخ"، بەڵکو بازاڕی "دەروێشایەتی" گەرمدەبێ. بەدیوێکی دیکەوە، وەک هاوردەیەک دەتوانین ئەو دیمەنە رۆشنبیریی و رووناکبیرە

[1] جێگەی داخە کە ئەو ماڵە ئاوەدانەی کۆمەڵێک مرۆڤی لەخۆبردوو بۆ مەسعود موحەمەد و بەرهەمە لەیادکراوەکانی ئەویان چێ کردبوو، چیتر ئاوادەن نییە. مەزندە دەکەم کە هۆکاری ئەمەش کەمدەستی دارایی ئەو دۆستانە بووبێت، ئەمەش رووڕەشییەکی دیکە زیاد دەکات بۆ ناوچەوانە تەڵخەکەی سەرکردایەتی سیاسی و رۆشنبیری کورد. (بەختیار کەریم). بروانە:
http://hem.bredband.net/wermam

پەڕپووتەی کە تۆ باسیدەکەی، بەوێنەی دێهاتێک بچووێنین، وێڕای رێزمان بۆ مەلا و دانیشتوانی دێهات نشینەکان، کە ئەو ژیانە رەنگدانەوەی ئاستی سروشتی خۆیانە، کە وەک دەزانین، لەدێهاتدا مەلا رۆڵی دکتۆر، بەختناس ، ژن مارەکردن، رێنیشاندەری بەهەشت و دۆزەخ، فەلەکناس، نامە نووس و ... هتد، دەگێڕێ. لەبۆیە ئەو بچمە رووناکبیرە "شێخ و دەروێشانە"ی ئەمرۆش، کە تۆ لەوتارێکدا بە"تەرسەقولبێژ"([4]) ناوت بردوون، کە هاوردەیەکە خشت بۆیان، لەسایەی حیزبەکانی کوردستانی باشووردا، کە پسپۆڕترین حیزبن لەمێگەلاندنی کۆمەڵگا و نووسەر، هەمان وێنەمان بەیاد دێننەوە. هاوکاتیش تۆ باش دەزانی، کە ئەمرۆ ئەخلاقی هەڵەکسێ، وابەستەیی، هاوکاتیش بەپیرۆزکردن و بەتاپۆکردن، کاراترین روحە لەکۆمەڵگای کوردستاندا. لێ ئەو ئەخلاقە لووتکەی قێزەونەکەی لەوەدا کۆدەبێتەوە، کە نووسەرگەلێکی زارقەڵەباڵغ، وەک تۆ ئاماژەت پێکرد، کە لەژێر دەمامک و بانگەشەی وەک "دژە پیرۆزیی"، "تاکی کوردی"، "عەولەمە"، "ئازادی" و قسەگەلێکی زۆری رازاوەی لەم تەرزە، خۆیان دەناسێنن، کەچی هەر ئەو نووسەرە "شێخ و دەروێش"انەش، بەستایشەکانیان لەسەر یەکتر و لووسکەییان بۆ خۆ هەڵواسینیان بەچەند ناوی نووسەر، کە لەبەر نەخوێندەوەرای خۆیان بە"گەورە و مەزن" دەیانبینن، بەرهەمهێنانەوەیەکی کارای ئەو هیرارکییە خێڵگەرایی و پیرۆز پەرستییەن، کە حیزبی کوردی قووڵتریان دەکاتەوە.

وێڕای ئەمەش، ئەو رەوتە "شێخ"بازیی و دەروێش"کارییە، کە کایەی رۆشنبیریی ئەمرۆمانی سووک و چرووک کردووە، کتومت بەردەوامییەکە

[2] بۆ بینینی وتارەکە بروانە:
http://www.dengekan.com/doc/2006/7/baxtyarKarim2.pdf

www.dengekan.com
2007-09-19

لەو دۆخە رۆشنبیرییەی کە رژێمی سەددام بەرهەمهێنەرێکی لێزانی بوو.

لە کاتێکدا ئەو نووسەرە "شێخ و دەروێش"ە زارقەڵەباڵغانە دەبێ بزانن، کە ئەمڕۆ لەپانتایی رۆشنبیری جیهانیشدا، نووسەری "گەورە و مەزن" دەگمەنە و ئەو جۆرە پەسندانانەش زۆر باویان نەماوە. لەوەش زیاتر، "دەروێش"ی ئەو نووسەرە "شێخ"انە، دەبێ لەوە تێبگەن کە ئەگەر خۆیان بەپسپۆڕ دەزانن لەناسینی ئەو نووسەرە "گەورە و مەزن"ە دەگمانەی کوردی، لێ ئەو زمانە ستایشە بەزەیهێنەرەی ئەوان ریسوا کردنی خۆیان و "شێخ"ەکانیانە.

لێرەدا من پێموایە ئەو دیاردەیە لاسایکردنەوەی کتومتی شێوازی حیزبی کوردییە لەپیاهەڵدان و بەپیرۆزکردنی شەهید و سوومبوولەکانیان. ئەمەش، بەبڕوای من، ئەو شێوازی بەپیرۆزکردنە، دواجار بێتامکردنی وێنای نووسینی نووسەر و پیاهەڵدەرەکەیە، یان "شێخ" و خودی "دەروێش"ەکانیشە.

لێرەدا دەبێ بڵێم، کە حەز بەوە ناکەم، وەک لەڕەوانبێژی نووسینی کوردیدا باوە، خۆمان وەک تاکە رەخنەگر، تاکە داهێنەری بلیمەتی راستییەکان و تاکە نووسەری "مەزن"ی کوردی، هەڵکێشین. نەخێر، من کاتێک بەراناوی "من" دەپەیڤم، مەبەستم لەو "من منۆکێ" یە نییە کە لەئاخاوتنی سیاسیی و رووناکبیریی کوردیدا زاڵە، بەڵکو ئەو "من"ە لەیەککاتدا هەم ئامادەیی ئاگایی خودێکی تاکە و هەمیش ئامادەبوونی کۆمنی ئەوانیترە. کەواتە ئەو ئاستەنگانەی کە دەمانەوێ دەست و پلی خۆمانی پێ گەرم بکەینەوە، هەر تەنیا ئێمە لێیان بەئاگا نین، بەڵکو کۆ–منە بەئاگایەکانی کوردین. هەر بۆیە، بۆ ئەوەی گەمارۆی ئەو دۆخە قەتیسماوەمان بدەین، دەبێ ئەو "من منۆکێ"یە لەزمانی کوردیدا دابمالین، چونکە ئەوە ئەو شێوە زمانە من کارایەی کوردییە کە ئەو بە"پیرۆزکردن" و "مەزن"پەرستییە بەرهەمدەهێنێتەوە.

ئەو منەی کوردی، ئەوەندەی هەڵکوت هەڵکوت بەدوای گرتنە دەستی گۆچانی ئەو شوانە دەسەڵاتدارەیە تاکو بەنۆبەی خۆی لەژێر دەمامکێکی نوێ لەمێگەلاندنی کۆمەڵ بەردەوام بێ. لێ نەهامەتییەکە لەوەدایە، کە بەشێکی زۆر لەو نووسەرە مێگەلە، کە گوایە خاوەن ئاگاییەکی "گلۆبال" و ماریفەیەکی مەعلانی **باڕاندنی** دەقی کوردین، کەچی بەختەوەرن بەوەی کە کۆیلەدارە سەردارەکەیان، وەک کۆیلەیەکی پەسەندەر قبووڵیان بکات!

لێرەوە مەگەر "قەدەر"ێک بەهانامانەوە بێت و رۆشنبیریی کوردی لەدەست ئەو نووسەرە "شێخ و دەروێش"ە ناخ گوورگانیانە رزگار بکا، ئەگینا لەو ژیانە مێگەلێنراوەی کوردیدا، بەتەما بوونی "تروسکایی"ەک، بەلای کەمی بەمزووانە، لەهاتنی "مەهدی مونتەزیر" مەحاڵترە، چونکە ئەمڕۆ لەو ژیانە کڵۆڵەی کە نووسەری کورد سەرمەستە بەدوای دۆزینەوەی درۆیەک تاکو "رێزلێنان" و مووچە ساختەکەی زیاتر بکا، بەهایەکی ئیدیالی بۆ بیرکردنەوە و مەیلی هزراندنی پرسەکان، نەهێشتۆتەوە.

(4)

زانکۆ وێنایەک لەدەسەڵاتی ماریفەیەکی کارا، یان سێبەری بارەگای حیزب؟

"ئەمڕۆ زانکۆی کوردی، کە گوایە سەرچاوەی زانست و ئاسۆ نوێکانی رۆشنبیرین، کەچی، نەک هەر بوونەتە شوێنێک بۆ بێئومێدکردن و دەمکوتکردنی لاوان، بەڵکو ئەو زانکۆیانە بوونەتە سەرچاوەیەکی چالاک بۆ پەروەردەکردنی ساختەچی و پیاوکوژان."

هەندرێن، (گوڵنارەکانی شوێنپێ لەباخچەکانی تاراوگەدا)

www.dengekan.com
2007-09-19

بەختیار: دەشێت تێڕامان لەزانکۆکانی کوردستان بۆ ئێمە لەم دورەوە کارێکی هێند ئاسان نەبێت، بەڵام ئەوەی سەرنجی من ڕادەکێشێت، ناوبەناو یەکێک لەو مامۆستایانەی زانکۆ خۆیمان لێدەکات بەو فریادڕەسەی کە هاتوە دەست بداتە باڵی پێکراوی زانکۆکانی کوردستان و لەقوڕاوی حیزب دەریبهێنێت، لەکاتێکدا ئەم مامۆستایانە خۆیان بەشێکن لەکێشەکە. من ئاگادارم چوونەوەی تۆ بۆ کوردستان هاوشانی ئومێدی دێرینی تۆ بوو بۆ مانەوە و وانەگووتنەوە لەزانکۆدا، بەڵام وەک لەکتێبەکەتدا ئاماژەی پێدەدەیت و ترس و فیغان لەهەناوی من و ئەوانەدا دەچێنیت کە خولیای گەڕانەوەیان هەیە بۆ وڵات، کارکردن لەزانکۆکانی کوردستان هاوشێوەی کارکردنە بۆ دەزگایەکی حیزبی. با لێرەدا سەرنجەکانمان ئاراستەی بەدبەختییەکانی ئەو لاوانە بکەین کە لەو زانکۆیانە و لەبەردەستی مامۆستاگەلێکی وەک (ئەلۆەند دزەیی)دا خوێندن تەواودەکەن. بەمجۆرە لەزانکۆدا وەک هەر کام لەزانکۆکانی دیکەی وڵاتە تۆتالیتارەکان، خوێندکار سەربازە و مامۆستا ئەفسەر و جەلاد. خوێندکار چی فێردەبێت لەژێر چاودێری مامۆستایەکدا کە پێیوایە عەقڵ لەبۆیناخێکی قەڵبدا، کە وەک زمانگا بەبەرۆکتدا شۆڕبووبێتەوە، بەرجەستەدەبێتەوە؟ پاشان ئەو دوو فاقیەی مامۆستایانی زانکۆ چۆن ببینین، کە لەلایەکەوە ئەوانن کە زانکۆیان کردۆتە دریژکراوەی مەڵبەندو لقەکانی حیزب و گەندەڵییان بردۆتە نێو هۆڵەکانی وانەگووتنەوە، لەلایەکی دیکەوە هەموویان خۆیان لەو بەرپرسیارێتییە دەدزنەوە کە لەئەستۆیاندایە؟

ئەم پرسیارەم وەک دوا پرسیاری گفتوگۆکە هەڵبژارد، چونکە بەتێگەیشتنی من تێزی سەرەکی کتێبەکەت دۆزی زانکۆکانی کوردستان و چوونەوەی تۆیە بۆ کارکردن. بۆیە پێم باشە لەپاش وەڵامی ئەو پرسیارانەی سەرەوە، وەک کۆتایی و چڕکردنەوەیەکی بابەتەکانی گفتوگۆکە بەدوا سەرنجی خۆت باباتەکە بەکۆتا بهێنیت. لەگەڵ سوپاسی زۆرم بۆ تۆ و بۆ ئەزیزانی ماڵپەڕی دەنگەکان.

هەدرین: ڕاستە من لەو سەفەرەم بۆ کوردستان، هەوڵمدا ئەگەر بگونجێ لە زانکۆیەک وانە بڵێمەوە. بەڵام بۆ ئەوەی ئەو بابەتە روونتر بێ. دەبێ بەکورتی پشتینەی مەبەستی ئەو خەونەی کە تۆ ئاماژەت پێکرد، بگێڕمەوە. دوای ئەنفالکردنی کوردستان لەلایەن ڕژێمی بەعسی فاشی روخێنراو، کە ئیتر هێزی پێشمەرگە ڕووە و ئێران و تورکیا بارگەی پێچایەوە، منیش لەگەڵ پۆلێک پێشمەرگە بە سەفەرێکی شەوڕۆیی لەئاسایی بەدەر، کە مەگەر هەر لەفیلمی هۆلیوود شتی وا هەبێ، لەلەناو گەرمەی دوا هێرشەکانی ئەنفالەوە، لەنزیک شەقڵاوەوە بۆ دەڤەری بادینان و لەوێشەوە بۆ تورکیا سەرمان هەڵگرت. دوای ئەوەی لەتورکیاوە تووڕهەڵدراینە ئێران، لەوێشەوە لەسەر سنووری ئێران و سۆڤیەتی کۆن شەوێک بەپیادە بەرەو خاکی تورکمانستان پەڕینەوە. دواجاریش لەفرۆکەخانەی مۆسکۆوە، کە بێئەوەی بزانم بۆ کوێ هەڵدەفڕم، گەیشتمە سوێد. لێرەدا نیازم نییە تەواوی ئەو سەرگوزەشتەیە بگێڕمەوە، کە پڕە لەپەژارەیی، بەڵکو مەبەستمە بڵێم، کە لەهەولێرەوە جانتام هەڵنەگرتووە بۆ سوێد تاکو زانکۆ بخوێنم و بگەڕێمەوە، بەڵکو خەونی گەڕانەوەی من لەو پشتینەوە سەرچاوەی هەڵگرتبوو. بۆیە کە گەیشتمە سوێد خەونم ئەوە بوو ڕۆژێک لەڕۆژان بەزەخیرەیەکی ماریفییەوە، کە بۆ خۆم بەگرنگی دەزانم، بگەڕێمەوە کوردستان. ئیتر دوای 8 ساڵ پێشمەرگایەتی و دوو ساڵ ژیان لەئێران و ڕووسیا و 14

سالێش کە لەسوێد بەخوێندن بەسەرم بـرد، دواجـار بـەخـۆم و خەونـەوە گەڕامەوە کوردستان. هاوکاتیش دەبێ ئەوەش بڵێم، کە هەر تەنیا من تووشی ئەو گرفتانە نەبوومە، بەڵکو دەیان کوردی دیکە ئەو ژیانەی منیان بینیووە و دواجاریش کە بەخەونی خزمەتکردنی زێدەکەیان گەڕاونەتەوە کوردستان و لەوێش بەدەست ئەو حیزبانەوە تووشی دەردەسەری لەو جۆرەی من بوونە و دەبن. هەروا مانای ئەوەش نییە، کە من بە"**شۆڕش**"ێکی تایبەت گەڕاومەتەوە بۆ کوردستان، ئیتر ئەگەر لەزانکۆ ئیشم کردبا، دار و بەردم دەگۆڕی و زانکۆم ئاوەدان دەکردەوە.

وەلێ سەبارەت بەو "فیلمە کۆمیدی/تراژیدییەی کە لەکۆلیژی سۆران و لەگەڵ دکتۆر ئەڵوەند دزەیی تووشی بووم، کە تۆش دەزانی، من لەکتێبی "گوڵنارەکانی شوێنپێ..." و دواجاریش لەوتارێکی تایبەتیشدا بەتێری باسمکردووە، کە لە2006.7.25دا لەڕۆژنامەی "میدیا"دا، بڵاوکراوەتەوە([5]). بۆیە لێرەدا ناخوازم دووپاتەی بکەمەوە. لەڕاستیدا من لە"گوڵنارەکانی شوێنپێ لەباخچەکانی تاروگەدا" وێڕا نەگەیشتم سەرگوزەشتەی "زانکۆی کۆیە"ش بگێڕمەوە، کە بەشێوەیەکی تر، دووبارە بوونەوەی هەمان سەرگوزشتەی کۆلیژی سۆران بوو.

ئەوەی کە دەمەوێ لێرە بیخەمە سەر حیکایەتەکەی زانکۆ ئەوەیە کە، با ئێمە واز لەخەلکی ئاسایی کۆمەڵگای کوردستان بێنین کە زەندەقیان لەبچووکترین "جیاوازی" و بگرە رەفتارێکی نابـاویش دەچێ، کەچی کاتێک راگری کۆلیژێکی نوێ، کە گوایە بەرهەمی ئەو حوکومەتە "تاقانە مەدەنی"یەی حیزبی کوردییە، لەدیدارێکدا کە من چووم لەکاتێکی خێرادا بۆ ئەگەری ئیشکردن لەو کۆلێژە قسانی دەگەڵ بکەم، بەڵام چۆنییەتی پۆشینی جل و بەرگی منی بۆ گرفت بێ. لێرەوە تێدەگەین، کە لەکوردستاندا هەر ئەڵوەند دزەیی نییە، کە بۆی عەنتیکەیە تۆ ژیانێکی تایبەتی خۆت، ستایل و تامی جلپۆشینی خۆتت هەبێ، بەڵکو بەرتەکی ئەلوەند بەرانبەر ستایلی **جلپۆشین و سادەیی ئاکاری من**، دەربڕین و رەنگدانەوەی کۆی ئەو جیهانبینییە دژە جیاوازییەیە کە لەکوردستاندا باڵادەستە. تۆ لەکوردستاندا، وێڕای ئەو هەموو قسە فریدانە بۆ "مەدەنییەت"، بۆت نییە کەیفت بەچی خۆشدەبێ ئەوە بپۆشی و چۆن ئاسوودەی ئەوها بدوێی و روبنیشی... هتد. لەکوردستاندا مرۆڤ کە مامۆستا یان مەنسوول بێ، بەپۆشینی کراسێکی سپی، شۆڕ کردنەوەی بۆینباخێک، تۆ واتەنی، "زمانە گایی"، سەگە ترومبێلێک و مۆبایل تەلەفۆنێک، دەبێ بەپیاوێکی ماقووڵ و لێزان. ئەو ئەلوەندە بەڕێزەمان وایدەزانێ من هاتوومە بیمە ئەفسەرو جەنەراڵ لەسەربازگەکەی! ئەم تێڕاوانینەشی لەوەدا دەبینرێتەوە، کە دەیگۆت: "ئەمن مامۆستایەکم دەوێتن کە تەلەبە وەک باوکێک رێزی بگرێ...". ئەو پێی وایە یەک شێوە هەیە بۆ ئەوەی کە "تەلەبە"، وەک سەرباز، یان زیندانی، رێز لەمامۆستایەک بگرێ، ئەویش: **چاکەت و پانتۆڵێک و** ، تۆش گۆتەنی شۆڕکردنەوەی بۆینباخێکی "زمانە گایی" بەمل و بەرۆکت. توخوا ئەو ئەقڵە جێگەی گریانە یان پێکەنین؟ ئەنگۆ پێم بێژن، ئەو چەشنە راگرەی کۆلێژ، کە ئەمڕۆ وەک ئامر مەفرەزی پۆلیس، زانکۆکان بەڕێوە دەبەن، دەتوانن زانکۆ بکەنە سەرچاوەیەک بۆ زانست و زانین، یان مێگەلاندن؟! بەدوا چوونی ئەو بابەتانە لەتوانای هەنووکەی من بەدەرە.

[5] براوانە لاپەڕە 14ی هەفتەنامەی میدیا لە:
/http://www.yndk.com

www.dengekan.com
2007-09-19

بەڵام سەبارەت بەرەوشی زانکۆ، کە تۆش لەهەوڵی ئەوەدابووی پێناسەیەکی بۆ بکەی، دیارە هەموومان، بگرە بەخودی حیزبی کوردی فەرمانڕەوا و زۆرینەی مامۆستایانی زانکۆکانیشەوە، دەزانین، هەرچەندە ئەوان خۆیان لەئێمە باشتر باسی ئەوە دەکەن، کە دەبێ زانکۆ دامەزراوێکی مەدەنی گەشاوە بێ و لەدەستێوەردانی حیزبیش بەدوور بێ. بۆیە ئەگەر بڵێین زانکۆ بنەڕەترین دامەزراوی کۆمەڵگایەکی مەدەنییە و نابێ بە مجۆرەی کە لەکوردستان دەیبینین بکرێتە بارەگای حیزبەکان، شتێکی نوێمان نەوتووە. لەوەش زیاتر، هەموو باسی ئەوە دەکەن، کە زانکۆی کوردستان دەزگایەکی هەرە گرنگی پەوەردە و سەرچاوەیەکی گرنگی زانیاریی و رۆشنبیرییە، بۆیە دەبێ دەرگای ئاوەڵا بێ بۆ هەموو توانا تازەکان. بەڵام ئەو قسە و دروشمانەش، وەک هەر دروشم و زۆربڵێیەکانی تری ئەو حیزب و مامۆستا گەندەڵانە، وەک چارەکردنی کێشەی گەندەڵی و نادادپەوەریی، چارەنووسی کەرکوک، دەستپێوەگرتنی ئەنفال و ... هتد، لەبانگەشەگەلێکی چاوەشەکار بترازێ، هیچی تر نین. راستە لەوێ و لێرە مامۆستا داوەتدەکرێ و کاری رووکەشی تر ئەنجامدەدرێ لەئاستی جۆر بەجۆری زانکۆکاندا، راستە هەندێک لەکارمەند و مامۆستا لەخەمی چێتر کردنی زانکۆی کوردین، بەڵام زێدەڕۆیی ناکەین ئەگەر بڵێین، کە زانکۆکانی کوردستان لەئاستی میتۆد، شێوازی خوێندن، شێوازی کار پێدانی مامۆستا بۆ زانکۆ و قەبووڵکردنی خوێندکار لە بەشەکان و پلەی دکتۆرا و ... هتد، بەشێکی کەم نەبێ، ئەگینا هەمووی لەلایەن کادیرانی سەرەوەی ئەو دوو حیزبەوە بەڕێوە دەچن. هەروا بەشی زۆرینەی ئەو وەفد و میواندرایانەی کە بەناوی ئاوەدانکردەوەی زانکۆکان کە لەکوردستانەوە بۆ ئەورووپاو بەپێچەوانەشەوە دێن و دەچن و

لەمیدیای ئەو دوو حیزبەش دەڕازێنرێنەوە، بەشی زۆریان، جۆرێکن **لەچالاکی گەشت و گوزار، بازرگانی و بۆیاخکاری.** کێشەی بنەڕەتی زانکۆکانی کوردستان هەر بەچوونە دەرەوەی چەند مانگێکی خوێندکار و مامۆستایان و ئەو **هێنان و بردنە**، چارەسەر نابن. ئەو هەوڵە سافیلکەیانەی کە بۆ کۆپیکردن و گواستنەوەی جۆرە میتود و شێوازێک لەزانکۆکانی رۆژئاواش لەئارادایە، ئەوەش جۆرێکە لەوابەستە بوونی ئەو مۆدەی وابەستە بوونەی کە، بەتایبەتی، دوای ئامادەیی دەسەڵاتی ئەمریکاو ئینگلیستان لەکوردستاندا، بەرانبەر رۆژئاوا، زۆر بێتام بووە. زانکۆی کوردی، وێرای پێویستی سوود وەرگرتن لەشێوازی تەکنیکی و میتۆدی زانکۆی رۆژئاوا، دەبێ بەپێی ئەو خواست و پێویستیانەی کۆمەڵگای ئەمڕۆی کوردستانەوە، بیر لەداڕشتنی میتۆد و نێوەڕۆکی سیستمی پەروەردە بکاتەوە. سیستمی پەروەردەی زانکۆکانی کوردستان، بەگوێرەی رۆژگار و ئەرکی نەتەوایەتی خۆیان، لەهەر قۆناغێکدا، جۆرە روانگەیەکی نوێ دەکەنە بنەمای سیستمی پەروەردەیان. دەبا ئەوەش بێڵم، کە من لەخت و خۆڕایی ئەو سەرنجانە نمایش ناکەم، بەڵکو من ساڵێک زیاتر، لەزانکۆی سوێد، بەشی تیوری و پراکتیکی پەروەردەم خوێندووە. لێرە خوێندکار سەرەتا بەدەستپێکردنی سەرتاپای مێژوو و تیۆرییەکانی پەروەردە لەئەوروپا و ئەمریکادا دەست بەخوێندنێ دەکا، ئەوجا دێتە سەر تیۆر و روانگەکانی سیستمی پەروەردە لەسوێد. من لەنووسینێکمدا، وەک ئەرکێکی زانکۆ، بەهۆی ئەوەی کە سوێد بانگەشەی کۆمەلگای فرە کولتووری دەکا، رەخنەم لەسیستمی پەروەردەیان گرتووە، کە وێرای باڵادەستی سیاسەتی سۆسیال دیمۆکراتی لەسوێد، کەچی تا ئێستاش، ئیدیۆلۆگی و سوێدگەرایی بەسەر سیستمی پەروەردەیان زاڵە.

www.dengekan.com
2007-09-19

هەروا خوانەکا مەبەستم خۆهەڵدانەوە بێ، مامۆستا و خوێندکارەکان ئەو روانگەی منیان زۆر پێ خۆشبوو، لۆیێ کەمێکیان پێهەڵدام. جێگەی سەرنجە، کە هەرچەندە من بێگانەم لەسوێد، بەڵام بێننە بەرچاوتان ئەگەر من وەک خوێندکارێک باسێکی وام لەسە زانکۆی کوردستان پێشکەش کردبا، ئاخۆ ئەو مامۆستا و کادیرە حیزبیانە، ئەوها رێزیان دەگرت لەسەرنج و رەخنەکانم؟! ئەمەش رەنگە وابزانم لەو ئاستەی خوێندندا، کەسێک پێش من سەرنجێکی لەمجۆرەی منی لەسەر سیستمی پەروەردەی سوێدە نەدابوو. هەرێ، مەبەستم لە گێرانەوەی ئەو پێشهاتە، ئەوە بوو بڵێم، کە کۆمەڵگا و نەتەوەیەکی وەک کورد کە تازە خەریکە بەزمانی خۆی دەخوێنێ، نابێ وا زوو لاسایی ئەم و ئەو وڵاتانە بکاتەوە.

بە دیوێکی دیکەشەوە، ئەمرۆ قووتکردنەوەی ئەو هەموو بەناو زانکۆ و کۆلیژە، نەک هەر لەپێناوی تۆکمەکردنی ئاستی زانین و فراژانی دۆخی شێواوی سیستمی پەروەردەی زانکۆکان نین، بەڵکو ئەو مۆدەیە بەردەوامییەکە لەو دیاردە **بازاڕ ئاسایەی**، کە بەناوی رێکخراوی لاوان، ژنان، گۆڤار و وەشاندنەکان و پاشاگەردانی وەرگێران... هتد، کە ئەمرۆ لەکوردستاندا، وەک یارییەکی **گەندەڵی**، لەئارادایە. هاوکاتیش، وەک چۆن لەگەڵ بەهەرمێن بوونی ئەو رێکخراوە بەناو "مەدەنی"یانەش، رەوشی گەنج، ژن، رۆشنبیریی... هتد، بەرەو زیاتر سەرلێشێوان و نابوودی دەچن، بەهەمان شێوەش لەگەڵ زیادکردنی ئەو زانکۆیانەش ئاستی خوێندکار و نێوەرۆکی سیستمی پەروەردە لەزانکۆکاندا، نزمتر و ئاڵۆزتر دەبن. کەواتە، ئەگەر بەزمانی فۆکۆ لە"پەیوەندیی دەسەڵات و ماریفە"یەکی پۆزەتیف/کارا بڕوانین، ئەوکات دەبینین زانکۆکانی کوردستان، وەک سەرچاوەی رەهەندێک لەو "پەیوەندی دەسەڵات و ماریفە"یە، هێشتا، نەک هەر زۆریان **ماوە ئەو "دەسەڵاتە ماریفی"یە کارایە. بەرهەمبێنن، بەڵکو فریشیان بەو تێگەیشتنە لەزانکۆ نییە، چونکە ئەوان هەتا هەنووکەش، ماریفە بەهەڵڕشتنی قسە بۆ خوێندکاران و مامۆستای ماریفەداریش بەسێبەرێکی حیزب و لەملکردنی بۆینباخ و مرۆمۆچی دەپێون.**
دواجاریش، ئەگەر زانکۆکانی کوردستان بە**مێشکی حیزب بهزرن**، ئیتر زمانی کوردی نابێتە **خاوەنی** ئەو دەسەڵاتە ماریفییە کارایەی، کە هەموو رۆژێ لەجەم سیاسەتکار و نووسەرانی بانگەشەی بۆ دەکرێ.

لەم کۆنتێکست/ناوکۆییەوە، ئەوەی پێی وایە کە زانکۆکانی کوردستان تا ئێستاش بارەگای حیزبەکان نین، چاوەشەکارە. هاوکاتیش ئەوەی پێی وابێ کە میتۆد و ئاستی خوێندنی زانکۆکانی کوردستان لەجاران باشترە، بێگومان دەبێ کادیرێکی حیزبی بێ، یانیش بەتەمای پلەی کادیریی بێ. دیارە ئەوانەی کە لەدوای راپەرینەوە لەزانکۆکانی کوردستاندا ناوی دکتۆریان لەخۆیان ناوە، بۆ ئەوەی پلە هەستدارە سەرەکییەکانی زانکۆ داگیر بکەن، بەشی هەرە زۆریان کادیر و مەنسوولی ئەو دوو حیزبەن. هەموو ئەوانەش کە لەدەرەوە بۆ وانە وتنەوە لەزانکۆکان گەڕاونەتەوە، بەواسیتەی مەنسوولە گەورەکانی ئەو دوو حیزبەوە بووە، لەبۆیە هەموویان، ئەگەرچی جار و بار بەناوی هەڵوێست وەرگرتن لەگەندەڵی ناو زانکۆکان رەخنە دەگرن، بەڵام باش دەزانن کە خۆشیان چۆن لەکاتی پێویستدا ئەو حیزبە و مەنسوولانە پەسندەدەن کە رێگەیان بۆ هاتنەوەیان خۆشکردووە و لەژێر دەسەڵاتیان کاردەکەن. بەمجۆرە زانکۆکانی کوردستان، وەک بەهادارترین و سەرەکیترین سەرچاوەی زانستی و رۆشنبیریی و پەروەردەیی، شێواوترین و

www.dengekan.com
2007-09-19

ریسواکراوترین ئۆرگانی کۆمەڵگای کوردین. لێرەدا پێویست بەوە ناکا باسی گرنگی نوێکردنەوەی روح و جەستەی زانکۆکانی کوردستان بکەین، چونکە ئەمڕۆ کەسێکی نەخوێندەواریش لەوە بەئاگایە کە ئاستیان چۆنە و چۆنیش بەدەست کادیری گەندەڵ و نەزانی ئەو دوو حیزبەوە وێران بوونە.

دەبا بپرسین: لەو ماوەیەی کە کورد خۆی زانکۆکانی بەڕێوە دەبا، بۆ نموونە، لە بەشی زانستە مرۆڤایەتییەکاندا، چەند لێکۆڵینەوە و تێز لەسەر شوێنپێی سیاسەتی"ئەنفال" لەسەر باری کۆمەڵایەتی، دەروونی، هزرینی کورد... هتد، لەئاستی ماجستەر و دکتۆرادا، پێشکەش کراوە؟

کەواتە، گەلۆ ئەو راستیانەی کە بەپەلە نمایشمان کردن، هەڵبەستراو، یان دژایەتیکردنی ئەزموونی "ساوا"ی کوردستانی باشووره، کە مەنسوولانی حیزب، وەک "حیکایەتی مێشێ"، کاتێک خەڵکان رەخنان دەگرن، بەو قسانە دەمبەستیان دەکەن؟!

ئەو مامۆستا، راگر و جێگرانەی زانکۆکانی ئەمڕۆی کوردستان، هەڵبەتە زۆرینەیان، نەک هەر دەرچووی میتۆد و زانیاری کۆن و لەکار کەوتوون، بەڵکو بەهۆی پلە و پایەی حیزبیان و سەرقاڵبوون بەرابووردن و راپەڕاندنی ئەرکە حیزبییەکانەوە، هەرنا هەوڵنادەن کتێبێکی نوێش لەو بوارەی کە بەرپرسیاری ویژدانیان هەیە لەزانکۆ، بخوێننەوە. لەوەش بگوزەرێن، ئەو راگر و بەڕێوەبەرانەی زانکۆکان، لەشێواز و ئاستی مامەڵەکردنیاندا هەردەڵێی جەنەراڵ و پۆلیسی بەندیخانەی پیاوکوژەکانن. زۆرینەیان کە قسەیان لەگەڵدا دەکەی بەلووتەبەرزییەوە وەڵامێکی داخراوت دەدەنەوە. کە دەیانبینی زوو هەستدەکەی کە رێزو کارامەیی مامۆستایان لەکن نییە.

بەمجۆرە لەئاکامی ئەو بەمەقەرکردن و بەحیزبکردنەی زانکۆدا، خوێندکاری ئەمڕۆی کورد لەزۆرینەی بوار و بەشەکانی کە خوێندوویەتی، خاوەنی چەند توێژینەوەیەک نییە کە مایەی سوود وەرگرتن بێ. بۆیە بەبڕاوی من، ئەوانەی کە پێیان وایە بەبردنەوەی چەند دکتۆر و مامۆستای جودا لەئەوروپاوە بۆ زانکۆکانی کوردستان و کردنەوەی چەندان زانکۆ، ئاستی خوێند و کێشە قووڵەکانی زانکۆکانی کوردستان چارەسەر دەبن، دیارە یان بەشدارن لەو داڕزاندن و بەحیزبکردنەی زانکۆکان، یانیش تەنیا بەرژەوەندی خودی خۆیان بۆ گرنگە، بەدەر لەو سەرچاوانەش، دیارە ئەوانە لەبەهای زانکۆ نازانن، چونکە هەتا ئەو مێشکانەی حیزب ناندەری زانکۆ بن، هەتا زانکۆ بارەگای حیزبان بێ، هەتا کادیر بەواسیتەی حیزبەکەی لەخوێندنی پلەی دکتۆرا قەید بکرێ و دکتۆراش، بێ لێکۆڵینەوەیەکی شیاو، بدرێتە کادیری حیزب، هەتا ژیانی زانکۆ لەدەست حیزب رزگار نەکرێ و نەبێتە دامەزراوێکی بێلایەن و لەو هەموو کادیرە گەندەڵەی حیزبی پاکنەکرێتەوە و ... هتد، سیستەمی پەروەردەی ئێمە، بێجگە لەگۆڕانی لاوەکی و پچڕ پچڕ، گۆڕانێکی بنەڕەتیان بەسەردا نایەت.

وێڕای ئەمەش، ئەگەر پێمان وابێ زانکۆ بریتییە لەجیهانێک کە ماریفە و زانین بەرهەمدەهێنێ، کەچی ئێمە دەزانین کە لەئەوروپادا لەهەر بەشێک لەبەشەکانی زانکۆکانی ئەو وڵاتانەی کە لێی دەژین، رۆژانە دەیان کۆڕ و گفتوگۆیان تیادا دەکرێ، ئەی باشە مانگانە لەزانکۆکانی کوردستاندا، بەتایبەتی کە ئێستا کورد رووبەڕووی کۆمەڵێک قەیرانی وەک، دادگایکردنی سەددام و جەلادەکانی، کێشەی کەرکوک، هەڕەشەی تورکیا بۆ سەر پەکەکە و باشوور...هتد، چەند کۆڕ و گفتوگۆی هەمەجۆر پێشکەش دەکردرێ؟ گەلۆ ئەمساڵ ئەو بابەت و تێزە گرنگ و نوێیانە چین کە زانکۆکانی کوردستان

بەرهەمیان هێناوە؟ دواجاریش نابێ دڵسۆزی ئەو مامۆستایە کەمانەی، بۆ نموونە ماندوونەناسێکی وەک، عەزیز گەردی و نموونەکانی دیکەی وەک وی، ناو زانکۆکانی کوردستان فەرامۆش بکەین، کە بێگومان لەئاستی توانا و پایەی خۆیان ئەرکەکانیان رادەپەڕێنن.

****
****

تێبینی! ئەمە بەشێکی بچووکە لەگفتوگۆیەکی فرەوان و هەمەبابەت کە بەختیار کەریم، سەبارەت بەکتێبەکەی بەندە "گوڵنارەکانی شوێنپێ لەباخچەکانی تاراوگە"، لەهاوینی ساڵی 2006 دا بۆ ماڵپەڕی "دەنگەکان" ئەنجامیداوە. لێرەدا ئێمە تەنیا ئەو سێ بەشەمان لەو گفتوگۆیە درێژەدا چنیوەتەوە، کە بەبابەتی رۆشنبیریی و ئامانجی کتێبەکەمان گرێدراوە. لێرەوە ئومێدەوارین هاوڕێی هێژا بەختیار کەریم و "دەنگەکان" لە پچڕاندنی گفتوگۆیەکە بمانبەخشن.

مەیلی ناودێرکردنی ئەم کۆتارە بە"قەڵەمێکی رۆشنبیریی لەپشت گوێی زماندا"، هەر تەنیا واتای وێناکردنی زمان و رۆڵی رۆشنبیریی ناگەیەنێ، بەڵکو لەهەمان کاتیشدا واتای گۆشەگیر بوونێکی لاڵی زمانیش دەنوێنێ. رەهەندێکی دیکەی ئەم ناونیشانە، خۆنمایشکردنی زمانە لەگفتوگۆکردنەکەیدا لەگەڵ پەرێشانییەکانی یادەوەریی رابردووی خۆی و رێگای گەشتە وێڵەکانی ئێستایدا. لەم دیدەوە "قەڵەمێکی رۆشنبیریی لەپشت گوێی زماندا"، خوازیاری ئاوەڵا کردنەوەی ئاسۆیەکە، کە لەوێدا زمان بەرێگای قەڵەمەکەیەوە، کە زمانی خۆیەتی، تاکو گوێ لەبێدەگییەکەی بگرێ، پشت گوێی ئێمە کە خۆیەتی هەڵدەبژێرێت.

**A intecllectual pem
behind the language ear**

Author: Handren

2007
Sweden